
This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

<https://books.google.com>

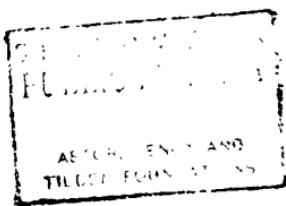
NYPL RESEARCH LIBRARIES

3 3433 08188162 9

*OKO
Simha

()
— 31 —

ଶ୍ରୀପ୍ରମନଦଶବ୍ଦିମୁହୂର୍ତ୍ତମଧ୍ୟାନ୍ୟାନ୍ୟନ୍.

SIDDHÁNTA-DARPAÑA

सिद्धान्तदर्पणः

SIDDHÁNTA-DARPANA

A
TREATISE
ON
ASTRONOMY

BY
MAHÁMAHOPÁDHYÁYA
SÁMANTA SRÍ CHANDRASEKHARA SIMHA

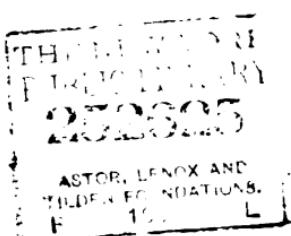
EDITED
WITH AN INTRODUCTION

BY
JOGES CHANDRA RAY, M. A.
PROFESSOR OF PHYSICAL SCIENCE, CUTTACK COLLEGE.

CALCUTTA :
INDIAN DEPOSITORY,
64, COLLEGE STREET.

1897.

Three Rupees.

CALCUTTA :

PRINTED BY

Saśibhūṣhaṇa Bhāṭṭāchāryya
AT THE GIRISA-VIDYĀBATNA PRESS,
24, GIRISA-VIDYĀBATNA's LANE.

सिंहान्तर्पणः

महामहोपाध्याय-
सामन्त-श्रीमच्चन्द्रधेखर-सिंहेन
विरचितः

कटक राजवीय-पाठशालावाँ विज्ञानाध्यापकैन
एम्, ए, इत्युपाधि-धारिणा
श्रीयोगेशच्चन्द्र-रायेण
सम्पादितः

कलिकाताराजधान्यां
 कलिज-झीटस-चतुःषष्टि-सहज-भवन-स्थितात्
इण्डियान्-डिपजिटरी-नामक-पुस्तकालयात्
प्रकाशितः

१८१८ शाके

मूल्यम्— सुद्राचयम्

कलिकाताराजधान्यां

गिरिश विद्यारथ-वर्मनि चतुर्भिर्ब्रह्मि-सहश्रक-सप्तनि

गिरिश-विद्यारथ-यन्दे

श्रीगृग्निमूषण-भट्टाचार्येण

सुद्रितः ।

TO
MAHÁRÁJÁ
SRI MAHENDRA DEO
OF
ĀTHMÁLIK

THIS WORK IS RESPECTFULLY DEDICATED
IN ACKNOWLEDGMENT OF HIS
KIND APPRECIATION
OF THE AUTHOR'S
EFFORTS.

INTRODUCTION.

In his *Bṛihat Saṃhitā*, Varāha-mihira enumerates the requisite qualifications of an astronomer. According to him, an astronomer should be able to explain the differences in the various Siddhāntas, to demonstrate with the help of instruments the moment of the sun's turning to the north or to the south, and of his entering the prime vertical and the meridian, and to make calculation agree with observation.

Unfortunately, the true science of astronomy has been ousted by the pseudo-science of astrology, whose votaries are to be found in almost every town and village of India at the present day. No doubt, there are men who have committed to memory some stray couplets from Siddhāntas, and can perhaps compute an almanac with the aid of tables. But, as Bhāskara has well said, an astronomer without a knowledge of spherics is what food is without clarified butter, a monarchy without its monarch, and an assembly without a speaker.

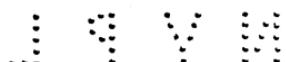
Astronomy as a science is not cultivated by those whose business it should be to do so. They would rather learn to read the thoughts of simple persons and pretend to predict future events, than dive into the mysteries of Kalpas and Yugas, far less observe the heavens. Those that have a desire to study the science have no means of doing it, while those that have the means have no desire to watch the movements of the planets. Our students of the English colleges are busy in cramming the answers to expected questions, and our university men are too busy to have leisure to think about the revival of the in-

digenous sciences and arts of the country. It is not strange therefore that the mathematical science of astronomy has been relegated to the half-read, illiterate, fortune-tellers who are not ashamed to assume the title of mathematician. For, the name mathematician (गणकः) has been degraded to mean only an astrologer.

In this state of indigenous sciences, it is singular to find a man born and brought up in the recesses of the hills of Orissa, far removed from all educational activity and the influence of imported western civilisation, silently threading his way into such a difficult science as mathematics. It is an unique experience in the department of national development to find a man really striving after knowledge for its own sake, under difficulties whose magnitude is no less startling than the boldness of his attempt.

This is my apology for bringing before the public, a Sanskrit work written entirely in the way of our ancient Siddhántas and never meant to see the light. It is the life-long labour of Chandraśekhara Simha Sámanta of Orissa, written in a language which few men care to study in these days of English education.

Modern Europe boasts of discoveries, one of which alone would have been the glory of the past. The science of astronomy has been developed to so great an extent as to shed a lustre on the bright records of original and patient researches in the domain of Physical Science. The telescope, the spectroscope, and last but not the least, the art of photography, have gone hand in hand in the service of diligent workers. In these days of

"scopes" and "meters," it may be thought useless to put forward the poor work of a Hindu whose education is in no way superior to that of an astronomer of pre-telescopic Europe. And there are men, too, who have thought that much nonsense has already been written about him.

Let them but calmly take stock of the present state of Hindu astronomy. Let them find out a couple of mathematicians, brought up wholly in Sanskrit studies, who can intelligently attack the intricate calculations of a solar eclipse. Nor is there any noticeable endeavour to revive the sciences. What with natural apathy, and what with want of encouragement by endowments, no addition to the stock of the world's knowledge has been made by my countrymen for many a long year. If in these circumstances, something, however poor, is laid before us, something, however crude, is evolved from within, we should rejoice over it.

Whatever may be thought of the merits of the work, I regard it as a misfortune that the author has not found a man to introduce his work, better qualified than myself, whose daily avocations run in a different groove. For my part, I shall deem my efforts amply rewarded, if my countrymen, to whom original researches are as yet a thing of the future, find in the life and doings of my author a living example of what patient inquiry after truth and diligent struggle after knowledge can achieve. But I caution them again against high hopes. To appreciate the man, one must compare his work with others produced under similar conditions. It will be unfair to expect anything new in the work which will be useful to those who have studied

European Science. Let me therefore briefly recount a few bright names from the annals of our ancient astronomy that the present work may be taken at its true worth.

Not to dive into the antiquity of Hindu astronomy, which is as old as the Vedas and regarding which abler men have measured swords, let me begin the story from the point where we tread on the firm ground of history. It begins with Āryabhaṭa of Kusumapura (Pāṭaliputra), the Andubarius of the Greeks, the Arjabhar of the Arabs and the Indian founder of the theory of the earth's daily rotation. He was born in the Saka year 398 (A.D. 476) and wrote his famous work at the age of twenty-three. It was he in whose work we find, as far as our present knowledge goes, the first successful attempt to solve indeterminate equations of the first degree. He enjoyed a wide reputation which can only be explained by supposing that he was an original observer and made improvements upon older astronomy.

Hindu astronomy was then passing through the state of childhood, and a few years later, we find Varāha-mihira of Avanti (Ujjayini), adorning the court of Vikramāditya the Great, about whom many a tale of adventure and narrow escape from death has been recounted. Varāha's encyclopedic knowledge made him famous. But he is remembered more as a compiler than as an original worker. His astronomical compilation, named Pañcasiddhāntikā was written about the Saka year 427 (505 A.D.)

Next, the name of Brahmagupta, son of Jishṇu, introduces an important chapter in the history of Sanskrit astronomy. He wrote his work, Brahma-sphuṭa-siddhānta in Saka 550 (628 A.D.)

at the age of thirty, somewhere near Rewā. He was a practical astronomer, and made several corrections in the older astronomy. Indeed, the form in which we find Hindu astronomy at the present day, dates from him. He was a consummate algebraist, from whom the Arabs got their knowledge of the science. An indeterminate equation of the second degree, of which he gives a solution, was a prize-problem in Europe as late as the 17th century.

But the fame of Bhāskara born in the Śaka year 1036 (1114 A. D.), near the Sahyādri (Western Ghāts), threw all his predecessors into the shade. He is a glory to us, a wonder among Europeans. His great work, Siddhānta-Siromāṇi, is one of the standard treatises of the present day. He appears to have made use of the Differential Calculus.*

With the death of Bhāskara, the living breath of mathematical science parted from India. Repeated invasions by a barbarous nation poured forth an abundance of calamities, and in the troubled times the sacred muse of learning fled and hid herself among a herd of commentators in the Deccan. In the dark ages that followed, amidst the petty dissensions of a host of semi-independent states, we find intellectual effort at a stand-still; men were content to chew the cud of what their predecessors had thought and done. At least, one name of this period is worth mentioning. This is Gaṇeśa of Nandigrāma who wrote his Graha-lāghava in Śaka 1442 (1520 A. D.), a work which has been employed as an easy hand-book of astronomy in some parts

* See a brief account of Bhāskara by Pañjita Bāpudeva Sāstrī in Journal, A. S. B. of 1893.

of the country. Arab influence and, latterly, the contact with Europeans, did not benefit the science much. It was during the reign of Jayasimha of Jayapura so late as the 17th century, that the Arabic Almagest and Euclid were translated into Sanskrit, and it was he at whose instance five observatories were built at various places in Northern India.

The long chain of astronomers was snapped asunder for a period of at least four hundred years. No doubt, there were astronomers, as there are now, and some of them may have for a time enjoyed a reputation, however local in character. But they have hardly left any permanent mark on the progress of the science.

Will it be estimating this work too highly if we regard Chandrasekara as forming a link in the long chain ? Be that as it may, it is a most gratifying thing that Chandrasekara has not laboured in vain. His work has already exercised an influence upon Hindu astronomy, and hence upon Hindu society. I say upon Hindu society, to which a correct knowledge of the ever-changing positions of the heavenly bodies is neither a matter for the inquisitive, nor one which may be safely let alone. For, Hindu life is nothing if not a routine of religious practices, due observance of which necessitates a knowledge of the positions of the planets and the stars. Indeed, a correct almanac is an indispensable equipment of every Hindu household. All religious observances and rites are regulated by the almanac, and some of these require very accurate determinations. For instance, a Hindu must know the exact moment when a particular position ends and another begins.

It has, however, been observed that no two current almanacs agree in their computations. A fierce controversy is going on between the conservatives and the liberals in Hindu India about the correction of almanacs, and therefore about the data of the Siddhántas. The orthodox of the Hindu community refuse to believe in the existence of errors that have crept into the figures of the old Siddhántas in course of time. To use the foreign Nautical Almanac to regulate the religious observances is out of the question. Any correction, if necessary, must come from within, from a Hindu uninfluenced by foreign education. It is not for Europe, with all her brilliant scientific discoveries and wonderful inventions of labour-saving machinery, to take the place of the old Rishis, whose hallowed names are associated with every department of useful knowledge. Europe may be our guide in matters temporal, but must not dictate a word in matters spiritual. Materially, a Hindu is hardly a Hindu of old days, though spiritually, I believe, he is still the same.

The value of the Siddhánta-darpana, the work of an orthodox Hindu, shewing errors in our current almanacs, cannot thus be over-rated. Here is a man who has practically tested the elements hitherto followed, and found reasons for correction. And he has authority for doing so from the honoured Rishis, who have given their sanction to the adoption of such corrections as may be necessary for the purpose of making calculation agree with observation.

The influence which Chandrasekara's work has already exerted upon society is not inconsiderable. Some twenty-three years ago, a meeting of learned Panditas and Hindu astronomers

was called at Purí to select an almanac according to which the numerous daily rites of worship were to be conducted in the temple. The meeting decided in favour of the almanac computed after this work. One of Chandraśekhara's pupils has been computing an almanac every year, which is used not only at Purí but throughout the greater part of Orissa. Another pupil of his publishes a Bengali almanac which has a by no means insignificant sale. Thus Chandraśekhara has already gained a foot hold in Hindu society, and has inaugurated silently but effectually an advance upon the current almanacs. At any rate, he has silenced all opponents, and has made the question of correction possible in the near future.

To fully appreciate him, it is necessary to say a few words on his early life and education. Some four years ago, I first made his acquaintance, and from conversation with him on astronomical subjects, I was surprised to find in him a man of genius and extraordinary merit. Since then I have looked into his work, *Siddhánta-darpana*, written on palm-leaves in Oriā character,—the result of his life-long labour in the field of astronomical research. Two years ago he was honoured by Government with the title of *Mahámahopádhyáya*,—a title hitherto enjoyed only by Bráhmaṇas versed in Sanskrit lore. Chandraśekhara, however, is not a Bráhmaṇa but a Kshattriya by caste.

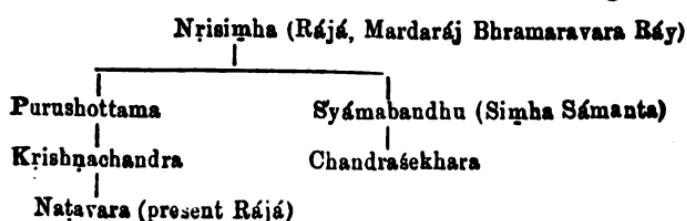
He was born in the Saka-year 1757 (1835 A. D.) in the small village of Khandapára, some 50 or 60 miles west of Káṭak, amidst the hills and jungles for which western Orissa is famous. It is the chief town of the Rája of Khandapára—one of the tributary chiefs of Orissa. Chandraśekhara belongs to

the Ráj family, the present Rájá, Naṭavara Mardaráj, Bhramaravara Ráy being a son of Chandraśekhara's eldest cousin.* The full name of the author is Chandraśekhara Siṁha Sámanta Harichandana Mahápátra. Harichandana and Mahápátra are mere titles bestowed by the Rájá of Purí, whose influence upon the destinies of the Rájás of Orissa is still as unbounded as was that of the Pope of Rome on the vassals of medieval Europe. He is styled Sámanta as befits a member of the Ráj family. In Orissa, however, he is best known by the familiar name of Patháni Sánta (corrupted from Páṭhán and Sámanta), a nickname given him by his parents on account of their first two children having died in infancy.

At an early age Chandraśekhara received instruction in Sanskrit. For some time he studied Sanskrit Grammar, Smṛitis and Puráṇas, logic and medicine, and read all the important Kávyas in the original. His education has thus been varied and many-sided. But it has stood him in much better stead than the modern elaborately arranged curriculum of the English schools, through which he would have been thrust, had he lived nearer a town.

At the age of ten, one of his uncles taught him a little of astrology. He shewed the young Chandraśekhara some of the

* The relationship will be clear from the following :—

stars to satisfy his curiosity, so natural in young children, and thus gradually initiated him into the mysteries of astrology. At this age, his extraordinary desire to test for himself the position of the stars as they changed night after night was predominant. The determination of *lagnas* is a very frequent necessity in horoscopy ; and the varying positions of the planets among the stars, without a knowledge of which astrological predictions could not be made, led him to watch their movements. This idle curiosity exhibited in star-gazing developed into the habit of a really fruitful study of astronomy. There was, however, no teacher who could instruct him in the science, and he was (and is still) quite ignorant of any language save Sanskrit and his mother-tongue Uriyā. He found, however, a few Sanskrit Siddhāntas in the family library, and applied himself diligently to master them with the help of commentaries.

At the age of fifteen, when he came to learn the meaning of *lagna* and the rules for calculating ephemerides of planets, he was surprised to find that neither did the stars appear on the horizon at the right moment, nor could the planets be seen in their right places. Again and again, he measured with a graduated rod the relative distances of the heavenly bodies in the vain hope of finding an agreement between calculation and observation, and, again and again, his hopes were dashed to the ground. Was it possible that the rules and the figures of the famous Siddhāntas were not accurate enough, or was it possible that he had made errors in his daily observations ? Correct observation was the only test to settle the question. There were no mathematical instrument-makers to supply him with

the requisite instruments. The old Siddhāntas give brief instructions for constructing them, and he had no other alternative than to make for himself, a few primitive instruments for measuring time and angular distance.

Some of my readers may be desirous of knowing something of his observatory. It was the clear, blue vault of the heavens that was his observatory ; and its equipment consisted of an armillary sphere and a vertical wheel as substitutes for modern transit and alta-azimuth, and the time-honoured clepsydra took the place of the sidereal clock. Of course, the all-useful gnomon found a place in the observatory, and I am informed, he had also a self-revolving instrument (सूर्यवृथक्) made of the pericarps of the Bottle-Gourd (*Lagenaria Vulgaris*) with water and mercury. But it was more of the nature of a curiosity than of much practical use. The instrument, of which he made constant use, was one devised by himself. This, which he is fond of calling his Mānayantra (measuring instrument), may be properly called a tangent-staff. It consists of a thin rod of wood, twenty-four digits long, at one end of which is fixed another rod at right angles in the form of a T. The cross-piece is notched and also pierced with holes at distances equal to the tangents of the angles formed at the free extremity of the other rod. Of course, such a rude instrument did not admit of being so divided as to enable him to measure a degree with any accuracy.

But it is a real pleasure to see him handling his Mānayantra with a precision marvellous to behold. Constant practice has given him such facility with it, that he would not care to have recourse to his other instruments, although better suited for

measurement of vertical angles. Indeed, in most cases, mere inspection is often sufficient to enable him to hit the angle to the nearest degree.

One instance of the perfection he has attained by practice came before us when I saw him for the first time. Some of my friends doubted his pretensions to practical astronomy, and were desirous of testing his knowledge. One evening when Mars and Venus were about 6° apart in the western sky, he was requested to shew, if he could, with the help of any improvised instrument the actual distance between the planets. After a moment's pause, he made his Mānayantra out of a stick 42 digits long, attaching a crosspiece of $4\frac{1}{2}$ digits to one end. The trigonometrical functions of sines and cosines were all committed to his memory. The necessary calculations were mentally made, and the instrument was ready in a few minutes.

On this occasion, he saw a telescope for the first time. He had heard of its wonderful powers, but had no idea of its performances. He requested me to shew him the planets through one. Unfortunately, I had with me then a telescope no bigger than a refractor of $3\frac{1}{2}$ " diameter. This was adjusted for him with a power of 80. The keen delight with which he looked at the varied and picturesque appearance of the moon, absorbing him for some time, can better be imagined than described. When the novelty of the aspect had abated a little, he wanted to know the magnifying power. He was told to find it out for himself, if he could. The question is itself puzzling, and I did not expect any answer. But he startled me by saying that the instrument magnified about one hundred diameters.

He had measured the enlarged image of the moon as seen through the telescope and had compared it with the apparent diameter well-known to him.

The planet Jupiter was next shewn through the telescope. I should rather say that he directed the instrument to the planet and saw it himself. The apparent motion of the planet, quickened by about a hundred times through the instrument, was followed by him for some time till he could see the belts and the satellites to his heart's content. It was at this moment that he gave vent to his bitter regret that he had not had the advantage of such instruments in his younger days.

Next morning we had a talk about *tithis*. I said that the almanac-makers of Bengal would not believe in any variation in the accepted duration of the *tithis*. Hearing this, he was silent for a minute or two, as if he doubted the fact. Being pressed for his opinion, he quoted a line from his work, meaning that arguments can never defeat the results of direct observation.*

He had read in a vernacular text-book that the sun sometimes exhibited dark spots on his radiant orb, and was anxious to see if it was really so. I asked him to accept the fact as true; but he said he would not believe it unless he saw spots with his own eyes. To this I retorted by asking if he had ever believed in the existence of the seven atmospheres of the Siddhántas. His reply was that the statement was to be taken at what it was worth, and he had no opinion of his own to

* प्रत्यक्षात् तु भवति वचोयुक्तिः ।

give. The minimum sun-spot period had been passing ; but a few that he saw made him reflect upon them a long while.

None can read his life without gaining a fresh insight into the marvellous thoroughness with which our ancestors devoted themselves to their studies, our university-men being only surface-deep in subjects more than one. The living breath of science has departed from India with the departure of men whom Chandraśekhara had made his ideal. He is an adherent of truth obtained by direct observation, and with all his respect for the ancients, would not hesitate to denounce a Śāstrik authority if a proof to the contrary were obtained. Were he placed in a well-equipped observatory of modern days, I doubt not he would enrich science with his assiduous labour and valuable observations.

Unaided and surrounded, as he was, by practical difficulties, what patient labour he must have undergone in his early days to observe and work out practically the astronomical elements of the planets. What numberless observations must he have made to test every figure used in the Siddhāntas, in order to see if it remained true or not. Night after night passed away in the all-absorbing business of star-measurement. An eclipse of the sun or of the moon was an event in his life never to be forgotten.

Thus it was that his early days passed. To the uninitiated, his was a frivolous work fit for children in want of better employment. Those who cared to understand his business failed to appreciate it. What, if the planets moved out of their path ? Besides, was it not the work of professional astrologers ? And was it not unbecoming one in his position ? He began to be

called by the people Ráj-Jyotishi as a sort of nickname. The Rája of the State considered himself degraded by the profession of his uncle, and could never countenance his pursuits. Thus his relations with the Rája have become far from cordial, and the latter has been unable to appreciate the utility of his work.

At the age of twenty-three, Chandrasekha began to note down systematically the results of his observations and three years later the idea of embodying them in a work flashed into his mind. By this time, his mastery over Sanskrit had become so complete that he could compose elegant verses in it impromptu. Indeed, the composition of his work had begun in his mind long before it was written on palm-leaf. In this way, between observation and measurement and composition, his days were divided. He was incessantly engaged with his work for the full period of six years, and the first copy was not ready before he was thirty.

This constant strain upon his body which had never been strong, began to undermine his system. He contracted a disease which has been his constant companion. Besides, the privations he had to bear, consequent upon his scrupulous adherence to the Sástric injunctions of strict vegetarianism, proved too much for his naturally weak system. Dyspepsia, with its attendant colic has impaired his health. At times it becomes so painful that he is compelled to break off conversation and roll down on the ground till the attack is over. Full meals, frugal as they are, he has not enjoyed for the last thirty years, and has seldom permitted himself the indulgence of even half meals twice a day.

The study of astronomy has been a passion with him, and any

medicine you may prescribe for him, must neither contain any forbidden ingredient, nor, what is more important, interfere with his daily work. Even in his present invalid state he would willingly sit up a whole night, if it were for anything connected with his favourite subject. When he came here to receive the title of honour conferred upon him, he could not be persuaded to stay a single day after the Durbar, as an eclipse of the sun was to occur a few days later. And how could he stay away from his observatory, and allow such a momentous event to pass by unnoticed ?

His naive simplicity and unassuming manners have rather been a drawback than an advantage to him. The common people, who do not understand the difference between astrology and astronomy, pester him so much with questions on their destiny, that it is only his amiable disposition that makes him endure the constant infliction. Even those who might be expected to know better will not scruple to ply him with absurd questions and waste the few moments left to him between the beginning of one series of daily devotions and the end of another.

If he is a practical mathematician, no one is so unpractical in worldly matters as he is. Simple as a child, he depends upon his servants for his guidance. Neither is he well off, in the sense of possessing a competency in life ; and, related as he is to a Rājā, he is unable to make both ends meet. A retinue of attendants hereditarily maintained in his family has to be supported in the usual manner. The small income of Rs 500 a year from a few small villages, and a quantity of food-grains from his tenants, are hardly sufficient in these days of high prices.

Poverty has pinched him in his old age and has compelled him to incur a large debt. *

The general public does not care to know his incomings and outgoings, his privations and star-gazings. "What has he *done* after all?"—asks the impatient critic. To him, I would say, Is it not enough to find in this man a true lover of science, who, regardless of other peoples' unfavourable opinion of his work, their taunts and dissuasions, has devoted his whole life to the one pursuit of knowledge; who has shewn the way to original research amidst difficulties serious enough to dishearten men in better circumstances; who has employed his time usefully, instead of frittering it away like the usual run of men of his rank, on a work which guides the daily routine of millions of his countrymen?

I do not pretend to express any opinion on the literary merits of his work; but it appears to me that the metrical composition alone, apart from its value as a contribution to Hindu astronomy is such as to entitle him to a high place among the writers of Sanskrit verse of the present day. It contains, as he tells us at the end of the work, 2500 ślokas of various poetical metres. Of these, 2284 verses have been composed by him and the remaining 216 quoted from the old Siddhántas. Of the latter, the Súrya-Siddhánta and the Siddhánta-Síromáṇi have been very largely drawn upon. Indeed, as Bháskara had Brahmagupta for his guide, when writing his Síromáṇi, Chandrasékhara has, in the main, followed in the footsteps of Bháskara.

* For two years past, he has been obliged to compute an ephemeris for a local publisher, who pays him the insignificant sum of Rs. 300 for the immense labour required for the work.

But Chandraśekhara has not been a blind follower of his master. The elements of the planets, given by Bhāskara, have not been accepted by his disciple, and for the simple reason, that they are not correct for the present day. Bhāskara's elements are not accurate, though there is no reason for doubting the accuracy of his observations. The fact is, he had to depend upon his predecessors—probably Brahmagupta was his main guide—for the positions of the planets and was thus led to erroneous results.

Chandraśekhara had the advantage of Bhāskara's observations. The latter has, of course, nowhere recorded his observations. But given his date and his elements, it is easy to find the positions of the planets as he must have observed them. For, the elements, if employed to calculate the positions of the planets after a long interval, may lead us to wrong results ; but, if employed for places nearer his time, will be in accordance with his observations. Thus, furnished with one set of positions at a given date, Chandraśekhara himself supplied the other set required, and the result obtained is what Chandraśekhara has given us in the present work. For easy reference, the sidereal periods as he ascertained them, are given below side by side with those of European astronomy, the Sūrya-Siddhānta and the Siddhānta-Siromāṇi. It is not my object to criticise how far the constants employed in these two Siddhāntas were true when they were observed, though it will be clear from the comparison that they are certainly erroneous for the present time. It is easy to follow when some one has led the way ; but it needed the art of a rural Pāṇḍit, guiltless of western "fire" to prove their incorrectness and to pave the way for further progress in this department.

SIDEREAL PERIODS IN MEAN SOLAR DAYS.

European Astronomy.	Surya- Siddhānta.	Difference.	Siddhānta- Siromani.	Difference.	Siddhānta- Darpaṇa.	Difference.
Sun	365.25637	+ .00238	365.25843	+ .00206	365.25875	+ .00238
Moon	27.32166	+ .00001	27.32114	- .00052	27.32167	+ .00001
Mars	686.9794	+ .0181	686.9979	+ .0185	686.9857	+ .0063
Mercury	87.9692	- .0107	87.9699	+ .0007	87.9701	+ .0009
Jupiter	4332.5848	- .2642	4332.2408	- .3440	4333.6278	+ .0430
Venus	224.7007	- .0022	224.9679	- .0028	224.7023	+ .0016
Saturn	10759.2197	+ 6.5533	10765.8152	+ 6.5955	10759.7605	+ .5408

It will be seen from the above that Chandraśekhara has practically assumed the sidereal periods of the sun and the moon, as given in the Súrya-Siddhánta, but has materially advanced upon it as regards the periods of the other planets. Having regard to the comparatively slow motion of Jupiter and of Saturn, and the nature of the instruments used, it would have been a surprise if closer approximation to their true periods were made.

Let us now compare the mean inclinations of the orbits of the planets to the ecliptic.

	Eng. Ast.	Súrya-S.	Śiromañi.	Darpāṇa.
Mercury*	7° 0' 8"	5° 25'	6° 55'	7° 2'
Venus*	3 23 35	2 46	3 6	3 23
Mars	1 51 2	1 30	1 50	1 51
Jupiter	1 18 41	1 0	1 16	1 18
Saturn	2 29 40	2 0	2 40	2 29
Moon	5 8 48	4 30	4 30	5 9
Obliquity of the Ecliptic	23 27	24 0	24 0	23 30

On account of the difference in the planetary theories and in the method of calculation between modern astronomy and our Siddhántas, the eccentricities of the planetary orbits cannot be compared with advantage. But as they make no difference in the case of the sun and the moon, their greatest equations are given here for comparison.

* The inclination given in the Siddhántas is reduced to the geocentric system. The general reader may be reminded that the inclinations are all subject to variation and that the old Siddhánta values were not so far wide of the truth, as they appear from the table.

	English Astronomy.	Súrya-Siddhánta.*	Siddhánta-Darpana.
Sun	1° 55' 19"	2° 10' 31"	1° 55' 33"
Moon	6 3 41	5 2 46	5 1 10'

It will be needless to compare the rates of motion of the nodes and apsides. It is possible for modern European astronomy, with instruments enabling it with ease to measure the three thousand and six hundredth part of a degree, and with its engines of higher mathematics to handle intricate problems,—unheard-of before,—to deduce the elements of orbits from a very few observations made at no distant dates. But it requires the lapse of years—nay centuries—to do the same with primitive instruments and equally primitive mathematics. The motions of the nodes and apsides are so slow that Bháskara despaired of ever measuring them. Chandraśekhara was equally in despair in these cases. But as the positions of the moon's nodes and perigee are oftener required, and their motions comparatively rapid, I quote their sidereal period in mean solar days.

	Eng. Ast.	Súrya-S.	Śiromāṇi.	Darpana.
Node	6793·279	6794·395	6792·254	6792·644
Perigee	3232·575	3232·094	3232·734	3232·657

The reader will notice that Chandraśekhara has devised a correction to be applied to the Mandochha of the planets, Mercury, Mars and Saturn. He has called it Parochcha and the greatest amounts are 11° 20', 7° 30' and 5° for the three planets respectively (V. 76).

* According to Śiromāṇi, the sun's equation is the same as is shewn under Súrya-Siddhánta, and the moon's equation is slightly less.

It is, however, in computing the moon's place that Chandra-sékhara has discovered some original corrections,—original in the sense of their having been unknown to the ancient astronomers of our country. It is curious to note that they failed to discover the perturbation, known as Evection which is said to have been detected by Hipparchus about 150 years B. C. It is an irregularity which may put the moon forward or backward over a degree. Pandit Sudhákara Dvivedí informs us in his excellent manual, called *Ganaka-taranginí*, that Muñjála (A. D. 933) had something like "evection" in his karaṇa named *Laghumánsa*. He appears to have been the oldest Hindu astronomer who detected the irregularity, though curiously enough, his successors including Bháskara left it unnoticed.

The next large irregularity of the moon, called "variation," has a period of one month, and a maximum of $39' 31''$. This inequality does not affect the time of an eclipse, and the fact sufficiently explains its absence in Sanskrit Siddhántas.* It is said to have been detected by an Arabian astronomer, Aboul Wefa about the year 975 A.D., and re-discovered by Tycho Brahe in the 16th century. The last large inequality of the moon's place is called "annual equation," and has the maximum amount of $11' 9''$. This was also discovered by Tycho Brahe.

It is singular that Chandra-sékhara is the only Indian astronomer who has detected all the three important irregularities of

* From Dvivedi's *Ganaka-taranginí*, it appears that Nityánanda in 1639 A. D. used a correction called Pákshika. But it is not clear from the name alone, if it had any connection with "variation."

the moon. As has been said before, he did not know English and had no means of knowing of the existence of the irregularities from any foreign source; and the methods of applying the corrections together with discrepancies between his values and those of Europe leave no doubt in our mind that he must be credited with their discovery. He has named the inequalities, Tuṅgāntara, Pákshika, and Digams'a, with the maximum amounts of $2^{\circ} 40'$, $38' 12''$, and $12'$ respectively (VI. 7).

For those who may be inclined to compare his corrections, his method of applying them is briefly described here. After the equation of centre (maximum amount $5^{\circ} 1' 10''$) has been applied to the mean moon, call the result 1st moon, M_1 . Then add to, or subtract from it, according as the anomaly happens to be within the first six or the second six signs,

$$\frac{160' \times \sin \{ A - (O \pm 3) \}}{R} \times \frac{\sin(M_1 - O)}{R} \times \frac{\text{1st moon motion}}{\text{mean motion}},$$

where A stands for the moon's apogee, and O for the true sun. The two signs (\pm) are to be taken in the case of the light and dark halves of each lunar month respectively. The result obtained is called the 2nd moon, M_2 .

To apply the Pákshika correction, take $\frac{M_2 - O}{3} = a + \frac{b}{3}$ (say).

Subtract $\frac{b}{3}$ from 3 (signs) and take the less of the two quantities,

a and $(3 - \frac{b}{3})$ and say, it is y . Then, $\frac{\sin 2y}{90}$ is the correction required. It should be noted that the denominator (90) is not constant, but can be obtained. The correction is to be added to, or subtracted from the 2nd moon, as the latter lies within the

first or the second quadrature. Call the moon thus corrected, the third moon, M_3 .

Now, take $\frac{1}{10}$ of the sun's equation and multiply by the first moon's motion, dividing by its mean motion. Add the result to the 3rd moon, when the sun's equation is subtractive, and subtract from it when the sun's equation is additive. After this, the other corrections (such as Bhujāntara), common to all the planets, are to be applied before the moon's place becomes apparent.*

On a cursory view, the amount of Tuṅgāntara inequality appears double of that of evection. But if we take the moon's greatest equation of centre into account, the apparent discrepancy vanishes. For, the amount of the greatest equation of the moon is $6^\circ 18'$, and the maximum evection $1^\circ 20'$, making the total of $7^\circ 38'$. Chandraśekhara has $5^\circ 1'$ as the greatest equation, and $2^\circ 40'$ as the greatest Tuṅgāntara, making the total of $7^\circ 41'$. The other inequalities discovered by Chandraśekhara are about the same as those in use in English astronomy.

The astronomical constants adopted by our Indian astronomers open up a large field for enquiry. It is not my purpose to discuss their bearings upon the antiquity of Indian astronomy. But I cannot but remark that it is oftener re-iterated in season and out of season than substantiated, that the Indian astronomers borrowed largely from Greek astronomy. As far as I am aware, this assertion is based upon (1) the identity of certain

* It should be noted here that the last-named inequality (Digamśa) is also applied to the moon's node in the above-mentioned manner (VIII, 33).

Sanskrit and Greek astronomical terms, (2) the fact of Garga praising the Yavanas for their proficiency in astronomy, and (3) the presence in Sanskrit of certain astronomical treatises admittedly of foreign origin. This is not the place to discuss the subject thoroughly. But as far as my knowledge goes, these arguments, when weighed against others, are not at all convincing.

The presence of Greek terms in Sanskrit is certainly a strong presumption in favour of the theory. But when the uses of the terms are taken into consideration, it is found that with the possible exception of the word "Kendra"*, meaning "anomaly," all the rest properly belong to astrology. Of course, when once the terms had been introduced into Sanskrit, our astronomers did not hesitate to use them freely in astronomy, side by side with pure Sanskrit terms. The passage where Garga extolled the Yavanas does not occur in an astronomical work, but in a Samhitá which was rather a work on astrology than astronomy. Nor can we logically infer from the passage that the Yavanas were proficient in astronomy rather than in astrology, or that the Hindus borrowed the knowledge from them. The name Yavanáchárya occurs only in connection with Samhitá. Next, the presence of Romaka + and Paulísa Siddhántas among others of purely Indian origin proves nothing beyond the bare fact of their presence, and I do not see how it can be taken to imply that the Hindus had not obtained the constants of their Siddhántas by independent observation. On the contrary, the fact of their

* See, however, Bháskara's derivation of the word in his Siromati.

+ The Romaka-Siddhánta of Varáha-mihira is in no way superior to his Saura-Siddhánta, as was remarked by himself.

retaining the foreign names (at least the name Romaka), shews that the foreign Siddhántas were distinct from what were Indian, and there is no proof that the Romaka or any other foreign Siddhánta was ever in use in this country, superseding the purely Indian productions. To give an analogy, a Sanskrit translation of the British Pharmacopœia will no more prove the absence of Charaka than an English translation of the latter will prove the absence of the former. All that we can logically infer is that there was intimate intercourse between the Hindus and the Yavanas, a fact otherwise known from political history. The Hindus may have been indirectly influenced by the teachings of the Yavanas. But it must be admitted that the Yavanas may have been also influenced by their presence among the Hindus.

We can safely go so far, omitting all sorts of possibilities and vague conjectures. Having regard to our ignorance of the state of astronomy and its gradual development in India anterior to Áryabhata, and our equal ignorance of the source of the knowledge credited to Hipparchus, it is hazardous to speak of the indebtedness of the one nation to the other. If the Hindus learnt the science of astronomy from the Yavanas, how is it that the constants of Sanskrit astronomy are so different from those of Ptolemy ? How is it that the early Hindu writers were unacquainted with such useful as well as remarkable facts, as the precession of the equinoxes, or the evection inequality of the moon ? On the contrary, the constants ought to have been identical, not only because they are believed to have a common origin, but also because they represent facts, as true

for India as for Egypt or Greece. When one learns a science from another, it is natural to expect to find him copying not only the theory but also the practice, right or wrong. Dr. Thibaut repeats the suggestion made by Biot, that the early Hindus learnt their astronomical theories probably from Greek astrologers, and, the Doctor adds, also from almanac-makers, whose knowledge was as limited as that of their proto-types in the present day. * This is certainly an ingenious hypothesis; but as has been already remarked, having regard to our ignorance respecting the growth and development of the science in India as well as in Egypt, we cannot but regard the hypothesis as not proven. I am inclined to believe that our knowledge of the source of Hindu astronomy has not advanced beyond the point where Colebrooke found it. All that can be safely asserted is what the illustrious oriental scholar said, that "the Hindus have certainly received and welcomed communications from other nations on topics of astrology," and we add, that their indebtedness to Greece for the knowledge of scientific astronomy is still an open question. †

But this is a digression. We have said that Chandrasekhara had made a real advance upon existing Hindu astronomy. But the best test of a theory lies in facts. For

* See Introduction to *Pañcha-Siddhāntikā* by Dr. Thibaut and M. M. Sudhakara Dvivedī.

† It is much to be desired that some competent scholar would collect the arguments for and against the theory of indebtedness, and let us know how far, and in what direction, Greek influence on Hindu astronomy extended.

the reason given below, it is not easy, however, to satisfy oneself whether his ephemeris is correct, and how much confidence may be placed in it. For rough comparison, the places of the planets computed by him are shewn below, together with their places, first according to the British Nautical almanac, and next according to a widely circulated Bengali almanac said to have been computed after the Súrya-Siddhánta. The correction for precession in the places given in the Bengali almanac has been made by adding $20^{\circ} 54'$ to them in accordance with the almanac. Besides these, I append ephemeris for two other days from the Nautical almanac and the Siddhánta-Darpana.

For various reasons, neither Chandraśekhara's, nor for that matter—any other Hindu almanac, can coincide with the Nautical almanac. Neglecting minor corrections unknown in our almanacs, there is the determination of the exact amount of precession, without which no comparison is possible with European almanacs. To avoid it, the relative distances of the planets may be taken. It will be seen that while the Bengali almanac may be in error by as much as 4° , the error in the ephemeris by the Siddhánta-Darpana is limited to half-a-degree. The reader will, however, remember that a Hindu astronomer depends upon unaided vision, and is satisfied if the longitudes are correct to a half degree. Accepting this as our standard, the ephemerides by the Siddhánta-Darpana compare favourably with those of the N. A., while the greater discrepancies in the Bengali almanac conclusively prove how urgent has been the question of the revision of our existing almanacs in the light of observations now made.

LONGITUDES OF PLANETS ON THE 31st JANUARY 1894 (KATAK, 6 P. M.)

E. Nautical Almanac.	Siddhānta-Darpana.			Bengali Almanac.			Dec. by S. D.		
	From Fixed Aries.	From Vernal Equinox.	From Fixed Aries.	From Vernal Equinox.	From Fixed Aries.	From Vernal Equinox.	N. A.	N. A.	N. A.
Sun	10° 11' 54'	9° 19° 31'	10° 11° 56'	9° 19° 40'	10° 34'	9° 19° 40'	17° 14' S	17° 15' S	17° 15' S
Moon	4 4 26	3 12 16	4 4 41	3 12 1	4 2 55	24 1 N	24 15 N	24 15 N	24 15 N
Mars	0 22 48	0 0 7	0 22 23	11 29 43	0 20 37	9 14 S	9 7 S	9 7 S	9 7 S
Mercury	10 0 33	9 8 23	10 0 58	9 12 16	10 3 10	21 45 S	21 15 S	21 15 S	21 15 S
Jupiter	0 19 27	11 26 43	0 19 8	11 27 6	0 18 0	6 32 N	6 50 N	6 50 N	6 50 N
Venus	9 19 19	8 26 48	9 19 12	8 27 46	9 18 40	22 7 S	22 1 S	22 1 S	22 1 S
Saturn	6 12 43	6 20 38	6 13 3	5 22 14	6 13 8	2 41 S	3 0 S	3 0 S	3 0 S

20 th February 1894 (Katak, 6 P.M.)			1 st March 1894 (Katak, 6 P.M.)		
N. A.	S. D.	N. A.	S. D.	N. A.	S. D.
Sun	11° 2° 8'	11° 2° 9'	11° 11° 10'	11° 11° 11'	11° 11° 11'
Moon	0 21 40	0 21 46	4 27 7	4 27 4	4 27 4
Mars	1 6 5	1 5 30	1 12 3	1 11 27	1 11 27
Mercury	11 5 14	11 4 57	11 22 14	11 22 39	11 22 39
Jupiter	0 22 58	0 22 34	0 24 46	0 24 21	0 24 21
Venus	10 14 16	10 12 42	10 25 28	10 25 25	10 25 25
Saturn	6 12 1	6 12 23	6 11 13	6 11 56	6 11 56

But before any reformation is attempted, an exact determination of the amount of precession becomes a question of paramount importance. The reader is aware that in the Hindu system, the longitudes of celestial bodies are measured from a fixed point—say a star—in the ecliptic, instead of from the movable vernal equinox as is the practice in Europe. The question has therefore the same bearing upon our calculations, as the position of the so-called First Point of Aries upon those of the Nautical almanac.

Unfortunately, all attempts to solve the question have been practically fruitless. The reader will hence understand the chaos into which our almanacs have sunk. The gravity of the situation, and the difficulty of escaping from it, demand a fuller discussion than our space would permit. But then this alone can give us an opportunity of ascertaining Chandra-sékhara's success in this direction.

Premising, then, that we measure longitudes of planets from a fixed point in the ecliptic, the question resolves itself into a determination of the point. In other words, what is that point, or what is its longitude from the vernal equinoctial point? Whatever and wherever that point may be, it is the starting point of our zodiac, and its longitude is known as *ayanáṁśa*, which literally means amount of solstices. For, we do not speak of the precession of the equinoxes as often as we do of the precession of the solstices. Hence the *ayana-chalanam* of Sanskrit astronomy is equivalent to the precession of the equinoxes. To avoid ambiguity we shall use the term *ayanáṁśa* rather than the amount of precession.

The exact amount of the *ayanāṁśa* may be apparently determined in different ways. 1st. The Siddhāntas furnish a rule for computing it, which is in principle the same as the method of finding the longitude of a star at any given date by applying the amount of precession to its longitude, at some other date. 2nd. Defining the initial point with the help of other data, such as the recorded longitudes of stars, its present longitude from the equinoctial point may be ascertained. 3rd. Knowing the exact year when the initial point was fixed, its present longitude (*ayanāṁśa*) may be calculated from the known rate of precession. But it so happens that the results obtained by these three methods do not agree.

To begin with the first method. It will be seen that the different Siddhāntas do not agree, either in the nature of precessional movement, or in its annual rate. According to some, the equinoxes have an oscillatory motion, turning to the right and to the left of the initial point within certain limits, and extending over a large interval of time ; while others maintain their continuous motion backwards. Colebrooke compared the views of the libration and revolution theorists, and gave the rate of precession according to each. They are as follows :—

<i>Libration Theory.</i>	<i>Annual Rate.</i>			
Sūrya-Siddhānta	54"
Soma*	"
Sākalya	"
Laghu-Vāśishṭha	"

* Rāṅganātha, in his commentary to the Sūrya-Siddhānta, quotes Soma-Siddhānta in support of the reading चिन्तकालो युगे भाग्नम् ।

<i>Liberation Theory.</i>		<i>Annual Rate.</i>
Paráśara-Siddhánta 52"·35
Āryāshṭa-Saṅkā (quoted by Munísvara)		... 46"·25
<i>Revolution Theory.</i>		
Muñjála (quoted by Bhāskara*) 59"·9
Bhāsvatí 60"
Grahalāghava 60"

The derangement of the equinox from the initial point is 27° on either side according to the Súrya-Siddhánta, and this limit was probably accepted by other libration theorists. Āryāshṭa-Saṅkā, however, gives the limit of 24° instead of 27° (Colebrooke).

We are not concerned here with the theories or the limits of libration. Súrya-Siddhánta and the works based upon it, are now almost universally adopted throughout India for computing an almanac, though in some places Grahalāghava occupies the field. Now, from the first, we find the ayanámśa for the first day of Śaka 1816† (13th April 1894) was $20^\circ 55'$, and from the second, $22^\circ 50'$ for the same day. These amounts represent the minimum and maximum ayanámśa obtained from Siddhánta rules.

* Bhāskara did not believe in the libration theory. For, as has been shewn by Chandraśekhara (VI. 100), he has directed us always to add the ayanámśa and never to subtract it.

† In common parlance, we speak of the year being Śaka 1816, though in reality we ought to say the first day of Śaka 1817. The facts herein discussed were collected some time ago, and as it is immaterial which year is taken for illustration, they are not altered to suit the current year.

Both the Súrya-Siddhánta and the Siddhánta-Síromáui, the standard Siddhántas at present in use, give a rule to test the amount of ayanámśa by observation. It consists in subtracting from 12 signs the longitude of the sun computed after the Siddhántas for the moment when the sun crosses the vernal equinoctial point. Thus, on the 13th April 1894, the sun's longitude for Greenwich mean noon was $23^{\circ} 32' 7''$, while an almanac gives us $1^{\circ} 21' 25''$ as the sun's longitude for the same instant, making the ayanámśa $22^{\circ} 10' 37''$. It will be seen therefore that notwithstanding the higher precessional rate of the Súrya Siddhánta, the calculated amount becomes less than the actual by nearly $1^{\circ} 16'$, while the Grahalághava makes it greater by about $39'$.

To come to the second method, *viz.* to find the true longitude of the initial point as defined by stars. All the modern Siddhántas agree in the statement that the longitudes of all heavenly bodies are to be measured from the Star Revatí situated on the ecliptic. The star has been identified with ξ Piscium. Now, this is a star of the fifth magnitude and is barely visible to the naked eye. The question is, why was this particular star out of the many situated on the ecliptic,—some of which are larger,—chosen for marking the beginning of the zodiac? The answer has been—and there is no doubt about the accuracy of the answer—that the vernal equinox happened near the star when the present system of astronomical measurement came into vogue.

So far it is plain sailing. For, we can easily find the longitude of the star from the vernal equinoctial point and at once

get the required ayanāmsa. From the Right Ascension and Declination of the star, ζ Piscium, on the 13th April 1894, we get $18^{\circ} 23' 49''$ as its longitude.* This is however, less than the amount obtained above. It is clear therefore that either the star Revatí is not ζ Piscium, or it did not mark the initial point. No doubt exists about the identity of the star, neither can we suppose all the Siddhántas false in their assertion.

The latitudes and longitudes of thirty-four other stars are given in the Súrya-Siddhánta. They were not measured in the usual way. But from the express instructions as to the method of measurement adopted, we understand that the so-called longitudes, Dhruvas, are the longitudes of the Right Ascensions of the stars supposing them to be on the ecliptic, and that the latitudes (Vikshepas) are the distances, north or south, of the stars from the ecliptic, measured along the declination-circles passing through the stars. Now, taking only the 27 stars of the zodiac, and comparing their reduced Dhruvas with their present longitudes, we find ourselves confronted with a curious result. † The difference between the recorded and the present longitudes is not the same for every star. Indeed, it varies from about 18° to 24° .

Omitting Visákhā, of which I am not certain, the mean difference of the longitudes of the stars of the first half of the zodiac, *i. e.* from Asviní to Chitrá, is 21° , while that of the stars

* The modern Súrya-Siddhánta gives $359^{\circ} 50'$ as the longitude of the star Revatí. This would make the present ayanāmsa greater by $10'$ only.

† I understand that Prof. Whitney has discussed the point, and regret that I have no access to his edition of the Súrya-Siddhánta at present,

of the second half amounts to 19° only. So, while the mean precession for all is about 20° , that for As'viní (α Arietes) and Uttara-bhádrapadá (α Andromeda), the two stars on either side of Revatí, is about 24° each. The question becomes more perplexing when we remember that Bháskara, who certainly made a few corrections, has given in most cases the same longitudes as we have in the current Súrya-Siddhánta.

Our identification of some of the stars may be doubtful.* But, taking all the star-longitudes into consideration, we are forced to admit that somehow or other there were errors of observation. Possibly, these errors were partly due to the rude means of observation, increasing the errors with the increase of the zenith distance of the stars, and partly to azimuth errors. One or all of the explanations must be accepted as true, as we cannot suppose that any one having the slightest pretension to practical astronomy, however rough the instrument might be, could make such gross errors in the simple measurements required. To take the mean of the star-longitudes for a solution of our problem is therefore a wrong procedure, inasmuch as, we are entirely in the dark as to the weight to be attached to the determinations. We shall, however, make use of them in another way later on.

We now proceed to consider the third method, which consists in analysing the dates in which there was no ayanámsá. For this purpose, we require not only the dates but also the rates of

* Thus, if As'viní be identified with β Arietes and Uttara-bhádrapadá with γ Pegasi, the amount of precession deduced from them becomes nearly equal and agrees with that obtained from Maghá.

precession assigned by the astronomers. We have already seen the various rates assigned by them. As the Súrya-Siddhánta's rate of 54 seconds per year is a close approximation to the rate known at present, let us take this first for consideration.

Apparently, the rate of 54 seconds is higher by nearly 4 seconds than the actual. I say apparently, for the rate makes the ayanámśa less, instead of increasing it in the proportion of about 50 to 54. It must be therefore really lower than the true rate. To explain the anomaly we have to consider the Siddhánta year. The length of the sidereal year—the year used by us instead of the tropical year in use in Europe—is 365·25875 mean solar days according to the Súrya-Siddhánta, and is thus greater than the true length by 0·00238 days. Now, taking the sun's daily motion at 59' 8", we find that during the excess the sun moves to the east through a distance of 8"·44 nearly. But the equinoctial point moves to the west. It is therefore clear that the precessional rate assigned by the Súrya-Siddhánta is practically 54"−8"·44, or 45"·56 per year. It is for this reason that the ayanámśa, calculated from the Siddhánta's apparently higher rate, becomes less than the amount observed. Hence if we accept the Siddhánta's length of the year, we should make the annual precessional rate 50"·24+8"·44 or 58"·68. It is remarkable that the rate of 45"·56 per year is almost equal to the precessional rate in Right Ascension. Whether the Siddhánta writer meant the rate to be what we find, I cannot say, though there are certain reasons favourable to our conjecture.

The point may be illustrated by taking other Siddhántas. Bháskara's year consists of 365·25843 days, and is therefore

longer by $0^{\circ}00206$ days. Hence, accepting Bháskara's year, we should have $50^{\circ}24 + 7^{\circ}31$ or $57^{\circ}55$ as the precessional rate. Bháskara does not state in his Siromaṇi any rate deduced by him, but evidently supports Muñjála's rate of $59^{\circ}9$. Moreover, his adoption of the rate of 60° a year in his Karava-kutúhala leaves no doubt in our mind as to the rate he used.

Similarly, Gaueśa, author of Grahalághava, makes the year of $365^{\circ}25856$ mean solar days, which is thus longer by $0^{\circ}00219$ days. He ought to have therefore made the precessional rate $50^{\circ}24 + 7^{\circ}86$, or $58^{\circ}10$ instead of 60° as he has done.

Chandraśekhara accepts the length of the year of the Súrya-Siddhánta, and gives $57^{\circ}615$ as the precessional rate (VI. 75). This is just less than the rate we have assumed above by $58^{\circ}68 - 57^{\circ}62$, or $1^{\circ}06$. I was surprised to find this close approximation, and could not but ask him the data from which he derived the rate. In reply, he said that finding the Súrya-Siddhánta and the Siromaṇi make the ayanámśa either shorter or longer than that observed, he was for some time in a fix about the rate to be followed. Fortunately, while he was studying Játaka-karma-paddhati with the help of the commentary called Játakálaṅkára written by Súryadeva some 800 years ago, he accidentally found a passage in which the commentator recorded the ayanámśa as it was observed by him on a particular day of a particular year. This find itself is not less valuable than Chandraśekhara's rate. He gives, however, $22^{\circ}26'$ as the ayanámśa for the year we have taken for discussion.

Muñjála appears to be the earliest writer who has given the date of the year of no ayanámśa, as well as the rate of preces-

sion observed by him. He wrote his work in Śaka 854,* and the precessional rate assigned is $59''\cdot 9$ in a year. We also learn from Dvivedī's Gaṇaka-taraṅgiṇī that according to Muñjāla, Śaka 434 was without ayanāṁśa. Now, from 434 to 854 Śaka, there were 420 years, during which at the rate of $59''\cdot 9$ per year, the ayanāṁśa had amounted to $6^\circ 59' 18''$. However erroneous the rate given by Muñjāla may be, it will not be wrong if we take $6^\circ 59' 18''$ (say 7°), as the ayanāṁśa in Śaka 854. We know, however, that the rate of precession could not have been greater than $58''\cdot 68$ per year. Accordingly, the ayanāṁśa obtained above carries us back through 429 years from Śaka 854, the date of Muñjāla's work. In other words, we find that according to Muñjāla's data Śaka 425 was the year of no ayanāṁśa at the latest. From the ayanāṁśa obtained from Muñjāla and that observed in Śaka 1816, we note that the rate of precession amounts to $56''\cdot 8$ in a year.

The next work we take is Bhāsvatī by Śatānanda, which is still regarded as an authority for the calculation of eclipses. He wrote his work in Śaka 1021, and according to him the rate of precession is $60''$ per year. We also know that he regarded the Śaka year 450 as the year without ayanāṁśa. Now, calculating the amount of ayanāṁśa in Śaka 1021 in the above manner, we find that it was $9^\circ 31'$ in that year. From this, calculating backwards at $58''\cdot 68$ a year, we come to Śaka 437 as

* The date 584 given in the Gaṇaka-taraṅgiṇī seems to be a misprint, though it occurs throughout the short notice of Muñjāla, excepting in the passage where Pāṇḍit Dvivedī quotes कतेज्जभमिते शाके from Muñjāla, making the date 854 Śaka, adopted above.

the year of no *ayanámsá*. We also note that the rate of precession deduced from the *ayanámsá* in 1021, amounts to $57^{\circ}295$ per year.

In his *Karaṇa-kutūhala*, Bhāskara has roughly given 11° as *ayanámsá* about S'aka 1105. From this at the rate of $60''$ in a year, the rate assumed by him, we are taken back to S'aka 555, and, at the rate of $57^{\circ}55$ which we have found before, to S'aka 423. We also note that adopting his observation, the rate amounts to $56^{\circ}624$ per year.

To take another example, we mention Gaṇeśa who wrote his *Grahalāghava* in S'aka 1442. According to him the rate of precession is $60''$ in a year, and S'aka 444 was without *ayanámsá*. These premises lead us to infer that *ayanámsá* amounted to $16^{\circ}38'$ in S'aka 1442, which at the rate of $58^{\circ}1$ carries us back to S'aka 412, a date which is the earliest of all that we have hitherto obtained. But, considering that the amount of *ayanámsá* deduced, compared to the present amount, makes the rate as low as $53^{\circ}4$, we are led to infer that his data were wrong. It is to be observed, however, that the rate of $58^{\circ}68$ if adopted makes S'aka 422 as the year without *ayanámsá*. *

We may almost guess the data from which Gaṇeśa derived his rate. It is likely he accepted 11° as the amount of *ayanámsá* in 1105, as recorded by Bhāskara. From this he might have obtained the S'aka year 444 as the starting year, and also

* An error in observing *ayanámsá* is not uncommon. One instance of it is furnished by Mahādeva, who recorded $13^{\circ}45'$ as the amount of *ayanámsá* in Saka 1238 (Dvivedī's G. T.), thus making the rate since then $52^{\circ}5$ in a year.

the rate of 60 seconds a year, making the amount $16^{\circ} 37'$ in Sáka 1442.

It remains to notice the date 421 Sáka given by some minor authors. This is obviously based upon the Súrya-Siddhánta's rule, with its annual rate of 54", making $20^{\circ} 55'$ as the amount of present ayanámsá.

Chandrasékhara has not recorded the data which furnished him the rate. Knowing, however, his ayanámsá and rate, and calculating backwards, we arrive at Sáka 415.

So far we have obtained the following figures :—

Muñjála	425	Sáka	56°·828	per year
Sátánanda	437	"	57°·295	"
Bháskara	423	"	56°·624	"
Chandrasékhara	415	"	57°·615	"
Mean	425	"	57°·09	

Having regard to the nature of the data we cannot expect a closer approximation than that shewn above. We may therefore fairly take the mean of the dates, as well as the rates. On account of obvious inaccuracy in the data of Gaṇeśa, the date and rate obtained from him cannot be rightly included. Neither will his date, if corrected, increase the weight to be attached to the mean to be calculated from the above figures. We might, however, include the date 421 Sáka given by certain writers. Indeed, it will be seen that the dates of the starting year are of two classes ; one, somewhere near 450 Sáka, and the other, 421 Sáka. But the dates of the former class may be reduced to those of the latter class. It will be further observed that Muñjála,

the earliest writer of the set, makes the closest approximation to the mean. Sátánanda seems to have committed an error, seeing that he assigns Sáka 450 as the starting year. Mádhava Misra, a commentator of his, makes the same remark and suggests that the Sáka year 421 ought to be taken in calculations. *

From what has been described above, the Sáka year 421 or 427 appears to mark the beginning of the fixed zodiac. It is difficult to prefer one to the other. The Sáka year 421 is equivalent to the year 3600 of the Kali yuga, and the fact of its being so, goes in its favour. Besides, it is the year in which Áryabhaṭa composed his work, a work which enjoyed a wide reputation. Lalla, whose Tantra Bháskara condescended to criticise adopted the year 421 Sáka, and the writer of the modern Súrya-Siddhánta evidently held the same view while writing the ayanámśa rule.

On the other hand, the great popularity of Varáha-mihira leads us to suppose that the present system of the zodiac had its beginning in Sáka 427, and I believe all the anomalies noticed before may be better explained by accepting the year. We have an authority for our view in the Pañchasiddhántiká itself. The often-quoted verse in which Varáha-mihira distinctly mentions the fact that in his time the summer solstice took place at the

* The copy from which the remarks are made, was printed in Benares in Samvat 1942. It is full of mistakes, but the sense is clear. It is curious to note that Sátánanda, while basing his work on the Súrya-Siddhánta, gives a higher rate than what is given by the latter. Mádhava Misra tries to justify this rate by altering the rule “विश्वत् युगे भाना” to “विश्वत् युगे (कलियुगे) भानाम्” !

beginning of Cancer is a complete answer to the question we have been discussing.

Dr. Thibaut, the learned editor of the *Pañchasiddhántiká*, however, finds difficulty in accepting Sáka 427, as the date of the composition of the work. As far as I can gather from his introduction to the work, his main objection lies in a statement of Ámrája, quoted by Bháu-Dájí, that "Varáha-mihira A'chárya went to heaven in the 509th year of the Sáka kála, i. e. A. D. 587." For, if Varáha be supposed to have written the work in Sáka 427, he must have lived to the good old age of eighty two years after the composition ; and supposing him to have written it at the age of twenty years, he must have seen 102 summers.

Seeing that Varáha lived long enough to write a very large number of works, there is nothing in the statement intrinsically impossible. On the other hand, if the Sáka year were not the epoch of his Karaṇa, he defeated his own purpose. Indeed, the idea of a Karaṇa-writer using a date borrowed from some older Siddhánta, as has been supposed in this case, and thus representing a time other than that for which the work is written, is to say the least, self-contradictory. Then again, as has been pointed out by Páṇḍit Dvivedí, there is absolutely no proof of the validity of Ámrája's assertion. Dr. Thibaut admits that if Sáka 427 be taken as the epoch of Varáha's work, several facts, not otherwise explainable, become easy of explanation. All those considerations, together with tradition about Varáha's time, point to the conclusion we have already arrived at by discussing *ayanámśa*.

Assuming, then, that the zodiac at present in use was fixed in Sáka 427, let us explain a few facts connected with it. First

of all, we find that in 1389 years, which have elapsed since the date, general precession has amounted to $19^{\circ} 23' 7''$; while, had the Súrya-Siddhánta's year been in use throughout, the sun must have been in error by $3^{\circ} 15' 30''$, thus making the ayanámá $22^{\circ} 38' 37''$ in Sáka 1816 last. The amount, however, differs from that observed by 28',—a quantity too large to be neglected. On the other hand, if Gaṇeśa's length of the year be taken, the error in the sun amounts to $2^{\circ} 9' 54''$, making the ayanámá actually less by nearly 38'. It is remarkable that the length of the year assumed by Bháskara makes the total $22^{\circ} 12' 21''$, nearly the same as is observed.*

From the observed ayanámá and the fact of its commencement in Sáka 427, the precessional rate becomes $57''45$. This is lower than that obtained by us from the Súrya-Siddhánta's year, but nearly the same as we obtained from Śíromāṇi's year. This discrepancy between the rate calculated from Súrya-Siddhánta and that found above can be explained by supposing that the Súrya-Siddhánta's year may not have been in use throughout the large interval of 1389 years, and that the rate of precession is not known so accurately as may be sufficient for the great length of time. The fact of Varáha's Súrya-Siddhánta giving a slightly shorter year (as shewn by Dr. Thibaut), makes no sensible difference in the result. Be the explanation what it

* The formula $50\cdot2411t + 0\cdot0001134t^2$ is adopted for calculating the general precession. See Chauvenet's Astronomy. The precession constant appears to be a little too large, as is remarked by the author. A calculation made from Bessel's constant, allowing for its variation, renders the general precession nearly 1' less.

may, it is to be observed that Chandraśekhara gives $22^{\circ} 26'$ as the observed ayanāṁśa, which is $15'$ greater than what we have assumed. This fact shews that somehow or other, the length of the year in use was slightly less than what we find it in the modern Súrya-Siddhánta.

At any rate, the vernal equinox in Revatí did not mark the beginning of the existing zodiac. Rāṅganátha, a commentator of Súrya-Siddhánta, supports us by saying that the equinox fell somewhere *near* Revatí. For, the equinox fell on the star in Śaka 498, and during the period since elapsed, the sun has moved through an excess of $3^{\circ} 5' 29''$, thus making the ayanāṁśa $21^{\circ} 29' 18''$. Even the Siddhánta's position of the star leaves a difference of half a degree. So we must suppose that the star Revatí was nearly a degree to the east of the initial point when the zodiac happened to commence its existing fixity.

If any use is to be made of the recorded Dhruvas of the stars, it appears to me to be the most reasonable course to select those stars which are situated near the ecliptic. For, as has been already pointed out, the errors of observation by means of rude appliances will increase with star-latitudes. Accordingly, the following twelve stars situated within five degrees on either side of the ecliptic are given below for comparison.

Star.	Longitude in Śaka 1816.	Reduced Longitude.	Difference.
Kṛittikā (23 Tauri)	$58^{\circ} 14'$	$38^{\circ} 52'$	$19^{\circ} 22'$
Rohiṇī	$68^{\circ} 17'$	$47^{\circ} 56'$	$20^{\circ} 23'$
Pushyā (8 Cancer)	$127^{\circ} 21'$	$106^{\circ} 0'$	$21^{\circ} 21'$
Maghā	$148^{\circ} 21'$	$129^{\circ} 0'$	$19^{\circ} 21'$

Star.	Longitude in Saka 1816.	Reduced Longitude.	Difference.
Chitrā *	202° 22'	181° 13'	21° 9'
Viśākhā †			
Anurādhā	241° 45'	224° 31'	17° 14'
Jyeshṭhā	248° 17'	230° 41'	17° 36'
Pūrvāshāḍhā	273° 6'	254° 30'	18° 26'
Uttarāshāḍhā	278° 43'	260° 18'	18° 25'
Satatārā	340° 5'	319° 41'	20° 24'
Revati	373° 34'	359° 50'	18° 34'

The mean of the differences is 19° 18', carrying us back to about 433 Saka. If it were possible to hit upon the stars that were taken as fundamental stars for the measurement of the Dhruvas, we could have arrived at the correct result. We might fairly take the star Maghā as one of them, since it is a star of the first magnitude, situated on the ecliptic, and otherwise important in Sanskrit astronomy. It would be seen from the precession of the star, that the Saka year 430 is reached.

As has been already pointed out, an allowance must be made in the amount of precession deduced from the recorded Dhruvas of stars. Still, the mean general precession furnishes approximately the date of their measurement. Dr. Thibaut has employed the method to determine the "beginning of the scientific period of Hindu astronomy." From Prof. Whitney's discussion of the star-longitudes given in the modern Surya-Siddhānta, Dr.

* Bhāskara's Dhruva of the star is assumed.

† I am not certain of Viśākhā. If it be identified with κ Libra, the difference amounts to 22° 46'.

Thibaut places the period somewhere in the fifth century A. D. It is, however, strange that he has omitted to discuss the bearing of the Dhruvas of the seven stars he has found in the old Súrya-Siddhánta. Omitting Áśleshá which I cannot identify with certainty, the mean general precession of the remaining six amounts to about 24° . This implies, then, that astronomy as a science began to be cultivated in India in the second century A. D. at the latest.

We have already dwelt rather too long on the determination of the starting point. But considering the importance of the question in settling one of the fundamental preliminaries to any possible revision of our current almanacs, a word or two more on the subject may be excused.

Chandraśekhara gives two methods for determining the starting point. One is based upon a verse of the modern Súrya-Siddhánta, which he takes to mean that the declination-circle passing through the pole-star marks the junction between Aries and Pisces (XII. 61). He further cites his authority for thus interpreting the verse from Brahma-Jámala.

I am inclined to believe that he is mistaken in thus interpreting the súloka of the Súrya-Siddhánta,* though I have not seen Brahma-Jámala, nor have I an opportunity of doing so now. Taking, however, the rule for granted, it will be seen that the Dhruva of the star was $21^\circ 42'$ in S'aka 1816. But

* The particular súloka of the Súrya-Siddhánta is—

भृत्यं भृत्योर्नेत्रमाचिसं प्रवृत्तिनिलैः ।

पर्यन्तजसं तत्रज्ञा यहक्षा यथाक्रमम् ॥ XII. 73.

from the annual variation in the star's R. A., the change in its Dhruva is nearly $3\frac{3}{4}$ minutes in a year. This fact alone demolishes Chandrasékhara's view.

The other method suggested is an inverse application of the sun's place, calculated after the Súrya-Siddhánta (VI. 89). Assuming his calculated place to be correct, it is easy to find the beginning of the starting point of measurement. In the absence of a better method, this remains the only feasible course of procedure, and it is by this method that we have got the present ayanámsá.

It will be noticed (XII. 10) that Chandrasékhara gives 5° N. as the polar latitude of Revatí. The fact is, he has given up the Revatí of our ancient astronomy, for the simple reason that the Siddhánta Revatí is hardly recognisable, and therefore practically useless. His Revatí is not ζ but γ Piscium. How far this innovation will be acceptable to the public, remains to be seen.

Instances of giving old names to new stars are not rare, and this appears to be one of the main difficulties in identifying stars of different Siddhántas. For example, the star Pushyá of Varáha-mihira's Súrya-Siddhánta must have been a different star from the one receiving the same name in the current Súrya-Siddhánta. For Pushyá of old appears to have been Prœsepe of the Greeks, while modern Pushyá is δ Canceri.

It may be useful to know the stars to which Chandrasékhara applies the Siddhánta names. For this purpose I got a chart of the stars made by him, from which the following list is prepared.

As̄viní	α Arietes
Bharaní	41 Arietes
Krittiká	γ Tauri (<i>Pleides</i>)
Rohiṇí	α Tauri (<i>Aldebaran</i>)
Mṛigasírá	λ Orionis
Ārdrá	α Orionis
Punarvasu	β Geminorum
Pushyá	Præsepe (in Cancer)
As̄leshá	ζ Hydri
Maghá	α Leonis (<i>Regulus</i>)
Púrvaphálguní	δ Leonis
Uttaraphálguní	β Leonis
Hastá	δ Corvi
Chitrá	α Virginis (<i>Spica</i>)
Svátí	α Bootis (<i>Arcturus</i>)
Visákhá	ϵ Libra
Anurádhá	δ Scorpionis
Jyeshṭhá	α Scorpionis (<i>Antares</i>)
Múlā	λ Scorpionis
Púrvasháḍhá	δ Sagittarii
Uttarasháḍhá	ϕ Sagittarii
Abhijit	α Lyri (<i>Vega</i>)
S̄ravaṇá	α Aquilœ (<i>Altair</i>)
Dhanishṭhá	α Delphinii
S̄atatraká	λ Aquarii
Púrvabhádrapadá	β Pegasi
Uttarabhádrapadá	α Andromeda
Revatí	η Piscium

Agni	β Tauri
Brahmahṛidaya	α Aurigæ (<i>Capella</i>)
Prajápati	β Aurigæ
Ilvaká	Orion's belt
Lubdhaka	<i>Sirius</i>
Agastya	<i>Canopus</i>
Kratu	α Ursa majoris
Pulaha	β "
Pulastya	γ "
Atri	δ "
Āngirá	ϵ "
Vasíshtha	ζ "
Maríchi	η "
Āpyavasu	5° N. of Spica ; 5th mag.
Apámvatsa	6° N. of Āpa ; Do.

The polar longitude and latitude of Chandrasékhara's Revatí, as given in the work, are slightly incorrect. In a letter to me, he gave $359^{\circ} 10'$ and $5^{\circ} 30' N.$ as the corrected longitude and latitude. Accordingly, the precession of the star amounted to $22^{\circ} 20' 41''$ in Sáka 1816. These corrections were thought necessary by him in order that the observed ayanámsá might agree with the precession of the star, as he ascertained it. But we cannot but admit that he has confounded ayanámsá (or sun-precession) with star-precession. * For, it is obvious the amount of ayanámsá we observe by the sun affects only the sun's place

* An instance of an error of this kind is current in our Bengali almanacs, in which the equinoxes are put two days later on account of the ayanámsá being taken at $20^{\circ} 55'$.

in finding the moment of his crossing the equinoctial points, while the general precession of the stars remains unaffected by the slight increase assumed in the length of the year. But credit must be given him for his consistency in the view, however wrong it may be in the light of the facts disclosed.

Another important improvement made by Chandrasekhara is in the sun's parallax. The history of his attempts at determining it is no less interesting than the results he actually obtained. The ancient astronomers of India were satisfied with taking for the parallax of each planet, $\frac{1}{15}$ th part of its mean daily motion. Accordingly, the sun's horizontal parallax was considered to be $3' 56''$, and that of the moon $52' 42''$. With rough instruments at their disposal, the ancient observers could not but assign wrong values. But awkwardly enough, the parallaxes of the sun and moon come into every prediction of their eclipses. So while modern astronomy increases the distance of the sun to something like 400 times the distance of the moon, our ancient astronomers placed him no farther than 14 times this distance. Chandrasekhara has removed him to a distance of about 154 times the mean distance of the moon.

Chandrasekhara told me that before he got the parallax, he had passed many an unhappy day. He was then very young, but was anxious to know the sun's distance. He could not even imagine how the distance could ever be known. The ancient works were dogmatic in their assertions, and did not say a word about the method employed. By his failure in approaching the problem, he became disheartened. One day thus dejected in

mind, while he was coming home, he noticed an image of the sun projected through a narrow aperture in a fence of palm-leaves close to his house. This phenomenon well known to every tyro in physical science made him reflect, and he thought that he had got a solution of his problem. Could he but get the sun's real diameter ! The similar triangles on the two sides of the aperture, with their bases formed by the sun and his image, would enable him to find the distance. He hastened home, but before he looked into any work for the sun's true diameter, he saw his error. For, was he not assuming the thing he wanted to find out ? And his exultation was followed by despair.

At this stage the problem rested for several years, till he became acquainted with rules for calculating eclipses. He found that the parallax of the sun assumed in the Siddhántas was too large to make predictions of eclipses correct. The annular and total eclipses, together with those in which the moon just grazes the shadow, were his landmarks in the determination of the problem. He was for some time in a sea of doubt. Perhaps the Siddhántas were wrong in the matter of parallax, as in many other matters. Perhaps his observations were not made with that degree of accuracy which was demanded by such problems.

These questions were never out of his mind for a single day through a long year. An accident favoured him. He was reading the Atharvan Upanishad, and was surprised to find that the sun's diameter was not 6500 yojanas as given in the Súrya-Siddhánta, but 72000 yojanas ! This gave him a fresh

basis for calculation, and he was satisfied that this diameter did not shift his landmarks to any extent which he could detect. This gave $22''$ for the sun's horizontal parallax, and with careful calculation that of the moon was found to be $56' 23.''$ Repeated observations left no doubt in his mind about the correctness of his figures. Besides, here was an authority from Śruti itself. * Taking 72000 yojanas for the true diameter of the sun, the distance of the sun from the earth was found to be between 105 and 106 times the sun's diameter. In other words, the distances of the sun and the moon are 9510 and 61 radii of the earth respectively (VIII. & XIX. 49).

The introduction is brought to a close with another topic well-known even to the boys of our elementary schools. It is about the movement of the earth, which Chandraśekhara does not admit. It is curious no doubt to hear a man given to astronomy, maintaining with all seriousness an idea which mankind has learnt to repudiate since the days of Copernicus. And there are men who, talking glibly of the earth's movements, thought that his calculations could not possibly come

* Lately he learnt that European astronomers find the sun's horizontal parallax to be about $8''$, and that of the moon $56' 40''$. But he has found no reasons for correcting his figures. He says, the difference between the parallaxes of the sun and the moon amounts to $56' 32''$ according to European astronomy, while he finds $56' 6''$ giving results agreeing with observation. Now, if the difference were changed by $26''$, an annular eclipse would be changed into a partial, a partial into an annular, and a total into a "touching" one.

out right from such wrong fundamental premises. It is needless to argue the matter with those whose rudimentary knowledge of mathematics did not enable them to understand relative motion, and I would not have introduced the topic, had it not been made the sole criterion of the merits of this work.

To such critics, I would suggest that centuries elapsed during which our forefathers and the forefathers of Europeans did not even dream of the possibility of this firm and fixed earth's spinning like a top round its axis, far less of its rushing onwards with headlong speed. Chandrasekara had not the advantage of our modern schools, and has not imbibed the spirit of taking such things on trust. His is a work of unaided effort, and it would be surprising if he, along with the schoolboy, talked of the movements of the earth. On the contrary, a miserable Uriā translation of a Bengali compilation from English popular astronomy made him a confirmed believer in the stationary condition of the earth. The arguments put forth in the book to establish the movements of the earth may be sufficient to satisfy those who do not try to realize the matter, but unfortunately were not convincing to a man who struggled hard to reconcile the new idea in all its bearings with his own observations.

Indeed, the translation and another of like nature were the only sources from which Chandrasekara learnt something of western knowledge. They may have so far influenced him as to modify his ideas about physical astronomy, vague indications of which will be seen in certain passages of this

work,* but had hardly any effect upon him as regards mathematical astronomy. The reader will find him doubtfully speaking of the satellites of some of the planets, of the proportion of land and water on the globe, and the latitudes of one hundred and eight places derived from modern Uriā maps and other sources. In these he sees no reason for disbelieving what is actually observed. But where are the observed proofs of the movements of the earth ?

To controvert the theory of the movements, he has divided his arguments to the contrary into three classes. The movements are opposed to Sāstric authority, to common sense, and to logical reasoning. To do him justice, I believe he would not hesitate a moment to modify his views, could he get the modern theory in all its details. He has thus rendered a service to us by compelling us to think. The same service was rendered by the heroic John Hampden who a few years ago essayed to prove that the world, instead of being a globe, was in reality as flat as a table. There is a tendency on the part of mankind, when it has established any doctrine, to assume that it cannot possibly be disputed, and so in time we even forget the arguments by which the truth was established. There is thus a need for these exceptional, and more or less original heretics who challenge our accepted doctrines.

But the peculiarity of his theory is that though the earth occupies the centre of the universe, the planets do not revolve round it. They revolve round the sun, and the sun taking all

* See V. 79 for possible satellites ; XI. 40 for phases of planets ; XVII. for force of gravitation, &c.

the planets along with it revolves round the earth (V.6). The moon is of course a satellite of the earth, and makes no difference in the old and new astronomy. But where could he get the theory of the planets describing ovals round the sun ? It is not imported from the west, but is a direct corollary from the elements of the planets themselves. For, if we plot the calculated places of a planet with respect to the sun, the former will be found to describe something like an oval round the latter.

Indeed, I believe that this view of the solar system was held by our ancient astronomers. We cannot suppose that they could be so ignorant as not to see this simple deduction. The late Pandit Bápudeva Sástrí gave other arguments in support of this doctrine of the ancient astronomers (see his pamphlet *Bhúbhrama-Vichára*), though I am inclined to think that the Sástrí went rather too far in drawing the inference that our astronomers supposed the earth to be a planet of the sun.

This system, formulated anew by our author, forcibly reminds one of Tycho Brahe, and bearing in mind Chandraśekhara's life, we may regard him as the veritable Tycho of India. Like Tycho, our author belongs to a noble family, which had for a series of years claimed independence. Tycho's early education was in Latin, and what Latin is to Europe, Sanskrit is to India. Young Chandraśekhara was early acquainted with the sacred lore of Sanskrit. His knowledge was so far advanced as to enable him to compose verses in it, as Tycho could in Latin. Tycho had been destined to lead a soldier's life, but his uncle who adopted him made him study law. While he was so engaged, his attention was first drawn to astronomy by the prediction of

a solar eclipse in 1560 A. D. Like him Chandraśekhara received his education from his uncle, and the same search after the unknown led our Indian Tycho to penetrate the mysterious destinies of men with the help of astrology. It is said that all sciences had their origin in wonder, and it is pre-eminently true of astronomy. Nothing but star-gazing could have excited the simple yet noble utterances of the Vedic Rishis, and star-gazing has given birth to a Hipparchus and a Galileo, and may we add, to the Tycho of Europe and the Tycho of India ? The European Tycho had Copernicus before him and the long ascendancy of the Almagest was fast coming to a close. Chandraśekhara's Almagest was Sūrya-Siddhānta, and his Copernicus was Bhāskara. Both Tycho and Chandraśekhara detected at an early age discrepancies between observation and calculation. Tycho held and Chandraśekhara still holds the same views about the solar system. The Copernican theory was before Tycho, and Chandraśekhara knew the theory of Āryabhaṭa, and, we may add, heard not only of the diurnal rotation of the earth propounded by the renowned Āryabhaṭa, but of the annual revolution of the earth round the sun from modern Geography. But both declined to accept the new theory on almost precisely the same grounds. Tycho rejected the Copernican theory chiefly for two reasons. "One reason," says Professor Young, "was that it was unfavourably regarded by the clergy, and he was a good churchman. The other was the scientific objection that if the earth moved round the sun, the fixed stars all ought to appear to move in a corresponding manner, each star describing annually an oval in the heavens of the same apparent dimensions as the earth's orbit itself, seen from

the star. Technically speaking, they ought to have an annual parallax." Chandraśekhara is equally superstitious with Tycho, a staunch Hindu to the backbone. How can he disbelieve the Sástras? And, besides, "the stars do not shift their places according to the seasons of the year." *

The parallel drawn between Tycho and Chandraśekhara is close so far. But it fails when we remember that Tycho had the benefit of a university education, of the patronage of kings, and what is more important, that he had instruments as delicate as he could desire. Chandraśekhara has spent his life among his native hills, has seldom been five miles away from his little village, and did not receive any encouragement from anybody in respect of his work. Tycho had the friendship of Frederick II. of Denmark who gave him an estate in Norway, "a pension of £400 a year for life, a site for a large observatory, and £20,000 to build it with," and philosophers and statesmen and kings came to visit his observatory and dined at his table.

And what did our Indian Tycho receive? He met with sneers from his equals in position, because he shook off the aristocratic prejudice against star-gazers and fortune-tellers. He had no one to encourage him in his pursuit, and no notice was

* Many of his arguments are directed against a misconception of the new theory. For instance, he argues that if the earth be rolling like a wheel, then it ought to move only 12000 Krośa per day; for that is the length of the earth's circumference. But you say, its daily motion is 800000 Krośa. A stone whirled round has always the same face turned towards us; how can there be an alternation of day and night by the rotation of the earth, and so on.

taken of his work. Our Government could only confer upon him an empty title which he had never coveted. Geniuses are like delicate plants, never plentiful anywhere, and depend upon tender care for growth and development and fertility. Let me therefore hope that the past neglect of his countrymen may yet be compensated, and that better days may yet dawn upon our old and crippled observer of heavenly bodies.

KATAK }
November, 1897. }
 JOGES CHANDRA RAY.

भूमिका ।

यस्येच्छया सृष्टमिदं विभाति
जगद्विचित्रं यदनन्तश्शया ।
ज्योतींषि सर्वाणि परिभ्रमन्ति
सदानन्तरीक्षे तमङ्गं नतोऽस्मि ॥

उल्लासदेशान्तर्बर्त्तिनि खण्डपत्तनास्ये (खण्डपट्टा) नन्तरे
महाभासा श्रीमचन्द्रशेखरसामन्तनामा ज्योतिर्बिंद्राजत इति
खोकपरम्परया मया पूर्व्ये शुतम् । खरचितनलिकादियन्धैर्घ्यह-
नक्षत्रं परिपश्यतः महाभनः मे दिव्यांशा जाता । किन्तु महा-
शयस्य दूरवर्त्तिर्दुर्गमप्रदेशावस्थितत्वात् सा चरितार्था नाभूत् ।
वर्षचतुष्टयात् पूर्व्यमेतद्वगरभागतवता तेन सार्वं मम साक्षा-
त्कारो बभूव । तदा संखातज्योतिःशास्त्रप्रसङ्गात् तस्यैतमिन्
शास्त्रे प्रगाढपाण्डित्यमुद्भावनशक्तिश्च दृष्टाइमतीव प्रीतोऽभूवम् ।
इदानीमेतदेशीयगणकानां मध्ये गगनपरिदर्शनकार्ये तस्य नैपुण्यं
विज्ञाय मदीये चेतसि विश्वायस्यातिशयं जातम् । घटनाचक्रेण
तदीयानर्दसन्दर्भसिद्धान्तदर्पणस्य प्रकाशनभारः विषयान्तर-
व्यापृते मयि निपतितः । अस्मिन् कार्ये आक्मानं सर्वथानुपयुक्तं
मन्वानोऽपि सम्भवि कमप्युदयोगिनमनवखोक्य अगत्या दुर्बह-
भारवहने प्रहृत्तः । कदापि अयं अन्यः सुद्राह्ष्टिं भविष्यती-
त्याशया अन्यक्षता न रचितः । उल्लासारेण तालपत्रे भूलयन्यो
लिखितः केवलं संखातोल्लभाषाभिज्ञेन अन्यकारेण । तस्य
वङ्गानुलिपिर्मुद्रितोऽयम् । सुद्राकारप्रमादसंशोधनकर्मणि उल्ल-
वासिना ज्योतिर्बिंदा श्रीघनश्शाममिश्रमहाश्येन यथेष्टं साहाय्यं

ज्ञातम् । वसुतसु एतमिन् ग्रन्थे तस्य दृढागुरागो नाभविष्य-
चेत्तदा ममेष्टग्दीर्घकालसाथे दुरुहृषे सुद्रष्णव्यापारे प्रवृत्ति-
नाभविष्यत् । यद्वत् जगदीश्वरप्रसादात् यदेतत्समाप्तौ समर्थी-
ऽहमासं तदर्थमात्मनः सौभाग्यमनुमिनोमि । अन्यकारस्य संचिप्ता
जीवनी इंराजिसुखबन्धे द्रष्टव्या । तं विषमऋणजालादुम्बुच्छ
निजविद्योल्काहितां प्रकाशयन्तु भवन्तः धनशालिमहोदयेषु
निवेदनमिदम् ।

कटकराजकीयविद्यालयः । }
मकान्दा: १८१६ । अवधारणः । } श्रीयोगेशचन्द्ररायस्य ।

सूचीपत्रम् ।

विषयः

पृष्ठां

मध्यमाधिकारे

प्रथमे प्रकाशे काव्यवर्णनम्	१
द्वितीये भगवाद्यः	२
तृतीये बहानयनम्	११
चतुर्थे नानाविषयसंखारः	३१

स्मुटाधिकारे

पञ्चमे यहस्कुटीकरणम्	४८
षष्ठे सूचपञ्जिकाक्रान्तग्राद्यः	५१

चिप्रशाधिकारे

सप्तमे शहुचायादिवर्णनम्	५८
अष्टमे चन्द्रवहनम्	७८
नवमे सूर्यवहनम्	८१
दशमे परिवेषः	१००
एकादशे यहयुतिः	१०४
द्वादशे भयहयीगः	११४
त्र्योदशे यहर्षीद्वासामवर्णनम्	११५
चतुर्दशे चन्द्रश्लोभिः	११९
पञ्चदशे महापातः	१४०

विषयाः

पृष्ठांहाः

गोलाधिकारे

चोक्त्री पत्राः	१४८
सप्तदशे भूगोलस्थितिः	१५०
अटादशे भूगोलविवरणम्	१०६
ज्ञनविंशे भगीलखगीलवर्णनम्	१४४
विंशे गीलादियनम्	१०९
एकविंशे वासनाशीषरहस्यम्	११८

कालाधिकारे

द्वाविंशे संवत्सरादिः	२४८
चयोविंशे पुरुषीत्तमस्यः	२४९
चतुर्विंशे उपर्युक्तारः	१५८
यन्यात्मकमः	१८८
उत्तराह्निदिवः	१००

परिशिष्टे

मध्यमाधिकारे मध्यमान्यनपदकाणि	१८९
स्फुटाधिकारे यहस्फुटीकरणे खखफक्षसङ्गः प्रथममन्दचक्षकेन्द्रगत्युदयात्-				
केन्द्रचेचांशादयत्	१०७

सिद्धान्तदर्पणस्थानुक्रमणिका ।

[* ताराचिह्नितविषयः यन्वता नवाविष्टृताः ।]

अहगणिताख्यपूर्वीकैं मध्यमाधिकारे प्रथमप्रकाशे

विषयः	श्रीकाङ्का:	विषयः	श्रीकाङ्का:
आशीर्वानसिद्धियावसुनिहेतुप-		मूर्त्तमूर्त्तकाख्यविवेकः	२५
महालालवरचम्	३	चुम्बादिसूचाकाल-प्राचादि-	
प्रतिशा	१०	सूखलालविवरचम्	२८
गणितस्तत्त्वस्योपादेयता	११	सूचस्थूलमूर्त्तविभागः	२९
भुरातगसिद्धान्ताप्रेक्षया विशेष-		आर्चसावनचाल्लसौरदिनादिनिर्णयः	११
बीधविज्ञापनम्	१२	देवासुरदिनगिन्द्रादिनिर्णयः	३२
ज्योतिःशास्त्र वेदाख्यतनिक्षेपम्	१५	सप्तम्यक्षतुर्युगप्रमाणम्	३५
सिद्धान्तानभिक्ष्व निष्ठा	१६	सप्तम्यमत्तरप्रमाणम्	३७
सिद्धान्तलक्षणम्	१७	त्रिष्णु दिनायायुःप्रमाणम्	४०
सिद्धान्तप्रश्नंसा	१८	स्त्रघनदीर्घयात्रापर्यन्तगतकालनिर्णयः	४२
सिद्धान्तस्य रहस्यत्वम्	१९	त्रिष्णुदिनस्य दक्षादिनिर्णयः	४४
पूर्वीनरविभागयोर्विषयोद्देशः	२०	स्त्रिकालनिक्षेपचम् स्त्रघनसंस्था	४६
परमव्याप्तिसकाशात् स्त्रियुक्तम्	२१	भगवादिप्रठितिकालः	४८
भव्यक्षमस्यलियोजनम्	२२	त्रिष्णुदिनान्ते यहादिप्रख्याभावः	५२
ज्योतिशक्त्य कालायनो दपात्मरचम्	२३	भगवरास्थादिविभागः	५४
कालस्य देविभ्यम्	२४	जगन्नाथस्वः	५५

अथ द्वितीयप्रकाशे

विषयः	श्रीकाङ्का:	विषयः	श्रीकाङ्का:
*रविवृध्यकमध्य-कुञ्जगृहश्चनि-		*कुञ्जगृहनिमध्य-मूर्यादिमन्त्रीष-	
श्रीब्रक्ष्यभगव्यसंस्था	१	चन्द्रादिपातभगव्यसंस्था	१

विषया:	शीकाहा:	विषया:	शीकाहा:
कर्त्त्वे नार्थदिनसंख्या	५	श्रीग्रन्थीशसंज्ञा	११
यहाचां कुदिनसंख्या	५	नार्थसीरचान्द्रभीमदिनाना	
चान्द्रमासानयनम्	६	मध्यमप्राप्तसंख्या	१४
अधिमासानयनम्	७	व्यावहारिकसावनदिनकथनम्	१५
चान्द्रदिनानयनम्	७	यहाचां दिनगतिनिर्णयः	१६
तिथिकथानयनम्	९	भगवद्दिनायानयनम्	१७
सौरचान्द्रमाससंख्या	८	दिनावयवकथनम्	१०
अधिमाससंख्या	१०	सर्याभगवद्दिनादिकथनम्	१७
सौरचान्द्रदिनसंख्या	१०	मध्यगुरुराश्रिभीगदिनादिकथनम्	१८
भूसावनदिनसंख्या	११	सर्यादियहचन्द्रीशपातकादि- दशविधगतिकथनम्	
तिथिकथसंख्या	११	लग्नाथसुतिः	२५
मन्दश्रीशकेन्द्रभगवत्संख्या	१२		
सर्याभगवोपपत्तिः	१२		

अथ छतीयप्रकाशे

विषया:	शीकाहा:	विषया:	शीकाहा:
मध्ययहायानयनार्थं रविमध्यम-		अधिवक्त्वारनिर्णयः	१८
सावनदिनसाधनक्रमः	१	लुमसंवत्सरनिर्णयः	१८
तत्त्वापि व्यूनाधिकत्वविशेषकथनम्	८	महात्मारनिर्णयः	१९
वाराधिपानयनम्	१३	अच्युतादिशादशयुगनिर्णयः	१०
मासाधिपानयनम्	१५	पञ्चविधाश्रीरसाम्बन्धनिर्णयः	१०
वर्षाधिपानयनम्	१६	तदधिपतिकथनम्	११
मासान्दगतगम्यकालकथनम्	१७	उभाशभकलाचितप्रभवादि- षट्संवत्सरकथनम्	४४
मतान्तरवर्षाधिपकथनम्	१७	दादशयुगाधिपकथनम्	४६
पात्रकाधिपनिर्णयः	२०	सङ्केपसो रविचन्द्रानयनम्	४७
अहर्गचात् भगवरास्तादियहानयनम्	२१	भृशकरेचाहर्गचानयनम्	४८
मध्यगुरुः प्रभवादिसंवत्सरानयनम्	२१		

विषया:	शीकाङ्गः	विषया:	शीकाङ्गः
तत्रापि पचान्तरकथनम्	५०	मन्दीशपातां भ्रुवकथनम्	५१
*वहादीनां दापरान्तभुवानयनम्	५१	*गताव्येभसदानयनम्	५१
*राश्चादिवापरान्तभुवकथनम्	५४	*वर्षहारेभसदानयनम्	५१
*करचाव्यती मध्यसौराश्वातुसारेषाह-		*इरसंस्थाकथनम्	५१
र्णवानयनम्	५५	*कुजबुधश्चिनमन्दीशपातमसूचनम्	५४
*पञ्चिकाप्रथमदिवसमेदनिर्णयः	५५	जगद्वायसतः	५५
तत्पूर्वदिवे प्रत्यादिकराश्चादि-			
यहभुवकथनम्	५८		

अथ चतुर्थप्रकाशे

विषया:	शीकाङ्गः	विषया:	शीकाङ्गः
देशान्तरसंखारार्थं समासती		भुजानकथनम्	१७
भूमानकथनम्	१	प्रकारान्तराभां तदानयनम्	१८
भूपरिचिसंखारः	२	उदयान्तरफलानयनम्	१९
प्रकारान्तरेण तत्कथनम्	३	चरभुजान्तरीदयान्तरफलै-	
भूमध्यरेखानिर्णयः	४	यंहसंखारः	१६
देशान्तरयोजननिर्णयः	५	फुटयहेष्पि संखारचयकथनम्	१८
देशान्तरनाडिकादिनिर्णयः	६	भुजान्तरीदयान्तरयोग्यताविचारः	१९
तत्र प्रकारान्तरम्	७	निरचदेशान्तीदेशयोरन्तरनिर्णयः	११
वारप्रदनिकालः	८	*मध्ययहसुखबीघार्थं सर्वादि-	
प्रासञ्जिकमतान्तरसूचनम्	११	मध्यपदककथनम्	११
भास्करीयमतवारप्रदनिकालम्	१२	*सूरवर्षां दिनानयनप्रक्रिया	१५
देशान्तरघटिकाभ्यो यहसंखारः	१५	दिनगच्छनायां वारशीषगम्	१६
चन्द्रयहशात् खदेशान्तरनिर्णयः	१६	तत्र सैकलनिरेकत्वकथनम्	१५
औदयिकालकाविकथहेषु		एकाद्यर्षुदपर्यन्ताहर्गेष्यो	
चरसंखारकथनम्	१८	राश्चादिप्रकल्पसूचनः	१६
सुखार्थं गतान्त्रचरयहशम्	२५	पदकालेषु भ्रुवादिविष्यासः	१७

विषया:	शीकाइः	विषया:	शीकाइः
चन्दपाति विशेषकथनम्	५१	चहर्मवस्तुसारुसारेण यहाचा	
सन्दिग्धाहशुद्धिः	५२	रास्तादिपदकथासः	५३
मात्यत्राखण्डफलप्रतिज्ञा	५३	पदकालेषु बापराक्षम्भुवकरणावृ-	
एकादिसीरावानाम् चहर्मव्यासः	५४	भुव-गतिक्षाादि-मन्दीवपात-	
करणाव्यर्थं स्वादिगतकर्त्त्व-		भुव-हारभुजफलच्छेद-शीपुर-	
व्यासः	५४	षीमद्देशान्नरक्षादिविन्यासः	५५
कल्याणहर्मव्यवसः	५४	भाविनि यहविषमभावे पदकादि-	
पूर्वाचार्यमतेनीत्याखदेशमर्थं प्रति		कल्याणप्रतिज्ञा	५६
पखप्रभावक्षादिव्यासः	५४	जगद्ग्रामकुतिः	५७

अथ स्फुटाधिकारे पञ्चमप्रकाशे

विषया:	शीकाइः	विषया:	शीकाइः
*भूष्ठगिहशूद्धिक्षिद्यहस्तुटीकर-		*केन्द्रीजयुमपदाकथोः शीघ्रपरि-	
चावश्वकाता	१	धंगमेदनिर्णयः	१६
प्रवहयायुभमव्यर्थः	२	यहाचां मन्दीज्ञाकर्त्त्वनिर्णयः	१७
चहाचां प्राक्पशिमवतिनिर्णयः	३	प्राक्पशादाकर्त्त्वव्यवशाहुजफल-	
त्यसिद्वानानुसारेण शीघ्रमन्दीश-		धनर्थलनिर्णयः	१८
पातकथनम्	५	चन्द्रादीनां पातानुसारेण विचेप-	
*स्त्रमतेन मध्यसूर्यस्य भीमादिक्षां		कथनम्	१९
केन्द्रत्वकथनम्	६	*परमविचेपक्षाकथनम्	२१
*कुजादीनां सूर्यभूमिवेष्टनकथनम्	७	स्फुटगतेरणविधलनिर्णयः	२२
*गवनुसारेण मध्यश्वीप्रत्वनिर्णयः	८	तच रविष्टद्वगत्योः पञ्चविधलकथनम्	२६
*सूर्याहुधादीनां क्रमदूरलक्षणम्	९	सूर्यसिद्वानानुसारेण यहस्तुटी-	
*सदनुसारेण गत्यत्पत्तकथनम्	११	करणनिर्णयः	४२
*चन्द्रभमव्यर्थः	१२	तच व्याधनुकर्त्त्वकथनम्	४३
*चक्रचक्राईयोर्यहश्वताकथनम्	१३	व्यावस्थितिप्रकारः	४५
*स्फुटक्रगत्युपपतिः	१५	व्यादेस्य व्याभावखीकारः	४६

विषयाः	द्वीकाहाः	विषयाः	द्वीकाहाः
ज्योतिष्कल्पकथनम्	४७	*हक्षित्तमन्दपरिचित्ताधनम्	१०६
चिक्कीपपतिः	४८	*श्रीप्रपरिचित्तवर्ण तत्त्वाधनम्	१०६
चतुर्विंशतिखण्डं ज्योतिषाधनकथनम्	४९	*कुञ्जादीना मन्दपरिचित्तवर्णम्	१०७
स्त्र्यसिद्धानोक्त-चतुर्विंशतिखण्डीत-		*कुञ्जबुधशक्तमन्दपरिचित्तविशेषः	१०८
कल्पात्मकज्याकथनम्	५१	सौरीत्तमान्द्यावैष्ट्राफलाधनम्	११२
ज्ञानज्यात्तरसुक्तमज्याकथनम्	५२	ऐष्ट्रामान्द्यावैष्ट्राफलास्त्रकमः	१११
खण्डमन्त्यानुसारेण सालारस्त्रहित-		*कुञ्जबुधयोः संस्कारविशेषः	११४
क्रमीत्कमज्याविवासः	५३	यहार्षा गतिरुटीकरणम्	१२९
श्रीप्रमन्दकेन्द्रनिर्णयः	५४	कुञ्जब्रनिगतिसाधनविशेषः	१५१
केन्द्रपादेभ्यो भुजकीटिराज्ञादि-		कुञ्जादीना वकावक्रकेन्द्रावकथनम्	१५८
निर्णयः	५८	कुञ्जादीनामुदयात्तमयकेन्द्राद्य-	
सदीयज्याकथनम्	५९	कथनम्	१६१
इष्टराज्ञाद्यानुसारात् क्रमीत्कमज्या-		खुटबहाग्नध्यानेधनम्	१६६
साधनप्रकारः	६०	सुखबोधाय खण्डफलवर्णनं	
अभीष्टज्यातो धनुषकर्मकथनम्	६१	तदानयमस्तु	१६७
भुजकीटिज्यातो कीटभुजज्यानयनम्	६४	*रविचन्द्रकुञ्जमान्द्यावैष्ट्रविशेषः	१०८
*कुञ्जब्रनिमन्दाना बुधश्रीप्रस च		*कुञ्जस्य स्थिरफलखण्डसमवर्णम्	१७८
परीक्षकल्पना	६५	खण्डफलानुसारेण गतिसाधनम्	१८०
*परीक्षाना स्थाननिर्णयः	६७	तत्र छतुवक्रविर्णयः	१८७
चर्यचतुरहस्यगदीपवहस्यावाना	६८	*गटफलानयनम्	१८८
तेवामनुपयोगित्वकथनम्	६९	खुटोदयात्तमयभागतः काढा-	
*शहवयस्य परीक्षफलनिर्णयः	७१	यनम्	१८८
मन्दोदानां खुटलं गतिसाधनम्	७४	इति: खुलस्यमान्द्याखण्डफल-	
*बुधश्रीघगते: खुटलम्	७७	विवासः	
मन्दपरिचित्ताधनम्	७८	चन्द्रस्य मान्द्याखण्डफलविवासः	११८
सौरभास्त्ररीक्त-रविचन्द्रमन्दपरिचि-		कुञ्जबुधश्रीनां परीक्षखण्डफल-	
कथनम्	८१	विवासः	

विषयाः	श्रीकाहाः	विषयाः	श्रीकाहाः
तारायहार्णा मान्दावैग्रहस्तुः-		तिष्ठादिभीगकाखानिर्णयः	१००
फलविन्यासः		स्त्रूखतिथादिसाधनक्रमः	
खल्लमध्ये गतिक्षेपस्त्रावानयनम्	०	डिहिक्षयनिर्णयः	
स्फुटीकरणकाखानियमः	१६६	अधिमासव्यायमासनिर्णयः	
चलनकाखानिर्णयः		स्त्रूखपञ्चिकायाश्चालकयनम्	
चतुर्थकेन्द्रगतिनिर्णयः		अग्रजायसुतिः	
वदनुसारादिकाखानयनम्			१११
			१२१

अथ पठप्रकाशे

विषयाः	श्रीकाहाः	विषयाः	श्रीकाहाः
विवाहादिषु सूचयञ्जितोपा-		पूर्वाचार्याणां स्त्रूखमतायथेतुक्षयनम् ५७	
दीयत्वक्षयनम्	१	अष्टविश्वस्त्रूचालक्षक्यनं	
सूचयञ्जितकासाधनप्रतिज्ञा	२	तदानयनम्	५८
प्रथमस्त्रदाविष्वादिविचिः	५	यहाणां संक्रान्तिकाखानिर्णयः	६१
*तुष्णानरपादिक्षिण्यक्षणः		तिष्ठादीना सभ्यिकाखानयनम्	६२
सूचयञ्जानयनम्	६	प्रतिमस्त्रसापमस्त्रस्त्रिमस्त्रस्त्रिमिर्णयः	७२
मुजान्तरप्रक्षस नियमः	१६	*क्रान्तियातभगव्यक्षयनं तदानयनम्	७५
चन्द्रस्त्र सूचयत्वानयनम्	१७	तसीद्यनांशानयनम्	७२
प्रक्षस पूर्वार्द्धपरार्द्धनिर्णयः		दिवागतिक्षयनम्	८१
पादनिर्णयस्त्र	२१	करणाद्वादिष्वुक्षयनम्	८१
चहणकाखार्णे चन्द्रसूचयत्वानयनम्	२४	चलांशानां धनर्णवक्षयनम्	८१
*तुष्णानरादीनां वीजत्वक्षयनम्	२७	तदुपयोगित्वक्षयनम्	८४
स्त्रूखसूचयसारव्यवस्थम्	३१	क्षायार्क्षस्त्रुटार्क्षस्त्रादयनाश्चपरीक्षा	८८
इक्षर्णस्त्री याज्ञालायाश्चालक्षनियमः	३२	*अयनाश्चपरीक्षान्तरम्	८१
उद्यत्स्त्रितादिवाक्षैः सूचयत्व		क्रान्तिनिर्णयः	८२
याज्ञालम्	३४	*तत्र प्रक्षालनम्	८४
भविष्यत्वाले चन्द्रवीजानयनीपायः	४०	सुख्यानिर्णयः	८७

विषया:	शीकाहा:	विषया:	शीकाहा:
*क्रान्तिगतिनिर्णयः	८८	मध्यसंप्रान्तयनम्	१४३
सौम्यवाम्यगीत्यनिर्णयः	८९	अयनांशानुसारेष खग्नमाननिर्णयः	१५१
चितिव्यानिर्णयः	१००	यव्यारथकाले तत्त्वमाचानि	१५३
चरप्राणानयनम्	१०२	गर्वद्युक्तसूचनचतुर्क्रान्तिपात-	
दिनराचिप्रमाणम्	१०३	राश्वादिलेखनप्रतिश्चा	१५७
विवेपहेतुकस्फुटक्रान्तिकथनम्	१०५	क्रान्तिपातस्य दिनगतिः	१५८
व्यवहाराय स्थूलचरकथनम्	१०६	करचाव्यद्भुवः	१५९
स्थूलोदयान्तरकथनम्	११३	*पश्चान्तरेचायानांशानयनम्	१५१
तटफलस्य धनर्णवकथनम्	११५	क्रान्तिव्यादिलेखनप्रतिश्चा	
वहाणां स्वाहोराच्चप्राणकथनम्	११६	स्थूलचतुर्कालाविष्यासः	
स्थूलसावनदिनकथनम्	११०	सूचनचतुराश्वादिविष्यासः	
स्थूलसूचनदिनयीलभेतिकर्तव्यता	१११	सप्तुवक्रान्तिपातपदकविष्यासः	
निरचदेशलप्रान्तयनक्रमः	११२	साधनार्कभुजखण्डानुसारेष	
चरसंख्यारेण स्थेशलप्रान्तयनक्रमः	११३	क्रान्तिकालादिष्ठविष्यासः	
चत्तालग्रकथनम्	११४	श्रीपुरुषोत्तमे पञ्चप्रभादिदश-	
हीरादिविभागः	११५	विष्यासः	
इष्टकाले खग्नस्तीकरचम्	११६	जबन्नाथस्तुतिः	१६१
स्फुटलप्रादिष्टकालानयनम्	१४१		

अथ चिप्रश्वाधिकारे सप्तमप्रकाशे

विषया:	शीकाहा:	विषया:	शीकाहा:
चपकरचप्रशंसा		श्वुक्षाधाकर्तव्यनिर्णयः	
सूसमौकरचम्		सुजकीटिकर्तव्यकथनम्	
सम्मस्त्वलेखनम्	१-५	वर्गसूखानयनम्	
श्वुक्षापनम्		सूखावशेषप्रकारः	
स्वायाप्रवेशनिर्णयस्वाननिर्णयः		चपकलादिननिर्णयः	
मध्यरेखाभिर्दिक्षाधनस्			

विषयः	श्रीकाण्डः	विषयः	श्रीकाण्डः
शुद्धुसूखपकथनम्		समसूखलक्ष्यायादिकथनम्	
तदशुलादिनिर्णयः		समसूखलकर्त्तनिर्णयः	५०
*नराशुशुद्धुनिर्णयः		समसूखलशुद्ध्यायानिर्णयः	
वृत्प्रसूखायानिर्णयः	१४	भुजकेन्द्राल्कायाकर्त्तुटाकांगयनम्	
*हायाडिनिर्णयः		अचल्याकथनम्	
शुद्धादिसंचा		अयाशुलादिकथनम्	५१
आकाशे समसूखलकथनम्		कोषशुद्धुलक्ष्यायाकथनम्	
विमुवन्मसूखलकथनम्		कोषशुद्ध्यायाकर्त्तनावयनम्	५६-५७
तस्य नाडीपतलम्		करणीसाधनम्	५८
उच्चसूखलकथनम्		करणीनिर्णयः	५९
स्वराचडतकथनम्		अचक्षुलनिर्णयः	६०
अयानिर्णयः		कोषशुद्धुनिर्णयः	६१
अचांश्लवासाशुद्धनिर्णयः		हग्ज्यानिर्णयः	६२
घुबोद्धतिनिर्णयः		कोषशुद्ध्यायाकर्त्तनिर्णयः	
अचप्रभाकथनम्		उदयव्यानयनम्	६४
अचक्षुलनिर्णयसाधनकमः		सूर्यस्य कोषीदयात्मयनिर्णयः	
स्खदेशविमुवल्क्ष्यायानयनम्		क्रान्त्यादीनामसक्ताळ्मीकथनम्	६५
हायार्कांगयनम्	२४	अभीष्टकालाल्कायानयनम्	६६
हायार्कांगभ्यार्कांगयनम्		हायातः कालानयनम्	६८
दिनार्दिहायाकर्त्तनयनम्		तदुष्टीगिन्द्रील्क्ष्मलयाकथनम्	६९
उच्चसूखशुद्धुनिर्णयः		अस्यानिर्णयः	७०
यद्दिनिर्णयः	४१	उद्गतव्यानिर्णयः	
दिनार्दिशुद्धुनिर्णयः		हेदनिर्णयः	७०
हग्ज्याशुद्धुनिर्णयः		शुद्धायानयनम्	७४
दिनार्दियालेष्टकालिकायानिर्णयः		नतप्राप्तानिर्णयः	
सुजनिर्णयः	४३	*पचान्तरेष नतासुनयनम्	७५
		सूक्ष्मप्राप्तानयनम्	७६

विषयाः		श्रीकाहा:	
*क्षायार्कसाधनानकरम्		गगनाईंगतपराभ्यो इविंश्चबन्ध-	
समस्तलभुनिर्णयः		सिद्धप्रभुतपत्तकथनम्	
*वत्तत्यताराधुवागुसारेष्		यन्वगौरवाप्रश्नोत्तरविज्ञरत्यामः	
· रात्रिदखानयनम्		अवग्रायसुतिः	
	८५		८३
			८४

अथाष्टमप्रकाशे

विषयाः		श्रीकाहा:	
*चन्द्रसूर्यहृष्टप्रतिज्ञा		*चन्द्रविचेपानयनम्	
चहृष्टसम्बवः		शरस्त्रिक्लिंगयः	
*विशेषकल्पना		विचेपहृष्टविवासः	
समपर्वकालविर्णवः		*पचासरैष शरणयनम्	
*रविचन्द्रद्योः समक्षीकरणम्		याससम्भवकथनम्	
*रविचन्द्रद्योर्विव्यासयोजन-		सर्वयासनिर्णयः	
प्रभास्त्रम्		निमीखनीमीखनविमर्हकथनम्	
सध्यमार्गकर्णस्तुटमार्गकर्ण-		यहृष्टमध्यकालकथनम्	
योजनप्रभास्त्रम्		सध्यस्थित्यर्हकालानयनम्	
*विव्यासानकालानयनम्		विमर्हर्हकालानयनम्	
*मन्दकर्णयनम्		सर्वनिमीखनीमीखनमीच-	
स्तुटकर्णानयनम्	१०—११	कालानयनम्	
*पचासरैर्विव्यासानयनम्		सर्वादीनामसङ्कल्पर्थकथनम्	
*भूस्कायादैर्घ्यानयनम्	१५	*विशेषतः सङ्कल्पर्थ्या स्तुटपर्व-	
*तमोमाननिर्णयः	२०	शरयासादिकथनम्	
चहृष्टतत्त्वनिर्णयः		*हृष्टितमीमानप्रतिज्ञा	
वेदपुराणमतसमाधानम्		इष्टकालात् यासानयनम्	
चहृष्टदिक्लिंगयः		तत्र भुजकोटिकर्णविचारः	
*चन्द्रपाते दिगंशफलसंखारः	२५	इष्टयासात्कालनिर्णयः	
		आयनदखनानयनम्	
		५१	
		५०	

विषया:	श्रीकाङ्का:	विषया:	श्रीकाङ्का:
आचरणनानयनम्		तदस्मीमानानयनम्	
सुट्टिग्रखनानयनम्	{ ६०—६४	*तमसो इक्षित्यकथनम्	{ ६५
चन्द्रोदयाभासयनिर्णयः		*तत्र युक्तिकथनम्	
*चन्द्रदिनमानकथनम्		तत्र गच्छित्क्रमः	
यास्यसौम्यकद्वनिर्णयः		*चन्द्रतमसनिर्णयः	
कदम्बाइलननिर्णयः	{ ६५	यह यवर्णमेदविर्णयः	
मताकारकथनम्		यस्तचन्द्रसूर्ययोः प्रह्लीष्टिः	
*ठतदयाइलनोपपत्तिः		कथनम्	
तत्र कालिज्याच्याविचारः	{ ७०	जगद्वाथसुतिः	{ ७५
*चन्द्रतमसनिर्णयः			

अथ नवमप्रकाशे

विषया:	श्रीकाङ्का:	विषया:	श्रीकाङ्का:
सूर्यगृहस्योपयोगिलम्बनादि-		असकृत्यर्थाणा सुट्टखना-	
कथनप्रतिश्वा		नयनम्	{ १५
स्वभवोपपत्तिः	{ ८	सकृत्यर्थाणा सूर्यगृहनानयनम्	
समपर्वकालकथनम्		*स्वभवे संस्कारविशेषः	{ १०
नतिलम्बनाभावस्थानविशेषकथनम्		सुट्टपर्वकालानयनम्	
समपर्वलग्नानयनम्		ततः समपर्वकालसिद्धिः	
हितिभवप्रानयनम्		सुट्टपर्वकालिकचन्द्रपातश्चरा-	
तत्कालैरत्माः संस्कारः	{ ११	नयनम्	{ १५
नतीव्रतसाधनम्		सुट्टपर्वलग्निभीनलग्नकान्त्या-	
हग्गतिनिर्णयः		नयनम्	
परमनतिपरव्यानयनम्		भ्रात्रनिर्णयः	
*पक्षालरेण परानयनम्	{ १५	सत्यीदयव्यानयनम्	
स्वभवज्याधनुरानयनम्		हक्षयेपानयनम्	
सत्य धनर्त्त्वकथनम्		*सूर्याङ्कचेपानयनम्	{ १०

विषया:	शीकाहा:	विषया:	शीकाहा:
*सूलमूच्छट्टचेपयोः सुटी-		स्थर्गादिस्वर्णसाधनम्	
करणम्		श्रवकालयोरसङ्गत्वर्थं चा स्त्री-	
चवनयानयनम्	४४	करणम्	
*प्रकारान्तरकथनम्		सुटकालयनयनम्	
*सुटदिक्श्वरानयनम्	४५	*दत्र प्रकारान्तरकथनम्	
*देशविशेषु दक्षेपकथनम्		*वस्त्रयासुनिर्णयः	
*तमीमानार्थं मन्त्रकर्त्तानयनम्	४६	*वस्त्रयस्तिकालयनयनम्	
*श्रुटग्व्यानतिभिसमकर्त्ता-		*श्रविशेषाद्यस्त्रादिभिः सुट-	
नयनम्	४७	यासकथनम्	
*सुटवासः साधनम्	४८	वहचहयस्य याच्छलविचारः	
*प्रकारान्तरार्थां तत्त्वाधनम्		*यहचपरमकालकथनम्	
*कालहारानयनम्	४९	प्रसङ्गात् सूचनिष्ठादिपरमस्य-	
*देशविशेषु पृथक्षाधनोपदेशः		ठिक्काद्यनम्	
स्वर्णमीचस्त्रियहानयनम्	५०	जगन्नाथकुतिः	५८

अथ दशमप्रकाशे

विषया:	शीकाहा:	विषया:	शीकाहा:
क्षेदकप्रतिशा		याहकमार्नकाद्यनम्	
श्रुत्क्षेदनिर्णयः	५	तदिभागैर्निमीसमीन्द्रीखनः	
विभवश्रयोगाद्यासाहुलानयनम्		आगमम्	
खड्तसमासडत्तयात्त्रविभवेष्वगम्		*इष्टकालिकयहचप्रत्यक्षीकरणम्	
दिक्षाधनम्		*श्रावकाप्रसारवायुपायः	
वस्त्रनन्वासः	११	*वस्त्रशालनप्रकारः	
तस्य दिविवेकः		*स्वर्णयहे मासविशेषफलके	
श्रवप्रसारणम्		प्रतिरूपदर्शनम्	१५
स्वर्णमीचस्त्राननिर्णयः	१४	अनुपयोगहृतवर्जनम्	१६
मध्यवहचपरिलेखः		जगन्नाथकुतिः	१७

अथेकादशप्रकाशे

विषया:	श्रीकाण्डः	विषया:	श्रीकाण्डः
यहुतिप्रतिज्ञा		* तारायहाचां पञ्चविष्विभवधनम्	५१
युजस्मागमनिर्णयः		* व्यासयोजनकथनम्	
यहयोः श्रीप्रभन्दगतिमेदेन भजु-	५	* योजनानां कलीकरचम्	
वक्रगतिमेदेन गतैष्ययुति-		मध्यविष्वानां मात्रविकलाकथनम्	
व्यवस्था		* उटक्रमव्यादिभिर्गुणकालयनम्	५०
यहयोः समखिष्ठीकरचम्		सुटविष्वानयनम्	
दिनादिफलैः पुनःस्थिरीकरचम्	१०	* वुष्टयुक्तीयोः सूर्यविष्वे हश्चतानिर्णयः	
कुलादिपातानां तुरीयफलसंस्कारः		* सुटभास्त्रविष्वानां हविष्वत्व-	५५
बुधशक्तपातयोर्मात्याकरचसंस्कारः		निर्णयः	
स्थूलविचेपानयनम्		* भानां हविष्वकथनम्	
सूर्यविचेपार्थं बुधशक्तीयोः श्वर-	१६	उष्णेद्वाष्टयुज्जवधनम्	
श्रीप्रनिर्णयः		मेदाल्पयुज्जवधनम्	
कुजगुरुश्वरीनां मन्दस्त्रद्वनिर्णयः		अंशविमर्हाल्प्याद्युज्जवधनम्	
पातोन्युज्जवधनम्		अपसव्ययुज्जवधनम्	५८
द्वेषकर्षन्तरसाधनम्	१४	* युजस्मागमव्यवस्था	
श्रव्युतिसाधनम्		कूटयुज्जवनिर्णयः	
सूर्यविचेपानयनम्		अथपराजयनिर्णयः	
आयनद्वक्षांसाधनम्	११	भौमादोनां नतिख्यननिर्णयः	५९
पुनः समकलीकरचम्		यहतारायुतिनिर्णयः	
भ्रुवस्त्रस्त्रीकरचम्		युतिकालनिर्णयः	६५
स्फुटक्राणिकथनम्		बुधशक्तीयोः सूर्यमस्त्रमेदे काल-	
चरानयनम्		निर्णयः	
नतोन्नतकालानयनम्	१०	तारायहाचां चन्द्रसमागम-	
तथोज्यसाधनम्		निर्णयः	
घनर्ण्यलक्रमेण गतैष्यकालानयनम्		चन्द्रतारायहयोर्लम्बनावगतिभ्यां	६४
अच्छदकर्मणा यहस्थिरीकरचम्		समीकरणम्	

विषया:	श्रीकाङ्का:	विषया:	श्रीकाङ्का:
अरादादिनादृदिक्षर-		विषया:	विषया:
निर्णयः	१०	गतवस्तापनम्	श्रुतिख्योर्यहयदर्शनम्
भयहयुतिनिर्णयः		विष्वप्रदेहवस्ता	
तत्र केदकनिर्णयः	१०१	यक्षमस्यथक्षयनम्	
यहक्षायाकथनम्		स्थायात् तारकाचां सूमिकारा-	
चयादिनिर्णयः		यहाचां ततुलनिर्णयः	
		जगद्गायत्रुतिः	१११

अथ हादशप्रकाशे

विषया:	श्रीकाङ्का:	विषया:	श्रीकाङ्का:
भयहयीगाय भानो प्रुवादि-		प्रुवादमस्यनिर्णयः	
प्रतिज्ञा	६	भंशानामस्यत्वद्वृत्तनिर्णयः	
भपुवांशकथनम्		भपुवांशानो इक्षर्षस्मुट्टविष्वेप-	
भानो विष्वेपकथनम्	१४	कथनम्	
तारासंस्थाकथनम्		कदम्बप्रुवाभिसुखवरकथनम्	
भानामाक्षितिकथनम्	१८	गतवचत्वान्कानिभेदकथनम्	
धीगतारास्थितिकथनम्		तिष्ठो दिनरात्मिकेदः	
*तासां भानविकलाकथनम्	२१	सार्वकालिकहस्ताहस्रकथनम्	
खुब्कादीनो प्रुवांशादि-		गदभयुतिसाधनम्	
कथनम्	२४	*विष्वमेदयीग्यनस्यकथनम्	
*चगस्यस्य प्रुवादिविशेषः	४०	*तदशीग्यनस्यकथनम्	
*सप्तर्णीचां व्यवस्था	५६	रोहिणीशकटमेदकथनम्	
प्रुवव्यवस्था		*क्षायापथस्थितिनिर्णयः	
भानांशकालांश्चेत्तांश-	६३	*यक्षकरत्वकडिविशेषकथनम्	
निर्णयः	७०	जगद्गायत्रुतिः	८१

अथ चयोदशप्रकाशे

विषया:	शीकाहा:	विषया:	शीकाहा:
यहनचत्राचां सुचोदयासमय- प्रतिश्वा		* यहर्दीसामस्तमयकारकथनम्	
तत्र नित्यनैमित्तिकलनिर्णयः	०	* दृश्यक्षर्णसंस्कारनिर्णयः	
उदयासमयदिङ्ग्निर्णयः		* देवविशेषे साधनाभावकथनम्	
उदयासाकालिकयहडकर्ण- कथनम्		* गतैष्यालुकालकथनम्	
आत्मदृकर्णचि विशेषकथनम्		* अर्कवाहुप्रत्यकथनम्	
विद्येपैतुकथनर्णलकथनम्	१०	* अतुर्थकेन्द्रे धनर्णलकथनम्	
कालांश्लभान्नरनिर्णयः		* सुटकेन्द्रनिर्णयः	
चन्द्रस विशेषः		* कालांश्वार्द्धसंस्कारः	
भानो दिनमानकथनम्	१५	* प्राक्प्रत्यक्षितिव्यवस्था	
तेषां दिङ्ग्नियमः		* उत्तीर्णतांश्लकथनम्	
उदयासमयवल्लितनवच- कथनम्		* उत्तीर्णतांश्लसंस्कारः	
मानविकलागुसारादुदयास- मयनिर्णयः	२४	* उत्तीर्णतांश्लया उदयासमयप्रुवकथनम्	
युक्तादीनामंशविशेषकथनम्		* सायनार्कस मिषादिराश्रितिती	
उदयासमयगतैष्यलनिर्णयः		युक्तादीनामुख्यादेशे देशो- जादिकथनम्	४८
तत्र गतगम्यकालनिर्णयः	३४	* अष्टदीश्वरतन्त्र्याक्रमादृशः	
सुटासुटकालिकमादृकर्ण- भ्रुवकथनम्		* यहस्तर्णान्तरात् कालस्थिरीकरणम्	५१
कालांश्वानो चेतांश्लकथनम्	४६	* डृकर्णभ्यां सुटीदयासमयकाला- मयनम्	
यीगताराणामुदयासमयप्रुव- कथनम्		* सुटचक्रचक्रांश्वासनिर्णयः	५१
		* ततः पुनरुदयासकालनिर्णयः	
		* एकांशीगतकथनम्	
		* उदयासमयोपपत्तिः	५४
		* रविचन्द्रशुक्राणां प्रकाशांश्लकथनम्	
		अनन्नाशसुतिः	५५

अथ चतुर्दशप्रकाशे

विषया:	शीकाहा:	विषया:	शीकाहा:
चन्द्रशङ्कीद्रिप्रतिश्चा		हिंदके प्रशंकीद्रिप्रतिदर्शनम्	
द्वक्षर्णसंज्ञतसूचचन्द्रार्कयोनिर्णयो-		* चतुर्भूतियुक्तिभा सूचल-	
दवास्तमयसाधनम्	६	वर्णनम्	
खगामरप्राणैः साथनसष्टुभ्यौ:		* चन्द्रे कलायोगविद्योन-	
कालांशानयनम्		निर्णयः	
असङ्गत्कर्णेष्वा स्थिरीकरणम्		* अर्कचन्द्रोत्क्रमव्यया	
सावनलवाचनलनिरूपणम्		यज्ञाशुक्रादिकवनम्	४१
द्वक्षचन्द्रसाधनीपायः	१०	* हिंदकव्यासव्यवस्था	
चान्द्रसाधनदिनानयनम्		* रैखाचतुर्दश्यव्यासः	
शङ्कीद्रिप्रतिकालविदेकः		* सूर्यस्थितिकल्पना	
चन्द्रस्थितिर्वक्त्रलोपपतिः सरण-	२५	* भूविन्दुकल्पना	५५
लोपपतिः		* कर्वाकाशकल्पना	
आयनात्यवैचेपवस्त्रमन्तर्यानयनम्		* कर्वत्पूर्वे सितासित-	
चन्द्रार्कान्तराहुक्तीटिकर्वानयनम्	३०	स्थितिदर्शनम्	
वस्त्रवस्त्रानामहुखीकरणम्		* पूर्वसिद्धान्तस्त्रकल्पनयो-	
खडप्रवेष्टनम्		रन्तरणहणम्	
तत्र चन्द्रविष्वव्यासः		* यन्त्रारामुखयक्षयोः	
कपालहये व्यासव्यवस्था	३४	शङ्कीद्रिप्रतिदर्शनम्	
सूर्यविन्दुव्यासः		* शङ्कीद्रतीयुक्तिविशेषः	
व्योत्स्तीत्पत्तिच्यव्यनिर्णयः		हक्षित्ती परमतस्त्रकल्पनम्	
यज्ञाशुक्रनिर्णयः		तिथिमेदेतु हम्माग-	
विन्दुव्यव्यासः	४०	कथनम्	
द्वचन्यान्वयव्यव्यासः		जगद्वाचसुतिः	
किरणव्यासिनिर्णयः।			५८

अथ पञ्चदशप्रकाशे

विषयः	श्रीकाङ्का:	विषयः	श्रीकाङ्का:
महापात्रप्रतिज्ञा		सत्रिष्ठी हिवारसभवनिर्णयः	
वैष्टिव्यतिपात्रकथनम्		गोखायगमेदयोः याज्ञायाज्ञाल्लीप-	५०
चन्द्रार्कं गीखायगसम्बिकथनम्	५	पतिः	
क्रान्तिसाम्यकथनम्		विचित्रस त्रान्तिसाम्यस्याव-	
व्यतिपात्रवैष्टिसभवकालः		श्वकलम्	
तरस्वद्वपकथनम्		वैष्टिव्यतिपात्रयोगकथनम्	५८
विवेपहेतोर्भावाभावकथनम्	११	भसम्बिगस्त्रान्तकथनम्	
तत्साधननिर्णयः		दुष्टखग्नवार्णादेष्वाव्यत्वकथनम्	
योगपादविशेषे तत्त्वाभ्यकाल-		खाभीष्विषयविष्कारः	
निर्णयः	१०	स्मृतिकालकथनम्	
चक्रचक्रार्द्धकालसमीकरणम्		स्मृत्यद्वकथनम्	
द्वकर्त्त्वादिनिषेधः		स्मृत्यादौ सर्वारथकथनम्	
गतगम्यकालनिर्णयः		कल्यादौ युगादिप्रदिविकथनम्	
सुमक्खीकरणम्	२५	पात्रकमेवाद्वानां कादाचित्-	
रवीन्दुक्रान्त्यन्तरागयनम्		कतया कथनाभावः	
क्रान्तिगतिसाधनम्		रविचन्द्रयोर्दैप्रशान्तभुवाभाक-	
कालगतिक्रान्त्योरसक्रल्लर्ण-	३३	कथनम्	
कथनम्		करणाद्वानां कुजवारारथकथनम्	४५
स्पर्शमोक्षप्रतिज्ञा		तत्पूर्वदिवस यहुभुवयोग्यता-	
रवीन्दुमानयोगार्हान्यनम्	४२	कथनम्	
मध्यस्थित्यर्थकथनम्		मध्यमचैत्रादितिथेर्षादिलप्रति-	
स्थित्यदयोः स्थिरीकरणम्		पादनम्	
मध्यकालस दारण्त्वकथनम्		कल्यान्तः श्रीभृवर्षेविंक्रमाद्व-	
खानादौ पुर्णद्वलकथनम्	५०	कथनम्	
तत्कालज्ञानफलकथनम्		सिद्धान्ततत्त्वकरणकथनम्	
स्थितिकालस्यावधिनिर्णयः		एतच्छास्त्रस सर्वाधारत्वकथनम्	५८

विषया:	शीकाहा:	विषया:	शीकाहा:
स्त्रियालिप्रभृतीनां दर्शनफल- कथनम् नचन्मूचिनी दोषकथनम् भास्कराद्युक्तभूवाचिक्य- वर्जनम्	} ६१	भचके मिषादिस्थानसावधाभावे मतान्वरत्वागकथनम् ब्रह्मायुभीगस्य हैविष्यकथनम् यहगचितस्त्रीपादेषताभ्यर्थनम् जगद्वायज्ञुतिः	} ६०

अथ अहगीलास्थोत्तरादें गोलाधिकारे घोड़ग्रप्रकाशे

विषया:	शीकाहा:	विषया:	शीकाहा:
पूर्वसिद्धान्तस्तूत्वप्रतिपादक- परमेश्वरनमस्तारः अध्यस्तृत्यनमस्तारः उपकारित्वप्रतिपादकभास्करा- चार्यनमस्तारः जगद्वायध्यानपूर्वकगीखगचित- प्रतिशा गीखप्रशंसा गीखानभिज्ञनिदा गीखस्य चेत्विशेषत्वम् गीखज्ञानार्थं गचितावश्वकता ब्यौतिषश्चाधिकारिक्षयनम् गुरुशिष्यसंवादव्याजेन शिष्यप्रश- कथनम् सन्देहीङ्गावनकथनम् भूगीखस्यरूपप्रश्नहारा मतान्वरी- ज्ञावनम् पीराणिकमतप्रकाशः	} ५	बीहैनमतप्रकाशः भूमस्यमतप्रकाशः पूर्वसिद्धान्तमप्रस्तुतः चार्यभट्टमतप्रकाशः खमतकारवप्रशः स्टिकमप्रशः साङ्गीपादभूस्त्रितप्रशः तद्यासपरिधिघणफलादि- प्रशः जर्जरस्त्रीकाणां प्रशः पूर्वाचार्यकृतभगणेभ्यः स्त्रीक- भगणाणां प्रामाण्यप्रशः संवक्षरप्रमेदप्रशः पदकाप्रशः यहस्तुटीकरवप्रशः अतिरिक्तसंस्कारप्रशः परिधिसंचावप्रशः तत्र न्यूनाधिकत्वप्रशः	} १० } ४१ } ४८ } ५२

विषयाः	शीकाहाः	विषयाः	शीकाहाः
भुजगतिफलयोर्धनर्थत्प्रशः;		देवानां चन्द्रकसापानप्रशः;	
क्रान्त्यत्पत्तप्रशः;	५५	सौम्यशङ्कीमतिबाहुस्यप्रशः;	
दिनरात्रिलघुवैषयप्रशः;		महापाते रवीन्दुहिसहस्रि-	
ऋतुफलप्रशः;		प्रशः;	
सूर्यचन्द्रयोर्मानाधिकात्युननाप्रशः;		महारादिलोकधर्मप्रशः;	
खन्दनावनतिप्रशः;	६०	दिनाभिपादिकमप्रशः;	
मध्यस्थप्रहिचिभक्तप्रथीः साधुलप्रशः;		पैचुदैवताऽदिनप्रशः;	
श्वराचप्रशः;		प्रख्यभेदवर्षभेदप्रशः;	
तमीडहये शत्रुकत्यनाप्रशः;		काखयन्नमानयन्नप्रशः;	
श्वरवस्त्रविभेदप्रशः;		षडृतुसामवैषयप्रशः;	
यहकसान्तरप्रशः;	६५	भगवीपकारप्रशः;	
मध्यस्फुटश्वरयोर्वृत्ताधिकत्प्रशः;		अगद्गमगोचरप्रशः;	
तमीडतिप्रशः;		चन्द्राद्वत्स्यप्रशः;	
यहाचां किरणव्याप्तिप्रशः;		समाधिरहितानां मीषद-	
हठिष्ठीमाप्रशः;	७०	प्रशः;	
खकाचाप्रमाणप्रशः;		चनायासपचात्तानप्रशः;	
मिरावुदयासमयप्रशः;		जगद्वाघसुतिः;	

अथ सप्तदशप्रकाशे

विषयाः	शीकाहाः	विषयाः	शीकाहाः
शिष्यप्रशदारा भतविशेषदर्शनानन्तरं		भूधारकान्तीकारः;	
गुरुवाक्येनोत्तरदानम्		विरोधिप्रत्युत्तरदारा खमत-	
प्रमाणवचयवस्त्राभिर्भूयहाचा		स्तिरीकरणम्	
स्त्रिरचतुर्वर्गोत्तरप्रतिपादनम्	५	कूर्मादीनां धारकल-	
भूगोलस्थित्या निजसिद्धान्तप्रदर्शनम्		समाधानम्	
एव्यसिद्धान्तसिद्धान्तशिरीमचि-		भूकम्पादिसमाधानम्	
वाक्योदाहरणम्			

विषया:	श्वेताङ्गा:	विषया:	श्वेताङ्गा:
भूपतननिवारणम्		परिधिमानात् भूगीखगतिवहुत्वा-	
विषयारीधादिभूविसार-	{ १६	दसङ्गतिकथनम्	५४
कथासमाधानम्		क्रान्तिमार्गभिसुखभवसिद्धौ	
चक्राकारदर्शनकारणकथनम्	{ २०	चन्द्राङ्गस्थितिहृष्टान्तेज	
सुकुरीदराकारनिवारणयुक्तिः		नक्षत्रीदयदिग्भेदापतिः	५५
परिधिश्चतंश्च समलक्षणम्		यात्यसौम्यकान्तिपथसरलते रविचन्द्र-	
देशान्तरकथनेन भूपरिधियुक्तिः	{ २७	कलहृदर्शनविसंवादकथनम्	५६
भूसमल्ते रविश्चिदर्शनविरोधः		र्षेश्वरेच्छाप्रामाण्ये भूस्थिरत्वमननम्	
बहुहृष्टालैर्षेत्तत्प्रतिपादनम्		आकर्षये खूलमूलापरिहारेण	
अनन्तेति-वाक्यसमाधानम्	{ ३२	शक्तिमाचखीकारः	७१
पुराणाद्यक्तयहस्तिसमाधानम्		चुद्रपरितः खूलमूलावीश्वरा-	
भ्रुवमस्यहृष्टान्तेन वीडमतखृष्टनम्	३८	धीनलखीकारः	
भूभमस्यप्रतिपादकसूच्यमत-		इतराचारदर्शनात् खूलमूला-	
खृष्टनारणः	{ ४०	परित्यागहृष्टान्तेन सर्वादि-	
स्थिरत्वप्रत्यक्षेण चत्तलनिवारणम्		भ्रमयेऽपि भूस्थिरत्वप्रतिपतिः	७६
ग्रत्यग्नातहृष्टान्तेन प्राभूमस्य-		चुद्रविभ्रमस्यविलम्बात् हृष्ट-	
निराकरणम्	{ ४४	विभ्रमस्यवेगादौत्तरदण-	
प्रवहवायोरक्षितकथनम्		खमावखीकारः	
आपावाक्यदारा स्थिराचन्द्र-		हृष्टज्ञम व्यवेगचुद्रभ्रमस्यविलम्बमन्ते	
प्रमाकरणम्	{ ४७	सूर्यभ्रमस्यहृष्टान्तेन तदसिद्धि-	
जगच्छब्दस्य समाधानम्		कथनम्	
अनुमानदारा भूस्थिरत्व-		विचित्रवक्षुशक्तिहृष्टान्तेन	
हृषीकरणारणः		भूस्थिरत्वखीकारः	
रविश्चतिदयकरणकभूभमये		नैसर्गिकगुहत्वलभृत्वहृष्टान्तकथनम्	
केन्द्राभिसुखसिद्धेदिन-		यहभग्यमूलमावभावप्रश्वारा	
राचिप्रदिवर्त्तनाभाव-		शक्तादिविसंवाददर्शनपूर्वक-	
प्रतिपतिः	५४	स्फुटार्ककेन्द्रत्वनिवारणम्	८७

विषयाः	श्रीकाङ्का:	विषयाः	श्रीकाङ्का:
मध्यार्कस यहकचाकेन्द्रत्वस्थापनम्		मान्द्यशैप्रफलचयडद्वर्द्धनात्	
शुटार्कस केन्द्रलेऽपि क्रान्तिःतात्		कुजबुधथोभूमर्यातुभमान्त-	
लोमविम्बभान्तिकत्तृकभूमान्तौ		रेण टक्फलासिङ्गौ रविभुवी-	
विदिशि प्रुवद्वर्द्धनापतिः	६३	शखाचलत्वसिङ्गिः	१५३
मूमेर्प्रुवपार्श्वकभमणे तदाक्षण-		चीजयुम्पदान्तश्रीप्रपरिचि-	
चन्द्रस्य क्रान्तिवाधापतिः		भागान्तरदर्शनगिंशित-	
उभयथा भूभमणासिङ्गिः		श्रुतिकभचक्रीदयस्याथ-	
भूमेर्वुधादिसाधयेण विमखल-		नानीदयकालिकस्यान-	
आनिसिङ्गौ रवेर्विषुवायन-		मेदसिङ्गौ तहर्द्धनात् भू-	
क्षयाद्यसिङ्गिः	०	स्थिरत्वसिङ्गिः	१५४
तत्त्व भूमेर्वुधादिवैष्वर्यदर्द्धना-		भूभममतीकाचलभक्षकस्य कार्न्ति-	
त्रिश्लतानिश्यः		हृतसहितस्यायनांशकर्तृक-	
मूर्यस्य यहेभ्यो वहमेदहेतुका-		प्राक्ष्यपश्चाचलनसाकारारा-	
विमखलाभावकथनम्	१०४	गतप्रवह्यभमचसिङ्गौ भूमीः	
यहभूवैष्वर्यदर्द्धनम्		स्थिरत्वसिङ्गान्तः	१४१
भारकेन्द्रदृष्टान्तस्थिरमूर्यस्य		अचलताराणां सर्यत्वमनेऽप्यसं-	
गच्छतेनास्थिरत्वसिङ्गिः	१०७	स्थलात् तमोनाशकर्त्तव्यं तद-	
तत्कल्पनया व्यैष्वर्यदर्द्धनम्	१११	भावाहित्यव्योतिभावे भीम-	
पतिताश्मखलपूर्वगतिनिशित-		व्योतिखीकारः	
भूभमचनिराकरणम्	११५	यक्षाधिकरणकरविलुभकसाम्य	
यहमार्गचनाङ्गभगचकालवर्गाङ्गात्		दर्शने सुभक्तेजोहानी	
पातनियमसिङ्गभूभमस्य यहा-		कल्पितहिमाद्यावरणनिरा-	
नरकल्पनया मूर्यस्वभमकाल-		करणम्	
विम्बव्यासपरस्परविरोधरूप-		यहतारक्यीः स्थिरत्वाल्लोक-	
कारणसाकारणेन कार्य-		दर्शनकल्पितातिदूरज्ञव्य-	
कपान्ययहकालमार्गनियम-		हिमाद्यसिङ्गिपूर्वकज्ञल-	
व्यैष्वर्यकथनम्	१२८	हिक्षिसाधम्याङ्गीकारः	१४५

विषया:	श्रीकाङ्का:	विषया:	श्रीकाङ्का:
भूकेन्द्रियचिपिटलकस्तिवधानि-		श्रेष्ठवितथा भूमेराहिकवार्षिक-	
भूमहाण्डालितफलविशेषाङ्कते-		क्रान्तिरूपत्रिविधगतिप्रवादेशः १५१	
रौब्ररस्तदिसिद्धी भूमानि-		वह्विधिलिङ्गभूस्थिरत्वपुनरुक्तिः १५२	
कल्पनावृतत्वम् १४६		प्राक्षिद्वानीदाहरणाविकारः १५४	
भूभवक्रमसुकरासुकरतयो-		खसिद्वाननिर्णयपूर्वकगणकप्राप्तेना १५६	
रौब्रशक्तिव्यञ्जनकथनेन		जनस्तदैवाधीनत्वात् दीषाभाव-	
दीषाभावः १४७		कषणम् १५०	
खोकहाण्डानेचरदुर्वंटनाकथनम् १४८		पुनर्मताचरसूचनया खमत्व्यञ्जनम् १५८	
क्लीडायां दुर्वंटनादीषाभावहृष्टानः १४९		युक्तिविसरकारस्त्रीक्तिः १५९	
भूमीरौब्ररात्रक्षशक्तिलाद्यह-		क्षपकेव खसिद्वानप्रशंसापूर्वक-	
मध्यस्थितियुक्तिः १५०		वगग्रामसुतिरेका १६०	

अथाष्टादशप्रकाशे

विषया:	श्रीकाङ्का:	विषया:	श्रीकाङ्का:
नानामतप्रकाशकेष्टदेवनमस्तारः १		*हृषिसीमानिर्णयः ५८	
पूर्वप्रश्नानुवादस्तदिकथनप्रविज्ञा २		हिमालयोदाहरणम् ५९	
सौरमतस्तदिकथनम् ११		तत्र हृष्टाद्यविभागः ६७	
सर्वादिस्त्रूपविवेकः २१		तत्प्रत्यक्षतानिर्णयः ६८	
चन्द्रकलापरिचयनिर्णयः ३४		*तदुत्तिहसीमाकथनम् ६०	
कलझीपपतिः ३७		विस्तृतगीलाद्युक्तसुमेहस्युक्तिः ६१	
आप्यतेजसनिर्णयः ४३		सदव्यवस्था च ६८	
भूमीर्जलस्त्रविभागकथनम् ४७		*भारतसंस्थानम् ६०	
दीपसागरव्यवस्था ५१		सागरसंस्थानम् ६१	
*विस्तृतगीलादिमतयुक्तिः ५१		दीपमेदकथनम् ६२	
*तत्र गणितक्रमारम्भः ५५		*तदाधावाविवेकः ६३	
अङ्गुकथनम् ५६		*चीरीदादिविवेकः ६४	
उत्क्रमसञ्चाकथनम् ५८		ब्रह्मान्तरान्मेहदाहरणम् ६५	१००

विषया:	श्रीकाङ्का:	विषया:	श्रीकाङ्का:
गीति देवासुरविभागकथनम्	१०४	*जखस्त्रयोजननिर्णयः	१५५
चक्रांशद्वाचिमनिर्णयः	१०५	भास्करोक्तिदर्शनम्	१५६
निरचनिर्णयः	१०६	*मतान्तरयुक्तिः	१५७
स्थिरायुक्तयनम्	१०७	*घनपृष्ठफलोदाहरणम्	१५८
खमेहकथनम्	१०८	मात्राकुलादियोजनामनिर्णयः	१७३
ब्रह्माखावरचक्कथनम्	१११	*तडेदादशहमालसमाधानम्	१७४
भास्करोक्तगीतादिप्रख्यानविषरणम् १५२		*घनफलस्थ पञ्चाशत्कोटि-	
खमतभूत्यासपरिधिकथनम्	१५३	योजनत्वसिद्धिः	१७५
पृष्ठफलघनफलकथनम्	१५४	अग्रजाक्षुतिः	१७६

अथोनविंशप्रकाशे

विषया:	श्रीकाङ्का:	विषया:	श्रीकाङ्का:
चिविधस्त्रैः कारचात्मकमस्त्रैः		*भचक्रगतिनिर्णयः	११
पञ्चककथनम्	१	*पूर्वसिद्धान्तोक्तकचापरिलेखकथन-	
खमेहकथनम्	२	दारा फलानां विसंवादीपपतिः १५	
खीकथनकथनम्	३	वक्रगत्युपपतिः	१६
वायुसप्तककथनम्	४	*यहाणां मध्यार्कभमण्डुटत्वम्	१७
प्रवहभमये यहाणां नैसर्गिकगति- टटान्तः	५	*कुञ्जवक्रगतिसाधात्मारसिद्धकचा-	
यहाणां नानाविधकचाकथनप्रक्रिया	६	महस्तात् पूर्वसिद्धान्तकथित-	
*कचाणां मध्यशीत्रत्वनिर्णयः	७	कचालम्बनखण्डनम्	१८
*योजनप्रमाणकथनम्	१५	*तथा चद्वच्युद्दिविसंवादकथनम्	४५
*कचातः श्रीप्रपरिधिनिर्णयः	१६	*उपनिषद्प्रमाणदक्षिण्डियां सूर्यां-	
मध्यस्तुष्टकर्णनिर्णयः	१७	दीनां विष्वकचापरिधिसाम-	
*यहाणां दिनगत्यान्तनम्	१८	शस्त्रकथनम्	५८
*गतियोजनकथनम्	१९	चद्वकचाविष्वदीरत्यत्वकथनम्	५९
*ततः कालाम्बकगतिकथनम्	२०	भूकचानिर्णये युक्तिः	५३

विषया:	श्रीकाङ्का:	विषया:	श्रीकाङ्का:
*दाराविद्वानयनीपायकथनम्	६८	*व्यवहारे तस्यागकथनम्	६८
*अथ प्रसङ्गतः शङ्खायादिचटनया त्रैपद्मपर्वतादिसामीन्प्रति-		*भूपरिधिइसप्रमाणादेकादशविष-	
कथनम्	७७	शङ्खनां दृष्टिसीमकथनम्	१००
*एकशङ्खुदिशङ्खस्थापनप्रकारः	७८	*शङ्खोर्दृष्टिसीमानयनम्	१०१
*पर्वतस्य दृश्यादशभागादिनिर्णयः	७९	*दृष्टिसीमः शङ्खानयनम्	१०२
*रविचन्द्रजन्यच्छायया प्राप्तादा-		*एकाहमशङ्खुदृष्टिसीमींभीट-	
द्युम्रतिज्ञानम्	८१	शङ्खुदृष्टिसीमानयनम्	१०३
मेचीन्प्रतिशुतिकथनम्	८५	पूर्वसिङ्घालानुसाराद्विनाद्विरो-	
*अथ भूमीर्गीतापरिचयार्थे		मासाधिप्रप्रतिकथनम्	१०७
शङ्खादिविशेषकथनम्	८६	*दिव्यभीमतेजसारतस्यानुभवात्	
चितिजडतनिर्णयः	८७	सूर्योदैनां किरणव्यक्ति-	
*दृष्टिसीमानुसारेण पर्वतदृश्या-		दृष्टिसीमाव्यवस्था	११४
दृश्यतनिर्णयः	८८	*आकाशक्षाप्रमाणकथनम्	११८
*पर्वताये सूर्योदयात्मयदर्शना-		*तत्र युक्तिवारा मतालरखस्थनम्	१२५
हिनठिकथनम्	८०	वेदपुराणमतसमाधानस्थ	१२९
		जगद्वाद्यसुति:	१२५

अथ विंशप्रकाशे

विषया:	श्रीकाङ्का:	विषया:	श्रीकाङ्का:
अन्तसंयुक्तवश्यकत्वात्प्रियोगाच्चप्रतिज्ञा	१	आधारकक्षाचितिजडतसप्रिवेशः	१८
गोखयन्तस्य वैविध्यकथनम्	२	माडीवल्यद्युराचडतसप्तनम्	१४
कचैकस्य ग्राचीनतमपरस्य		फलकादयन्यासः	१६
नस्यत्वकथनम्	३	अश्रांश्चामकवल्यन्यासः	१८
निर्याणादौ सूर्योदिपूजावश्यकत्व-		तेषां दृढीकरणम् अपमस्तुतवस्थनस्थ	२०
कथनम्	४	स्तुतिकनिर्णयः	२१
भूगोलमेहदृश्यनिर्णयः	५	विमस्तुतवस्थनम् उग्रास्तुतवस्थनस्थ	२६
ज्ञानभवयस्यापनम्	६	चितिजडतस्य सर्वाधिकत्वकथनम्	२७

विषया:	स्त्रीकाहा:	विषया:	स्त्रीकाहा:
भूगोलरचनानन्द यहर्विवासः	२८	*प्रत्यक्षभूकथाया यहदर्शनप्रकारः	६६
यहचलनप्रवहगतिनिर्णयः	३०	*भूकथानिर्णयविकल्पः	७१
खहास्थितिस्तदेशस्थितिकथनम्	३१	*क्षत्रुवक्तादर्शनं तत्र सावधानता-	
डतष्टकेन खगोलरचना	३२	कथनम्	७४
समस्तसे हश्चलयीगकथनम्	३३	*कालयन्तप्रतिज्ञा	७५
गोलस्थापनप्रकारः	३४	*चक्रादिसंज्ञाकथनम्	७७
चक्रार्ददर्शननिर्णयः	४१	*गीतार्दयन्तकथनम्	८१
गीतम्भवकथनम्	४१	*मानयन्तकथनम्	८२
पूर्वसिद्धान्तीक्षेपकथनम्	४२	*तत्र यहभान्तरज्ञानम्	८३
बहुकथनामकनयन्तकथनम्	४३	*तत्र भेतत्त्वस्वस्थानान्तरकथनम्	८८
*यहचलनादिसाचाल्काराय खकल्पित-		*तत्र पर्वतादिमानयन्तकथनम्	८९
बहुकथन्यवकथनप्रतिज्ञा	४५	*काचपाचादिकथनम्	९४
*घनचक्रयुगस्त्रियेशः	४६	*कपालयन्तकथनम्	९५
*एकत्र भूचक्रस्थितिः	५०	*स्त्रयं वहयन्तकथनम्	
*अपरचान्वयहस्थितिः	५१	निर्णयः	१०६
*द्विपरितो यहचक्रचालनकथनम्	५२	*गीतम्भमणीयायान्तरकथनम्	१०७
*यहकथारूपप्रवाणकथनम्	५७	यहादिगीत्यानफलकथनम्	११०
*यहचक्रयस्तिप्रवेशः	६१	क्षत्रज्ञादिषु रहस्यकथने प्रत्यवाय-	
*वस्त्रयाकाशतनुवहत्वकथनम्	६२	कथनम्	१११
*यस्तिचालनकथनम्	६५	जग्नायत्तुतिः	११२

अथैकविंशप्रकाशे

विषया:	स्त्रीकाहा:	विषया:	स्त्रीकाहा:
प्रत्यतरव्याजाहासनादिर्दर्शनम्	१	दिनरात्रिङ्गासठहिंवासना	६
उत्तमस्तुकथनम्	२	देशविशेशादिनरात्रिस्थितिकथनम्	७
तत्र चरातुरसारादिनरात्रिकथनम्	३	देशसुरदिनरात्रिवासना	१२
गीतानुस्थरादुदयासमयवासना	५	ब्रह्मदिनकथनम्	१५

विषया:	शीकाहा:	विषया:	शीकाहा:
पिट्ठदिनवासना	१६	*सुटीकरणस्य भूखीकड़िकाथनम्	८४
खग्राक्तलग्नादिनिर्णयः	१८	*खोकालरेषु फलवासनात्काथनम्	८५
खग्रवैषम्यवासना	२१	*भास्त्ररीक्त्या फलोपपत्तिकाथनम्	८६
गोलभमणाहासनावगतिः	२२	*सुटीकरणे परिलेखविकारनिर्णयः	१०६
सदा दश्याइश्यलग्नदेशकाथनम्	२४	प्रतिमख्लेषभमणस्य दृष्टान्तः	११०
*यहयोजनगतिसाम्यनिराकरणम्	२७	*रविचन्द्रमन्दकर्णविशेषकाथनम्	११४
*गतितारतथ्यवस्था	२८	*चन्द्रस तुङ्गान्तरफलोपत्तिविवासना	११५
*श्वेत्रप्रफलादिदर्शनात् प्राक्षिडान्त-		*श्वेत्रप्रफलदर्शनार्थं हेदकविशेष-	
मतेऽपि सूर्यस्य यहकचाकेन्द्रल-		कथनम्	११६
सिद्धिः	३०	*अङ्गुखालककचागतिनिर्णयः	११८
*नैसर्जिकोपाधिकागतिकाथनम्	३१	पूर्वसिद्धान्तीकगतिपरीक्षा	१४०
सद्यक्त्या पूर्वसिद्धान्तीकरवीन्दु-		*संखारचतुष्टीपपत्तिः	१४१
भगवावर्षादिसंख्याभगवाद्या-		*परीक्षादीनां वीजलावधारणम्	१४६
रथकाथनस्य सत्यतामननम्	३८	*भास्त्ररीक्त्या प्रतिमख्लेषविवर-	
युगभगवास्थील्यकाथनम्	३९	प्रमाणकाथनम्	१५१
कर्त्तव्यभगवास्थाकाथनम्	४०	*क्रान्त्यल्पत्वकाथनम्	१५२
*भास्त्ररीक्त्योग्यतायोग्यताकाथनम्	४१	*यहयो खम्बनभावाभावकाथनम्	१५३
तत्त्वीपकारित्वमननम्	४०	*दश्यक्लेषदृक्सूचादिना खम्बनाव-	
यग्यकर्त्तुर्भगवानयनप्रकारकाथनम्	५१	जयादिवामना	१७०
*भविष्यदिसंवादे धर्मसंख्यामेद-		*यासकालमानादिकाथनम्	१८०
निर्णयः	६८	*यहयो दिमेदनिर्णयः	१८३
*अयनांशपरीक्षा	७०	*वस्त्रनहयोपपत्तिः	१८०
*विशेषेण उहस्तिभगवागतप्रभ-		*भ्रुवकदर्शमेदादिचेपन्युनाधिक्ष-	
वादिवत्सरकाथनम्	७५	कथनम्	१८३
तहगणानरातुसारेषु पदकादि-		*मेरावृदयाक्तमयनिर्णयः	१८६
विवासः	७७	*श्वेत्रप्रतिवासना	१८७
*पदकानयनप्रक्रिया	८३	*महापातवासना	१८८

विषया:	श्रीकाङ्का:	विषया:	श्रीकाङ्का:
*भगवादेशपकारकथनम्	२०६	*घनमूलमूलावशेषकथनम्	१४८
*चत्तांशविशेषाद्युनिर्णयः	२१०	*भास्तरीकथनाङ्कमकथनम्	२४८
*श्रीतोषसमस्तखकथनम्	२२६	गीत्योधफलकथनम्	२५०
*मंग्लोत्पत्तिवर्षणनिर्णयः	२३०	अग्रद्वायसुतिः	२५०

अथ कालाधिकारे हाविंशप्रकाशे

विषया:	श्रीकाङ्का:	विषया:	श्रीकाङ्का:
कालात्मभगवद्वन्दनपूर्वकप्रतिज्ञा	१	मासविशेषकार्यकथनम्	४६
कालस्त हैविधकथनम्	२	रवेः गड्डीवादिनिर्णयः	४८
कालकालाभिधस्य भगवतः अरणम्	१३	संकालिपुरुषकालनिर्णयः	६०
तस्यावधविभागकथनम्	१४	पञ्चविधवर्षाणां सावनदिनादि-	
सिद्धान्तीक्तस्टेविरीधपरिचारः	१५	कथनम्	७४
संवत्सरादिशब्दानां व्युत्पत्तिकथनम्	१४	चन्द्रानुसारिज्ञीकासादिविशर-	
मविधकालमानकथनम्	२६	वर्जनम्	७५
विशेषेण चान्द्रमाननिर्णयः	१२	चन्द्रपृष्ठे दिननिर्णयकथनम्	७६
नववानुसारेण मासकथनम्	१५	अग्रद्वायसुतिः	७६

अथ त्रयोविंशप्रकाशे

विषया:	श्रीकाङ्का:	विषया:	श्रीकाङ्का:
श्रीजगद्वायसुतिप्रतिज्ञा	१	प्रयोवादाश्वर्षणम्	१२
प्रत्यक्षप्रत्यसा	२	वटसुतिः	१६
तत्र श्रीपुरुषोत्तमदेवसुतिनीताद्वि-		सप्तमूर्तिप्रकाशपूर्वकजगद्वायसुवः	२०
स्तवः	६	श्रीजगद्वायसुतिप्रतिज्ञा	
वैजयनीसुवः खलदस्तवणं		सप्तदसाम्यकथनम्	२१
चक्रसुतिः	८	प्रज्ञाख्यसाम्य-शिवसाम्य-गीरीसाम्य-	
कलशसुवः आमलकावलिसुवः	११	वाम्बदीसाम्य-गयेशसाम्य-सूर्य-	
चण्डासुतिः प्रासादस्तव	१२	साम्य-नववद्वायसाम्य-सूर्यनम्	२८

विषया:	श्रीकाङ्का:	विषया:	श्रीकाङ्का:
दशावतारसुति:	४०	दस्तुप्रासादिभिर्जग्नाष्टवः:	५५
तस विहृधर्मायदत्तकथनम्	४१	अभीष्टप्रार्थनाविष्कारः	५६

अथ चतुर्विंशत्प्रकाशे

विषया:	श्रीकाङ्का:	विषया:	श्रीकाङ्का:
उपसंहारप्रतिज्ञा		सूचात्मकात्यादिकथनम्	१४३
कौतुकपञ्जिकाकथनम्	१८	खलसिकागतरविकालेरक्षाज्ञादि-	
सूचतिष्ठादेः स्थूलोकरक्षविधिः	१९	निर्णयकथनम्	१४४
तत्र नानाविधीयापायकथनम्		वय्याविष्कारकारचभगवदर्ढनम्	१४५
यद्वानयनकथनम्	५६	खपूर्वपुरुषप्रकाशनम्	
चन्द्रमन्दीव्यात्यीरनायासा-		खय्यस्य श्रीकृष्णपादापंचम्	१४६
नयनम्	५५	श्याविष्कारसमयकथनम्	
कौतुकपञ्जिकोपादेयताकथनम्		यम्यवह्यप्रार्थना	१४७
चथोद्देशतः प्रतिप्रकाशीक्षणिष्ठ-		नश्चविशेषयहसीदाहरणम्	
कथनम्	६१	गीतागच्छिताख्योत्तराईसमाप्ति-	
इत्युपसंहारः		कथनम्	१५१
चथावदेशेषु पञ्जिकानयनोपयोगि-		बन्धसमाप्तिकथनपूर्वकांसा-	
तथा व्यवहारसिद्धाण्डोत्तरगत-		कालकालश्वदायैप्रति-	
स्थानानां देशान्तरपत्राचक्षा-		पादकभगवदर्ढनम्	१५२
कथनम्	१५६	यम्यायत्योः श्रीग्रन्थप्रयोगाव-	
अभीष्टस्थानश्यामाश्रमार्गानयन-		श्यकालप्रकाशनम्	१५३
कथनम्	१५१	श्रीजगद्वाधसुति:	

शुद्धिपत्रम् ।

—•—•—

प्रथम्	शब्दम्	पृष्ठांम्	जीकारः
वदनिलजलभ्योति:	वदनिलजलभ्योति:	१	५
तत्त्वम् ग्राम-	तत्त्वम् ग्राम-	२	१६
सदा	सदा	३	११
तदायविडतिसे नाम	तदायविडतिसे नाम	४	११
याता	याता:	५	४१
११४२।१।४२।१७।	११४२।१।४२।१७।	६	४४
चेष्टयक्तादिचान्द्राद्यो	चेष्टयक्तादिचान्द्राद्यो	१५	२७
खाभभूता	खाभभूप	२६	२
कुञ्जीवार्कमुक्तिभ्ये	कुञ्जीवार्कमुक्तिभ्ये	२८	८
चापस्तादिफलं	चापं खित्तादिफलं	४०	११८
तत्कालात्तया	तत्कालात्तया	४१	१२६
शक्त१४	शक्त१४	४६	१८२
क्षत्ता:	क्षत्ता:	४६	१२०
क्षुक्तियुत्ता:	क्षुक्तियुत्ता	४७	१८२
संसर्पतामादिमः	संसर्पतामादिमः	४८	१०७
तृक्तति	तृक्तति	५०	२०८
विच्छादनिष्ट	विच्छायनिष्टं	५१	११
हुक्तर्ती	-हुक्तर्ती	५६	४२
वैक्त	वैक्त	५७	५१
क्रान्तियाती	क्रान्तियाती	५८	७१
सूर्यसैक्षेक	सूर्यसैक्षेक	६१	१११
कार्यक्तेष्टृचं	कार्यं ष्टेष्टृचं	६१	११०
वैति	-देति	६४	१४४
खित्ताया:	खित्ताया	६६	१५८

प्रथम्	यद्यम्	पृष्ठां	द्वीपां
कारचादा	कारचादा	५६	१५८
क्रियसुखा	क्रियसुखात्	५०	१६०
मविहितं, सुधीराः	मभिहितं, सुधीरैः	५२	१
तत्पराक्षम्यवर्गम्	तत्पराक्षम्यवर्गम्	५२	०
सममस्त्वभागः	सममस्त्वभागः	५१	४६
फलकार्याक्षाहुव्या	फलं कार्याक्षाहुव्या	५१	५१
फलाक्षयुक्	फलोन्युक्	५४	५०
चित्तावर्गाङ्	चित्तावर्गाङ्	५१	७१
चापा	चापा	५१	७८
गुरेति	गुरेति	५१	१
विकला	विकला	५०	८
नध्यभुक्ति ६६८।	नध्यभुक्ति ५६८।	५१	११
भूवास	भूवास	५१	१५
तन्मात्रिक्षिता, छृतार्क-	तन्मात्रिक्षिताः, छृतार्क-	५१	२७
युतार्दिता	युतार्दिता	५४	३४
विर्विक्षिप्ताकृते	विर्विक्षिप्ताकृते	५५	४४
वस्त्रदद्यं	वस्त्रदद्यं	५६	५५
खलहीन्द १४११०	खलहीन्द १४११०	५६	५५
स्थावस्त्रं	स्थावस्त्रं	५७	५६
स्थावस्त्रं	स्थावस्त्रं	५७	५८
समावश्यो-	समावश्यो-	५७	५८
वदिवर	वदिवर	५८	५८
वस्त्रं	वस्त्रं	५८	५८
वस्त्रेन, वस्त्रे	वस्त्रेन, वस्त्रे	५९	७५
कच्चागतच्चाप्रभा	कच्चागतच्चाप्रभा	५१	५१
क्रमज्यकाल्य	क्रमज्यकाल्य	५१	८
साध्याक्षका	साध्याक्षका	५५	११

नामसूची	क्रमांक	पृष्ठांकः	शीकाइः
०१२११२८। अ५६२८। १३	२०२११३। अ५६२८। १३	४५	११
खगापमकारी	खगापमकारी	४६	७१
सद्गुहयं वयं	सद्गुहयवयं	४७	७२
पवरामात्तवी	पवरामत्तवी	४८	७३
नवोऽन्यत्, सदिक्षं	-नवोऽन्यत्, सदिक्षं	१०६	१५
फलाङ्गुलिन्ते	फलाङ्गुलान्ते	१०७	२४
न वा	न वा	१०८	३४
नस्त्	नस्त्	११२	८२
कोटीः	कोटिः	११३	१०४
बाहु	बाहु	११४	८
रथाभिधास्ते	रथाभिधास्तन्ते	११६	१५
(१५)	(६) (१४) (१५)	११७	२२
सैन्धवाद्, अर्चवा वक्यः	सैन्धवाद्, अर्चवा४ वक्यः	११७	२४
भुवः प्राभिर्नौकः	भुवः प्राभिर्नौकः	११८	४१
क्रान्तिः	क्रान्तिः	१२०	५३
शरक्रान्ते यदि, वशिष्ठः	शरः क्रान्तेर्यदि, वशिष्ठः	१२०	५५
क्रान्तिर्महर्षीषाः	क्रान्तिर्महर्षीषाः	१२०	५६
निविता:	निविता	१२०	५८
हृतासाः	हृतासाः	१२१	६८
र्दुर्युक्तमात्	र्दुर्युक्तमात्	१२२	७१
कालमाना	कालमाना	१२२	७५
तुल्यफले	तुल्यफले	१२२	८१
इभिजिन्नामा	इभिजिन्नामः	१२३	८८
नीदयः	नीदय	१२४	९८
तांश्चात्प्रतांशकाण्	तांश्चात्प्रतांशकाण्	१२५	१५
चेचांशा	चेचांशा:	१२०	६२
हपेण	हपेण १७।	१२१	६८

कठारम्	पुरम्	कठारः	शीकारः
सवर	ब्लर	११२	८५
स्थूनाः	स्थूनाः	११४	१
फलचापि	फलचापी	११५	११
छथेत्यतां	छथेत्यतां	११६	११
रास्तरैकेन्द्रोः	रास्तरैकेन्द्रोः	११७	६०
ब्रील	ब्रील	११८	८१
सदातिपतयोः	सदापतयोः	१४५	८१
विराया	हिराया	१४५	४४
हिचांशाक्षा, तदखिल	हिचांशाक्षा, तदखिल	१४६	८१
भूगीलं	भूगीलं	१४८	१
हक्षमाचे	हक्षमाचे	१५३	४०
हरिहरिमुखः	हरिहरिमुखः	१६१	४१
सर्वाकर्षण्युत	सर्वाकर्षण्युत	१६४	७१
आलिदर्शी किसुडु-	आलिदर्शी न किसुडु-	१६५	०१
खदेहत्	खदेह-	१६५	७४
प्रदिटा:	प्रदिटा:	१६०	८५
छती	छती	१६८	१०५
तत्कल्पना नात्यमते	तत्कल्पनानात्यमते	१६८	११०
क्रान्तिसाम्बात्	क्रान्तिसाम्बात्	१७२	१४०
चतिरति, ततते	चतिरिति, ततते	१७१	१४४
आधारश्लोडिपि	आधारश्लोडिपि	१७४	१५१
घरे भूष खोतीभूः	घरेभ्यश्च खोतीभ्यः	१७७	१८
स्त्रायाः	स्त्राः	१७७	११
परा	पर	१८१	६०
सीध्यः	साथ	१८२	७०
सिद्ध	सिद्धि	१८३	२१
मेघलेवस्थितो	मेघलेव स्थितो	१८४	१०१

अथवम्	यद्यम्	पृष्ठां	शीकां
धनीश्	धनेश्	१८७	११२
धनुष्	धनुष्	१८८	१३४
निष्ठा च, गुणीदृता	निष्ठाच, गुणीदृतात्	१८९	१६०
स्वर्योर्ध्या	स्वर्योर्ध्या	१९४	१
वचनकाचा स्वरैः	वचनकाचास्वरैः	१९४	५
जटतनवः	जटतनवः	१९४	०
पशाइतां	पशायतां	१९५	०
चलकर्णीत्क्रमा-	चलकर्ण-क्रमा-	१९०	१७
१६	१६०	१२६	५८
वर्णं	वर्णं	२००	७७
प्रामीशा-	प्रामाया-	२०१	८१
हमारीनामुकः	हमारीभासुकः	२०४	११८
-सरघो-, निर्विविता	-सरघो-, निर्विविता	२०५	११०
-सरघी	सरघी	२०५	१११
चितिजाविधं	चितिजाभिधं	२०७	११
-दह-	-दह-	२०८	१०
-गुरुते:	-गुरुते:	२०९	११
तच चलीय-	तद्रचलीय-	२०१	१७
तद्वर्गत	तदुदर्गत	२०१	१८
चितिजीपरि-	चितिजीपरि-	२१०	४१
चथितागुचन्द्रा	चथितागुचन्द्रा	२१०	५०
हिक्षिद-	हिक्षिद-	२११	०८
-जालिं	जालिं	२१६	१००
दिक्षिदये	दिक्षिदये	२२१	६५
विमलेज्यस्य	विमलेज्यस्य	२२५	७७
-ज्ञार्थदद्रा	-ज्ञार्थदद्रा	२२६	८१
-फलं क्रमात्	-फलक्रमात्	२२६	११७

अश्वम्	श्वम्	पृष्ठादः	शीकारः
पृष्ठा, प्रति	पृष्ठाद, प्रति	२१४	१००
प्रायक-	प्रायिक-	२१४	१८०
युक्तियुक्ति	युक्तियुक्ति	२१५	१८१
चक्राशु	चक्रांशु-	२१८	११०
वासा	वासाद	३१८	१३५
स्वन्या	स्वन्या	२४०	२४०
६	६०	२४१	२४८
सावनाद्यस	सावनाद्यस	२४०	५१
पूर्वः	पूर्वः	२५०	४
-येत्तमर्थान्	-येत्तमर्थान्	२४०	५
उद्धितटे चेत्राट्	उद्धितटचेत्राट्	२५०	४०
-दवनगदः	-दवदगदः	२५०	४८
-चयहर्षीरथ	चयहर्षीरथ	२६२	१०
बत्, जात-	यंत्, यात-	२६२	१५
सङ्कैः	सङ्कैः	२६४	१४
-पशाद्व तच्चंश-	-पशाद्वतच्चंश-	२६५	४१
फलैर्लंवादैः	फलैर्लंवादैः	२६०	५०
-देहु-	-देहु-	२६८	५४
खल्वविद्वुः, -मानभिदा	खल्वविद्वु, -मानभिदा	२६८	७६
सरस्वा	सरस्वा	२६८	७७
-दिग्यहार्ष-	-दिग्यहर्ष-	२६८	८०
यदीहता	यदीरिता	२७८	१५०
पुस्तकमाशु	पुस्तकमाशु	२८१	१६०

नवमप्रकाशस्य चिष्ठितमश्वीकान् हिसतिश्वीकपर्यन्तं
मुद्रितान् दश श्वीकान् विहाय एते श्वीकाः
निवेशयितव्याः ।

क्वचिद्ग्रहे दण्डपलप्रभेदमालोक्य यज्जिष्णुसुतो जगाद् ।
तिथ्यन्तनाडीनतवाहुमौर्वेत्यादं स्वसिद्धान्त उदाजहार ॥ ६३ ॥
यद्ग्रास्करस्त्वतसिद्धपर्व न सर्वदा दृक्षमतां यदेति ।
ततोऽधिकं कञ्चिदहं विशेषं ब्रुवे दुरुहे मिहिरयहेऽपि ॥ ६४ ॥
निष्पाद्य सूर्यग्रहसुक्तरीत्या स्वर्णान्तमध्यस्फुटसायका ये ।
ते स्वस्त्रलग्नापमशिञ्चिनीन्नास्त्रिज्योऽृता यष्टय एव लभ्वाः ॥ ६५ ॥
परीक्षता तद्वहकालहृत्या भक्ताः पलैरेव फलैर्युतोनः ।
लग्नापमेष्ठोः पृथगीकदिङ्गो क्रमात्क्रिधोक्तः समपर्वकालः ॥ ६६ ॥
क्रमात्पक्षेत् स पुनः पलैस्तैः स्वलग्ननज्यागुणितैः परामैः ।
युतोनितो विच्छिभलग्नपश्चात् पूर्वस्थितेऽकें न तु वर्षमानः ॥ ६७ ॥
स्वर्णादिके संस्कृतपर्वनाम्ना स्थाप्योऽथ मध्यो निजलग्ननेन ।
सुसंस्कृतः स्याद्वहमध्यकालस्तालालिकस्फुटदिशाशुगस्य ॥ ६८ ॥
वर्गात्पदं मध्यमयष्टिवर्गयुक्तात् स्वमध्यस्फुटदिक्शरः स्यात् ।
स्थित्यर्द्धमानोय ततः स्वलग्नद्युज्याहतं व्यासदलोऽृतं तत् ॥ ६९ ॥
स्वर्णान्तबाणद्वितयैकदिङ्गो तदीनयुक्तंस्कृतपर्वयुगम् ।
स्वर्णान्तजं कार्थमथान्यदिङ्गो स्थित्यर्द्धयोगार्द्धवियुग्युतं तत् ॥ ७० ॥
पर्वद्वयं लग्ननसंस्कृतज्ञेत् स्वर्णे विमोक्षे समयः स्फुटः स्यात् ।
स्थित्यर्द्धकेतुग्रहणार्द्धलग्नद्युज्याहते चिज्यकया विभक्तो ॥ ७१ ॥
पर्वान्तजं लग्ननमर्कतः स्यात् स्थित्यर्द्धयुग्मोनयुते तु दर्शे ।
तालालिकेन्द्रोरसकृत् सकृदा तस्मग्नने स्यार्दिकमौक्त्रिके स्तुः ॥ ७२ ॥

श्रीद्वाष्टाय नमः ।

अविघ्नमसु ।

सिद्धान्तदर्पणः ।

मध्यमाधिकारः ।

प्रथमः प्रकाशः ।

कालवर्णनम् ।

श्रीभूमाधवचक्रचक्रागवनिभृहद्राभिरभ्युच्छवलं
श्रीकण्ठप्रसुखाङ्गिलामरशिखाशुष्टाहिंपीठोपलम् ।
श्रीनीलाचलमौलिमण्डनमहानीलायमानं महः
श्रीभूमाधरितकरं भवतु नः प्रत्यूहहत्युक्तम् ॥ १ ॥

गाङ्गेयद्युतिभृदाङ्गलतया श्रीराधयालिङ्गितं
विद्युक्तङ्गिधनाधनापघनरक् प्रेमाङ्गतैकाश्रयम् ।
सर्वंविकुञ्जमधरव्वरपरं पूर्णातिपूर्णीस्तमं
श्रीद्वाष्टास्थमुपाम्हे सुरुचिरं वेदान्तवेद्यं महः ॥ २ ॥

जयति जगतीभर्तुर्धामाङ्गुतं परमाणुतां
ययुरपि जगत्कीषा यज्ञोमजालविलालौ ।

यवनिलजलज्योतिःश्रीशीपराणुग्निदर-
स्फुरदपि सुरागस्त्रैः क्रीड़निजैरवतारकैः ॥ ३ ॥

श्रीभास्तरप्रभृतिस्तेचरचक्रावालं
नत्वा गुरुं स्त्रपितरौ तदनुयहाव्यः ।

मूढोऽप्यगाढ़गणकप्रतिपत्तयेऽहं

सिद्धान्तदर्पण इति प्रथयामि शास्त्रम् ॥ ४ ॥

यन्वेऽस्मिन्नचिकारपञ्चकमहं वस्यामि मध्यस्फुट-
चिप्रश्नाततिगोलकालसहितं साङ्गं स्ववक्षीहतैः ।
वाक्यैः क्वापि दिवाकरांशगदितैर्यन्यान्तरोत्थापितै-
रैकार्यात् क्वचिदन्विते सुवितते बोधाय बालावले: ॥ ५ ॥

नास्ते कालावयवकलना यत्र द्विशास्त्रसिद्धा
श्रीतस्मार्तव्यवहृतिरपि च्छिद्यते तत्र धन्मर्गा ।
तस्मादेषा क्वतिरन्तवागसु वा प्रसुतार्था
शास्त्रा दक्षीर्यहणभगणाद्यत्र संलक्ष्य साक्षात् ॥ ६ ॥

प्राक्षिद्धान्तप्रसिद्धा रविशशिभगणा घस्तमासाद्वसंख्या-
भूगोलव्यासजीवोपकरणसहिताः सर्वदा सन्ति सत्याः ।
किञ्चन्येषां यहाणामिह भगणगणस्योच्चपातेषु कक्षा-
विम्बादीनां विसंवादत इतरजनैः कल्पते यन्यजातम् ॥ ७ ॥

तत्तद्वयेषु यस्मिन्न भवति सुमहत्तारतम्यं यहादे-
र्हक्षंवादात् सतयो बहुतरतमतः कथतेऽसावतयः ।
पूर्वाचार्यैस्तदक्षयनमपि चिरस्थायि द्विक्षिद्भावा-

दव्यर्थं भव्यसेव्यं भवतु हि भविनो भाविभूतानभिज्ञाः ॥ ८ ॥

यदैव द्वमोचरतां यदेति तदा तदेवाद्रियते हि शास्त्रम् ।

सहासनावार्त्तिक एवमाह पश्यन् जनानत्प्रमतीन् वृसिंहः ॥ ९ ॥

शास्त्रे क्षते यदि जगद्ववहारहेतौ

गच्छीरता भवति तन्निखिलप्रवृत्तिः ।

न स्यादतोऽत्र गणिते सुगमाभिषेये

गद्यस्य पाटवमनादरणीयमेव ॥ १० ॥

स्वस्वचयस्य मध्ये गणितस्वस्यो विचिन्त्य एवादी ।
 होराजातकवेदो यमृते क्षत्येषु संशेते ॥ ११ ॥
 श्रोभास्करोऽपाटी विमकास्ते तत्प्रयापि सा नोक्ता ।
 अहगणितारथोऽयं भूयाङ्गव्याय भूतानाम् ॥ १२ ॥
 सिद्धान्तदर्पणेऽग्निन् सलोचनानां प्रतर्पणे निपुणाः ।
 क्वापि क्वापि विशेषं पश्यत गणितागमयामात् ॥ १३ ॥

श्रुतिर्यज्ञकर्मप्रष्टसैव यज्ञ-
 क्रियाः कालमासाद्य वैश्यमापुः ।
 इतः शास्त्रतः कालबोधो यतोऽङ्गं
 श्रुतेभ्योतिषं प्रोक्तमस्माक्युनीन्द्रिः ॥ १४ ॥

आन्नायास्यस्य पुंसः समजनि नयनं ज्योतिषं शब्दशास्त्रं
 वक्त्रं श्रीं निरुतं क्रमत इह भुजानासिक्ते कल्पगिरे ।
 इन्द्रः पहच्छमस्माहुरुतरमखिलादङ्गतो वेदचहु-
 ज्योतिःशास्त्रं समस्ताङ्गभृदपि न यतः कर्मठो नष्टदृष्टिः ॥ १५ ॥
 ज्योतिःसन्दर्भसर्वङ्गविशदमतिर्जातिकप्रश्नयाचा
 तत्त्वज्ञप्राङ्गोष्ठीप्रकटगुणघटोऽप्यसु लोकसुताङ्गः ।
 अहा सिद्धान्तबोद्धा न यदि स पुरुषः श्रीभते नो भतेजः-
 पुञ्जव्यासापि लुप्तमृतकिरणरुचिर्दर्शजातेव रात्रिः ॥ १६ ॥
 यत्र चुव्यादिकालः प्रलयचरमकः खेचराणां प्रचारः
 प्रश्नास्त्रौत्तराणि द्विविधगणितमयोङ्गवो भूतराश्रेः ।
 स्थानं भूमयहादेग्रहणस्तग्युतिज्याधनुष्कर्मयन्त्र-
 क्षेत्राद्यं गद्यते सहस्रकगणवरैष सिद्धान्त उक्ताः ॥ १७ ॥
 श्रेष्ठं सर्वश्रुतानां श्रुतमिति क्षतिभिर्ज्योतिषं तत्र सारः
 सिद्धान्तस्तत्र गोलस्तदवगतिक्षती वर्तते यत्र मर्त्यः ।

विद्यमूल्यः स देशः सकलकालुपद्वदर्थंशर्मा अवः स्थाद्-
 य चास्ते नैष तस्मिन् पश्चुचरितपरे पापजापवतापः ॥ १८ ॥
 यथस्वतुर्वर्गफलप्रदं चुतं पवित्रमेतत्पठनीयमेव तत् ।
 अहर्पतिः प्राह रहस्यमित्यतः प्रदेयमेतत्प्रवणाय साधवे ॥ १९ ॥
 पूर्वाहं कालमाहर्गणभगणखगच्छादिविष्टतेषु-
 चिप्रश्वप्रयहोडुयहसमिदुदयास्तेन्दुश्छातिपातान् ।
 अन्ते भागेऽनुयोगोत्तरविविधमतव्यक्षिष्ठत्यन्तगोत्त-
 त्याकाचायन्त्रवर्षाच्चुतनुतिक्रुतकान्यच पश्चन्तु सत्तः ॥ २० ॥
 यत्तेजः चुव्यमायाजनितमहदहङ्कारतमात्मभूतोद-
 भूताङ्काधीशनाभ्युद्वयसुवनमयाभोजगभात्स्वयभूः ।
 भूत्वा भूतैर्भूतानि चिभुवनमवनान्यारच्य स्वधान्ति
 ध्यायं ध्यायं यमास्ते स जयति परमब्रह्माधामादिदेवः ॥ २१ ॥
 स्त्रष्टा स्त्रष्टा भवत्रां भ्रुवयुगलयुतं सयहं सन्तियुतं
 नित्यभास्त्रावनन्तोऽवि भविकविकर्षाद्यभिव्यक्तिहेतोः ।
 अन्ते भानां गणे तप्रभृति चलतरे पश्चिमाशाभिसुख्य
 प्राचीं नीचोऽवृत्तसैर्वजति खगततिः खल्पगत्यैव तस्मात् ॥ २२ ॥
 कालास्त्रस्य विभोरिदं भगवतो नित्यस्य रूपान्तरं
 ज्योतिशक्तमिति ह्रुवन्त्यवयवास्त्रुवादयोऽस्येत्यपि ।
 विहांसोऽद्य मया तदाद्यविवृतिस्ते नात्र सम्याद्यते
 पद्यैर्दृश्यतरैरवद्यरहितैः सद्योऽभिवेद्यार्थकैः ॥ २३ ॥
 यो भूतसंहारक एष कालः कालोऽपरः स्थालालनालकास्त्र ।
 स स्थूलभावाद्य सूक्ष्मभावामूर्त्तोऽप्यमूर्त्तो हिविधः प्रदिष्टः ॥ २४ ॥
 प्राणादिकोऽसौ व्यवहारयोग्यो मूर्त्तो न तद्योग्यतया स्थितो यः ।
 चुव्यादिकोऽमूर्त्त इतीरितोऽयं श्रीब्रेरितात्यनश्चिताश्चस्त्र ॥ २५ ॥

स्थाद्यावतोद्यन्तलिनीदलस्य वेधस्तुष्टिः सैव शतेन १०० तासाम् ।
एको लवस्तप्तरनामकोऽसौ शिंश ३० श्वैरेकनिमेष उक्तः ॥ २६ ॥

तैरुचतेऽष्टादशभिष्ठ १८ काष्ठा
सार्वान्विताऽथ स्थाहुरुवर्णकालः ।
तैः खेन्दुभिः १० प्राण उदीरितस्तद-
युग्मं २ कला तस्त्रितयं ३ विनाही ॥ २७ ॥
पलञ्च सा दिमुणिता १० चतुः स्थात्
तैः षड्भिः ६ रेका घटिका च नाही ।
दण्डश सा तद्वितयं २ मुहूर्तो-
ज्ञोरात्र आर्थः खगुणैऽ० मुहूर्तैः ॥ २८ ॥

अङ्गश रात्रेष्व शरेन्दु १५ भागः सूक्ष्मो मुहूर्तः सदसत्प्रकार्षः ।
खूलस्वहोरात्रखराम ३० भाग ऋद्धभ्रमोत्त्वं दिनमार्घमाहुः ॥ २९ ॥

तैरार्द्धमासः खगुणैऽ० खरांशु-
पश्चाद्धमैः सावनमास उक्तः ।
तद्वत् खरामैऽ० स्त्रियभिस्तु चान्द्रः
सौरो रवेः संक्रमणप्रमेयः ॥ ३० ॥

तद्विस्तरोऽप्युत्तरभाग एव वाचोऽर्क १२ संख्यैस्तपनस्य मासैः ।
स्थाक्षीरसंवक्त्वा एष दिव्यं दिनं तथा दातुजमित्यवेतः ॥ ३१ ॥
देवासुराणां दिनरात्रिभोगो विपर्ययेणार्कगतिप्रभेदात् ।
तेषान्तु षष्ठ्युत्तरया त्रिशत्या ३६० दिव्यं भवेदासुरमेव वर्षम् ॥ ३२ ॥

एतैर्युगं इादशभिः सहस्रैऽ॒०००-
शतुर्युगस्त्रेत्यपि तत्रिकृतम् ।
तदेव खाभ्वाभ्रखदन्तवेदैऽ॒००००-
र्दिवाकरार्द्धैर्युगमस्य पादाः ॥ ३३ ॥

छतादयो धर्मपदन्नमेण
 चत्वार एते युगसंज्ञकाश ।
 महायुगान्वेन्दु०१०लवस्तु४स्त्रि३-
 हेत्र२कै१ईतः सत्यमुखांशुमानम् ॥ ३४ ॥
 आयन्तसन्ध्यासहितं किलोक्तं सन्ध्या युगानां स्वरसांश६ एव ।
 तदर्द्धमादी दलमन्तभागे मध्ये तु शुद्धो युगमुल्लिकाशः ॥ ३५ ॥
 मन्त्रवर्तरं चन्द्रमहीध्र७१संख्यै-
 महायुगैः सत्ययुगप्रमाणाः१७२८००० ।
 सन्धिस्तदन्ते जलसंज्ञवास्थः
 सर्वादिमः स्यात् खलु सन्धिरेकाः ॥ ३६ ॥
 शरेन्दुभिः१५ सन्धिभिरन्वितैस्तैर्मन्त्रवरैः स्याइशभिस्तुभिः१४ ।
 दिनं विधेः कल्य इति चुतं तदयुगैः सहस्रेण मितं निशापि ॥३७॥
 तावप्यमा कल्ययुगं द्युराचमित्यं समानां शतमायुरस्य ।
 परा महाकल्य इतीरितं तत्परार्द्धमाद्यं किल नाम पाद्यग्रम् ॥३८॥
 वाराहमर्द्धपरम्पराया
 वदन्त्यदः कल्ययुगच्च विज्ञाः ।
 अनादिमत्वात्समयस्य नाहं
 जाने व्यतीताः कति खोकनाथाः ॥ ३९ ॥
 प्रवर्त्तमानस्य विधेरिदानीं व्यतीतमर्द्धं परमायुषोऽस्य ।
 अत्रादिमे शेषदलस्य घस्ते ससन्धयः षण्मनवोऽप्यतीताः ॥ ४० ॥
 स्वायश्चुवः प्राञ्ञनुराविरासीत् स्वारोचिष्ठोत्तमतामसौ च ।
 स दैवतास्थः खलु चाहुषोऽगु वैवस्ततः सप्तम एष आस्ते ॥ ४१ ॥
 अस्यान्तरे यातवती युगानां
 सप्ताधिका विंशतिर्युग्मतस्य ।

युगाङ्गताः सत्यमुखच्चिपादाः
 कलेः खससाङ्गमहार्थवाद्वाः ४८७० ॥ ४२ ॥
 खाद्रिगङ्गनागाभ्यनवाच्चिसम-
 नन्देन्द्वो १८७२८४८८७० ब्रह्मदिनादितोऽमी ।
 याता स्युरेतङ्गणितोक्तिकाले
 खखाभ्रखाभ्राभ्रक्षताभ्यच्छ्रैः १४४०००००० ॥ ४३ ॥
 कल्पाव्दसङ्घा विहृता भवन्ति
 दण्डादयोऽण्डाधिपघस्तभुक्ताः १३ ४२।३।४३।२७ ।
 कल्पाव्दकार्थं त्वियदेव नैम्यः
 प्रयोजनं खेचरवासरादेः ॥ ४४ ॥
 उत्पद्य विष्णोः सूजतो दिनादौ यहर्क्षगोलादिकमन्योनेः ।
 चर्यं युगानां चरणत्रयस्त्र सार्वं यतः कल्पमुखादयासीत् ॥ ४५ ॥
 तत् खाभ्रखाभ्रव्यगङ्गखससच्छ्रै १७०६४००००
 रव्ये रवेः कल्पसमा विहोनाः ।
 खष्टव्यक्ताः खाद्रिनवाभ्यनाग-
 नागार्थवाण्गमुव १८५५८८७० द्विदानीम् ॥ ४६ ॥
 कलेः किल प्रान्तदलप्रवेशे लङ्घार्दराचे विचिरक्वारात् ।
 प्रवर्त्यामास खगभ्रमादिः प्रमाणितं चैचसितादिकालम् ॥ ४७ ॥
 तदादितः खेचरचक्रपर्यथाः समं समाप्ता निश्च तावति चर्ये ।
 पुनः परेद्युर्गतसभवच्छ्रे तथा प्रहृत्तास्तत एवमन्वहम् ॥ ४८ ॥
 इति हिशो ब्रह्मदिने यहभ्रमः प्रपूर्यते तन्निधनेन तत्त्वयः ।
 इदं मतं मे यदुदीरितं दुर्घैर्ग्रहक्षयः प्रत्यहमेव कैश्चन ॥ ४९ ॥

* आदिशब्देन क्रान्त्यादयी गच्छने ।

स्वयम्भुवा सार्वमदर्शनं भुवी भवेदितीदं न विचारचाह मे ।
 भुवा समं प्राप्ततिक्ते लये क्यो मयोच्यते भग्नहलोकरच्छिणाम्॥५०॥
 इदं महायासविष्टुमन्यथा कथं दिनान्ते विनिहन्तुमुद्यतः ।
 विधिर्ग्रह्याद्यमणीभुवः स्थितौ किमस्ति मानं हि हृष्टसंहृतौ॥५१
 यथा तथा वा भवतु प्रयोजनं न तद्विरोधाद्वितं प्रसङ्गतः ।
 अमुच्य कल्पस्य दिनैर्ग्रहादिकं महाब्रह्मिः साधयितुं हि युज्यते ॥५२
 प्रकातमनुसरामः सामरस्याच्छ्रुतस्य
 ऋमति सततमश्विन्यादिपौष्णान्तवर्गे ।
 य इह खचरभोगः पूर्ण आलोक्यतेऽसौ
 भगण इति निरुक्तः पर्ययस्त्रक्तसंज्ञः ॥ ५३ ॥
 अर्कां१२श्चो भगणस्य राशिग्रहभक्तवर्जनामास्य तु
 विंशां३०शोऽपि लवांशभाग उदितस्तत्पष्टि६०भागः कला ।
 लिप्ता तत्खरसांश६०कसु विकला तत्तत्खषड्भाग६०कै-
 र्गत्यर्थं कथिताः पराद्यवयवाः प्राक्षूरिभिर्भूरिशः ॥ ५४ ॥
 यः पूर्वच परार्द्धके स्म वसति श्रीमाधवास्यां दध-
 इुमः क्लृप्तमहेन्द्रनीलततुरङ्गीलाचलाग्रस्यले ।
 हृतीयोकपरार्द्धकेऽधमजनातुर्त्तुकामः स्फुटं
 धसे दारवधाम मामवतु माकान्तः स सन्तापतः ॥ ५५ ॥
 इत्युक्तालोक्यतन्त्रपालकुलप्रस्त-
 श्रीचन्द्रश्चेष्टरवातौ गणितेऽच्छिसिद्धे ।
 सिद्धान्तदर्पण उपाहितबालबोधे
 शुद्धोऽगमस्यमयभाक् प्रथमः प्रकाशः ॥ ५६ ॥

इति श्रीचन्द्रश्चेष्टरसिंहवातौ सिद्धान्तदर्पणे मध्यमाधिकारै कालवर्षनं नाम प्रथमः प्रकाशः ।

द्वितीयः प्रकाशः ।

भगवादिवर्चनम् ।

सूर्यभासुजितां पुरोगतिमतां

कोटिप्रदन्ताव्ययः ४३२०००००००

कल्पे सुर्भगणाः शनीज्युषाभुवां

ते चैव श्रीप्रीच्छाः ।

खाभाभाङ्गसुरानिमार्गणगिरि-

यावेषवः ५७७५२३२६००० श्रीतगो-

रादिलक्ष्मितभूनगाष्टरसगो-

हमवाहवो २२८६८७११२ भूभुवः ॥ १ ॥

विन्द्राद्रगङ्गनवाङ्गरामनववा-

ज्ञाजाङ्ग१७८३६८६७१४१ श्रीप्रीच्छाः

वाणाभ्वेद्यवाणवाणवाणधरणी-

विद्युत्सुहमा३६४१५५२०५ गुरोः ।

षष्ठ्यष्टादिशरान्तिहमुजनभः-

शैला७०२२२५६८६० भगोः श्रीप्रीच्छाः

भूपाद्रगङ्गवाताङ्गषट्कमनवः

१४६६४८७१६ सौरेचंता; पर्यवाः ॥ २ ॥

सूर्यात् पूर्वगमन्तुङ्गभगणाः पाथोधिरामाव्ययः ३३४

शूल्याशोधिनवादिरुद्रभुजगस्तथेरमाशोधयः ४८८१७८४० ।

पूर्णेन्दुज्वलनाः३१० खचन्द्रनिगमा४१० वाणाभ्वनागाः५०५कुम्भत-

प्रज्ञेषुप्रमिताः५५७ खससय७९ इति श्रेयाः पदच्छेदतः ॥ ३ ॥

चन्द्रात्पश्चिमगामिपातभगणा रामानिशूल्याष्टगो-

चहुःपञ्चगुणेच्छणानि२३२८८०३३फणभूवन्देच्छणानि२८८पक्रमात्

पञ्चाश्रमिताः५५२ खचन्द्रवसुधा११० वाणाभिनन्दा६४५ अरा-
कूपारेषव५४५ ईरिता न तु रवेः पातः कदाचिङ्क्वेत् ॥ ८ ॥

भचक्रपश्चाद्यमसमितार्द-

बस्त्रा विधातृदीवसे भवन्ति ।

खशून्यग्रन्थाष्टभुजाष्टशील-

रामाक्षिपद्माष्टशरेन्दुसङ्गाः १५८२२३७८२८००० ॥५॥

विवर्जिता यद्गर्णभवेयस्ते तद्वहचौणिदिनानि* तानि ।

दिवाकरीयैर्भगवैर्विहीनाश्वान्द्राऽ भवत्योषधिनाथमासाः ॥ ६ ॥

सूर्यस्य मासैः परिवर्जितास्ते कल्पेऽविमासाः स्वरथेन्दुमासाः ।

खराम३० निज्ञा विधुवासरास्ते तिथिद्ययः सावनवासरोनाः ॥७॥

मासा रवे: कोटिहता: ज्ञाताष्ट-

खसाभ्वषडुङ्गिगुणामिराम-

पाथोधिरामेभिर्यत् ४३३३६००० समिताः स्यः ॥ ८ ॥

पूर्णपूर्णगगनाङ्गनिर्वर-

चरणवाणविधबो॑ ५६ ३३२६०००। विमासकाः ।

खाम्खखाम्खखाम्खकथा-

दन्त्यनन्तसखसाचिद्वाष्टयो

वासरा: शशभूतोऽयुताहताः १६०३००००८०००० ।

शून्यशून्यगगनाश्टहुग्हिपा-

द्रीन्दुगोगगनगायुगेव्यः १५७७१७८२८००० ॥ १० ॥

* सावनदिनानि इत्यर्थः ।

† वृद्धभगवाः ।

भानुपश्चिमपरिभ्रमोचिताः
सावनाः कुदिवसा अमी मताः ।

अब्दराम्बरखट्टवृथराक्षति-

व्यालखेन्द्रिययमा२५०८२२५२०००स्थितिश्चयाः ॥११॥

तुङ्गखेटभगवान्तरैर्मता मन्दकेन्द्रचक्रकेन्द्रपर्ययाः ।
पूर्तिमेति न युगे यतोऽखिलः पर्ययस्तदिह कल्प ईरितः ॥ १२ ॥
द्राक्त्वलाशुचपलादिनामभिः शीघ्रतुङ्ग उदितो महाबमिः ।
उच्चमन्दस्तुदुनामभिस्तथा वर्ततेऽन्न स्तुतुङ्गकप्रथा ॥ १३ ॥

पूर्णपूर्णरसचन्द्रबाहव २१६००-

खर्कवाजिनवचन्द्रबाहवः २१८७६ ।

शून्यबाहुगुणचन्द्रबाहवो २१६२०

रन्धपञ्चरसचन्द्रबाहवः २१६५८ ॥ १४ ॥

भार्कचन्द्रकुदिनासवः क्रमादेत एव हि भवन्ति मध्यमाः ।
किन्तु षष्ठिघटिकामसावनैर्वासरैर्व्यवहरन्ति जातवः ॥ १५ ॥
स्वस्वपर्ययकलाः कुवासरैर्भाजिताः स्वगतयः कलादयः ।
एवमाक्षभगवान्पञ्चतः स्वस्वपर्ययदिनादयः फलम् ॥ १६ ॥
स्वस्वषष्ठिलवकैः समन्विताः स्त्रिभिर्दिनघटीपलादयः ।
कल्पिताः समयसूक्ष्मतासये राशिभागकलिकादिवद्वड ॥ १७ ॥

सूर्यपर्ययदिनादयः क्रमा-

आर्गणाङ्गदहनाः २६५ शरेन्द्रवः १५ ।

भूगुणाः २१ चितिगुणाः २१८तुर्भुजाः २४

सङ्कुमार्थमनुवर्षमीरिताः ॥ १८ ॥

राशिभुक्तिदिवसादयो गुरो-

मध्यमस्तु इसाम्बयः २६१ शराः ५ ।

भानि२७ भानि२७ गुणभूमि१३ समिता

जैववक्षरक्षते मवीदिताः ॥ १८ ॥

लिख्यन्ते चितिसावनैकदिवसे तद्भुक्तयो मध्यमां

लिपाद्या दशधा यदाहतदिनैरावात्रि मध्यथः ।

भानोरङ्गश्चराप५८ गजाद दश१० दिशः१० सिद्धाः२४ सहस्रांश्व१२-

स्त्रिशद्३० वारिधयो४ वियद्विषुमिता१० रक्षाकराः४ कीर्तिताः॥२०॥

चन्द्रस्थाभ्वनवाद्रयः७८० छत्रगुणा३४ हर्षर्था५२ स्त्रयो३५ इष्टाव्ययो४६

नागाद द्वौ२ रसभूमयस्त्र१६ हरित१० चन्द्रेनुसङ्गाः११ क्रमात् ।

भौमस्येन्दुगुणा३१ रसेन्द्रणमिता२६ स्त्रिशत्३० पङ्क५३ द्रग्व्ययः४७

चुत्यन्मोनिधयो४४ रदा३२ नवक्षता४८ रामाः३ समुद्राप्रताः॥२१॥

च्छस्थार्थाभ्विभुजा२४५ रदा३२ रसभुवो१६ श्वाः७ सप्तचन्द्रा१७ घना१७

गोर्याप५८ वङ्गिक्षता४३ हर्षस्त्रुनिधयो४२ वेदाव्ययो४४ द्रागतिः ।

वेदा४ नन्दशराः५८ शराः५ स्वरगुणाः३७ खं० पङ्कुषाः३६ व्याव्ययः४१

स्त्राभृत्याक्षा१७ वसुधा१ सुधांशुविशिष्या५१ वाचस्पतिप्रागतिः॥२२॥

शौक्री पंसवेति४६ ईयाः७ स्वरगुणाः३७ सप्ताव्ययो४७३ वेष्वः५७

खार्याप५० नन्दगुणा३८ रदा३२ विष्वगुणा३१ वाणाम्बयो३५ द्रागतिः ।

मन्दस्य इय२८ मन्त्र० मङ्गलयना२६ न्यर्थेष्वप५५ श्वक्षुषी२

रामार्थाः५४ श्वितिबाहवस्त्र२१ नयने२ वेदाः४ समुद्रेष्वः५४ ॥२३॥

चन्द्रोक्षस्य रसाः६ खवार्द्यय४० उद्धर्थर्थाः५४ कुरामा११ नभो०

वेदाश्वीनिधयः४४ शराप५४ भुजशराः५२ पञ्चाव्ययो४५३ इष्टाग्नयः३८ ।

तत्पातस्य गुणा३ दिशः१० स्वरक्षताः४७ पूर्णाव्ययो४०३ भ्राव्ययः४०

षट्पक्षा२६ गिरिशाश्व११ मार्गण्डशी२५ विश्वे१३ खरामा३० इति॥२४॥

भास्यद्वाति यदीयभास्वरवपुर्विभद्रचक्रप्रभां

भिन्द्वीमतमः४४ दर्शनमिति ख्यातं ख्यातं चितौ ।

भक्तानां भवभीतिसञ्चिप्तमिदे भूभारभूतच्छिदे
धाम्ने श्वामधराधराधिपतये कस्मैचिदस्मै नमः ॥ २५ ॥

इत्युल्कालोच्चलन्तपालकुलप्रसूत-

श्रीचन्द्रशेखरकृतौ गणितेऽचिसिष्टे ।

सिद्धान्तदर्पण उपाहितबालबोधे

वातो द्वितीय इह सङ्गगणः प्रकाशः ॥ २६ ॥

इति श्रीचन्द्रशेखरसिंहकृतौ सिद्धान्तदर्पणे मध्यमाधिकारे

भगवादिवर्णनी नाम हितीयः प्रकाशः ।

द्वितीयः प्रकाशः ।

यहानयनवर्णनम् ।

अथाभिवाच्छिते वर्षं मासे पक्षे तिथावपि ।

तापनैन्दवमानोत्यसावनाहर्गणक्रमात् ॥ १ ॥

मध्यमहाद्यमानेतुं स्थापयेकल्पवक्तः ।

अतीतानां षण्मनूनां सन्धिसप्तकसंयुतान् ॥ २ ॥

अष्टाव्याप्तिर्विद्युत्युग्मैः शैलबाहु॒७मितैर्युग्मैः ।

क्षताद्युप्तिर्विद्युत्युग्मैः कल्पतीताष्टकैः समम् ॥ ३ ॥

सर्वमेकत्र संयोज्य सृष्टिकालं व्यजित्ततः ।

खाभ्यखाम्बुधिषट्पूर्णशैलेन्दु१००६४०००प्रमिताष्टकम् ॥ ४ ॥

ततः शेषान् गताकाष्टान् हत्वा इदशभिः पुनः ।

चैवशुक्लादिभिर्यतैर्मासैः संयोज्य तान् पृथक् ॥ ५ ॥

निवेश्य गुणयित्वाधः पङ्क्तिकल्पाधिमासकैः* ।

विभज्य कल्पसप्तकमासैर्लब्धाधिमासकान् ॥ ६ ॥

जहुं संयोजयेदेव चान्द्रमासा भवन्ति ते ।
 चिंशदृ० न्ना गततिथाव्या हिष्ठाः कल्पतिथिष्ठयैः# ॥ ७॥
 हताः कल्पेन्दुघस्त्रासाऽ लभ्यावमविवर्जिताः ।
 भवन्ति रविवारादिरविमध्यमसावनाः ॥ ८ ।
 वासराः कुदिनाख्यासो गता लक्ष्मार्चराचतः ।
 अत्राधिमासावमयो शेषद्युघटिकादिकम् ॥ ९ ॥
 न गृद्धतेऽधिमाससु शुद्धेः पूर्वं गतो यदि ।
 तदा शेषाङ्गभूयस्वादेकं लब्धेषु योजयेत् ॥ १० ॥
 शुद्धौ सत्यां यदा गामी शेषाल्पत्वात्ततस्यजेत् ।
 तथाङ्गां वारवैषम्ये सैकव्येकत्वमिष्ठते ॥ ११ ॥
 रवीन्दुस्त्रमानेन याङ्गयोस्तिथिमासयोः ।
 स्यात्सिद्धौ मध्यमानेन क्वचिदेकाधिकोनता ॥ १२ ॥
 अथानीतैर्दिनैः साध्या दिनमासाव्दपालकाः ।
 निर्गतोऽङ्गर्णः सैकः सप्तभक्तोऽवशेषकः ॥ १३ ॥
 वासराधिपतिः सूर्याद्विशेषत्वे तु सप्तमः ।
 खान्यासो३० युगणो लब्धं हिनिन्नं रूप१संयुतम् ॥ १४॥
 सप्तमिः क्षयितं शेषो मासेशोऽवर्त्तिमानकः ।
 खराम३० शेषास्त्रङ्गुक्तघस्त्राभोग्यास्तोऽपरे ॥ १५ ॥
 दिनौघः खरसान्यास३६० स्त्रिन्नसन्द१युतो नगैः७ ।
 इतः शेषः स्ववर्णेशो गतैषाहानि पूर्ववत् ॥ १६ ॥
 प्रत्यव्दम्भिलिमासच्च स्वारे तप्रवर्त्तनम् ।
 शतानन्दादिभिः प्रोक्तो भिन्नो यः पालकाधिपः ॥ १७ ॥

स सौराव्याधिपो ज्ञेयो मेषसंक्रान्तिवारपात् ।
 वारप्रवृत्तिसमयादेष्यात् संक्रान्तिनाड़िकाः ॥ १८ ॥
 प्रीज्ञात्र शेषः क्षतगुणस्त्रिधाधोऽधोऽधरक्रमात् ।
 सप्तान्व्याप्त॑७युतोऽष्टाप्तसंयुक्तस्त्रिनादिकम् ॥ १९ ॥
 स पालयति मेषादेस्तस्तस्त्वरखेचरः ।
 स्वार्थां५शोनेन्दुशैलाक्षिःदिनानि प्रतिपालकः ॥ २० ॥
 अतीतोऽहर्गणः स्वस्वभगणेगुणितो छृतः ।
 कल्यभूदिवसैर्मध्यो भगणादिर्ग्रहो भवेत् ॥ २१ ॥
 शेषाः सूर्यैः१२ खरामै३० षष्ठ्या६० षष्ठ्या६० पुनः पुनः ।
 गुणिताः कुदिनाप्ताः स्युर्भांश्चलिप्ता विलिप्तिकाः ॥ २२ ॥
 स्त्र्यसिद्धान्ते—
 एवं स्वशीघ्रमन्दोऽशा ये प्रीक्ताः पूर्व्यायिनः ।
 विलोमगतयः पातास्तहच्चक्राहिशीघिताः ॥ १ ॥ इति ॥ २३ ॥
 गुरोऽसु भगणा यातास्त्रियुता द्वादशाइताः ।
 गतराश्चियुतास्तत्र राश्चिद्वययुताः पुनः ॥ २४ ॥
 षष्ठ्या छृतास्त्र शेषाव्याद गताः स्युः प्रभवादयः ।
 सैकाशेहर्त्तमानाव्यो गतैषांशादयस्तः ॥ २५ ॥
 अर्क॑१२प्त्राः साभ्रदेवांशा३० भुक्तभौग्यदिनादयः ।
 एवं स्त्र्यादितः सिद्धाः सर्वे लङ्घार्दिरात्रिकाः ॥ २६ ॥
 चैत्रशुक्लादिचान्द्राद्यो मध्यमस्य हृहस्तेः ।
 संक्रान्त्या वर्ज्जितः प्रोक्तः स्मृतिशैरधिवक्त्वरः ॥ २७ ॥
 स्फुटार्कभगणस्यान्तः संक्रमौ तस्य चेहुरोः ।
 लुप्तसंवक्त्वरः सोऽयं चप्रव्यस्त्रमार्हितः स्मृतः ॥ २८ ॥

स्फुटोऽतिचारवान् जीवो नैष्वति प्रामृहं यदा ।
 महातिचारस्तत्कालो लुप्तसंवत्सरोपमः ॥ २४ ॥
 युगानि द्वादशाच स्युः षष्ठ्रव्वैः पञ्चभाजितैः ।
 स्वर्वैः सैकंरच्युतादेमतानि छृतशेषकाः ॥ ३० ॥
 वक्तरा सम्परीदान्वितपूर्वा आङ्गिरसाः श्रुताः ।
 वङ्गप्रकंचन्द्रस्तोकेशव्योमकेशाधिदैवताः ॥ ३१ ॥
 लिख्यन्तेऽथ गुरोर्मध्यराशिभोगेन लक्षिताः ।
 नामानुरूपफलदाः पूर्वाचार्योक्तवक्तराः ॥ ३२ ॥
 प्रभवो(१) विभवः(२) शुक्लः(३) प्रभादा(४)ऽथ प्रजापतिः(५) ।
 आद्ये विशुयुगे पञ्च सर्वे शुभफलप्रदाः ॥ ३३ ॥
 अङ्गिराः(६) श्रीमुखो(७)भानु(८)र्युवा(९)धाता(१०) द्वितीयक्रौ ।
 युगे द्वादशतेर्मध्यो न शुभोऽप्यपरे शुभाः ॥ ३४ ॥
 ईश्वरो(११)बहुधान्वस्त्र(१२)प्रमादी(१३)विक्रमी(१४)वृषः(१५) ।
 शाक्रे युगे द्वतीये च चिचतुर्थौ न शोभनौ ॥ ३५ ॥
 चिचभानुः(१६)सुभानुष्टु(१७)तारणः(१८)पार्थिवो(१९)ऽव्ययः(२०)।
 चतुर्थे पावकीये च युगे सर्वे न शोभनाः ॥ ३६ ॥
 सर्वजित्(२१)सर्वधारी(२२)च विरोधी(२३)विज्ञातिः(२४)खरः(२५)।
 पञ्चमेऽपि युगे त्वाष्टे प्रथमौ हौ सुशोभनौ ॥ ३७ ॥
 नन्दनो(२६)विजय(२७)शैव जयो(२८)मन्मथ(२९)दुर्मुखौ(३०) ।
 अहिर्वुभ्युगे षष्ठे चान्तिमौ हौ न शोभनौ ॥ ३८ ॥
 हेमलम्बी(३१)विलम्बी(३२)च विकारी(३३)शार्वदिः(३४)ङ्गवः(३५)।
 आदिमौ हौ शुभौ स्यातां सप्तमे पैठके युगे ॥ ३९ ॥
 शोककृत्(३६)शुभकृत्(३७)क्रोधी(३८)विश्वावसु(३९)परावसू(४०)।
 अष्टमे तु युगे वैष्ण्वे प्रथमौ हौ शुभप्रदौ ॥ ४० ॥

श्रवणः(४१)कीलकः(४२)सौम्यः(४३)साधारणो(४४)विरोधकृत्(४५)।
 चान्दे युगे च नवमे त्रिचतुर्थै शुभप्रदौ ॥ ४१ ॥
 परिधावी(४६)प्रमाणी च(४७)आनन्दो(४८)राक्षसो(४९)जनकाः(५०)।
 ऐन्द्रानलयुगेऽन्यौ च दशमे दुःखदायकौ ॥ ४२ ॥
 कपिलः(५१)काल(५२)सिद्धार्थै(५३)ततोरौद्रो(५४)ज्य दुर्ज्ञतिः(५५)।
 एकादशाश्विनयुगे मध्य एव शुभप्रदः ॥ ४३ ॥
 दुन्दुभी(५६)रघुरोहारो(५७)रक्ताक्षः(५८)क्रोधनः(५९)चयः(६०)।
 कष्टाक्षप्रदाः सर्वे भाग्ये द्वादशके युगे ॥ ४४ ॥

विष्णु(१) बृहस्पतिः(२) शक्रो(३) वक्षि(४) स्वष्टा(५) ततः परम् ।
 अहिर्बुद्धय(६) च पितरो(७) विश्वेदेवा(८) निशापतिः(९) ॥ ४५ ॥
 इन्द्राम्नी(१०) चास्त्रिनीपुच्छौ(११) भग(१२) श्वेति युगाधिपाः ।
 स्वकालाचारसिद्धेच्यवत्सरा लिखिता अनु ॥ ४६ ॥
 युगे युगाष्ट्रौ पूर्णत्वादकेन्दुभगणावलेः ।
 युगतत्पादद्विवसैस्त्वाधनमपीष्टते ॥ ४७ ॥

नागीष्वभवशराम्निपर्वतनवा-

भ्राह्माम्निष्ठः भिः ६३८०८७३५०५८ फलैः ॥ ४८ ॥

अना मध्यमसावना दिनगणा लक्ष्मार्दिराचाहता
 भास्वद्वारमुखाः स्युरस्य यदि वा साध्याः कलेवंक्षतः ।
 कार्यैँ तत् खचतुष्कहीनगुणकौ हारौ छताश्राश्रै ५१०४-
 रूनौ दक्षिणतोऽष्टवाणखश्चरै ५०५८्वाराच्च शुक्रादितः ॥ ५० ॥
 स्त्रीयस्त्रीयनिरक्तकल्पभगणा रुद्राष्टचन्द्राहताः १८११
 खाभ्राभ्राभ्रिः ४०००हृताः फलं भगणतः स्युर्द्वापरान्ता भ्रुवाः ।
 तद्युक्ताः कलियातसावनदिनैरानीतमध्यग्रहाः
 पूर्वोक्तक्रमतो भवन्त्वभिमते काले गृहांश्चादयः ॥ ५१ ॥

कुजादिखगपञ्चकार्कमुखमन्दचन्द्रादिपा-

तज्ज्ञुविलिमिकाः कलिमुखार्दराचे यथा ।

गजाङ्गतिथिवेदद्वक्-

शशधराः १२४१५६८(म) छताश्रिस्वर-

चिचन्द्रशशिनः ११३७२४(बुशी) खट्टग्-

रसभुजाभुजङ्गाः ८२६२०(ह) क्रमात् ॥ ५२ ॥

खवेदखमरुहुवो १४८०४०(शुशी)-

७विभुजदिङ्गवेशाच ११८१०२४(श) षष्ठ्-

घनाम्निगजबाहवः २८३१७६(रमन्द)

खन्तपवेदरामाव्ययः ४३४१६०(चमन्द) ।

खवेदवसुष्टशरा-

स्युनिधयः ४५६८४०(ममन्द) खवेदेक्षण-

चिचन्द्रभुजगाः ८१३२४०(बुमन्द) खट्टग्-

गगनचन्द्रशून्यर्त्तवः ६०१०२०(हुमन्द) ॥ ५३ ॥

गजाव्यिश्रतमुग्भै॒३५५४८(शमन्द)
 खवसुवार्षगङ्गाङ्गद्विपादै७४८०(शमन्द)
 द्विपाल्लगक्ताल्यगा७२४७८८(चपात)
 वसुरदाव्यिपूर्णेन्द्रवः१०४३२८(मपात) ।
 हिमाङ्गखवसुन्धराः१०६२७२(बुपात)
 खरसगोऽर्थतस्वा२५५८६०(बुपात)न्यथो
 नखाभ्यरसगोभुवो१८६२०(शुपात)
 नखरसेषुदन्ता२२५६२०(शुपात) इति ॥ ५४ ॥

किंवैवंकरणाव्यजाः खनगगीवेदो४८७०नकल्यव्यदतो
 चस्त्राः स्युविंधुवारतो रवि१२मितैः खैर्वा तदव्यायुताः ।
 स्त्रार्थेन्हिव्यिभससप्तगुणमै२७३७७८५१५१र्भक्ताः फलं वासरा
 मेषार्कक्रमणद्वितीयदिनतस्तत्क्रमात्मागताः ॥ ५५ ॥
 संक्रान्तेः सविता दृतीयदिवसे मध्योऽधुनैति क्रियं
 प्रायेणैतदहस्ततः क्षतिमतं पञ्चाङ्गपञ्चीमुखम् ।
 तत्पूर्वाहनि यातवासरगण्ठरानीय मध्यव्यहा-
 नेकद्वादिषु पञ्चिकादिनगणेष्वाक्याः स्वभुक्तीः क्रियात् ॥५६॥
 केचित्प्रस्फुटमेषसंक्रमदिनं चैत्रादिमन्ये तिथिं
 मन्यन्तेऽव्यमुखञ्च देशवशतो भेदेऽपि वर्षेऽत्र हि ।
 न्त्वौवारे प्रतिपद्यगे गतनिशाश्वेषे तु मेषेऽविश्वत्
 सूक्ष्मोऽर्कस्तदिह ध्रुवोऽरचि दिने मध्यार्कवर्षान्तजे ॥ ५७ ॥
 कथन्ते करणाव्यपूर्वदिवसे वारे विधीः साधिता
 लङ्घार्कीदयकालिका दिविषदा चैत्रांशकादिध्रुवाः ।
 भूयोऽपि प्रतिपत्तये ततुधियां प्रत्यव्यशुद्धिस्तथा
 सूर्यारादिकमन्दतुङ्गनिचयस्यारादिपातावलः ॥ ५८ ॥

रवेः शिवा११ दलिभुजाः२८ गरेन्द्रवो१५
 नभीभुजा२० स्तर्कसमुद्रसम्प्रिताः४६ ।
 विधीरनन्तं चलनाः३ खबाहवो२०
 नवाक्षिसंख्या२८ हुतभुक्शरा५३ मताः ॥ ५८ ॥
 कुजस्य बाणा५ विधु१ रविवाहवो२४
 गिरीन्द्रवः१७ सायकलोचनानि२५ च ।
 अशीघ्रतुङ्गस्य दिशो१० गजेन्द्रवः१८
 क्षतेन्द्रवो१४ नन्दभुवः१८ कुबाहवः२१ ॥ ६० ॥
 कृहस्यतेर्विष्णुपद० च वङ्गयः३
 शराव्ययः४५ श्रीतकरः१ कुबाहवः२१ ।
 सिताशुतुङ्गस्य भवा११ गुणेन्द्रवः१३
 कुसागरा४१ बाहुक्षता४२ भुजेन्द्रवः१२ ॥ ६१ ॥
 शनेसुरङ्गा७ धृतयः१८ प्रभाकरा१२
 नगेन्द्रवो१७ वेदविलोचनानि२४ च ।
 अहे गृहादेर्विकलान्तमागते
 परादिभेदोऽपि बुधैर्न गत्यते ॥ ६२ ॥
 रवेमृदूचस्य भुजौ२ गजेन्द्रवो१८
 नगाव्ययो४७ वेदशरा५४ नभो० ध्रुवः ।
 सितांशुमन्दस्य दिशो१० हिबाहवः२२
 क्षताग्नयो३४ नन्दशरा५८ पयोधयः४ ॥ ६३ ॥
 महोजमन्दस्य क्षताः४ हया७ विधु१-
 भुजाव्ययः४२ पावकश्रीतभानवः१३ ।
 मृदोर्विदः स्युर्गिरयो७९ङ्गभूमयः१६
 पयोधयः४ पूर्णविधु१० रसेन्द्रवः१६ ॥ ६४ ॥

सुरेज्यमन्दस्य शरात् नगेन्द्रवो१७
 नगेन्द्रवो१७ विशुपदं० शरेन्द्रवः१५ ।
 ऋगीर्मृदूचस्य भजौ२ शिलीमुखात्
 नवाम्नयः३८ सर्पगुणास३८ गोभुजाः२८ ॥ ६५ ॥
 शनीर्मृदूचस्य मता मतङ्गजा ए
 नवाट्हचन्द्रा१८ शतुरव्ययो४४ दिशः१० ।
 सुधाकरादेश्य पातजध्रुवा
 भवक्रशुद्धाः करणाद्वक्षजाः ॥ ६६ ॥
 हिमांशुपातस्य गुणाः३ महोभुजाः२१
 नवेन्द्रवो१८ नागभुवो१८ षष्ठबाहवः२८ ।
 कुजम्पातस्य खः० मष्ठबाहवः२८
 सितांशुबाणात्१४ स्त्रिभुजाः२३ कुसिन्धवः४१ ॥ ६७ ॥
 बुधस्य पातस्य खः० मष्ठबाहवो२८
 नगेन्द्रवो१७ नागभुजाः२८ गजेषवः५८ ।
 इहस्यतेस्तद्भ्रुव इक्षवै२ शिवा११
 गुणाः३ पृष्ठत्केन्दुमिता१५ नवेषवः५८ ॥ ६८ ॥
 सितस्य पातस्य धरा१ विवाहवो२४
 गुणाः३ निशानाथगुणास३१ पुष्करम्० ।
 शनीर्गुणाः३ खः० त्रिभुवो१३ द्विवाहवः२७
 क्षतेक्षणानि२४ भ्रुव एष पातजः ॥ ६९ ॥
 इतीरिताः खेटतदुच्चपातजध्रुवाः क्षतैतद्वगणानुपातजाः ।
 सुधांशुपातः स्फुटराहृष्टते तदीयभार्षि किल केतुरादिभिः ॥७०॥
 मन्दोच्चपातानयनं दिनेभ्यः पुरोदितं तद्विदं समार्भ्यः ।
 अव्दासु तत्तद्वगणैर्विनिष्ठा लक्ष्मयामाः फलमत्र लिप्ताः ॥ ७१ ॥

भ्रुवेषु युक्ता वियुताः क्रमेण स्फुटा यद्यांशादय एव ते स्युः ।

किंवा सुखार्थं हरणैः स्वकीयैरानेतुमर्हा मृदुतङ्गपाताः ॥ ७२ ॥

स्फूर्त्पातपर्ययैः स्वखाभ्रखाभ्रपच्चकाः २००००० ।

इताः फलानि हारकाः स्वकाः स्वकाः समालकाः ॥ ७३ ॥

तदुदृताव्द्वृद्वृतः कलादिभिः फलैर्धुवाः ।

युतो निताः स्फुटाः क्रमास्फूर्त्पातभादयः ॥ ७४ ॥

स्फुराराद्युच्छ्वारा नवनवकश्चरा ५८८

बाणवेदर्त्तवी ६४५७ष्टा-

ष्टान्नाया ४८८ नागसिद्धा २४८ नवशरश्चिन्मः ३५८

सप्तपञ्चाष्टपच्चाः २८५७ ।

आरादेः पातहाराः चितिनगच्छतवः ६७१

पञ्चषड्वीतिहोत्रा ३६२

धृत्यष्टस्त्रास्त्र १८१८ पञ्चचितिनयनमिताः २१२

सप्तषड्वक्षयः ३६७ स्युः ॥ ७५ ॥

प्राचीप्रतीचोः कुजसौम्यमन्दमन्दोच्चसञ्चार इहेत्यते यत् ।

तथा अशीघ्रोच्चगतिश्च कार्या तत्क्षतिः स्वष्टखगाधिकारे ॥ ७६ ॥

प्राचां काञ्चनभूधरा सुरपुरीसमृक्तसूचाच्चतु-

र्दन्तिस्मा १८४ मितयोजनात्ममिलिते व्यक्षोत्तरस्यामपि ।

अब्दे रोधसि सिम्बुसिम्बुरभुजै २८४ योजनै राजते

नित्यं शित्यवनीधरेन्द्रशिखरे तस्मै परस्मै नमः ॥ ७७ ॥*

* प्राचामित्यादिपद्यस्य भजन्तरं यथा —

प्राचा काञ्चनभूधरा सुरपुरीसंपृक्तसूचाच्चतु-

र्दन्तिस्मा १८४ मितयोजनात्मसतेर्योत्तरस्याम् यतात् ।

देवादृष्टिव्याप्त्य१८४ योजनात्मयतो देशस्य जिष्ठोर्दिशि

भाजिष्ठिविमुरुच्छिक्षिगुणो भीष्मलमच्छाङ्गतम् ॥

इत्युक्तलोच्चलनृपालकुलप्रसूत-
श्रीचन्द्रशेखरकृतौ गणितेऽक्षिसिद्धे ।
सिङ्गान्तदर्पण उपाहितबालबोधे
यातस्तृतीय इह मध्यखगः प्रकाशः ॥ ७८ ॥

इति श्रीचन्द्रशेखरसिंहकृतौ सिङ्गान्तदर्पणे मध्यमाधिकारे
यहान्यनवर्णनो नाम द्रवतीयः प्रकाशः ।

चतुर्थः प्रकाशः ।

नानाविधसंस्कारवर्णनम् ।

अथोच्चते स्वदेशादिसंस्कारार्थं समाप्ततः ।

भूमानमुक्तरे भागे विस्तराद्यते पुनः ॥ १ ॥

मध्यव्यासो भूवः खान्दभूता १६०० योजनसम्प्रितः ।

भचक्रकलिकार्द१०८००प्रस्त्रिया ३४३८सः परिधिर्भवेत् ॥ २ ॥

षष्ठांशान्ध्यधिकाङ्गाक्षिगगनाशग ५०२६ । १०योजनम् ।

भूमध्यवेष्टनं स्त्रीयलम्बज्याप्नुं त्रिजीवया ३४३८ ॥ ३ ॥

हृतं स्वदेशवसुधापरिधिः स्फुट उच्चते ।

किंवार्क १२प्नः स परिधिर्विषुवल्लर्णभाजितः ॥ ४ ॥

लङ्घारोहीतकावल्लीकुरुक्षेत्रादिनीहृतः ।

स्त्री भेरुगतं सूतं मध्यरेखोच्चते भूवः ॥ ५ ॥

स्त्रीयदेशसमानाद्यो रेखायां विषयोऽस्ति यः ।

तत्रिजस्यानयोर्मध्यमानं देशान्तरं मतम् ॥ ६ ॥

तद्योजनैः पष्ठि ६०हृतैः स्फुटभूवेष्टनोहृतैः ।

अव्यवा विषुवल्लर्णलितिकाभिष्ठ ताङ्गितैः ॥ ७ ॥

मनुरामाभ्रष्टः १४ भक्तैः स्युदेशान्तरनाहिकाः ।
 रेखायाः पूर्वदेशेषु निशार्दीपरि योजिताः ॥ ८ ॥
 पश्चिमेषु निता वारमासाद्वैश्च प्रवृत्तयः ।
 लङ्घार्द्धरात्रतो यत्त्वप्रवृत्तिः सर्वदेशके ॥ ९ ॥
 वदन्ति केचिदाचार्या लङ्घार्द्धदियकालतः ।
 वारप्रवृत्तिमत्रेयं व्यवस्था क्रियते मया ॥ १० ॥
 वारे यस्मिन्नुदेत्यर्कः स्वदेश समयान्ततः ।
 तदीशितुरहीराचे बलाधिकर्णं प्रवर्तते ॥ ११ ॥
 दिवारात्रौ यथाभागं यामयामार्द्धजं बलम् ।
 गृह्णते क्वापि देशेषु न तस्मिद्वान्तसम्मतम् ॥ १२ ॥
 यदाह भास्करः सर्वारम्भो लङ्घोदयादिति ।
 तदुक्तार्द्धर्गणानां हि संख्या सिद्धान्ततः पृथक् ॥ १३ ॥
 भिन्नत्वेऽपि यदीदानीं तदानोतार्थमादयः ।
 दृक्षमा अभविष्यंस्तदयहीन्त तम्भतम् ॥ १४ ॥
 ग्रहाणां स्वस्त्रगतयो देशान्तरघटोहताः ।
 षष्ठ्यासास्त्रतफलम्बाच्चामृणं पशाइनं यहे ॥ १५ ॥
 किंवा तहतयः चुक्षाः स्वदेशान्तरयोजनैः ।
 स्फुटभूमिपरिध्यासाः संख्यार्थं मध्यमेषु ताः ॥ १६ ॥
 समये सम्भवेदयत्र सर्वप्रस्त्रविभुयः ।
 तदा संसाधिते तस्मिन्मध्यरेखामधिष्ठिते ॥ १७ ॥
 स्वसमानाद्यके देशे तदुक्तीलनकालतः ।
 एष्वहतं समालोक्य स्वदेशोक्तीलनं क्रमात् ॥ १८ ॥
 प्राक्पश्चिमगतं बुद्धा स्वस्थानं मध्यसूचतः ।
 तयोरन्तरनाहीभिर्द्युपरिधिं स्फुटम् ॥ १९ ॥

षष्ठा विभज्य लभ्यानि योजनान्वयवगच्छतु ।

किंवा निमीलनात्साध्यं मानं देशान्तरस्य च ॥ २० ॥

सूर्यसिद्धान्ते—

इष्टनाडीहता भुक्तिः षष्ठा भक्ता कलादिकम् ।

गते श्रेष्ठं युतं गम्ये छत्वा ताळालिको भवेत् । इति ॥ २१ ॥

दिनानां गणना बस्तात् सूर्योदयत इथते ।

ततस्ताळालिकेष्वेषु विधेया चरसंस्कृतिः ॥ २२ ॥

स्फुटार्कापक्रमानीता देशकालोत्तिताः खकाः ।

चरनाद्यः स्वभुक्तिन्नाः षष्ठिभक्ताः फलं अहे ॥ २३ ॥

धनर्णं क्रमशो भानौ दक्षिणोत्तरगोलगी ।

अस्तकालिकेष्वेषु वैपरीत्येन संस्कृतिः ॥ २४ ॥

गताव्यस्तुसूर्यस्य यन्नाश्च यद्भूच्चरम् ।

तत्तत्र वत्तमानाव्ये याद्यं मध्यार्थमादिषु ॥ २५ ॥

रविमान्यफलव्यक्तलग्नमानायनांशकौः ।

वस्तमाणैः क्रियामन्यां वच्मि मध्ययहोचिताम् ॥ २६ ॥

अर्द्धरात्राव्याध्यभानोः स्फुटार्कस्य निशादलम् ।

भिन्नं यद्युज्यते तस्मात्तद्वाजान्तरसंस्कृतिः ॥ २७ ॥

चलांशसंस्कृतादित्यक्रान्तराश्चयुदयासुभिः ।

निश्चदेशजैर्निन्नां रविदोःफललिपिकाः ॥ २८ ॥

अष्टादशशतै१८०० रासाः स्वस्वभुक्तिभिराहताः ।

मध्यार्कसीवनदिनप्राणै२१६५८रासाः कलादयः ॥ २९ ॥

खमृणं सूर्यफलवत् कार्याः सूर्यादिखेचरे ।

शीघ्रेन्दूच्चेषु राहौ तु व्यस्ताः संस्कृतयोऽखिलाः ॥ ३० ॥

अत्यान्तरत्वादयत्वा रविबाहुफलाहता ।

भुक्तिर्भवकलिका २१६०० भत्ता लिपादि तत्फलम् ॥ ११ ॥
 किंवा भत्तावकलिमा २१६०० गत्वा छेदसु तत्फलम् ।
 तेनार्कदोः फलं भत्तं प्राम्बिलिमादिसंख्यतः ॥ १२ ॥
 भुजान्तरास्वकर्णीत्तमुदयान्तरमुच्चते ।
 क्रान्तिजार्कवाहास्यत्तभूमोत्तफलकारणम् ॥ १३ ॥
 संख्यातसायनांश्चाद्यैर्मध्यमस्त विवस्ततः ।
 लम्बभुत्तासदोऽतीतमेषादिप्राशसंबुताः ॥ १४ ॥
 निरच्छदेशजा ये सुर्याद मध्यमभास्ततः ।
 चलांशसंख्यातस्यैव लिपास्यदिवराहताः ॥ १५ ॥
 सूर्यादिमध्यवन्द्रीशपातश्चक्षशीघ्रजाः ।
 गतिलिपाहता गोऽर्थभूयद्विभिः २१६५८ कलान्तरम् ॥ १६ ॥
 फलं तत्त्वूर्ध्वमुम्मीजपदयोः स्वस्वर्णं क्रमात् ।
 कार्यं मध्ययहाद्येषु किंवा प्रोत्तं चरादिकम् ॥ १७ ॥
 संख्यारचितयं स्वष्टक्रियानिष्ठ्यनन्तरम् ।
 कर्त्तव्यं छतिभिः स्वस्वस्फुटभुक्तिभिरेव तत् ॥ १८ ॥
 तदा मध्येषु श्रीघ्रेषु चन्द्रीशेऽपि न तत्क्रिया ।
 कार्या स्फुटयहेष्वैव यत्ते तैः प्राक्परिष्कृताः ॥ १९ ॥
 यद्यर्कदोः फलं सम्बसंख्यातं तर्हि मध्यमात् ।
 चलांशसंख्यात् सूर्यात् सार्वं तदुदयान्तरम् ॥ २० ॥
 अन्यथा स्फुटमार्त्तस्फुटादयनांशपरिष्कृतात् ।
 अभुजान्तरसंख्याराद्यस्तत्फलयुग्मं पृथक् ॥ २१ ॥
 भूगोलमध्यपरिधिः स्वदेशाद्यकलाहतः ।
 भवकलिमिका २१६०० सः स्वाहाराद्याम्बोत्तरान्तरम् ॥ २२ ॥

* च तत्त्वूर्ध्वपरिनामान्वसंख्यातद्यर्थो न्यते ।

प्रात्पत्तिमेष यत्कार्या पर्यवर्ज्यादिमार्जना ।
 कुचनाचार्यवलुक्यां सूर्याद्यपदकाश्यतः ॥ ४२ ॥
 तत्त्वादौ मध्यमार्क्ष्यमेवसंक्रमणादहु ।
 एकादिवर्षसंख्योत्पावनहर्गयः क्रमात् ॥ ४४ ॥
 पह्लिभिलेखनीयोऽस्य सञ्चयो वारशीघ्रनात् ।
 विषमसेचिरेको वा सैको वा क्रियतामसौ ॥ ४५ ॥
 एवमानोय दिवसं पञ्चिकामुखसम्मतम् ।
 तत्त्वाग्निस्त्रेषु पदकैः कार्यो राश्वादिसञ्चयः ॥ ४६ ॥
 अक्षरधोषधः स्वराश्वादिपञ्चकाव्याः कुवासराः ।
 एकार्य्युदपर्यन्ताः स्वाप्यास्तपदकान्ततः ॥ ४७ ॥
 कल्पादिकरत्वाद्वादिभ्रुवाः छेटोच्चपातजाः ।
 देधा लेस्था गतिच्छेदहारदेशजलिसिकाः ॥ ४८ ॥
 पदकेतु विस्तत्वाऽभूर्हस्त्रेकादिसंख्या ।
 दिनानां स्वराश्वाद्या मित्रितावकाशेचिताः ॥ ४९ ॥
 स्वभुवाव्या मध्यशीघ्रावन्दोच्चसहिता अहाः ।
 सद्वार्षिराते कल्पादेः करत्वाद्वा दिनोदये ॥ ५० ॥
 भवन्ति चन्द्रपातस्य ध्रुवस्त्रायुक्तिवर्जितः ।
 योजयेत् तद्ध्रुवे चक्रमधिके फलसञ्चये ॥ ५१ ॥
 कुचचित्पदके नष्टे सम्बिन्धाङ्के नभःसदाम् ।
 तत्त्वाह्याहर्गयो भुक्तिगुणितस्तप्यदं भवेत् ॥ ५२ ॥
 एवमानोय रव्यादीस्ततो देशादिसंख्यातिम् ।
 छत्वा लक्षफलैः पदात् रुटोकरत्वमाचरेत् ॥ ५३ ॥
 लेख्ये स्वस्त्रप्रकाशेषु निवेश्यं पदकादिकम् ॥

* एव पदकानि परिविटे इष्टवानि ।

यम्ये यन्माल्ययोस्ये हु सर्वास्तेऽत्र यथाक्रमम् ॥ ५४ ॥

सिद्धान्तक्रमसंसिद्धस्फुटीकरखलेखनात् ।

अनन्तरं फलान्येषां लिखिष्यन्ते यथाक्रमम् ॥ ५५ ॥

इति खगभगशेष्यः प्राक॒फलैः संवदङ्गो

भुवगतिपदलेखा लेखिसौख्यार्थमेषा ।

खचरविषमभावे द्रक्ष्यमाणे हु भुक्ति-

भ्रुवपदवाङ्गतिस्ताद्रक्ष्यमाणीत्तरादें ॥ ५६ ॥

यत्रोशक्ति चिरत्तनाः सभकलां वेदाङ्गुलाऽप्य२७सद्भाँ

प्राग्देशान्तरसाधितानि विपलान्यविभित्विवेदहिपान्८४३४ ।

तां तान्यष्टकलोनितां४।१८ फणिगुणस्ताङ्गाऽप्य१३दद्वास्तज्जिरौ
राजन् राजतु राजराजसुहृदा गेयो गिरीशः समे ॥ ५७ ॥

इत्युल्कलोऽज्ज्वलनृपालकुलप्रसूत-

श्रीचन्द्रशेखरक्तातौ गणितेऽन्तिसिद्धे ।

सिद्धान्तदर्पण उपाहितवालबोधे

तुर्ये यथौ सपदसंस्कृतिमान् प्रकाशः ॥ ५८ ॥

इति श्रीचन्द्रशेखरसिद्धान्ती सिद्धान्तदर्पणे मध्यमाधिकारी

नामाविषयसंस्कारपदकवर्णनो नाम चतुर्थः प्रकाशः ।

स्फुटाधिकारः ।

पश्चमः प्रकाशः ।

यह स्फुटीकरण ।

अथोचते महीनिष्ठृष्टितुल्या स्फुटीकृतिः ।
अहाणां फलदातृत्वं न घटेत यथा विना ॥ १ ॥
प्रवहास्यो मरुहूमि परिक्रामति सर्वदा ।
पश्चिमाभिसुखस्तेनाक्षणो ज्योतिर्गच्छोऽन्वहम् ॥ २ ॥
याति यत्पश्चिमामाशामुदिता साङ्किकी गतिः ।
तां भित्त्वा यद्वहगणः स्वस्वशक्त्यनुसारतः ॥ ३ ॥
स्तोकेन याति पूर्वाणां सोक्ता स्वाभाविकी गतिः ।
श्रीब्रह्मन्दवशाङ्किता दृश्यन्ते स्फुटखेचराः ॥ ४ ॥

सर्वसिद्धान्ते—

अदृशरूपाः कालस्य मूर्त्यो भगणात्तिः ।
श्रीब्रह्मन्दोचपातास्या ब्रह्माणां गतिहेतवः । इति ॥ ५ ॥
तत्र मध्यममार्त्तणः परितो मण्डलं भुवः ।
भ्रमन् ताराखेचराणां कक्षामध्यस्य उच्चते ॥ ६ ॥
तं स्मद्भी महीजाद्यास्त्रक्षेन भुवं पुनः ।
परिक्रामति यस्त्वात् स प्रीतः सर्वकर्षकः ॥ ७ ॥
तथापि कुञ्जजीवार्कभुक्तिभ्यो महती यतः ।
तहतिः सततस्त्वेषां श्रीब्रह्मतुङ्गो निगद्यते ॥ ८ ॥
बुधशुक्रस्वभुक्तिभ्यामल्पत्वाद्वास्ततो गतेः ।
तयोर्मध्यग्रहो भाग्नः स्थयं तौ श्रीब्रह्मसंज्ञकौ ॥ ९ ॥

तु धर्मकावनी पुनर्बृहस्तिष्ठनैव राः ।
 सर्वात् क्रमेव दूरस्त्वाः स्वस्तकासु यात्ति यत् ॥ १० ॥
 विधिना तत्क्रमेचैव यज्ञास्त्वगतयः क्षताः ।
 भूतरामेव दृश्यन्ते तथा भूगोलवासिभिः ॥ ११ ॥
 चन्द्रस्त्वं त्वर्कपद्मान्तिर्भूमिर्निकटवर्त्तिनः ।
 योजनामगतिर्घूणा महती लिपिकामिका ॥ १२ ॥
 भूगोलापेक्षया भानोर्धुक्तौ निकटौ यतः ।
 तस्माच्चक्रान्तवृक्षौ चक्रार्देऽपि सहायुना ॥ १३ ॥
 कुञ्जेच्यशनयो यस्माद्ग्रास्त्वादपेक्षया ।
 चक्रे सम्पूर्या दृश्यन्ते चक्रार्देऽभिन्नदिशतः ॥ १४ ॥
 सूर्याद्विद्विशोः स्वानं भूतारायहयोर्यदा ।
 ऋष्यो गतिस्तदा तारायहस्ते प्रेषते भुवि ॥ १५ ॥
 यदैकदिग्बस्त्वानं तयोर्भवति सूर्यतः ।
 चक्रा गतिस्तदा तस्य मध्याशुगतिर्भेदजा ॥ १६ ॥
 मन्दापकर्णं हित्वा सदार्कात् समदूरगाः ।
 यात्ति तारायहाः प्राचीं भवक्रमगुलचते ॥ १७ ॥
 भवक्रमध्यगा भूमिर्भौमादर्भध्यगो रविः ।
 भार्कासङ्गतसूचं तत् समं चक्रार्देचक्रयोः ॥ १८ ॥
 राशिचयान्ते भूसूचामार्कं वक्रितं यतः ।
 तद्वेदः श्रीब्रह्मपरिधि रोजयुग्मपदान्तयोः ॥ १९ ॥
 चक्रार्कान्तरवियज्ञानात् खरसाम्बिः २० । गुणादिकः ।
 भानां पत्वा हि दूरस्त्वस्त्रिवर्कपथाङ्गते ॥ २० ॥
 फलं इरुमेतेन भगवांशा २१ । विभाजिताः ।
 लभ्योऽशः श्रीब्रह्मपरिधि रोजयुग्मान्तरं सतः ॥ २१ ॥

कञ्चकवनकालेऽहं वस्ते परिधिसम्भवम् ।

साम्बादगुभवादचापेषा शास्ते न वर्तते ॥ २२ ॥

रव्यादेमन्दतुङ्गाख्या देवा ये सन्ति दूरगाः ।

तदातरभिमिर्णदा यहासौरपकर्षिताः ॥ २३ ॥

खदिष्मुखं तथासत्राः क्षमते बहुदूरगाः ।

खल्यं तान् प्रवहः ऋषयैः पाशरूपैः प्रभज्ञनैः ॥ २४ ॥

खतुङ्गाभिमुखानेव प्रेरयत्वनिश्च दिवि ।

८—पूर्वापरापक्षादास्ते गतिं यान्ति पृथमिधाम् ॥ २५ ॥

यहावाम्भगचार्षस्तः प्रामुखं कर्षति अहम् ।

उक्षसंज्ञोऽपरार्षस्यस्तद्यत्यचामुखं अहम् ॥ २६ ॥

खोशापक्षादा भगर्षैः प्रामुखं यान्ति यद्वहाः ।

तत्तेषु धनमित्युक्तमुखं पश्चामुखेषु च । इति ॥ २७ ॥

मन्दस्फुटयहान् पाताशन्दादीन् याम्बसौम्ययोः ।

विक्षिपत्वेष विक्षेपः खक्षान्त्वन्तालक्षामकाः ॥ २८ ॥

९—उक्षराभिमुखं पातो विक्षिपत्वपरार्षगः ।

अहं प्राम्भगचार्षस्तो याम्यायामपकर्षति । इति ॥ २९ ॥

पूर्वापरगतः पातो दुधभार्गवशीव्रयोः ।

पूर्वविद्विज्ञिपत्वेतौ नास्ते तच्छक्तिहस्तगौ ॥ ३० ॥

खपातसमखेटस्य पातचक्षार्षगस्य च ।

विक्षेपो नौजपादान्ते परमोऽसौ शराभिधः ॥ ३१ ॥

मध्येषु लिप्ताः परमा विष्ठोर्मवखवङ्गयः ॥ ३०८ ॥

कुञ्जस्य कुहरा१११ ग्रस्य छतभूपा१६४ बृहस्पतेः ॥ ३२ ॥

गजाद्रयो७८७ युक्तस्य वसुवेदनिशाकराः ॥ ४८ ॥

अनेगीमनव१४८स्तासां पश्चादस्ते स्फुटीक्षतिम् ॥ ३३ ॥

भूलोकसोचनश्चाद्या भुक्तिः स्फुटगतिर्मता ।

सा चिधा प्राप्नतिः पश्चाहतिः शून्येति भेदतः ॥ ३४ ॥

प्राप्नतिः पश्चधा पश्चाहतिर्विधमागता ।

द्वतीयैकविधेत्वेव भौमादिगतिरष्टधा ॥ ३५ ॥

त्—वक्रानुवक्रा विकला मन्दा मन्दतरा समा ।

तथा शीघ्रतरा शीघ्रा कथितैषा स्वनामभिः । इति ॥ ३६ ॥

पश्चाहतिः शीयमाणा वक्रेति गदिता बुधैः ।

वर्षमानानुवक्रा सर तदन्ताद्योः क्रमेण या ॥ ३७ ॥

स्वभिता सैव विकला कलाशून्यत्वहेतुतः ।

वक्रत्वास्त्रिविद्योगाभ्यां प्राक्पश्चादन्वहं गतिः ॥ ३८ ॥

शीयमाणा वर्षमाना स्वल्पा मध्यगतेः क्रमात् ।

उक्ता मन्दतरा मन्दा मध्यतुल्या गतिः समा ॥ ३९ ॥

मध्याधिका वर्षमाना शीयमाणा पुरोगतिः ।

भवेच्छीघ्रतरा शीघ्रा क्रमतश्चक्रसञ्जिधौ ॥ ४० ॥

रवीन्दोर्मन्दतुङ्गोद्या मन्दा मन्दतरा समा ।

शीघ्रा शीघ्रतरा भुक्तिः पूर्ववत्पश्चधेति सा ॥ ४१ ॥

त्—तत्त्वातिवशान्तिर्यं यथा द्वक्तुल्यतां अहाः ।

प्रवान्ति तत्पवल्लामि स्फुटीकरणमादरात् । इति ॥ ४२ ॥

आचार्यलं यया याति जगति ज्ञातया जनः ।

सतां हिताय तां वच्मि ज्याधगुरुकर्मपद्धतिम् ॥ ४३ ॥

ओतप्रोतैर्यथा वस्त्रं तनुभिः सन्ततं तथा ।

गोलः क्रमोल्क्रमज्यामि: सन्दृश्येऽयं समन्ततः ॥ ४४ ॥

ज्यार्द्दणे खेचरा मध्यसूचात्तिर्यक्स्थिता यतः ।

ज्यार्द्दणे सकल्यकर्मेषां ज्यार्द्दणे ज्येत्यन् सम्भतम् ॥ ४५ ॥

भवक्रचक्रवालार्द्धयं चापनिर्भयतः ।

तद्वासरेत्का मध्यस्था जीवारूपा तदुच्यते ॥ ४६ ॥

चयस्त्रयो रुद्धा आद्या भुजकीटितया यतः ।

ततो व्यासदलं चिष्ठा परमावृत्तमध्यतः ॥ ४७ ॥

परिष्ठेः असावत्यंशः समो यस्मात्प्रतस्तः ।

राशिखिता१८०० छमी भागः २२५ प्रथमच्चार्यसुचिं ॥४८॥

आद्यखण्डान्तरचैतन्यको ज्यापिण्ठ आदिमः ।

सम्बोनमाद्यं द्वितीयखण्डान्तरमिदं भवेत् ॥ ४८ ॥

तद्युक्ते प्रथमज्ञार्द्धे हितीयज्ञार्द्धमुच्यते ।

पुनराद्येन तद्रूपं शेषः स्वार्द्धाधिकी यदि ॥ ५० ॥

तस्मोपादेकशुभ्रवर्णं कार्यमर्देन एव सुक ।

द्वितीयखण्डविवरं तत्त्वाब्दोनं द्वितीयकम् ॥ ५१ ॥

तद्युग्मितीयजीवार्थं द्वतीयज्यार्थपिण्डकः ।

आद्येनैवं क्रमात्पिण्डान् भज्ञा सम्बोनितैर्यतेः ॥ ५३ ॥

चतुर्विंशतिखण्डः स्वः क्रमच्या पिण्डलिसिकाः ।

किन्तु इयोपिष्ठः षष्ठात् सप्तमाद्वादशादपि ॥ ५३ ॥

एकविंशति पञ्चदशादिंशाल्पसदभास्तथा ।

हारशीषाह्नलुक् प्रोक्तो नारदाय स्वयम्भुवा ॥ ५४ ॥

तत्त्वाद्विनोदङ्गाविकृता रूपभूमिधरर्त्तवः ।

खाङ्गाष्टी पञ्चशून्येशा वाणरूपगुणेन्द्रवः ॥ ५५ ॥

शून्यलोचनपञ्चैकाम्बिद्रूपमुनीश्वः ।

वियज्ञनातिष्ठतयो गुणरम्भाम्बराद्विनः ॥ ५६ ॥

मुनिषड्यमनेचाणि चक्रामिक्तदस्तकाः।

पञ्चाष्टविषयादीणि कञ्चराद्विनगाधिनः ॥ ५७ ॥

रन्ध्रपचाष्टकयमा वस्त्रद्रव्यमासाद्या ।
 क्षताष्टशून्यज्ञवलना नगरद्विग्निवङ्गयः ॥ ५८ ॥
 पट्पच्छसीचणगुणपद्मनेचाम्बिवङ्गयः ।
 यमाद्रिवङ्गिज्ञवलना रन्ध्रशून्यार्णवामयः ॥ ५९ ॥
 रूपाम्बिसागरगुणा वस्त्रमित्रातवङ्गयः । इति ।
 उत्क्रमज्ञा अथोचन्ते चयोविंशादिखण्डजाः ॥ ६० ॥
 प्रोज्ञागोक्त्रमेष व्यासार्द्धादेकहिन्द्रादिखण्डजाः ।
 जायन्ते चापशिञ्जिन्योरन्तः शरवदूर्घतः ॥ ६१ ॥
 स—मुनयो रन्ध्रयमला रसतर्का मुनीक्षराः ।
 द्वयष्टेका रूपषड्दक्षाः सागरार्थंहुताशनाः ॥ ६२ ॥
 खर्तुवेदा नवाद्वयर्था दिङ्गद्वयर्थकुञ्चराः ।
 वगाम्बरवियज्ञन्द्रा रूपभूधरशङ्कराः ॥ ६३ ॥
 शरार्थवहुतार्थेका भुज्ञादिशरेन्द्रवः ।
 नवरूपमहीप्रैका गजैकाङ्गनिशाकराः ॥ ६४ ॥
 गुणाम्बिरूपनेचाम्बि पावकाम्बिगुणाम्बिवः ।
 वस्त्रार्थवार्थयमलासुरङ्गर्सुनगाम्बिनः ॥ ६५ ॥
 नवाष्टनवनेचाम्बि पावकैक्यमामयः ।
 अष्टाम्बिसागरगुणा उत्क्रमज्ञार्द्धपिण्डकाः ॥ ६६ ॥
 अहं संशोध मन्दोचात्तथा शीघ्राहिग्रोध च ।
 शेषं केष्टं पदं तस्मामुञ्जय कोटिरेव च ॥ ६७ ॥
 गताङ्गज्ञा विषमे गम्यत्वकोटिः पदे भवेत् ।
 शुग्मे तु गम्याङ्गाङ्गज्ञा कोटिज्ञा तु गताङ्गवेत् । इति ॥ ६८ ॥
 तस्माद्वयित्यादर्थामाद्यं बाहुर्यथा स्थितम् ।
 इतिभीर्हं श्रोधितं षड्भ्यः षड्भूर्हं षड्भित्यज्ञितम् ॥ ६९ ॥

खल संख्या	क्रमव्या	चनराति	उत्क्रमव्या	चनराति
०	०	२२५	०	७
१	२२५	२२४	७	२२
२	४४८	२२२	२८	३७
३	६७१	२१८	६६	५१
४	८८०	२१५	११७	६५
५	११०५	२१०	१८२	७८
६	१३१५	२०५	२६१	८३
७	१५२०	१८८	३५४	१०६
८	१७१८	१८१	४६०	११८
९	१८१०	१८३	५७८	१३१
१०	२०८३	१७४	७१०	१४३
११	२२६७	१६४	८५३	१५४
१२	२४३१	१५४	१००७	१६४
१३	२५८५	१४३	११७१	१७४
१४	२७२८	१२१	१३४५	१८३
१५	२८५८	११८	१५२८	१८१
१६	२९७८	१०६	१७१८	१८८
१७	३०८४	८३	१८१८	२०५
१८	३१७७	७८	२१२४	२१०
१९	३२५६	६५	२३२४	२१५
२०	३३२१	५१	२५४८	२१८
२१	३३७२	३७	२७६७	२२२
२२	३४०८	२२	२८८८	२२४
२३	३४३१	७	३२१३	२२५
२४	३४३८	०	३४३८	०

नवोर्हं चक्रशुर्हं दोस्तिभेष्यः कोटिरज्जितः ।
 शोधकाच्छोधमलस्त्वेऽन्नाद्यं भगव्युत्तदा ॥ ७० ॥
 ए—लिपास्त्वयमैर२२५र्भता लभ्यं खण्डच्छकागता ।
 गतमन्यास्तराभ्यस्तः शेषस्त्वाश्विभिर२२५र्हृतः ॥ ७१ ॥
 तदवासफलं योज्यं ज्यापिण्डे गतसंब्रंके ।
 क्रमज्ञानां विधिरयमुत्क्रामज्ञास्त्वपि स्मृतः । इति ॥ ७२ ॥
 ज्यापिण्डतः स्वाभिमताओऽकरोनां खण्डमौर्विकाम् ।
 शेषं तत्त्वाश्विर२२५गुणितं हृत्वा तद्विवरेण च ॥ ७३ ॥
 फलं तत्त्वाश्विगुणया गतमन्यास्त्वाखण्डसङ्ग्रहया ।
 संयोजयेद्बुरिदं भुजकीव्योः कलामकम् ॥ ७४ ॥
 विज्ञावर्गा११८१८८८४ह्नुज्ञाया वर्गम्भीम्भूतावशेषतः ।
 पदं कोटिज्ञकाकोटिरेवं दोर्ज्यापि साधताम् ॥ ७५ ॥
 कुञ्जशनिमन्दानां प्राक॑पञ्चाश्वलने चर्चात् ।
 अश्रीव्रस्यापि कृमोऽन्यः परोच्चास्यः सुरो मयां ॥ ७६ ॥
 सषड्भः सूर्यमध्यः स्वाम्भूमिपुच्चपरोच्चकः ।
 अपरोच्चो सृदोः श्रीव्रः श्रीव्रस्यापि सृदूचकः ॥ ७७ ॥
 इत्य१८शोनः अनिर्मध्यः स्वमन्दस्य परोच्चकः ।
 मन्दोच्चादिवदेतेऽपि न दृश्याः कालमूर्त्यः ॥ ७८ ॥
 एवमन्ये सूर्यरूपाः सर्वत्सङ्ग्रहा नभवराः ।
 तथैवोपग्रहाः सन्ति अहवेष्टनकारिणः ॥ ७९ ॥
 ते सूर्यमन्दलस्त्वात् पूर्वगत्या ग्रहा इति ।
 उक्तीता अपि धात्राद्यैरनुत्तत्वादिहोज्जिताः ॥ ८० ॥
 अश्रीव्राहृति१८भागीनसूर्यार्काः स्वसृदूचकौ ।
 ओऽकरशेषात् केन्द्रदोर्ज्यां हृत्वा खाष्टर्तुभिर१८०र्विदः ॥ ८१ ॥

श्रगेत्तिशत्या३०० थ भजेत्तिज्यया३४३८ जातुलादिंगे ।
 तलोन्द्रे फललिप्तादि स्वसृष्टं मन्दतुङ्गयोः ॥ ८२ ॥
 जशीन्द्रे तत्फलं वामं ज्ञायाते स्युखयः स्फुटाः ।
 भौमस्य प्रथमे शीघ्रकेन्द्रे नक्षादिष्टकागी ॥ ८३ ॥
 नैतलार्मायकर्वादी तत्र स्यादव्यजं छद्म ।
 तत्परोच्चादिशोध्यान्ते तदज्ज्ञानं खगराधिभिः४५० ॥ ८४ ॥
 हन्त्यात्तिज्यासमस्यादिनेन्द्रकोटिकलाहतम् ।
 त्रिभलिप्ता५४०० समेतेन संस्कृतः स्याच्चृदुः स्फुटः ॥ ८५ ॥
 तलोटिफलमारस्य प्रावृद्धाक्षोटिसंस्कृतम् ।
 मध्यार्कगत्या गुणितं शनेः कोटिफलं ततः ॥ ८६ ॥
 स्वमध्यगत्याथ विदः शीघ्रगत्या तदाहतम् ।
 त्रिज्यात्तानि कला लक्ष्यस्तन्मन्दानां द्युभुत्यः ॥ ८७ ॥
 नक्षाकर्वादि तलोन्द्रक्षेत्रो वक्षा भवन्ति ताः ।
 वक्षर्जुशोचभुत्याक्षहीना तद्रामतिः स्फुटा ॥ ८८ ॥
 मन्दोच्चाकर्षणफलं यस्य यस्य हि दृश्यते ।
 फरमं यत्तदभ्यस्तास्त्रकलिप्ताः२१६०० समुचृताः ॥ ८९ ॥
 त्रिज्यया३४३८ तत्फलं तत्तत् स्वमन्दपरिधिर्भवेत् ।
 क्षाप्यनाधिकता यस्मात् फलस्य परिधेस्ततः ॥ ९० ॥
 युग्मपादान्तजाच्छीघ्रपरिधिर्विषमान्तजः ।
 व्यूनः शनिकुजेजगानामधिकः स्वाक्षितञ्चयोः ॥ ९१ ॥

८—रविमन्दपरिध्यंशा

मनवः१४ शीतगो रदा:१२ ।

युग्मान्ते विषमान्ते तु

नख२०लिप्तोनितास्तयोः। (र)१३१४०।(च)३११४०। इति ॥९२॥

चंगशीनेन्द्र१३।४० लवा भानोर्जिन२४लिसोनिता रदा:३१।३६ ।
 चन्द्रस्य सर्वदेवुक्ताः सत्किञ्चान्तश्चिरोमणी ॥ ८३ ॥
 मया तु मेन्द्रयुत्थर्वचन्द्रान्तरविवेकतः ।
 कथेते दृक्षमो मन्दपरिधी रविचन्द्रयोः ॥ ८४ ॥
 मन्दतेन्द्रौजपादान्ते भानोः षट्कलिकान्विताः ।
 तदंशा भानव१२।६सन्द्रसाहीना दशना३१।३० इह ॥ ८५ ॥
 रवेष्वक्त्रे स्वकेन्द्रस्य रविलिसो१२निताः१।१५४ स्फुटाः ।
 चक्राहें सिद्ध२४लिसाक्षाः१२।३० स्फुटतान्यत्र कथते ॥ ८६ ॥
 रस६ज्ञी केन्द्रकोटिजग्र चिजग्रा३४३प्ता कलिकाफलैः ।
 क्रमाचकरकक्र्यादौ हीनाक्षा धृति१८लिसिकाः ॥ ८७ ॥
 केन्द्रकोटिजयान्यस्तास्त्रिज्या३४३प्तास्त्रतफलैः पुनः ।
 शुतोनः कर्किनक्रादावोजान्तपरिधिः१२।६ स्फुटः ॥ ८८ ॥
 एष सूक्ष्मविधौ कार्याः स्थूले तु स्वाङ्गभागद्युक् ।
 प्राभिरिष्टे पर्वसन्धिमाचदक्षान्यलाभतः ॥ ८९ ॥
 विधीरक्तः स३१।३० कोटिज्यागुणितैस्त्रिगुणो३४३द्वृतैः ।
 खगुणैः३० कर्किनक्रादौ कलाभिर्युग्मियुक् स्फुटः ॥ १०० ॥
 कुञ्जादीनां क्रमादंशा गोऽङ्गानि६८ गिरिबाहवः२७ ।
 साहीविरामा३४।३० स्तपना१२ गोऽन्ययः३८ परिधेमृदोः ॥ १०१ ॥
 गैव्राः परिधयो भौमाद्युम्भान्तेऽष्टाभिबाहवः२३८ ।
 नवविश्वे१३८ खगिरयो७० भूषट्पक्षा२६१ नवान्ययः३८॥१०२ ॥
 ओजान्तेऽद्रग्निनेत्राणि२३७ नभःशक्ता१४० नवत्त्ववः६८ ।
 हाङ्गपक्षा२६२ गजगुणा३८स्तेषान्तु स्फुटतोचते ॥ १०३ ॥
 ओजयुग्मपदान्तोत्थपरिध्योर्बिंवरा१४३ता ।
 भुजज्या चिज्या३४३८ भक्ता तत्फलं कलिकादिकम् ॥ १०४ ॥

युग्मपादान्तरिधौ मङ्गति प्रोज्जितं ततः ।

अत्यमाने धनं तस्मिन्बेवं परिधयः स्फुटः ॥ १०५ ॥

द्विस्त्रैरु पुनराराशु केन्द्रदोः कलिकाहृताः ।

खरामैः३० फलयुक्तार्थः कौजो द्राक् परिधिः स्फुटः ॥ १०६ ॥

तम्बद्धकेन्द्रचरणयातैषात्यकलागुणः ।

कर्कादौ वसुभिद्भर्गीर्नक्रादौ गुणितोऽविभिः४ ॥ १०७ ॥

सार्वराशिज्यया२४३१ भत्तः फलैरशादिभिस्तः ।

समन्वितः स्फुटो मन्दपरिधिर्गीरिसां६८शकः ॥ १०८ ॥

अथैतत्पलवैषम्यपरिहाराय केन्द्रके ।

नागाङ्गाषाटाब्धिः८८८८लिपातः खाङ्गार्थेन्दु१५८०कलाक्षे ॥ १०९ ॥

भुजेन्द्रतिथिलिपातः१५१४२ खगोऽर्थेन्दु१५८०कलामके ।

परिधनाद्वरः किन्तु फलङ्ग्याद्यं चिराशिज्यम्१११२।४७ ॥ ११० ॥

बुधस्य मन्दकेन्द्राङ्गुणतैषात्यकलाग्न्यका ।

नवाद्धता लव्यलिपोनः स्थानमन्दपरिधिः स्फुटः ॥ १११ ॥

शुक्रस्य मन्दपरिधिः केन्द्रदोर्ज्याञ्चिरघाततः ।

चिज्या३४३८भत्तात् फलांशादिरहितः स्फुट उच्यते ॥ ११२ ॥

८—तहुणे भुजकोटिजे भग्णांश३६० विभाजिते ।

तहुञ्जयाफलधनुर्माण्यं लिपादिकं फलम् । इति ॥ ११३ ॥

तस्मनेचो२२५८लिपानां समभावादनुक्रिया ।

नेष्वते बहुतायान्तु ततस्तत्त्वं युच्यते ॥ ११४ ॥

८—शैवं रुक्मिणी कोटिफलं केन्द्रे

मकरादौ धनं स्फूटम् ।

संशोधन्तु चिजीवायाँ३४३८

कर्कादौ कोटिजं फलम् । इति ॥ ११५ ॥

सैवोक्ता संखातचिजगा जग्रारुपं भुजकोटिजम् ।

फलमन्त्रैव गृह्णेत धनर्थक्षतिकर्मणि ॥ ११६ ॥

त—तदाहुफलधर्मेक्याच्छालं कर्णश्लाभिधः ।

चिजग्राभ्यस्तं भुजफहं चलकर्णविभाजितम् ॥ ११७ ॥

लक्ष्मस्व चापलिसादिफलं शैव्यमिदं आृतम् ।

एतदादी कुञ्जादीनां चतुर्थे चैव कर्मणि ॥ ११८ ॥

मान्यं कर्मेकमर्क्षोभैमादीनामयोच्चते ।

शैव्युं मान्यं पुनर्ग्रान्यं शैव्युं चत्वार्थनुक्रमात् ॥ ११९ ॥

अजादिकेन्द्रे सर्वेषां मान्ये शैव्ये च कर्मणि ।

धनं अहासां लिपादितुलादाहृणमेव तत् । इति ॥ १२० ॥

मध्यः शैव्यफलादेन संखातः प्रथमो अहः ।

तदूनितमृदूखेन फलादेन संखातः ॥ १२१ ॥

हितीयस्तेन संशुद्धाचान्दात् यत् सकलम्भलम् ।

तत्संखातो मध्यस्तगो मन्दस्यष्टसृतीयकः ॥ १२२ ॥

तदूनिताच्छीघ्रतुङ्गात् सकलेन फलेन सः ।

संखातः स्फुटतामेति तुर्यः सूर्यादिशासनात् ॥ १२३ ॥

चिच्छुःफलयोर्धातात् कुञ्जस्य तु कलाकानोः ।

दिग् १० ग्राम्यकर्णविहृतात् फललिपा युतोनितः ॥ १२४ ॥

मन्दकेन्द्रेऽजतौख्यादी स भवेत् पञ्चमः स्फुटः ।

पुनर्सृतीयकेन्द्रेऽस्य कर्णादिख्ये तुरीयकम् ॥ १२५ ॥

फलं पञ्चमेष्टमत्तासं मन्दकोटिजया हतम् ।

तुर्यकर्णहृतं लक्ष्मं तुरीयफलवल्कुजे ॥ १२६ ॥

पञ्चमे संखातं चेत्यात् षष्ठः स्पष्टतमस्तदा ।

भवेत् स मन्दकेन्द्रे तु नकादावेव पञ्चमः ॥ १२७ ॥

परोऽसंख्ताज्ञस्य शीघ्राच्युद्यस्य शोधनात् ।
 प्राक्फलार्द्धे पृथग्न्यस्य फले मान्यार्द्धमान्यके ॥ १२८ ॥

गत्वा द्वितीयं हि: स्थाप्यमध्येष्ट्वार्द्धसङ्गुणात् ।
 अन्यशैष्ट्वार्द्धेऽभज्ञासफलार्द्धशोनितं स्फुटम् ॥ १२९ ॥

मध्यात्मसंख्तात् तुर्यं फलमानीय तद्विधा ।
 अधसूतीयकोव्युत्पत्तिप्राप्नान्निष्यया इतात् ॥ १३० ॥

लब्धमूर्द्धे धनमूर्द्धे क्रमाल्पर्क्षमगादिगे ।
 मन्दकेन्द्रे स्फुटं तद्वादय भुक्तिर्विच्छते ॥ १३१ ॥

पूर्वापरदिनस्थष्टयहान्तरकलागतिः ।
 स्फुटेति सम्भाता किञ्चिन्नेदगापि प्रतिष्ठाणम् ॥ १३२ ॥

मन्दोऽभुक्तिरहिता मध्यभुक्तिर्घृहस्य या ।
 मन्दकेन्द्रगतिः स्येऽपि मन्दकोटिफलच्यया ॥ १३३ ॥

शुणिता निष्यया ३४३८ भज्ञा मन्दभुक्तिफलमवेत् ।
 अकर्व्यादिकेन्द्रे तेनाक्ष्या मकरादौ च वर्जिता ॥ १३४ ॥

यहस्य मध्यमा भुक्तिर्मन्दस्फुटगतिर्भवेत् ।
 प्रातः सा सक्षादानीता तदहोरात् इष्टते ॥ १३५ ॥

प्रातरकोनशुभ्रांश्चोस्तिष्ठत्वो यः प्रसाधते ।
 पुनस्तत्कालचन्द्रस्य गत्वा तत्कालज्ञा तया ॥ १३६ ॥

संस्कार्यास्तात् शुद्धर्थं गतगम्यपलादयः ।
 आहादिसमयव्याप्तिसम्बद्धे यहस्ये तया ॥ १३७ ॥

कर्मेदमिष्ठतेऽन्यत्र व्यवहारेषु नैव तत् ।
 तेषु याद्यं स्फुटाकेन्द्रोः पूर्वापरदिनान्तरम् ॥ १३८ ॥

शीघ्रोऽभुक्तिर्मध्योना शीघ्रकेन्द्रगतिर्मता ।
 फलांभानु खाइद०भागेभ्यः शीघ्रान् संशोध्य शेषतः ॥ १३९ ॥

क्रमज्ञा पिण्डमानीय तेन द्वाक्षेन्द्रजां गतिम् ।
 शुचितां चक्रकर्चासां शीघ्रभुक्तेर्विशोधयेत् ॥ १४० ॥
 शीघ्रस्फुटगतिः शेषो यदि शुद्धिर्विशेषतः ।
 सम्भवेदवशिष्टा तद्विर्वक्तेति वाच्यते ॥ १४१ ॥
 एवं मन्दस्फुटा शीघ्रस्फुटा भुक्तिर्विधोहिता ।
 स्फुटभुक्तिरथो तारास्तेचराशां विविच्यते ॥ १४२ ॥
 शीघ्रस्फुटगतिर्मध्याधिका वेष्मध्याधिता ।
 मध्येना शीघ्रता मध्यभुक्तेर्यस्तात्तदन्तरम् ॥ १४३ ॥
 वक्रा मध्याधिता चापि शीघ्रमध्यान्तराधिधम् ।
 तत्त्वादाद्यां गतिफलं तदद्वेनैव मध्यमा ॥ १४४ ॥
 शीघ्रस्फुटगतिर्मध्याधिकोनत्वे युतोगिता ।
 वक्रत्वेऽप्यूनिता तेन क्रृच्छ्री स्वाप्यमा गतिः ॥ १४५ ॥
 सम्भवेहरसाशुद्धिर्वेहक्रा सा शेषसम्भिता ।
 मन्दकोटिफलम्भी सा चिक्षाऽप्यसात्तफलार्दितः ॥ १४६ ॥
 युतोना कर्किनक्रादिकेन्द्रयोः स्याहिलीयका ।
 कोटी फलम्भी चिक्षासा सा सत्पूर्णफलेन च ॥ १४७ ॥
 संखाता मध्यमा प्राप्वसृतीया स्वात्तदुम्भिता ।
 शीघ्रान्त्यकेन्द्रभुक्तिः सा फलखाङ्काऽन्तरत्वया ॥ १४८ ॥
 शुष्ठाकर्चासहीनाशु भुक्तिः स्फुटगतिर्भवेत् ।
 वामशुद्धी तथा वक्रा स्फुटभुक्तिरूपीययोः ॥ १४९ ॥
 अन्तरं स्वाहातिफलं तुरीयं प्रथमक्रमात् ।
 कदाचिलतयेहीजिम सौरोङ्गं भुक्तिसाधनम् ॥ १५० ॥
 कुञ्जशशनिमन्दोऽगतयस्वृष्टुवक्रिताः ।
 मध्यमाद्यां हितीयाद्यां शोध्या योज्ञाः व्याप्तेच च ॥ १५१ ॥

ततो द्विगती साथे प्रावलोटिफलाहतेः ।

अस्य तु लाष्टयीव्रोच्चमुक्तेर्मध्यदत्तेयत्ते ॥ १५२ ॥

प्रोक्षणादितुर्व्वं कर्त्तव्ये तत्र तुर्थगतेः फलम् ।

पूषकांखाप्य तदधो मन्त्रकोटिफलाहतम् ॥ १५३ ॥

चित्तासं मन्त्रजेन्द्रेऽस्य कर्त्तादो मन्त्रादित्ते ।

धनर्वमूर्हे लक्ष्ममः खला तदिस्कुटं भवेत् ॥ १५४ ॥

शीघ्रार्दभुत्तो वक्त्रायां यदि मान्यार्द्धं फलम् ।

कर्त्तव्यं तदा तयोर्योगो धनं देहितुर्त्तयेः ॥ १५५ ॥

शेषो द्वितीयभुत्तिः स्वाहक्रीवास्त्रासु संख्यतेः ।

यस्माकम्पफलं कर्विनक्राण्योः स्वर्णमेकतत् ॥ १५६ ॥

स्फुरन्ति गत्वानयने बहुधा कल्पना अपि ।

क्षिण्ठभावादिह त्वक्षा प्रहसन्नाशारयुदयेः ॥ १५७ ॥

वर्तमानेषदिनश्चकुठयहकलान्तरम् ।

चक्रातां भुत्तिरित्यर्कचन्द्रयोसु विशेषतः ॥ १५८ ॥

शुर्तुर्चन्द्रै१६३स्तकेन्द्रै१४६ रसस्त्र्यै२२८न्गादिभिः१६७ ।

शरद्वै११५चतुर्वाशुक्रेन्द्राशैर्भूमुतादयः ॥ १५८ ॥

८—भवन्ति दक्षिणसौसैः स्तैः स्वेषक्रादिशोधितैः ।

चक्रिण्ठाश्चतुर्वाश्चकेन्द्रैरुचन्ति दक्षिणाम् । इति ॥ १६० ॥

ब्रवहारे च दक्षिणाशुदयास्तमयौ हिधा ।

क्षेत्राचां सूलसूलौ वर्ज्येते प्रथमाविह ॥ १६१ ॥

प्रतीचामन्त्रजेन्द्राशैरसां यात्ति कुञ्जादयः ।

दक्षुरै३३२र्गोऽर्थश्चिभी१५८ रसवेदान्तिभिः१४६ लक्ष्मात् ॥ १६२ ॥

कुञ्जानै१७७स्त्र्यशिगुणैः१४३ प्राचासुष्यन्ति ते पुनः ।

दिष्टेन्द्रै२८ कुन्तैः२०१ शक्तै१४र्गुरुषादविभूतिभिः१८३नैः१७ ॥ १६३ ॥

प्राच्यामस्तं छशुक्री तु दिमुणैऽ१० रसनिर्जरै ३२६ ।
 प्रतीच्यामुहयं यातः खशरैः५० स्त्रातवाहुभिः२४ ॥ १६४ ॥
 रुद्रै११ रुनोऽधिकाशन्दः स्त्र्याद्यात्यस्त्रामुहम् ।
 अथ स्त्रमन्दशीव्राभ्यां पूर्वोक्तक्रमतस्युपतः ॥ १६५ ॥
 स्तुटश्चहो मन्दचलैः फलैर्व्यस्त्रधनर्णकैः ।
 सुहः सुसंस्थातः खैर्यं प्राप्तो मध्यश्चहो भवेत् ॥ १६६ ॥

यहस्तुटीकरणपरिचयमन्तस-

स्त्रानुषङ्गव्यामदपदं वदन्ति यत् ।

विलिख्यते स्तुपलखण्डजं फलं

मयामलं चपलविबोधदं हि तत् ॥ १६७ ॥

शून्यादिसिद्धा२४वधि खण्डसंख्याधीऽधो लिखेत्तान्यफलं लवाद्यम्।
 तदन्तरं सर्वखण्डस्य कोटेः फलं कुजादेष्व गते रवीन्द्रोः ॥ १६८ ॥
 खा०द्यष्टवेदा४८वधि खण्डसंख्या तसे तथा शैघ्यफलं लवाद्यम् ।
 खण्डान्तजं खण्डफलान्तरोत्यलिप्तादयस्त्राचलकर्णलिप्ताः ॥ १६९ ॥
 पश्चात् फलाद्यस्य विलेखनीया वक्त्रप्रवेशापगमस्त्रभागाः ।
 द्राक्षेन्द्रजात्तासामयोदयांशाः कुजञ्जदेवेज्ञसितासितानाम् ॥ १७० ॥

यहोनमन्देष्वभुजालयांशः*

लिप्ता विलिप्ताः पृथगष्टनिन्नाः ।

अन्ताष्टृताः खर्तुभिः६०रम्बपद्मभिः६०-

र्वियहुणैऽ०स्त्रफलसंयुताश ॥ १७१ ॥

तद्राश्रिसंख्यात्यफलं गतास्य

भागादयः खण्डफलान्तरज्ञाः ।

* शुणालयः राम्बादयः इत्यर्थः ।

अन्त्यात् खण्डः० भक्तफलात्यभूत-
भागाः खरामै३० विष्णुताः फलं तत् ॥ १७२ ॥

शिष्टाद्विनिज्ञाः फलयुग्मातात्य-
मात्यं फलं प्राप्वदिदं धनर्णम् ।

खण्डान्तरज्ञी सृदुकेन्द्रभुक्ति-
सत्त्वाश्चिं२२५भक्ता फलमिष्टभुक्तेः ॥ १७३ ॥

स्थात्खण्डमध्येऽथ पुरः परोऽखण्डोत्तिसा फलमन्तरज्ञ ।

लेख्यं गतिश्च स्फुटमेवमेतत् स्त्र्यें कुजञ्जार्किमृदौ अशीघ्रे ॥ १७४ ॥

श्रीव्रादृप्रहोनादगृहषट्कमादां केन्द्रज्ञतं गम्यमथात्यषट्कम् ।

तद्राशिभागादिकमष्टनिज्ञं प्राप्वद्युतं राशिभितासु खण्डाः ॥ १७५ ॥

यातास्तु यं फलमंशकादेः खण्डान्तरज्ञात् खण्डाः३०मयुक्तम् ।

वर्षिष्यमाणे फल एव कार्यं तत्त्वीयमाणे पतितं गतात्यात् ॥ १७६ ॥

स्फुटं फलं शैव्रमिदं धनर्णं
केन्द्रस्य पूर्वार्द्धपरार्द्धयोः स्थात् ।

शैव्रार्द्धमात्यार्द्धसमयमात्य-

शैव्रैः फलैः प्राप्वदिह कियाः स्युः ॥ १७७ ॥

स्त्र्येंदुभौमपरिधिक्षयवृद्धिभेदा-

मात्यं फलं चलफलप्रतिमं विलेख्यम् ।

खण्डेर्गजाधिभिरिदं निजवर्द्धमान-

च्छेष्टतः स्फुटमपीह न वक्तिता स्थात् ॥ १७८ ॥

भौमस्य यमृदुफलं परिधिक्षमोत्यं

द्वाविंशत२२स्तुदिह सप्तसु३ खण्डकेषु ।

साध्ये न किञ्चु भवनचयं११२।४७ विलेख्यं

तत्र द्यर्घिष्यमत्वनिष्टिष्ठेतोः ॥ १७९ ॥

द्रावेन्द्रजासुषपसान्तरन्नी भुक्तिर्दृता तत्त्वमैः २२५ फलस्त् ।
 अहेन दुक्तोनितमध्यभुक्तिर्भवेत्कलाया फलहितान्योः ॥ १८० ॥
 हितीयमन्दोत्पसान्तरन्नी तत्त्वाच्चि २२५ इत्तदेवदलीनयुक्ता ।
 सा नक्तकर्त्तादिकमन्देन्द्रे हितीयभुक्तिः पुनरेवमेवा ॥ १८१ ॥
 फलान्तरन्नीषुभुजाच्चि २२५ भक्ता तत्त्वहीनान्वितमध्यभुक्तिः ।
 भवेत्तृतीया च तदुच्चिताशु भुक्तिर्भवेत्कलेन्द्रगतिसुखीया ॥ १८२ ॥
 सा तुर्यस्त्रक्षान्तरस्त्रुषुपकाच्चि २२५ इत्तदेवयुतोनिता चेत् ।
 स्कुटा फलर्दित्यययोः स्त्रक्षमधेष्वियं स्त्राददृश्चुः पुरेत् ॥ १८३ ॥
 कुञ्जसौरिप्रथमहितीयगत्तीर्धनर्थं क्रमशी विधाय ।
 वक्त्रर्जुमन्दीशगतिं हितीयदतीयभुक्ती तत एक साध्ये ॥ १८४ ॥
 मन्दर्जुभुक्तेः प्रथमात्मका चेहिलीमशुद्धेरकर्त्रेषतः स्वात् ।
 हितीयभुक्तेच तथा द्वितीयभुक्तेः फलं किञ्चु धनर्जवामम् ॥ १८५ ॥
 एवंविधे सम्भवतस्त्रयाणां हितीयतात्तर्त्यिगती परोच्चात् ।
 वक्त्रादिमा मन्दविदोस्त्रनोस्त्रेहक्रीचभुक्तेः पतितावग्नेषात् ॥ १८६ ॥
 साधा हितीयाच ततोऽधिका चेत्तयोजिता मान्यमतो विलोमम् ।
 वक्त्रादिभुक्तादृशुमन्दभुक्तिर्योज्वा ततो मान्यफलस्त्र वान्यात् ॥ १८७ ॥
 छष्टिस्त्रक्षं नष्टमविस्कुटं चेत्तत्स्त्रक्षसंस्त्रार्थभुजाच्चि २२५ निष्ठी ।
 कासामकं केन्द्रमतः फलाद्यं दोर्जादिनानीय विलेषणीयम् ॥ १८८ ॥

स्कुटार्थमस्त्रान्तरभागकेषु
 शुक्रेच्चरन्द्रभयमेत्काणाम् ।

अस्ति नवादशा १० शिव ११ सूर्य १२ शक्र ४-
 भूपेषु १६ वक्त्रस्य भृगोर्नगेषु ७ ॥ १८९ ॥

एतेऽशक्ताः स्वान्वनजेन्द्र०० निष्ठाः प्राक्तायनाकीदयमानउक्ताः ।
 पत्रान्तरड्भास्त्रसंस्त्रात्क्रीलम्बप्रमाणादु इताः स्कुटाः स्कुः ॥ १९० ॥

एते रवेः प्रागुदयं परास्तं व्यूनाधिका यान्ति कुञ्जिष्यमन्दाः ।
वक्रौ अशृक्रावय ताववक्रौ पूर्वास्तपादादुदयो विभुव ॥ १८१ ॥
पूर्वोत्तरेन्द्रांश्चिने ग्रहाकान्तरैस्तदेशान्तरलिमिकाव्याः ।
गत्यन्तरासाच फलं दिवादिस्तर्णे भवेहक्रिषि भुक्तिमुत्वाः ॥ १८२ ॥
ग्रहाकर्णगत्योस्तानुभूरिभावं ज्ञात्वा ततो भाविगतौ च कालौ ।
वक्षवतः खेटयुतिप्रकाशादुक्तांश्चतुर्थत्वमवैतुमिष्टम् ॥ १८३ ॥
इतीरितैरसामयोदयांश्यैः सिद्धाः खकालाः खलु लेखनीयाः ।
द्वार्घ्यसिद्धास्तमयोदयानां सुदुष्करत्वाद्यवहारिपञ्चग्राम् ॥ १८४ ॥

यथाच लिङ्गितानि खस्त्रजफलान्तराणि क्रमा-
त्तथा गतिफलान्तरं चुतिकलान्तरं साधताम् ।
चक्रन्तुतिवतिस्फुटीकरणमालखण्डान्तरैः
मुरोदितफलोच्चानयनविधिर्यं दुधैः ॥ १८५ ॥
कार्याः स्त्र्यनिशेश्ययोः प्रतिदिनं विस्थितभावः पुनः
पक्षे पच्छदले दुधस्त्र विहितोऽन्येषान्तु पक्षान्तरः ।
मध्ये मध्य इह ब्रजेद्यदि खण्डः सद्यर्चवक्रार्जीवा-
न्यसाक्षाप्युदयं तदेष्टदिनजः कार्योऽसद्वहुक्तिभिः ॥ १८६ ॥
सच्चारध्रुवलिमिका भपद्जा२००भानां८०० ग्रहाचा१८००स्त्र या-
स्तदृष्टेटान्तरलिमिका गतिकलाभक्ता दिनार्थं फलम् ।
खेटे तद्वृत्तः पुरः परगते कालादृशं स्वं क्रियात्
काले चक्रगतौ धनर्जमिति तत्सच्चारकालो भवेत् ॥ १८७ ॥
पक्षान्तराद्यखेच्चरान्तरकलास्तादृघस्त्रसंस्थाप्ताता-
स्त्रात्तमुक्तिकलाः फलं गतियुगस्त्रस्त्रान्तरत्वे पुनः ।

* इति खस्त्रफलसंषहः परिचिटे द्वादशः ।

भूयस्यन्तरं चायर्दिवशतो भुज्यानुपातीत्यया
 खेटर्व्वधुवजान्तरोहृतिवद्याद्यात्थकालोऽसक्त् ॥ १८८ ॥
 पञ्चद्वन्द्वजतुर्थ्यकेन्द्रविवरात्तद्भुक्षिलिसादिने-
 रानीयाभिरवक्रवक्रविलयोद्यानात्यकेन्द्रध्रुवात् ।
 पञ्चात्तथहतुर्थ्यकेन्द्रवियुताद्याः सुखादत्तर्गता
 लिप्तास्ता विहृताः फलैर्दिनमुख्येण्याद्यवक्रादयः ॥ १८९ ॥

भक्ताब्दकलाः २१६०० खवड्डिभि३०रयो

सप्ताच्चिभि२७र्भानुभि१२-

र्भूभृष्टाहुभि२७रम्बरर्त्तुभि६०रितो

लभ्याः स्त्रभीगाः क्रमात् ।

तिथृक्षैन्दवराश्चियोगकरणानं

स्युः खपञ्चाद्रयः ७२०

स्त्राभ्राष्टौ८०० खखकुच्छरच्चितिमिताः १८००

खाभ्राष्ट८००खाष्टाग्नयः ३६० ॥ २०० ॥

स्त्रष्टाकीनितविस्फुटेन्दुकलिकाभोगीन७२० भज्ञाद्यिति-

र्लभ्याः स्त्रुस्त्रियो गताः प्रतिपदो दर्शन्तमासादितः ।

स्त्रभ्याः पञ्चदशाधिका यदि तदा पञ्चेन्दु१५शेषात् ताः

पञ्चेष्वामलं त्रिस्त्रुतिक्षेत्रस्त्रियो गताः ॥ २०१ ॥

तच्छेषा गतगम्यका विकलिताद्यन्द्रार्कगत्यन्तरे-

स्त्राभ्याः स्युः क्रमश्ची गतैष्वघटिकाः साकं स्त्रप्रव्यंशकैः ।

तिथृत्तान्तिककालचालितविधोस्त्रालभुत्या युनः

साध्याः संशयितेष्टकर्मसमयेऽन्यत्र हयहेन्द्रन्तरा ॥ २०२ ॥

स्त्रष्टेन्द्रोः कलिकाभभोग८०० विहृता लभ्याद् दस्त्रादय-

स्त्राराः स्युर्विंगता गतैष्वकलिकाः पञ्चाष्टतर भाजिताः ।

गत्या चन्द्रमसः फलानि घटिकास्तद्विधीर्लिमिका-
 स्तद्वोगाम१८० गतक्रियादिनिलया नाष्टोऽग्नभुक्त्या तथा ॥२०३॥
 स्थेन्द्रक्युतिसु चक्रवियुता चक्राम१६० धिका चेष्टाता
 भुक्त्या योगजयाम० फलानि त इताः शेषा गतैषाः कलाः ।
 षष्ठिन्ना रविचन्द्रभुक्त्युतिष्ठक्षब्धास्त नाष्टादयः
 शून्याङ्गाम्नि३६० कलायुतार्कवियुताः स्थेन्दुलिमा छृताः ॥२०४॥
 भुक्त्यैवं करणस्य३६० तानि तिथिवत्तत्त्वाङ्काव्या मताः
 सप्तानां ववतः सितप्रतिपदः प्रान्तार्द्धतः संस्थितिः ।
 तिथ्यदेव्यपि क्षण्णभूतदलतः प्रान्ताक्षितादेव्यलं
 यावत् शाङ्कुनकं चतुष्पदमयो नागच्च किंसुप्नकम् ॥२०५॥

नाडीहराद्यदधिका गतगम्यलिमा-
 स्तद्विन्दुच्छति तिथिप्रमुखाङ्गजातम् ।
 भोगा निजा विकलिताः स्वघटीहरामा-
 स्तत्त्वमाणघटिकादिफलं चयादौ ॥२०६॥
 मासोऽसंक्रम ऐन्दवसु मलिनः सोऽन्तर्भवेदुपत्तरे
 संक्रान्तिदययुक् चयो यदि कदा तत्पार्खयोद्दैर्य मलौ ।
 स्वातां मासचतुष्टयान्तरनयोः संसर्पणामादिमः
 श्रीष्टोऽहस्तिरन्तिमो मल इमे त्याज्या विवाहादिषु ॥२०७॥
 श्रीतस्मार्तकमासिकाव्यिधौ संसर्पकांहस्तती
 शुद्धौ नात्र मलिन्नुचः स च मलातीताद्विके गृह्णते ।
 कर्मारथसमासिमध्य उपरागादौ तथा दुर्लभे
 योगे चागतिके ब्रते जगुरमाश्चेन्दुपूजादिषु ॥२०८॥
 प्रायः स्वात् चयमासतः पुनरसौ वर्षैः कुवेदेन्दुभिः१४१
 किंवा हिन्दिकुभिः१२२ क्षचिन्नवकुभिः१८८ वर्षैः लृतीये मलः ।

युग्मस्येऽर्कमृदौ हि सम्रति तपस्याद्या नव सुर्मलाः
 शीणा उज्जंसुर्मलायो व तु तपाह्विद्ययालृच्छति ॥ २०८ ॥
 इत्यं तिथ्यादितथावयवपरिगता पञ्चिकार सूखसंज्ञा
 आङ्गा बह्वागमन्नैः प्रतिशरदुदयन् नित्यनैमित्तिकेषु ।
 एकादश्यादिपर्वतसुरयज्ञनश्चादेवोक्तवादौ
 अस्ता विस्तार्य सूक्ता भवतु भुवि हिता वृहिता संहितार्थः ॥ २१० ॥
 नित्यनैमित्तिकाद्युक्तवार्योक्तुकः
 पञ्चिकारा व्यज्ञयन्नर्थमात्रूर्जिताम् ।
 अङ्गनाभाचले भाजते यः सदा
 कङ्गनाभं भजे तं भवोऽङ्गनम् ॥ २११ ॥
 इत्युल्कलोऽब्जलनृपालकुलप्रसूत-
 श्रीचन्द्रशेखरकृतौ गचितेऽद्विसिद्धे ।
 सिद्धान्तदर्पण उपाहितवालबोधे-
 ऽयात्पञ्चमः रुटस्त्रगः सफलः प्रकाशः ॥ २१२ ॥
 इति श्रीचन्द्रशेखरसिद्धकृतौ सिद्धान्तदर्पणे रुटाचिकारे उद्योगफलयहस्तुटीकरण-
 सूखपद्माद्युक्तवर्णनी नाम यस्तमः प्रकाशः ।

षष्ठः प्रकाशः ।

सूक्ष्मपञ्चिकाकार्यादिवर्णम् ।

उद्धाहोपनयप्रयाणनिलयकलादितु द्राघहा-
रभेष्विष्टफलात्पये किल मया सूक्ष्मोचते पञ्चिका ।
टक्किव्वापममार्गणग्रहणयुग्योगोदयार्थं महा-
पाताद्यं तिथिभादि कार्यमनया सूक्ष्मार्कचन्द्रोद्दिवम् ॥ १ ॥
बृही पञ्च५ तिथेः चये रस६मिता नात्यः पुराणैर्मतां
नित्यं यत्परमास्तो व्यक्तुतो स्थूलेष्वते पञ्चिका ।
प्रत्यक्षानुभवं न सुम्पति वचो युक्तिर्यतस्तथाया
तत् साक्षात् करण्याय काम्यविधये सूक्ष्मा परा तत्पत्ते ॥ २ ॥
टक्कुखतां गच्छति पर्वतस्मियेनार्कविध्वोः परिधिष्ठयेन ।
तमाचसंसिद्धफलागताङ्गा सत्पञ्चिका स्थूलतया पुरोक्ता ॥ ३ ॥
सूक्ष्मार्कदोःखण्डफलैसु सूक्ष्मा कार्या हिमांशोर्बहुभिर्विशेषैः ।
तत्त्वैष सिद्धः परिधिरभेदात् फलैस्तादुत्तैः प्रथमग्रहः स्थात् ॥ ४ ॥
एतस्य सूक्ष्मस्य रवेष्व गत्या विम्बप्रमाणं स्थिरपर्वतस्मिः ।
क्षाया भुवस्तुद्युगमन्दकर्णः सूर्यग्रहे सिद्धति लम्बनश्च ॥ ५ ॥
तुङ्गान्तरं फाच्चिकनामधेयं फलं दिगंशास्थमद्भुरीयम् ।
इमेण वक्ष्यामि निरीक्ष्य यद्वाच्चिनां गतिं रात्रिपतेश्चिराय ॥ ६ ॥
अभीष्टकालोत्थितचन्द्रमन्दात् फले सिते सत्रिभसूर्यहोनात् ।
क्षणे चिभोनार्थमवर्जितादृयत् केन्द्रं तदीया भुजमौर्विका याः ॥ ७ ॥

साभाङ्गभू१६०प्त्री चिगुणेन२४३८ भक्ता
सूक्ष्मार्कचन्द्रान्तरदोर्गुणप्त्री ।
चिज्योदृता लक्ष्ममतः कलाद्यं
गल्ला विनिष्ठा प्रथमसूरुठेन्द्रोः ॥ ८ ॥

तमध्यगत्या७८०।३५ विद्धतं फलं स्यात्काम्तरं तेन विहीनयुक्तः।
पर्व्यायतः सत्रिभविचिभार्कहीनेन्दुमन्दोऽभवोऽकेन्द्रे ॥ ८ ॥
तुलाधराजादिभषट्कनिष्ठे प्राक्षिष्ठचन्द्रो भवति हितीयः।
तत् सूक्ष्मसूर्यान्तरकेन्द्रपादयातैषदल्पाः कलिकाद्विनिष्ठाः ॥ ९ ॥
मौर्वीक्षताहारङ्गताः फलं स्यात् कलाकां पात्रिकनामधेयम्।
पश्चार्द्धयोः प्राक्परयोस्तदाक्षहीनसृतीयत्वमुपैति सोऽयम् ॥ ११ ॥

सूर्योनितस्त्रोऽविधूच्छेष-
भुजांश्कान्योऽन्यविघातपिण्डात् ।
खाषेन्दु१८०भक्ताञ्च फलं नवत्याद०
युक्तं दृतीयाय फलाय हारः ॥ १२ ॥

स्वर्णार्कदोःसूक्ष्मफलं दिगा१०समाद्येन्दुगत्या हतमध्यभक्तम्।
तुर्यं फलं स्यात्क्रमतस्त्रूनयुक्तः शशी दक्षम एष सूक्ष्मः ॥ १३ ॥
खलीषु जङ्गम्यत एव यहुजङ्ग ऋचीं गतिमेति गर्ते ।
सदोऽकर्षातिग एवमिन्दुस्त्राम्यमागच्छति पर्वसन्वौ ॥ १४ ॥
तत्राप्यतुङ्गान्तरपात्रिके स्यात् सूक्ष्मे दिगंशास्थफलं यथाहे ।
मताल्पवक्रा स्वगतिर्विलेऽपि पार्श्वद्वयस्वर्णदङ्गादित्वात् ॥ १५ ॥
भुजान्तराख्यं फलमर्कसूक्ष्मखूलामदोःखण्डफलादिविधेयम्।
क्रमादण खूलविधौ न तु स्यात् स्फुटोक्रियान्योऽन्यविपर्ययेण ॥ १६ ॥
तुङ्गान्तरं यत् फलमत्र सिद्धं चिज्याहतं तत् प्रथमेन्दुभान्योः।
विश्वेषदोर्ज्यासफलं तदीयान्तरोत्थकोटीगुणसङ्कुशच्च ॥ १७ ॥
चिज्योहृतं तत् पुनरर्कचन्द्रगत्यन्तरस्त्रं चिगुणासलब्धम्।
योज्यं तदेव प्रथमेन्दुभुक्तिफले भवेहुक्तिफलं हितीयम् ॥ १८ ॥
तत् संस्कृतं मध्यगतौ पुरोवद्वेहितीया रजनीश्चभुक्तिः।
वर्गीकृतं पात्रिकलिप्तिकादं हारोऽवस्थान्त्रफलस्य वर्गात् ॥ १९ ॥

विशेष तच्छेषपदं द्वितीय-

चन्द्रार्कांगत्यन्तरसङ्गुणं तत् ।

गोभूष्मनासं १७१८ सितरुग्द्वितीय-

भुक्तौ धनं पश्चपुरोऽन्तिमाहूरोः ॥ २० ॥

ऋणं पदोर्मध्यमयोरिति स्यात् सूक्ष्मान्त्यभुक्तिः शशिनस्तृतीया ।

दिनान्तरेन्द्रन्तरसंमिता वा तत्सिद्धितिथादिशुभेषु चिन्त्यम् ॥ २१ ॥

विश्वादनिष्ठं यदिहासि तत्तत्याज्यं पुनः स्यूलमते यदेतत् ।

तत्त्वापि हेयं बहुसम्भवत्वात् स्यूलेन नित्यव्यवहारसिद्धेः ॥ २२ ॥

व्यक्तेन्दुकेन्द्रौजसमाञ्जियुग्मं पश्चादिमान्त्यार्दयुग्मं प्रमेयम् ।

पश्चाहूयः केन्द्रभषट्कयोः स्युः शराम्बुराशि ४५ प्रमितैष भागेः ॥ २३ ॥

वस्त्रेऽन्नभुक्तिं अहसि प्रसिद्धां

ययैव पर्वान्तगतैष्यकाले ।

चन्द्रः स्फुटः स्यात् स्थितिर्हकालो

द्वक्तुत्यतामेति यथा च सिद्धेः ॥ २४ ॥

न्यस्यद्विधाद्येन्दुगतेः फलं त-

दन्त्येन तुङ्गान्तरकेण १६० निन्नम् ।

परेण तत्त्वान्यफलेन ३०१ भक्तं

गत्याद्ययाज्ञं किल मध्यया ७८० १३५सम् ॥ २५ ॥

फलान्वितं कर्किसृगादिमन्दकेन्द्रे तदाद्योनितमध्यभुक्तिः ।

द्विधार्कभुक्त्या ऋषितार्दहारभक्तासयुक्ष्मान्त्यगतिः स्फुटेन्दोः ॥ २६ ॥

एकच नित्यान्यपरच काम्यान्यवेष्य कर्तुं यदि पञ्चिकायाम् ।

भसम्भ्रतिः स्याज्ञगतः प्रयासात् कार्यं तदा सूक्ष्ममतेन सर्वम् ॥ २७ ॥

भूगर्भं गोलाङ्गितभागसिसे दृष्टा अहाः स्यष्टतया भृक्त्रे ।

कादम्बगोलाङ्गितभागसिसे दृष्टा अहाः स्यष्टतया भृक्त्रे ॥ २८ ॥

ग्राम्भिमंता यत् सकलक्रियासु तत्क्षेप्ये पर्वयवीजकृतिः ।
पृथग्निधा कालवशादभिज्ञैर्विधीयते स्त्रीक्रियते च लोकैः ॥ २६ ॥

कर्मार्हार्पचाङ्गसमत्वसिद्धौ
निश्चापतेरेव महोपयोगात् ।
द्विक्षिद्वयेऽस्य त्रिविधं हि वीर्ज
तुङ्गान्तराद्यास्थमकल्पिसूच्यम् ॥ ३० ॥
तिथावुड्डौ द्वित्रिपलप्रभेदो
वेद्यः परं विश्वस्त्रजा न चाव्यैः ।
त्रियान् स तत् अक्र॑४घटीप्रभेदात्
समुद्दरेत् सारमसारतो हि ॥ ३१ ॥

यत्सु ख्यरा पृष्ठनिवासभाजां द्वक्षूचतो लम्बनमृद्धसत्तात् ।
नभःसदो यत्र कदम्बगोलसूचेण विक्षेपवतोऽयनोत्थम् ॥ ३२ ॥
द्वक्षम्बसाधं प्रुवसूचसाम्यात्तद्युग्ममर्कयहस्तेऽठयुत्योः ।
स्यात् केवलं नत्परक्रियासु खार्वेऽयनान्ते स्फुटतात्त्रशेषात् ॥ ३३ ॥
उपसंहितायाम्—वेलाहीने पर्वणि गर्भविपत्तिस्त्र शस्त्रकोपश्च ।

अतिवेले कुमुमफलच्छयोभयं शस्यनाशश्च ॥ ३४ ॥
गर्भसंहितायाम्—हीनातिरिक्तकाले फलमुक्तं पूर्वशास्त्रादृत्वात् ।
स्फुटगणितविदः कालः कथच्चिदपि नान्यथा भवति ॥ ३५ ॥

द्वक्षमे पर्वणि दृपा निर्वैरा विगतञ्चराः ।
प्रजाश्च सुखिनः सर्वे भयरोगविवर्जिताः ॥ ३६ ॥
उपसंहितायाम्—यस्मिन् पक्षे यत्र क्राले येन द्वगणितैक्यकाम् ।
द्वश्वते तेन पक्षेण कुर्यात्तिथादिनिर्णयम् ॥ ३७ ॥
साकल्यसंहितायाम्—संसाध्य स्पष्टतरं वीर्ज नलिकादियन्वेभ्यः ।
तत्प्रसंस्कृतासु सर्वे पक्षाः साम्यं भजन्त्वेव ॥ ३८ ॥

किं तेनापि सुवर्णेन कर्षघातं करोति यत् ।

तथा किं तेन शास्त्रेण यन्म प्रत्यक्षतः स्फुटम् ॥ ३६ ॥

कर्माईकाले लम्बनप्रतिवेधकवीजोपनयग्रन्थवचनं यथा—

यदि च लम्बनसंस्कृतखेटतस्तिथिमुखानयनं परिचोद्धते ।

वधिर तर्हि तव श्रुतिगोचरं वितथमेव हि लम्बनशासनम् ॥ ४० ॥

अतः कुमध्याहतखार्डसूते

द्वक्षुल्यताभेति नभस्त्रो यः ।

स एव शुचः परमार्थतः स्वात्

स्फुटस्तोऽन्ये विहगार्थतथाः ॥ ४१ ॥

भूषुषसर्वदेशानां मध्यमेव यतः समम् ।

तत्तुल्यखेचरानीतं तिथाद्येव वरं ततः ॥ ४२ ॥

द्वकरणैक्यविहीनाः खेटाः खूला न कर्मणामहीः ।

अत इह तदर्हतायै ताळालिकवीजविस्तरं वस्ते ॥ ४३ ॥

लिप्ता विधीरक्मही११२मिता मे द्वमोचराः प्रत्यहमीक्षितस्त ।

कदम्बगोलागतसूत्रपाते क्रान्ती धनर्णवजुषो भमध्यात् ॥ ४४ ॥

मयायवीजोपनये यदन्ते सूर्योक्तमादं परमं रहस्यम् ।

प्रकाशये गोप्यमपीह वेदं प्रणम्य देवं जगतां हितार्थम् ॥ ४५ ॥

ब्रह्मगुप्तसिद्धान्ते च—ब्रह्मोक्तां अहगणितं महता कालेन यत्प्रियसीभूतम् ।

अभिधीयते स्फुटं तज्जिञ्चुसुतब्रह्मगुप्तेन। इति ॥ ४६ ॥

लिप्ता विधीरक्महीति पद्माह्नमध्यता स्वादिषुवापमस्त ।

तदाप्यवीजोपनयागुमेयं विचेपमन्त्यं कुवस्त्रहिं२८१लिप्तम् ॥ ४७ ॥

यतो विधीः सचिभसायनस्य

क्रान्तिष्ठका खाद्रिगुणेन्दु१३७०तुल्या ।

तदाण्ड१निन्नी चिगुषी३४३पद्मृतासं

धनर्ष्णद्वक्यम्भुजेश१२लिमम् ॥ ४८ ॥

आयाति तदीख्य तदुक्तमेतदीध्यं कदम्बध्रुवसूत्रमध्ये ।

सभ्नाव्यते यद्यस्तिलशुतोक्ता द्वक्यम्भतो मिन्नमितीह वीजम् ॥ ४९ ॥

तदापमस्याद्यविधोर्भमध्यं स्याद्यत्र कुञ्चाप्युडुचक्रवृक्षः ।

तुङ्गान्तरं तत्फलमन्त्यमेव व्यलोकि सूर्येन्दु११२कलं तदात्वे ॥ ५० ॥

स्खाङ्गेन्दु१६०लिमं चिरकालतोऽभूतहिङ्कासावुररीक्रियेताम् ।

इत्यादि पूर्वोक्तिभिरेव सिंहं वीजैः स्वकालाद्विसमैः स्फुटत्वम् ॥ ५१ ॥

समाः सहस्रान्तर एष्टकाले प्रोक्तक्रमेण प्रथमस्फुटेन्दोः ।

द्वक्यन्द्रतो लप्त्यत एव यावान् भेदः स तदीजमिति प्रमेयः ॥ ५२ ॥

षट्षष्ठिः६६८दण्डाभ्यधिका तिथिर्या कात्मा पराङ्गहयमश्रुते सा ।

सूक्ष्मैव नान्यातु तथाविधास्यात् षोडाभिदाहि स्मृतिषु प्रसिद्धा ॥ ५३ ॥

सायाङ्गमात्रसृगमाङ्गि पूर्वे परे दिनार्दित् पुरतो गता चेत् ।

तत्त्वाइसुत्तं कुतपे परेद्युः सूक्ष्मैव मता तिथिः सा ॥ ५४ ॥

यदाह गौतमः—पूर्वाङ्गे चेत् प्रतिपदो भूते सायममा यदि ।

आरथ्य कुतपे आसं रौहिण्यं न तु लक्ष्येत् इति ॥ ५५ ॥

सप्तस्यादितिथिष्यक्षयघटीर्दृष्टा रसोनाः६ पुनः

षोडा भेदविरोधग्नितद्वदां मा भूदिहानादरः ।

सप्तस्यादिषु[३] पञ्चधान्यतिथिषु द्विःषट्षष्ठि[१२] षोडेति चे-

त्तात्पर्यं स्मृतिजं विचिक्ष्यमिह द्वक्षिद्वेनं कापि चतिः ॥ ५६ ॥

मध्येपघमिवेन्द्र१४सङ्गकाघटीभेदव पञ्चस्तयोः

स्वाचेत् सूखमते तदा यहश्यो भूरिप्रभेदेच्छात् ।

प्राच्छो लोकभियापि सूक्ष्मतिथिमन्वेष्टुं व्यधास्यन् अमं

सर्वभेन्दुसुतेरनाद्वततया मन्ये तदीक्षां जहुः ॥ ५७ ॥

अथ गर्वशिष्टादिमुनिभिः परिकीर्तितम् ।

चिन्त्यं याचाविवाहादौ सूक्ष्मर्ज्ञनयनं मुवे ॥ ५८ ॥

चन्द्रस्य मध्यमा भुक्ति७८०।३५-

भूमोगः सूक्ष्म उच्चते ।

सार्वभोगानि११८५।५२।१८ घड्ब्रह्मा-

राधादित्युत्तराणि च४।१६।७।१२।२१।२६ ॥ ५९ ॥

अर्द्धभोगानि३८५।१७।२६ पाशीन्द्रा-

हीशयाम्यानिलानि२४।१८।८।६।२।१५ घट् ।

शेषपञ्चदशैव१।३।५।८।१०।१।१।१।३।१।४।१।७।१।८।२।०।२।२।२।३।२।५।२।७

सुरेकभोगानि७८०।३४।५२ भान्यतः ॥ ६० ॥

सर्वभोगी८२।३४५।४१।२।५८क्रस्या२।६००-

भिजिङ्गोगोऽवशेषकः२।५।४।१।८।३।५ ।

वैश्य[२१]वैष्णवयो[२२]मध्ये

तङ्गोगः स्थितिहेतुतः ॥ ६१ ॥

स्फुटेष्टखेटलिसाभ्यः प्रोज्जगाश्चिन्यादिभोगकान् ।

विशुद्धभोगसङ्घानि भानि विद्याहतान्यतः ॥ ६२ ॥

तच्छेषो वर्त्तमानस्य भोगोऽतिक्रान्त उच्चते ।

अशुद्धभोगात् पतितो भोग्यः स्यात् कलिकामकाः ॥ ६३ ॥

गतैषाः कलिकाः षष्ठिगुणिता यहभुक्तिभिः ।

विहृता घटिकाद्याः स्युर्गतैषाः फलसम्मिताः ॥ ६४ ॥

समसार्वाद्धभोगानां भानां साभिजितामपि ।

विवाहादिषु गृह्णन्ते पादा भोगानुसारतः ॥ ६५ ॥

राज्यन्ते राशिसञ्चारो भान्ते भान्तरसञ्चरः ।

कर्त्तव्यो नाच राशीनां नियमो नवभास्त्रिजः ॥ ६६ ॥

यथैव सिंहमधयोः प्रवेशेऽप्येकदा स्थिते ।
 सूक्ष्मा मधा कर्कटाक्ष्यान् भागानष्टौ भुनक्ति हि ॥ ६७ ॥
 अहाणां गतिलिपाभिर्विम्बव्यासविलिपिकाः ।
 हृताः संक्रान्तिनादाः स्युर्भानोस्ताद्यातिपुण्डदाः ॥ ६८ ॥
 भवन्ति भित्रफलदाः स्वसंक्रान्तिगता अहाः ।
 मण्डलस्थोभयस्त्वादेवं नक्षत्रसम्बिगाः ॥ ६९ ॥
 विकला विधुविम्बस्याकेन्दुभुक्तप्रस्तरेण च ।
 चन्द्रभुक्तश्च च चन्द्रार्कभुक्तियोगेन चैतयोः ॥ ७० ॥
 गत्यन्तरेण च हृता लक्ष्मा दण्डादयः पृथक् ।
 तिथिनक्षत्रयोगानां करणानाद्य सम्बयः ॥ ७१ ॥
 उत्पद्यन्ते यतोऽनन्ते तुङ्गापक्षमपातजाः ।
 वीथयो मण्डलाकाराः स्वकक्षासु पृथम्बिधाः ॥ ७२ ॥
 तद्वाणां गतेर्मार्गः शीघ्रमन्दोष्कर्षजः ।
 प्रतिमण्डलनामा स्यात् क्रान्तियातोऽपमण्डलः ॥ ७३ ॥
 विक्षेपमार्गः पातोत्थः कथते च विमण्डलः ।
 विषुवमण्डलाद्यासु वस्त्रन्तेऽन्यप्रकाशके ॥ ७४ ॥
 प्रतिलोमगतेः कल्पे क्रान्तिपातस्य पर्यायाः ।
 दृक्षमाः कल्पिताः खाद्रिचन्द्राभ्नाम्बुधिषणिताः ॥ ७५ ॥
 भचक्रां सग्रहं सोऽस्त्रं सपातं सकलोर्हुगः ।
 प्राक् पश्चात् प्रेरयत्येष क्रान्तिमार्गानुसारतः ॥ ७६ ॥
 सप्ता विश्वतिभागान्तं प्राचीं भेषादिषट्कभाक् ।
 प्रतीचीं प्रति तौल्यादिभार्द्धगः प्रक्षिपत्ययम् ॥ ७७ ॥
 यत्प्रेरणाद्रिविमुखास्ताराः स्वस्त्रापमस्थिताः ।
 विक्षिप्ता इव दृश्यन्ते स्वस्त्रानाद्याम्यसौम्ययोः ॥ ७८ ॥

इष्टैदिनैस्तद्गणा गुणिताः कल्पसावनैः १५७७८१७८२८००० ।

उद्गृता भगवत्त्वादिः क्रान्तिपातः स्फुटो भवेत् ॥ ७६ ॥

तद्राश्यादं चक्रशुद्धं ग्राह्यं तदाहुतिसिक्ताः ।

द्विष्टतासाः फलानि सुखलांश्चास्तेऽयनांशकाः ॥ ८० ॥

शिष्टाः षष्ठितास्तेन हारेण २०० सहः कलादिकाः ।

साष्टाविंशतिषष्ठ्यंशाः परा नवैः २८ गतिर्दिने ॥ ८१ ॥

करणाद्भुवेऽशस्या दृग्दृशो २२ भूः १ कुसायकाः ५१ ।

शराव्ययो ४५ द्विवेदाश्व ४२ भवत्या वृद्धिशालिनः ॥ ८२ ॥

हुखाधरादिचक्रार्द्धिते पातेऽयनांशकाः ।

ऋणास्यास्तत्र भेषादिभार्द्धस्ये धनसंज्ञकाः ॥ ८३ ॥

८—तत् संख्यात्तद्वात् क्रान्तिच्छायाचरदलादिकम् ।

स्फुटं दृक्तुत्यतां गच्छेदयने विखुवह्यम् । इति ॥ ८४ ॥

सपर्वीणामगस्यस्य तथा संयमनीपतेः ।

तत्तपार्श्वस्थताराणां क्रान्तिपातो न चालकः ॥ ८५ ॥

एतेषां भगवत्यानां स्थस्यानाद्यदि दृश्यते ।

प्रत्यगतौ पूर्वचारं क्रान्तिं तदनुसारतः ॥ ८६ ॥

प्रत्यगतौ पूर्वचारं क्रान्तिं तदनुसारतः ।

क्रान्तिमार्गात् शरं भानां दिमेदं तदशाङ्कुधः ॥ ८७ ॥

छायाकारात् साधितादल्पे करणागतभास्ति ।

तदन्तरमिता भागाः प्राक्चलांशाः प्रकीर्तिताः ॥ ८८ ॥

करणागतचण्डांशीरल्पे च्छाया विवस्ति ।

प्रत्यक्चलांशा विज्ञेयास्तदन्तरमिताः स्फुटाः ॥ ८९ ॥

किंवायनद्ये भानीरेकक्रान्तिस्थितिर्यदा ।

तल्कालस्फुटयोगार्द्धमयनाम्नग्नहादिकम् ॥ ९० ॥

तस्य चायनसंक्रान्ते रन्तरस्याश्वलांश्चकाः ।
 प्राक् पश्चादयने क्रान्ते धर्णर्णास्याः क्रमादमी ॥ ८१ ॥
 प्राक् पश्चिमायतस्यैव ग्रहसच्चारवर्णनः ।
 पार्ख्योर्वक्रता नाम क्रान्तिश्चापक्रमोऽपमः ॥ ८२ ॥
 खगोले कर्त्तव्यते रेखा क्रान्तिमार्गभिधा हि या ।
 वैलोम्यात् संस्कृते चक्रे चलांशैरादिमध्ययोः ॥ ८३ ॥
 सा नभोमध्यगा राशिचयान्ते सौम्यगा ततः ।
 यावत्सार्वनिपद्धांशा २३।३० च वभान्ते ऽपि याम्यगा ॥ ८४ ॥
 क्रान्तिज्या परमा तस्मात् खाद्रिविष्ट १३७० कलोच्चते ।
 चलांशसंस्कृतानां या ग्रहाणां बाहुभौर्विंका ॥ ८५ ॥
 परमापक्रमज्या १३७० ज्यो सोदृता चिज्यया ३४३८ अथवा ।
 अत १०० ज्यो चन्द्रतस्वा २५१ सा क्रान्तिज्या साभिधीयते ॥ ८६ ॥
 तद्भुवः क्रान्तिकलिकाः क्रान्तिज्यावर्गवर्जितात् ।
 चिज्यावर्गात् ११८१८४४ पदं द्युज्यास्त्राहोरात्रार्द्धकर्णकः ॥ ८७ ॥
 अतज्यो खेटकोटिज्या भूतस्वा २५१ सा स्वभुक्तिभिः ।
 गुणिता चिज्यया ३४३८ भक्ता लब्धाः स्युः क्रान्तिभुक्तयः ॥ ८८ ॥
 अयनांशैः संस्कृतस्य ग्रहस्याद्यन्तभार्वयोः ।
 स्फुटक्रान्तिक्रमाहोलौ सौम्ययाम्याभिधौ मतौ ॥ ८९ ॥
 भास्त्ररस्य मते नास्ति प्रत्यक्तचलनमायनम् ।
 अहे तत्संस्कृते रेव धनत्वं वर्णितं यतः ॥ १०० ॥
 तथापि ब्रह्मसौरीक्षेयुक्तेश्चात्र मयोदितम् ।
 प्राक् प्रत्यक्तचलनं किन्तु च्छायार्काद्ब्रह्मस्य तेऽखिलम् ॥ १०१ ॥

* संक्रान्तेरित्यव्यः ।

क्रान्तिज्ञा विषुवद्वान्नी इदशासा चितिज्ञका ।
चिज्ञाहता व्युजीवासा चरञ्चयाथ चरासवः ॥ १०२ ॥

तहगुसौरदक्क्रान्ती धनहीनी पृथक् स्थितौ ।
८—स्वाहोराच्चतुर्भागी दिनराचिदले छूते ॥ १०३ ॥

याम्यक्रान्ती विपर्यस्ते हिगुरे ते दिनचपे । इति ।
शरयुक्तोनितक्रान्त्या भचन्द्रादेरपि स्वके ॥ १०४ ॥

९—विकेपापक्रमैकत्वे क्रान्तिर्विकेपसंयुता ।
हिम्भेदेऽन्तरिता स्पष्टा भास्तुरस्य यथागता । इति ॥ १०५ ॥

व्यवहृत्ये चरं स्थूलं पलाम्बकमुदीर्थते ।
एकहिचिद्विष्टान्तोत्यं स्वदेशजचरञ्चयम् ॥ १०६ ॥

आनीय चिभजाच्छोध्यं हिमजं हिभजात्पुनः ।
एकराश्चिजमेवं स्याच्चरञ्चण्डचयं पृथक् ॥ १०७ ॥

सायनार्कादिदोराश्चिभागलिपाः पृथक् स्थिताः ।
एकराश्चेयर्यदि व्यूनास्तदा भागाश लिपिकाः ॥ १०८ ॥

चरेणाद्येन गुणिताः शेषात् वस्त्रासंयुताः ।
चिंश्चिभाजिताः शून्ये राशिखाने फलान्विताः ॥ १०९ ॥

तदाहुराश्चिरेकस्तत्स्थाने प्रथमं चरम् ।
निधायांश्चादिकं द्वुर्ष द्वितीयेन तथा इतम् ॥ ११० ॥

फलाच्चं प्रथमं स्थृं वाहुराश्चिह्यं यदि ।
तत्त्वादिद्वियुतिः स्याप्या द्वृतीयज्ञं लवादिकम् ॥ १११ ॥

चिंश्चदासयुतं प्राम्बदित्यं स्यादिस्फुटं चरम् ।
प्रत्यंशं तद्विभज्यं वा सूर्यसैकैकराश्चिजम् ॥ ११२ ॥

अथोदयान्तरपलान्यर्कात् सायनसंस्कृतेः ।
क्रमाहुद्विच्छयाच्चाग्नि राश्चंडेषु चिषु चिषु ॥ ११३ ॥

क्रान्तिज्याऽद्यू॒११८६१२७० वर्गै॒४६८२२५४१४०६५८६६।
 १८७६८०० वर्जिताः॒२४८५७३६१७४६१८८८४२८४४॥१२४॥
 तच्चूलानि॑१५७६३७२७३१२८१५३१५ चिजीवाभिः॒४३८-
 गुणितानि॑५४२०४०८८३८१४१३१०८४०८७३ स्वया स्वया ।
 द्युजीवया॒२२६८३२२७३१५३ विभक्तानि तत्फलानां
 १६०८२८१०३४३८ धनूषि च १६७५३४७१५४०० ॥१२५॥
 अधोऽधः प्रविशोध्यानि क्रमव्युत्क्रमतोऽसवः ।
 मेषकर्यादिलग्नानां भवन्ति व्यक्तदेशजाः ॥ १२६ ॥
 यदा राशिचयद्युज्या॑३१५३
 चिह्नेकभगुणा॑३४३८२८७८१७१८८ता
 १०८४००१४८३८६३४५४२०००७ ।
 स्वस्वद्युज्या॑३१५३३२२७३३६८८ता लभ-
 धनुःप्राणा॑५४००३४७११६७५४८क्स्थिताः ॥ १२७ ॥
 चिभासुख्यो हिभप्राणाः शोध्या एकभजास्तः ।
 भुजचिह्नेकराशीनां भवेयुरुदयासवः ॥ १२८ ॥

पञ्चादिभूपा॑६७५४८काङ्क्ष-
 घना॑७८६८न्दाक्षिगीभुवः१८२८ ।
 नन्दाक्षिगीभुवो॑१८२८८काङ्क्ष-
 घना॑७८६८पञ्चादिषड्भुवः१६७५ ॥ १२९ ॥
 गदिता उदयप्राणा मेषतौत्त्वादिषट्कयोः ।
 उदयेऽस्तमये मध्ये समाः सुर्व्यक्तदेशके ॥ १३० ॥
 स्वदेशलग्नज्ञानार्थमधोऽधः परिशोधनम् ।
 चरासूनां तथा कार्यं ततः स्वचरण्यकाः ॥ १३१ ॥

यजादिवितये त्याज्याः कर्कादिवितयेऽन्विताः ।
 तुलादित्रय एवाक्षा नक्रादित्रय उन्मिताः ॥ १३२ ॥
 राशीनामुदया एवं स्वचरैः संस्कृताः क्रमात् ।
 स्वदेशजाः स्युः सर्वत्र मध्यलग्ना निरक्षजाः ॥ १३३ ॥
 यावतो विति कालेन राशिरेतस्य सप्तमः ।
 तावतास्तमयं याति स्थूलेयं स्त्रेचकल्यना ॥ १३४ ॥
 होराद्वक्षाणयोः कालः पूर्ववत् साध्यते हि यः ।
 राश्यर्द्धचिलवक्रान्तिद्युज्याभिः स तु सूक्ष्मकः ॥ १३५ ॥
 चलांशसंस्कृतः सूर्यो वर्तते यत्र मन्दिरे ।
 तद्वोग्यांशादयो निष्ठास्तमग्नप्रभितासुभिः ॥ १३६ ॥
 खरामैऽ० विंश्टता लब्धाः प्रश्नाख्यास्तेऽस्वो मताः ।
 इष्टकालासुतः श्रीध्यास्तस्तदपरोदयाः ॥ १३७ ॥
 श्रीध्यास्तवशुद्धलग्नस्य भुक्तप्राणा खवङ्गिभिः ३० ।
 छुक्षा अशुद्धमानासा भागाद्या गतभान्विताः ॥ १३८ ॥
 संस्कृता वैपरीत्येन चलांशैर्भवति स्फुटः ।
 सम्भः स्वदेशसंसिद्धौ राशिभागकलादिभिः ॥ १३९ ॥
 इष्टकालास्वोऽख्यास्तेत् प्रश्नतस्त्रिंशदाहताः ।
 सम्भासा सायनार्काद्या व्यायनाः स्त्रात्तुः स्फुटा ॥ १४० ॥
 चलांशसंस्कृतस्तथास्तम्भुक्तांश्चिमिकाः ।
 तस्मानज्ञाः खरामास्ताः स्थाप्या भुक्तासवद्धतः ॥ १४१ ॥
 अधोऽधो लग्नमानाक्षाः सायनार्कस्य भोग्यकौः ।
 सम्भासुभिर्युतास्ते सुरिष्टकालासवस्त्रनोः ॥ १४२ ॥
 मध्यलग्नोऽपि संसाध्यो निरक्षोदयजासुभिः ।
 स्वदिनार्धवितप्राणाः प्राच्याच्चेष्वण्डदीघितेः ॥ १४३ ॥

चतुर्थैः संस्कृतस्यैव भुक्ताराम्यशजासवः ।
 व्यष्टदेशभवा ये स्वर्नतासुभ्यो विवर्जिताः ॥ १४४ ॥
 ततो ये राशयोऽधीऽधस्तप्राणाः प्रतिलोमतः ।
 शोध्यास्त्रवद्वा असवस्त्रिंशद्व्याः पूर्वलम्बजैः ॥ १४५ ॥
 प्राणैर्हृताः फलांशाद्यं शीघ्रितं चिंशदंशतः ।
 यत्थाहृहादिकं तत्त्वं व्युत्क्रमाच्चलभागकौः ॥ १४६ ॥
 संस्कृतं मध्यलम्बः स्वाक्षर्यमध्यमजानसून् ।
 यदि पश्चात्रतः कालस्तदा सायनभास्तः ॥ १४७ ॥
 भीम्यमांशनिरक्षासून्दूर्मध्यमजानसून् ।
 प्रोक्तगाशुषनतप्राणान् हत्वा गगनवड्डिभिः ॥ १४८ ॥
 हत्वा तस्मन्जप्राणैर्लब्धांशाद्यं भपूर्वकम् ।
 विलोमसंस्कृतं चेत्थाच्चलांशैर्मध्यमं हि तत् ॥ १४९ ॥
 प्राक् पश्चात् सायनाकोत्तिभुक्तभोग्यासुतो यदि ।
 अल्पानतासवस्तत्ते चिंशद्व्यासहस्रजासुभिः ॥ १५० ॥
 उद्धृता लब्धभागाद्यैः प्राक् पश्चात्रतयो रविः ।
 हीनयुक्तध्यलम्बः स्वाहिनार्थे स्फुट एव सः ॥ १५१ ॥
 इष्टेष्वोदयजान्तरासु गुणिताः प्राच्याच्चलांशादयः
 स्वाम्याऽसाः फलहीनयुक्त स्त उदयः स्यादेष्व जनेऽधिके ।
 यातेष्टान्तरनिष्ठखान्तिः ३० विष्टतप्रत्यक्त्वलांशैर्गते
 सम्भेद्येऽधिक जनयुक्त स्वक इति स्वाम्यमानं स्फुटम् ॥ १५२ ॥
 पश्चात्रागयनांशकेषु तनवो व्यक्ते चरा ॥ ४ ॥ ७ ॥ १० ॥ इत्याकाः ॥ ३ ॥ ६ ॥ १२
 साक्षे मेषधट्टौ युवत्यनिमिषौ देशे स्थिराः स्युः क्रमात् ।
 इत्यं संस्कृतलम्बमानवशतः स्वाभीष्टदिष्टे स्फुटी-
 कार्याचेत्तनवस्तदायनलवैर्णद्यतयोः संस्कृतिः ॥ १५३ ॥

रामाः पद्मविशिखैः ३।५६ ज्ञताः ज्ञतसुजै४।२४र्थाः स्वरै५।७ सायका
 भूभृद्दिग्निभिः ३।७राशुगाः ज्ञतगुणै५।३४र्बाणाश पश्चाच्छिभिः५।२२ ।
 ओङ्के भार्द्युगे क्रमोत्क्रमवश्यात् सुर्वलदण्डाः पक्षैः
 सम्बलच्छिभुजायनांशकलनात् कर्थन्त एते स्फुटाः ॥ १५४ ॥
 वेदा यावकुमिः४।१७ ज्ञताः रसशरै४।५६र्बाणाश नम्हाच्छिभिः५।२८-
 र्बाणा वाणगुणै५।३५ शराः शरभुजै५।२५र्थाश नेत्राच्छिभिः५।२२ ।
 वाणा रूपगुणै५।३१ शरा रसगुणै५।३६र्थाः पृष्ठलोकुमिभिः५।१५-
 वेदा वाणगुणै५।३५ ज्ञताश चिक्षिभी४।३
 रामा रसर्थैः ३।५६ क्रियात् ॥ १५५ ॥
 सर्वज्ञायनसिद्धमध्येतनवो वेदाः ज्ञतर्थै४।५४ शरा भूपै५।२६स्ते
 हिभुजै५।२२ शराश विशिखै५।५ वेदाः ज्ञताश्चोच्चिभिः४।४४ ।
 वेदा नम्हगुणै४।३८सुलादिषु पुनर्मेषादिवत् साम्यंतं
 प्राक् पश्चादयनांशभूरितगुतामालोच्च साध्या दुर्जैः ॥ १५६ ॥
 लेख्या गत्विशिष्टमुख्यगदिता राश्यादितः साधिता
 अष्टाविंशतिभध्रुवास्तुदुपरि स्तुलाश लिप्ताकाः ॥
 सञ्चारय नभः सदां च पदकैस्ते क्रान्तिपातोऽवा
 राश्याद्याः सगतिभूवैर्गुणनगै७।३स्तस्याद्यः पातवत् ॥ १५७ ॥
 लिप्ताद्याः क्रान्तिपातस्तगतिरिह दियत् ॥
 खं० कुरामा३।१ हिरामा३।२
 कर्था५।१ वाणामयो३।५ज्ञाद्यनसशरमिता५।३
 नागबाणाधूदस्त्रिपृष्ठाः२।३ ।
 कल्पादौ तद्ध्रुवो द्वगगननगकालाः७।०२
 कारणाद्वा गृह्णाद्या

१०८५७ नवचन्द्रुवराश्याद्यः परिशिष्टे प्रदत्ताः ॥

रामाऽभूपा॑६ स्त्रिरामाः३२ शिखरिजलधयो४७

भानि२७ पूर्णर्विवास४० ॥ १५८ ॥

साध्या वा मध्यमार्कानुगतकसिसमागोङ्गुष्ठचंशयुक्ते-

गोभूपचै२१८।१८र्वियुक्ताहिरवश्च१००हताभूपतस्वा२५१६सहीनाः।

वच्छासांशा इतासो पुनरदधिगरै५४हारतः शेषहानि-

स्त्रद्युमाल्यास्त्वासांशां विषमसमफलानुकमात् स्तर्णसंज्ञाः ॥ १५९ ॥

भूयः साधनभानुदोङ्गेलधिट२४कुष्ठोङ्गवाः क्रान्तयो

युज्यासोलालमध्यजाः शितिगिरी सिङ्गास्त्रार्द्धासवः ।

नैरक्षा उदयासवः क्रियमुखा संसाध्यलेख्याः शिशो-

र्वेधायाम्युदयान्तरासव इमे अष्टाः स्तुरामान्तरैः ॥ १६० ॥

प्राग्जस्मार्जितचित्रकर्मविसरं संसारिणां प्राणिनां

यः संज्ञापयितुं सरोजजनुप्राप्तं संसृज्य खेटवजम् ।

द्राष्टव्यप्रवहापमादिविषभ्नान्ती नियोज्य स्वयं

तमुक्त्वै पुरुषोत्तमाल्यमसृजद्वामैतसीशं भजे ॥ १६१ ॥

इत्युलालोङ्गवलनृपालकुलप्रसूत-

श्रीचन्द्रशेष्वरज्ञातौ गणितेऽन्निसिद्धे ।

सिङ्गान्तर्दर्पणं उपाहितबालबोधे

षष्ठोऽपमाद्यण्डवीन्दुरुगायकाशः ॥ १६२ ॥

इति श्रीकृष्णभिष्मरहिंडकदी सिङ्गालदर्पणे स्तुटाधिकारे स्त्रापञ्चिका-

क्रान्त्यादिवर्णनो नाम छहः प्रकाशः ।

* क्रान्तिपातस्त्र पदकानि परिशिष्टे प्रदत्तानि ।

चिप्रन्नाधिकारः ।

सप्तमः प्रकाशः ।

शुक्रायादिवर्षम् ।

दिग्देशकालकलनार्थमयाभिधास्ये
चिप्रभूनामकामकार्कश्वाक्षर्चक्रम् ।
सव्वीपकारकतया प्रथितं प्रकाशं
याज्ञं सुदोपकरणात्मतिप्रवीचैः ॥ १ ॥
दिक्षाधनार्थमवनौ सुसमीक्षतायां
तोर्यैर्विलित्य चतुरच्छि२४मिताङ्गुलेन ।
सूत्रेण मण्डलमसुत्य समस्य मध्ये
स्तर्या१२ङ्गुलं सुसरलं निदधीत शङ्खम् ॥ २ ॥
तङ्गायमाविश्वति यत्र यतो निरेति
प्राक्पञ्चिमस्थित इने किल तत्र बिन्दू ।
दत्त्वा तत्त्वं शरबाहु२५समाङ्गुलेन
सूत्रेण विम्बयुगलं विदधीत धीमान् ॥ ३ ॥
या तत्परस्परसमाक्रमणोत्थरेष्वा
मत्याक्षतिर्भवति तत्त्वं पुच्छमार्गः ।
चिक्रं भवेद् यमकुवेरदिशोरिहौजिम
प्राग्बिन्दुसंस्तिरपक्रमजात्यमेदात् ॥ ४ ॥
याम्योक्तराङ्गपरि यद्वयद्वयोत्थ-
मीनेन वासवजलाधिपयोर्दिशौ स्तः ।
दिष्ठध्यसूत्रवत्वत्वत्वचतुष्टयोद्य-
मीनैर्भवन्ति विदिशोऽन्तरजात्यतस्तः ॥ ५ ॥

शङ्कुच्छायाकृतियुतिपदं कर्णं इत्युच्चते तद्-
वर्गाच्छङ्गोः क्षति १४४ विरहितात्मात्पदं भाप्रभायाः ।
वर्गेणोनात्पदमपि नरः शङ्कुमे कोटिबाह
तद्युग्माग्राहकरमविहितं कर्णसंज्ञं सुधीराः ॥ ६ ॥
योग्यं वर्गं चरमविषमाओज्ज्ञाय मूलं हिनिष्ठं
खल्वा छल्वा समकममुना तत्परा लब्धवर्गम् ।
त्यक्ता पड्क्तौ हिगुणितमिदं व्यस्थ लब्धं चलन्त्या
पड्क्तया प्राप्वद्वति हरणे स्यात्पदच्छार्द्धमस्थाः ॥ ७ ॥
मूलादत्यः प्रभवति यदा मूलशेषस्त्रिनिष्ठो
लिमीभूतोऽस॒६हत सरूपेण॑ मूलेन भक्तः ।
लक्षा लिप्ता यदि पदसमव्याधिकोऽसौ हिनिष्ठः
सैकोऽस्मि४न्नत्रियुतपदद्वत् स्यालक्लाका पुरोवत् ॥ ८ ॥
आयुर्दर्ये गुणकलिकामाचभेदाद्विसप्त७२-
त्यङ्गां भेदो भवति यदतः सूक्ष्मकर्माच कार्यम् ।
रूपादीनां कुरुत नवभिः फालकैर्वर्तमस्ता-
मूलं लिप्तादि च विकलितात्पूर्ववच्छेषकर्म ॥ ९ ॥
येषां येषां गुणनवशतो मूलमानेतुमिष्टं
ते ते हस्ताङ्गुलमुखमया ज्याकलाद्याक्षका वा ।
अङ्गा आङ्गाः क्षतिपदविधौ रूपलिप्ता विलिप्ता
रूपाद्यं स्याद्विकलितक्षतेर्मूलमासं खषड्भिः६० ॥ १० ॥
ऋज्वी द्रुता समपृथुशिखा मध्यमूला दृयष्टि-
दीर्घात्या वाङ्गुलमिति मतो दादशांशः किलासाः ।

* लिमीभूतशत्रुगुच्छत्रियुतमूलद्वत इत्यर्थः ।

किंवा कालानयनविधेये शङ्खमालीङ्गयस्मि
 क्षत्वा स्थायां कलयतु पुरीवर्त्तिनीं पादमध्यात् ॥ ११ ॥
 स्त्रियर्णं वा स्वनयनसमोक्षाभके विभदेत-
 स्थायां चिङ्गं किमपि विदधत् स्थाङ्गुलिभ्यां त्वजेत्प्रभृ-
 यनैवासौ नियतति ततो यावद्रुपं प्रसाता-
 नेत्रोऽङ्गादश्यस्वमितैरङ्गुलैभास्मवैतु ॥ १२ ॥
 स्थाया यस्माहिनकरतनूमध्यविन्दोः सदेषा
 तद्विभागे ज्ञानसुवि तमीऽभावतः सा न हस्या ।
 तस्मात्कार्णन्तिविधिभुजां २ १३ शेन युक्तैव कार्या
 यद्विभार्णं शिवभुज २ १४ गुणं मध्यकर्णीऽङ्गस्य ॥ १३ ॥
 शङ्खुर्नरः कोटिरुदीरितोऽच स्थायाप्रभास्या भुज इत्यमित्तैः ।
 शुल्घास्यमेतत् क्षतियोगमूलं क्षेत्रं निरक्षणं खलु कर्मभूमिः ॥ १४ ॥
 प्राक्प्रखात् खार्षगा रेखा सममङ्गलमुच्यते ।
 निरक्षोऽङ्गता या सा विषुवशङ्गलाभिधा ॥ १५ ॥
 व्यक्तिजसंलग्नं भ्रुवङ्गद्युतञ्च यत् ।
 हस्तमुच्चरङ्गलास्थं तमेरोक्षपरि संस्थितेः ॥ १६ ॥
 विसूतानि निरक्षे तु तनूनि भ्रुवसन्निधी ।
 क्रामाद्युराच्छवसानि प्राक्प्रायतभावतः ॥ १७ ॥
 नाडीष्टतं वैषुवतं प्रतिव्यपमुखाद्य चे ।
 मङ्गलास्थोऽपि क्षेत्राः सुर्मूलोले ख इवाखिलाः ॥ १८ ॥
 इष्टघस्त्रार्द्धजा भा चेत् शङ्खमूलादुदक्षिता ।
 तदा तद्विषुवस्थायान्तरमप्राभिधीयते ॥ १९ ॥
 याम्यस्या चेद्युता साया विषुवस्थायया मता ।
 सममङ्गलगे भानी घस्त्रभैवोक्तराश्वासा ॥ २० ॥

विष्ववहिनमध्यस्थायादिवर्णनार्थतः ।

नतिरच्चः पलस्त्रोद्वतिर्लभ्य इतीर्थते ॥ २१ ॥

धुवस्त्रोद्वतिरक्षांश्चतुर्ला लम्बसमा नतिः ।

अद्वभा पलभाद्वाया विष्ववहिनमध्यजा ॥ २२ ॥

सू—शङ्कुचभाहसि चित्ये पृथक्कर्तविभाजिते ।

लम्बाद्वच्छ्ये तयोद्वापौ लम्बाद्वौ दक्षिणौ सदा । इति ॥ २३ ॥

खदेशाद्वप्रभाद्वानं वस्त्रे सिद्धान्तसम्मतम् ।

दक्षिणोत्तररेखास्त्रो भुजो यः खदिनार्थजः ॥ २४ ॥

तेन संगुणिता निष्ठा कर्णास्त्रा तष्टुःकलाः ।

नता मध्याङ्गसूर्यस्व भुजे सौम्ये तु दक्षिणाः ॥ २५ ॥

याम्ये सौम्याः स्तुरेताद्व क्रान्तिलिपाद्व भास्त्रतः ।

दिक्षेदे मिश्रिताः साम्ये विश्विष्टाः स्त्राद्वलिपिकाः ॥ २६ ॥

सू—तज्जगाद्वज्याथ तद्वर्गं प्रोक्त्य विष्ठाद्वाते ॥ ११८१८८४४ पदम् ।

लम्बाद्वाद्वगुणोऽर्क॑२ष्ट्रो लम्बज्यासोऽद्वभा भवेत् । इति ॥ २७ ॥

द्वायाकार्ननयनं वस्त्रे खदेशे ये प्रलांशकाः ।

मध्याङ्गाकर्ननतांशाद्व दिक्षमत्वे तदन्तरम् ॥ २८ ॥

दिम्भेदे तद्युतिः क्रान्तिस्तज्जगाचिगुण॑४३८ताङ्गिता ।

परमापक्रमज्या ॥ ३७० मा भुजज्यास्त्रा धनुःकलाः ॥ २९ ॥

ग्राद्वास्त्रः सायनेऽजादौ कर्कादौ भार्दतस्युगताः ।

तुलादौ भार्दसंयुक्ताद्वक्रादूना ऋगादिक्षे ॥ ३० ॥

ततोऽयनांशलिपाद्वैपरीत्येन संस्त्राताः ।

भवन्ति खदिनार्थार्कमुक्तस्फुटग्रहादयः ॥ ३१ ॥

स्फुटाकोनात् स्त्रमन्दोद्वात् फलं वामं स्फुटे रवौ ।

स्फुटाद्वन्हीनच्छेत् स्त्रामध्यार्कः स्थिरत्वभाक् ॥ ३२ ॥

८—साक्षार्कार्यप्रक्रमयुतिदिव्यास्येऽन्तरमव्यथा ।

स्वर्णतांशा रवेस्तेभः साध्ये दोःकोटिमौर्बिङ्गे । इति ॥ ३३ ॥

शङ्खमानाशुलाभ्यस्ते दीर्घ्याचिन्ध्ये यथाक्रमम् ।

कोटीच्यया विभज्यास्तौ च्छायाकर्णवहर्दले ॥ ३४ ॥

उभरण्डलस्थेटस्य क्रान्त्योरुत्तरयाम्ययोः ।

द्वितिजोर्हाधरस्थानो भवत्युहत्तजो नरः ॥ ३५ ॥

विषुवद्वापमन्यास्त्री कर्णसोहत्तना भवेत् ।

विज्योर्हण्डलशङ्खास्त्री चरञ्यास्ता च यष्टिका ॥ ३६ ॥

यष्टिरहत्तशङ्खाव्या तदूनोत्तरयाम्ययोः ।

गोलयोः क्रमतः शङ्खर्भवति स्वदिनार्द्धजः ॥ ३७ ॥

अथवा वद्यमाणान्त्या गुणितोहत्तशङ्खना ।

चरञ्यास्ता भवेच्छशुद्धदण्डिणकाष्ठयोः ॥ ३८ ॥

९—नतांशभुजकोटिज्ये द्वग्न्याशङ्खच्यके मते ।

क्रान्तिज्या विषुवलर्णहत्तास्ता शङ्खजीवया । इति ॥ ३९ ॥

अथा माध्याङ्किकी सैव सौम्ययाम्यापमानुगा ।

स्वेष्टकर्णहत्ता मध्यकर्णस्तायेष्टकालिका ॥ ४० ॥

किंवा मध्येष्टकर्णभ्यां क्रान्तिज्या गुणिता षट्यक् ।

सम्बञ्यास्ता च मध्याग्रा स्वेष्टाग्रा भवति क्रमात् ॥ ४१ ॥

चलांशसंखते भानौ भेषादौ गोल उत्तरः ।

तुलादौ संस्थिते याम्यः पुरोत्तोऽप्यच कार्यतः ॥ ४२ ॥

सौम्यगोले यदाकार्या विषुवच्छायतोऽधिका ।

तत्तयोरन्तरं याम्यभुजः स्वाच्छशुमूलतः ॥ ४३ ॥

न्यूना चेदन्तरं सौम्यो बाहुर्याम्ये तु गोलके ।

अन्नप्रभाप्रयोर्योगः सौम्यो बाहुर्दिनार्द्धजः ॥ ४४ ॥

सममण्डलरेखायां यदा विश्वति शङ्खभा ।
 तदा भाकर्णकालाः स्युः सममण्डलजा इति ॥ ४५ ॥

सममण्डलभानः स्याद्रवौ दक्षिणगोलगी ।
 अच्चाधिकेऽपमे सौम्ये न स्यात्तचाल्यके भवेत् ॥ ४६ ॥

लम्बन्या विषुवद्वान्नी सौम्यक्रान्तिज्ययोहृता ।
 सममण्डलकर्णः स्यात् किंवाच्चज्यार्क१२ताङ्गिता ॥ ४७ ॥

तत्क्रान्तिज्योहृता किंवा दिनार्दिष्ववणाहृता ।
 अच्चप्रभा दिनार्दिष्वाहृता कर्णः स एव हि ॥ ४८ ॥

अच्चकर्णहृता सौम्यक्रान्तिज्याच्चप्रभोहृता ।
 सममण्डलशङ्खः स्यात्तच्चिज्यावर्ग११८१८८४४जान्तरात् ॥ ४९ ॥

मूलं द्वग्ज्यारवि१२न्ना सा शङ्खभक्ता भवेत्प्रभा ।
 चिज्या सूर्यहृता तेन* भक्ता प्रागुदिता श्रुतिः ॥ ५० ॥

८—स शङ्खः स्वाक्षरीवान्नः परक्रान्तिज्यार्क१७०हृतः । इति ।

फलच्छायार्कवाहुज्या तद्वर्गुर्भुजकेन्द्रकम् ॥ ५१ ॥

ततः पूर्ववदानेयौ छायार्कस्फुटभास्करौ ।
 अथोच्चते कोणशङ्खोः सिद्धयेऽग्रज्ञकादिकम् ॥ ५२ ॥

८—खक्रान्तिज्या चिजीवा१४३न्नी लम्बन्याप्तायमौर्विका ।
 खेष्टकर्णहृता भक्ता चिज्यायाहुलामिका६६ ॥ ५३ ॥

खमध्यात् कोणरेखास्यसूर्यात् चितिजगामिनी ।
 कोटीज्या कोणशङ्खत्वेनोच्चते तद्विसोमग्ना ॥ ५४ ॥

या विदित्तच या च्छाया कोणच्छायेति सा मता ।
 सौम्यापमे स्वाक्षरसमे न स्यातां कोणशङ्खमे ॥ ५५ ॥

* सममण्डलशङ्खा ।

यदि मध्वाङ्गो भानुर्द्विषतसां नतसादा ।

कोषमहुसादामेयां नैकर्त्त्वां प्राक् प्राप्तयोः ॥ ५६ ॥

स नतयेदुत्तरसां तदेशानमहिष्योः ।

कोषमहुप्रभाकर्णेः कोषास्त्वं साध्यतां नतम् । ५७ ॥

चिष्यावर्गर्वितीपृष्ठ०६८२२३ग्रन्थावर्गेनालृतविभिः १४४ ।

निष्प्रान्वृवर्गदस ७२युक्तप्रसभा वर्गभाजितात् ॥ ५८ ॥

सर्वं तत्करणी नाम कर्मभूमो निधायताम् ।

पुनरप्यव्यक्तार्क १२ इविषुवच्छायताडिता ॥ ५९ ॥

हग्द्रा ७२ व्येनाक्षभावर्गेणोदृताक्षफलं भवेत् ।

तद्वर्गकरणीयोगाच्चूलमक्षफलान्वयुक् ॥ ६० ॥

क्रमतः कोषमहुः स्याइविष्णोत्तरगोलयोः ।

८—तमिष्यावर्गविष्णेषाच्चूलं हृग्ज्याभिधीयते ॥ ६१ ॥

स्यामहुना विभज्यासे हृक्षिष्ये हादशाहते ६७ ।

हायाकर्णें तु कोषेषु यथासं देशकालयोः । इति ॥ ६२ ॥

संस्कृतस्यायनांशैर्या भास्तो वाहुमौर्विका ।

साम्बापक्रमजीवा १३७० इति लग्न्यास्तीदयज्यका ॥ ६३ ॥

यतोदयज्या भूरामसिद्धा २४१ स्यायनाल्लगः ।

विदिष्यूदयमस्त्वा यात्कर्णे विषुवे पुनः ॥ ६४ ॥

सर्वं पूर्वापरयोः समेव्योः परितो भ्रमन् ।

कोहस्ये प्राङ्गुतं यावत्तावयन्त्यक्षुतं एवी ॥ ६५ ॥

क्रान्तिभावठिकायांश्यं सर्वं पूर्वं दिग्विजात् ।

भास्तोः संसाध्यतत्कालप्रभवात् पुनराग्नेत् ॥ ६६ ॥

अभीष्टकालतस्त्राया च्छायातः काल उच्चते ।

यज्ञमनाज्ञमयज्ञादौ सलभा; स्वर्यहाः सुटाः ॥ ६७ ॥

इष्टकालनतासुम्यो योलुमज्ञा प्रसाधते ।

सा नतोलुमजीवेति ज्ञेया वासरभागयोः ॥ ६८ ॥

चिन्माधरज्ञा हीनाक्षा दधिक्षोत्तरगोलयोः ।

अन्त्या नतोत्क्रमज्ञोना सोबतज्ञाभिष्ठीयते ॥ ६९ ॥

स्वाहोरात्रार्दकर्णेन गुणिता सा चिजीवया ।

विभक्ता चेन्नवेच्छेदो लम्बज्ञान्नः स भाजितः ॥ ७० ॥

चिभज्ञया भवेच्छशुद्धार्दगपरिशीघ्रितात् ।

चिन्माधर्गत् पदं हृग्ज्ञा छायाकर्णौ तु पूर्ववत् ॥ ७१ ॥

८—अभीष्टच्छाययाभ्यस्ता चिन्माधर्गताऽप्ति ।

हृग्ज्ञा तद्गर्गसंशुद्धा चिन्माधर्गच्छ यत्पदम् ॥ ७२ ॥

शङ्खः स चिभजीवान्नः स्वलम्बज्ञाविभाजितः ६८ । इति ।

किंवाचकर्णगुणितः सूर्या १२सञ्चेदसंश्वकः ॥ ७३ ॥

स चिन्माध्रो युजीवास उबतज्ञा तयोनिता ।

स्वान्त्या नतोत्क्रमज्ञा स्यात्स्वावापं नतासवः ॥ ७४ ॥

स्वासरदलप्राणास्तदूनाद्वावतासवः ।

रसोऽहृता विनायः स्युः प्राक्पश्चिमकपालयोः ॥ ७५ ॥

प्रदर्शते विशेषोऽच्च यद्यत्या सप्तविंशतिः ।

भवेन्नतोत्क्रमज्ञा तदन्त्या वर्गात्परित्यजेत् ॥ ७६ ॥

उबतज्ञाक्षतिं शेषान्मूलं चिन्माध्यजीवयोः ।

योगादेन हतं भज्ञादन्त्या स्वर्णतासवः ॥ ७७ ॥

नतोत्क्रमगुणस्त्रिज्ञाधिकसेत्त्रिज्ञयोजितः ।

ज्ञेयात् क्रमगुणाच्चाप्यस्त्रिज्ञाच्चापाप्तॄ४०० न्वितोऽसवः ॥ ७८ ॥

स्वः नतासवस्त्रिज्ञाधगुणोप्तॄ४०० यदि चाधिकाः ।

तदा तदूनिताः शेषात् क्रमज्ञा चिन्माध्याभिता ॥ ७९ ॥

स्वाक्षरोत्क्रमजीवाथ प्राप्तिष्ठा ये न तासवः ।
 स्वाहोत्तराचासु गुणिताः सूक्ष्माशक्रासुभिर् १६०० हृताः ॥ ८० ॥
 छायार्कस्याप्यथायातः सममण्डलशङ्कुतः ।
 वक्षाम्यानयनं स्वाप्नागुणिता लम्बमौर्विका ॥ ८१ ॥
 इष्टकर्णाङ्गुलैर्भक्ता क्रान्तिज्यतो भुजज्यका ।
 ततः प्राप्तवदैश्छाया सूर्योऽशैरायनैः स्फुटः ॥ ८२ ॥
 चिभजीवा ३४३८१२ गुणिता समविम्बन्धवो हृता ।
 सममण्डलशङ्कुः स्वात् चोऽप्यस्तः स्वाक्षर्जीवया ॥ ८३ ॥
 परमापक्रमज्या १३७० सः फलं भानीर्भुजज्यका ।
 ततः केन्द्रं ततश्छायारविः प्राप्तदसौ स्फुटः ॥ ८४ ॥
 छायाम्नान्तिपथो निरुप्यत इह प्राप्नैः समे भूतले
 हृते यज्ञलशङ्कुनान घटते सर्वत्र तत्पर्वदा ।
 गोले तदघटना भविष्यति यतस्त्वमिन्द्रिया वस्तते
 रात्रेः काल इहोचतेऽय भयुतौ वक्ष्यताराध्रुवैः ॥ ८५ ॥
 मध्ये व्योमगतैश्चक्षवशतो निवित्य मध्यां तनुं
 तां संख्यत्वं चलांशकैर्गतघटीरानीय रात्रर्हजात ।
 सूर्योक्त्रान्तचलांशसंख्यतश्चाह्नोग्या घटीर्मध्यजा-
 स्त्वयुग्मान्तरभुक्तामध्यभघटीः संयोज्य सर्वास्ततः ॥ ८६ ॥
 प्रोज्ञगर्कद्युदलच्च शिष्ठघटिका रात्रौ गताः स्फुर्दिन-
 स्याद्वेनाथ युता भवन्त्युदयतः सूर्यस्य ता निर्गताः ।
 इत्यं मध्यभभीग्यकालतपनाक्रान्तर्द्धभुक्तान्तर-
 क्षेत्राणां शुतिर्दिनार्दरहिता स्वादेष्वकालो निशः ॥ ८७ ॥
 कालाद्यद्यपि लग्नसिद्धिरदिता भूयोऽच कौतूहलाद-
 याम्योदग्वलयोर्हुगोडुवशतो दग्दृक् २ चलांशस्तुठाः ।

ये प्रागुल्लदेशजानि गदिता स्त्रास्त्रदीयान्वयं
वस्थे भुक्तपलान्वयः प्रमुदिताः स्युर्योगताराविदः ॥ ८८ ॥

यन्नवत्त्रगतार्कवासरदले यः स्वाहिलग्नः स्फुट-
स्त्रस्मिन् भै गगनार्द्धगे स हि भवेत्तस्त्रमोऽस्त्रं ब्रजेत् ।

विष्णो(२२) खार्द्दिगतेऽजलम्नजपलान्वभोधिनम्दा८४ धने(२३)
तस्मात् खाक्षतयः२२० प्रचेतसि(२४) हृषा-
इष्टोमाष्टनेचाणि८८० च ॥ ८९ ॥

प्रामाद्रे(२५)ऽविष्टश्चो८४ व्रजन्ति मिथुनात्तमादहिर्बुधम्भे(२६)
वेदाद्रिच्छितयो१७४५थ कर्कटतनोः पौष्णे(२७) नवाम्भोधयः४८ ।
अश्विन्यां(१) स्वरवासवा१४७८ यमम्भे(२)-

इष्टार्थास्त्रिनो२५६५थाग्निम्भे(३)

सिंहादद्रिरसा६७ विधौ(४) स्वरघना१७७-

चन्द्रे(५) स्त्रिया लोचने२ ॥ ९० ॥

दीद्रे(६)ऽस्याः करिमार्गणाऽप्य अदितिम्भे(७)

हे२ तौलितोऽस्माहुरौ(८)

विदेन्द्रा१४४ भुजगे(९) ततोऽविष्टतयः१८४

पित्रे(१०) रदाः३२ कीटतः ।

योना(११)वद्रिनवेन्द्रवी१८७५र्यमसुरे(१२)

पञ्चाष्टपञ्चा२८५४स्त्रो

हस्ते(१३)चापत ईश्वर्णर्तव६२ इभा-

इष्टाष्टोण्य१८८४स्वष्टरि(१४) ॥ ९१ ॥

स्त्राती(१५)नक्रत ईश्वरेन्द्रव१२ इतः शक्राग्निम्भे(१६) ज्येष्ठिला१५१

मैत्रे(१७)इष्टाइष्टश्चो२६६ मघोनि(१८) घटतो

इद्यपञ्चानि६७ मूले(१९) ततः ।

साम्यवीचि२३१ जले(२०) इत्यात् स्वप्नोद०

यज्ञे(२१) इत्यात्मदो१५२

यातानागतभास्तरात्तुपस्त्र्यलमालीचताम् ॥ ८२ ॥

सिद्धान्तशिरोमणी यद्यद्युग्मतये भास्तरः

देवाणां भुजकोटिकर्षष्टनां नानाविधां सूक्ष्मिभिः ।

यद्यश्चोत्तरविसरेष गच्छिते दिग्देशकासाप्तये

तद्यास्थासहितं यतोऽस्मि हि मया तप्तोऽस्मि वाम्बीरवात् ॥ ८३ ॥

सिद्धान्तप्रथयादसभि मयका यो यो विशेषो दृश्या

तुश्चस्त्रियिते मदिष्टमिह तत्त्वाङ्गतासिद्धये ।

सर्वग्रन्थतिर्बभूव गच्छिते गोक्षान्विते द्विहते

देवाणामुपपत्तयो हि सुखभास्तलिं वचोविस्तरैः ॥ ८४ ॥

यत्ताष्टाविकासाव्यनन्दकु१८।४ द्व्यवैरक्षः समक्षीकृतो

व्यवात् सार्वतरसर्वकौः२७६।३० खल्कुञ्ज२०० भूमध्यरेखाङ्गतः ।

सिद्धं योजनकौः स्तदेशविवरं तत्त्वासिताद्वै श्ल-

ग्नीलेखाकमलाविलास्यलमलंकुर्याचादीयं मनः ॥ ८५ ॥

इत्युलालोक्ष्यत्वपालकुलप्रसूत-

श्रीचन्द्रश्चरकृतौ गच्छितेऽस्मिद्देष्व ।

सिद्धान्तदर्पणं उपाहितवालबोधे

चिप्रश्ववान्मुनिभितः शमितः प्रकाशः ॥ ८६ ॥

इति श्रीचन्द्रश्चरसिद्धतौ सिद्धान्तदर्पणे चिप्रश्वाधिकारे

शुक्लायादिवर्णनीनाम सममः प्रकाशः ।

अष्टमः प्रकाशः ।

चन्द्रयहस्यर्थम् ।

आत्मा॑ साहितिका॒ः पुराणनिपुणास्तन्मेष्टका॑ वैदिका॒ः

स्नानार्चाजपहोमदानष्टतिनां यस्मिन्ननं फलम् ।

प्रोक्तुर्यस्त महाचमलृतिकरो लोकस्त तिथादिके

विश्वासावहमिन्दुतिगममहसीर्वश्वाम्यहं तं यहम् ॥ १ ॥

पश्चान्तसाधितविपातविधीर्भुजांशा

विश्वा॑३८का॒ यदि॒ तदा॒ यहस्यवोऽस्य ।

तस्माद्विधी॒ शिखितमोऽन्यतरान्तिकस्ये

चिक्ष्यो॒ यहोऽनिकृ॑३८वावधि॒ पूर्णिमान्ते ॥ २ ॥

सूर्ययहो॒ धृति॑४८वान्ममान्तजेऽमे

यस्तो॒ मतोऽन्तिकवशात्॒ शिखिना॒ गुरेति॒ ।

प्रत्यक्ष॑ पुरो॒ नतगुणां॑४६युतीनस्या-

दर्गान्तकालिकसुधाकरदिक्शरस्य ॥ ३ ॥

तत्कालविचिभतगूनतवाहुजीवा

यस्त्वायकस्य॑ च॒ युतेर्वियुतेर्व येषात्॒ ।

दिक्षाम्यभेदजनुषः॒ क्रमशः॒ स्फुटेषौ

न्यूने॒ छतान्तिकृ॑४८८इनयहस्यवः॒ स्वात्॒ ॥ ४ ॥

तत्॒ क्वापि॒ याम्यनतिभूरितयोत्तरेषौ

सार्दांश्वकृ॑३०४पि॒ स॒ भवेदपि॒ निःश्वरत्वे॒ ।

न॒ क्वाप्यथो॒ नयनमल्लगेऽपहृते॒

स॒ स्वाहिपातश्विदोश्चिनगां७शतोऽस्ये॒ ॥ ५ ॥ इति॒ यहस्यवः

पर्वान्तसंस्तुतिरवीन्दुसमीक्षतीन-

भूभाविभुप्रमितिवाचपिभानकाक्षौ॒ ।

सप्तमनावनतिदिव्यस्तगाहुतादैः
 शास्त्रान्तरादिह विशेषमवेत सत्तः ॥ ६ ॥
 राकामयो इवस्तिप्रभवोच्चमध्य-
 सिंहे विधौ तपनभार्षदिवाकराभ्याम् ।
 न्यूनेऽधिकेऽन्तरपराः प्रथमेन्द्रस्त्वर्य-
 भुक्त्यन्तरेण विहृता विघटीफलेन ॥ ७ ॥
 तिथ्यन्त आव्यवियुतः समपर्वकाल-
 स्ताल्कालिकार्कभद्रलच्च रविश्च सूक्ष्मः ।
 विद्यः शशी समकलाविति तौ भविता
 किञ्चोच्यते क्वचन पर्वणि तद्विशेषः ॥ ८ ॥
 सूर्यस्य दोर्गतिफले उदयान्तरच्च
 यद्येकदा चितयमेतद्वाणं धनं स्यात् ।
 तत्रोदयान्तरभुजान्तरके सुधांशो-
 भास्त्रहृतेः फलयुते विकलास्ततस्ताः ॥ ९ ॥
 शीतांशुदोः फलकला गुणिता विभक्ता-
 स्तहग्रासयोजनचयेन ४४ च पूर्णिमायाम् ।
 दशें हृतासु रवियोजनकै ७२००० विंशिसा
 लव्याश ताः पुनरिनेन्दुगतान्तरासाः ॥ १० ॥
 दण्डादिकैरिह फलैः समपर्वयुक्त-
 मूनं पुरोद्धितफलचितयर्णतायाम् ।
 खले क्रमाद्वति दृक्षममच कार्या
 सूर्याङ्गयोः समकलीष्टतिरक्तपूर्वा ॥ ११ ॥
 द्विसप्ततिसहस्र ७२००० योजनमितार्कविष्वायति-
 र्महापुरुषवाचयेत्यतुजगावथर्वा चुतिः ।

मयैतदनुसारतो नयनगीचरचंयह-

प्रमाणपरिधिघङ्गादिकमकश्मलं कल्पते ॥ १२ ॥

विवच्छिष्कश्चद्विरसविधु१६२भागः समुदितो

विधेार्विभव्यासः क्षतक्षतचतु४४४र्योजनमितः ।

भुवः प्राड्विद्विष्टः१६०० स च सवितुरर्थाम्बुधिः४५लवी-

इतरीक्षे वक्ष्येऽहं अवणमथ भानोः शशभृतः ॥ १३ ॥

भूमध्यात्सदलावधि ग्रहपतेः कर्णास्थमार्गवतु-

र्नन्दहिपपूर्णतर्कधरणीभृ७६०८२६४द्योजनो मध्यमः ।

शीतांशोः शरपुष्करचितिधरस्तम्बेरमाशोधयो४८७०५

मध्यस्य श्रुतियोजनान्वय तयोः स्पष्टा भवेत्तन्दजा ॥ १४ ॥

भास्त्रमण्डलयोजनानि७२००० गुणभूपक्षाच्चिर२१३भक्तानि चे-

द्विभव्यासकला३२।३२ भवन्ति सवितुर्मध्या निशास्त्रामिनः ।

तान्वेवत्तु६गुणानि पञ्चकरिभिर्भक्तानि चेमण्डल-

व्यासस्यापि कला३।२० भवन्ति धरणीच्छायाकलास्तन्दवत् ॥ १५ ॥

मन्दकोटिफलयुक्तदूनिता

नक्कर्किंसुखमन्दकेन्द्रके ।

त्रिज्यका भवति संस्तुता तया

वर्जिता हिगुणितत्रिमौर्विका४८७६ ॥ १६ ॥

श्रेष्ठक्रेण विहृतात्तिभज्यका-

वर्गतः११८१८८४४ फलकलाम्बकः स्फुटः ।

मन्दकर्ण इनचन्द्रयोः चिते-

मध्यतोऽन्यखसदां रवेभवेत् ॥ १७ ॥

मन्दकर्णहतयोजनश्रुतिस्त्रिज्यया किल हृता भवेत् स्फुटा ।

मध्यकर्णहतविभव्यतिस्त्रिज्यया स्पष्टकर्णविहृताः परिस्फुटाः ॥ १८ ॥

सिहानश्चिरोमष्टि - मन्दुतिर्द्वाक्षुतिवद्यसाध्या

तथा निभज्याद्विगुणा ६८७६ विहीना ।

चिज्याङ्गतिः ११८१८८४ शेषहृता स्फुटा स्था-

क्षिप्ता शुतिस्तिगमरुचेव्विधोऽव ॥ १८ ॥

लिप्ताशुतिस्तिगुणेन भक्तः

स्थष्टो भवेद्योजनकर्ण एवम् ।

विष्वं रवीर्द्विशर्तु ६५२२ सङ्गा-

नोन्दोः खनागाम्बुधिः ४८ योजनानि । इति ॥ २० ।

भास्त्ररोक्तस्फुटकर्णसाधनं यद्यपि स्फुटतमं तथाप्यहम् ।

प्राह कोटिफलतो भुजान्तभाग्विष्वमध्यसमतार्थमेव हि ॥ २१ ॥

मध्यमार्कशश्चिविष्वजाः कलाः

स्फुटतव्यथमभुक्तिताडिताः ।

मध्यभुक्ति ६८८८०।१५ विहृताः स्फुटत-

इन्द्रविसृतिरदः फलानि वा ॥ २२ ॥

किं वा विष्वास्तिगुण ३४३८ गुणिता योजनैः स्वैर्मितानां

स्फुटत्यापाः स्फुटतरकलाभासुभूभाविधूनाम् ।

यदा भास्त्रहतिफलखद्रां १० शयुक्तोनितास्ता

मध्याः ३२।३२ स्थष्टाः स्फुरिनकलिकाः कर्किनक्रादिकेन्द्रे ॥ २३ ॥

मध्यं मानं ३१।२० गतिफलकलापञ्चविंश्यांशकस्य

त्यागयोगात् स्फुटविधुमितिर्नक्रकर्णादिके स्थात् ।

रुद्र ११ घो वा स्फुटरविगतिः खाच्छि २० भक्तार्कमानं

सप्तोनेन्दु स्फुटगतिकलास्त्व २५ भक्ताः स्फुटमानम् ॥ २४ ॥

भूव्यास १६०० निघः स्फुटसूर्यकर्णी

भूयसहोनार्कतनू ७०४०० विभक्तः ।

फलं तदा मूलश्रिखान्तदैर्घ्यं
सूचीनिभायाः पृथिवीप्रभायाः ॥ २५ ॥

श्रीरोमध्ये—भूव्यासहीनं रविविश्वमिन्दु-
कर्णाहतं भास्त्रकर्णभत्तम् ।
भूविस्तृतिर्लंब्धकलेन हीना
भवेत् कुभाविस्तृतिरिन्दुमार्गे । इति ॥ २६ ॥
तन्मानलिप्ता शशिववसाध्याः
किंवा नगां ऽशः शशभृष्टतेर्यः ।
सोऽष्टाद्वयनिष्ठेषुमनू॑ ४५ ष्ठतार्क-
गत्यूनितः स्यात्तमसः प्रमाणम् ॥ २७ ॥

भूभा विधुं चन्द्र इनं पिधत्ते यदा तदैव ग्रहणं तयोः स्यात् ।
पाताख्यराहो भुजस्त्रिकर्णात्तस्यासुरग्रास इति प्रशस्तिः ॥ २८ ॥

श्रीरोमध्ये—दिग्देशकालावरणादिभेदा-
व्र छादको राहुरिति द्वुवन्ति ।
यन्मानिनः केवलगोलविज्ञा-
स्त्वसंहितावेदपुराणवाह्नम् ॥ २९ ॥
राहुः कुभामण्डलगः शशाङ्कं
शशाङ्कगच्छादयतीनविश्वम् ।
तमोमयः शशुवरप्रदानात्
सर्वांगमानामविरुद्धमेतत् । इति ॥ ३० ॥

प्रभा भुवो भास्यति भानुभादें तद्वर्भमभ्ये यदि शुभ्रभानुः ।
जश्वहिष्वहिष्वुख एति वेगात्तत्तद्वः सातपविश्वलोपात् ॥ ३१ ॥
भूभानुमध्ये यदि शीतभानुर्गच्छन् रविं छादयति प्रतीच्याः ।
भास्त्रद्वहस्त्रहितयस्य पूर्व्यानेऽपि शुभ्रांशुगतेर्महत्त्वात् ॥ ३२ ॥

कुजादिपातेषु यथा तुरीयफलस्य वाचो धनहीनभावः ।
 तथा दिगंशास्थफलेन राहुः सूक्ष्मः स्फुटसुर्यशशीव कार्यः ॥ ३३ ॥
 पातोनताल्कालिकचन्द्रदोज्यास्वाषान्निइदभागेन युतार्हता च ।
 चापीक्षता षड्डिता फलं स्वात् कलादिकं स्थष्टशरः सुधांशोः ॥ ३४ ॥
 विपातचन्द्रस्य भषट्क आद्ये सौम्यो हितीये स च दक्षिणः स्यात् ।
 चितिप्रभारोपयतो विलोमस्वन्द्रयहे दिक्शर एव वेदः ॥ ३५ ॥

चापं विना कोटिफलं तथास्य
 युत्वा हतं पातशशाङ्कगत्योः ।
 विज्ञाहतं बाणगतिः स्फुटा स्या-
 तस्वस्तुतेः क्रान्तिगतेः स्फुटत्वम् ॥ ३६ ॥
 लेख्यं विपातेन्दुभुजाव्यिपद्म-
 खरण्डैः शरांशादिसहान्तरं वा ।
 कोटीफलं तहतियोगनिष्ठा-
 न्तरं गतिस्तत्त्वयमा२२५८मिष्ठाः ॥ ३७ ॥*

यहा विपातेन्दुभुजोत्यलिता दृपां१६शहोना गिरिश११विर्भक्ताः ।
 फलं शरः पातविहीनचन्द्रबाहोर्घटहार्दीवधि कल्पनीयः ॥ ३८ ॥
 छायच्छादकमानयोगदलतो न्यूनः शरस्वेतदा
 आसः स्वात्र शरेऽधिके स्फुटतरे तमानयोगार्दतः ।
 प्रोक्षक शष्टशरस्व शिष्टकलिकाश्छन्ना भवन्त्येव ता-
 श्छायाद्यद्यधिकास्तदैव सकलयासोऽव्यरव्यापकः ॥ ३९ ॥
 सर्वशन्द्रमसः पुरो दिशि रवैः पशाहिमोक्षोऽव्यदिक्-
 प्रायः स्वात्र निमीलन हि सकलयास्त्रापिधानव्याप्तः ।

* इति विचेपखखा परिशिष्टे इष्टव्या ।

त त्रीभीलनमेव किञ्चिदुदिते स्वच्छादकामण्डले
तत्त्वाध्ये दृगगोचरांशुरुदितो आसो विमर्हार्दिभिरः ॥ ४० ॥

पर्वान्तःसमलिपिकेन्दुरविजो भावेऽच चक्रे क्रमा-
चान्द्रस्य ग्रहणस्य मध्यसमयः सौरस्य सङ्ख्यनः ।

मानैक्यार्द्धकृतेः स्फुटाशुग्रज्ञतिं प्रोजक्तावशेषात्पदं
षष्ठ्या सङ्खुणितं दिनेशशशिनोः सूक्ष्मस्वभुक्त्यन्तरा ॥ ४१ ॥

भक्तं तत्फलनाडिकाः सपलकाः स्थित्यर्द्धजा मध्यमा
ग्राह्यप्रोज्जितमानयोगदलतः स्वप्नाद्वियुक्तादिषीः ।

क्षत्याशेषपदात् पुरेव घटिका मध्या विमर्हार्द्धजाः
पर्वान्तः स्थितिमर्हखण्डवियुतस्तद्युक् क्रमादुत्क्रमात् ॥ ४२ ॥

मध्ये सर्पनिमीलने च भवत्स्त्रीभीलनोमोक्षकौ
तत्त्वालिकपातसूक्ष्मशशिजैर्बाणैः पुनः साधिताः ।

सर्पाद्या असङ्कल्पियास्थिरतराः स्थष्टाः स्वुरिन्दो रवे-
स्वेते स्वस्वविलम्बनैः सह परिसष्टा मुहुः संस्तुताः ॥ ४३ ॥

वस्त्राम्बन्त विशेषमीश॑ गुणितं मध्ययहेषोर्दलं
सूर्येन्द्रव्यगतान्तरोदृतमिष्ठो स्यार्द्धमाने फलम् ।

नादाद्यं वियुतं युतं त्वितरथा पर्वत्यतस्तत् स्फुटं
तत्त्वालेन्दुशराद्यपर्वशरयोरन्तर्विलिपाकृते ॥ ४४ ॥

अर्द्धान् भूलभिहादिपर्वशरतः संशोध्य शेषः स्फुटः
स्यादाणस्तत आगते स्थितिदले स्थातां समे विस्फुटे ।

आसो दृक्षमतामुपैति च ततः सर्पाद्यः स्युः सङ्कृत्
पश्चाद्या कथयिष्यते धरणिभा सा दृक्षमा गृह्णताम् ॥ ४५ ॥

अथेष्टकालाद्वसनप्रमाणं आसादभीष्टासमयं प्रवच्ये ।

पूर्वं च भागे ग्रहणेष्टनाडीं स्थित्यर्द्धतः प्रोजक्त ततोऽवशिष्टैः ॥ ४६ ॥

दण्डैर्निहन्याद्वाहकालहारं षष्ठा भजिकोटिकलाविधोः स्युः ।
 भानोर्यहे कोटिकलाश मध्यस्थित्यर्द्धनिन्नाः स्फुटलम्बनोत्यैः ॥४७॥
 स्थित्यर्द्धदण्डैर्विहृताः स्फुटाः स्युस्तलालविकेपकलाभुजोऽत्र ।
 दीःकोटिवर्गेऽथपदश्च कर्णस्तदूनमानैक्यदलं पिधानम् ॥ ४८ ॥
 भागे परस्मिन् अहणस्य मोक्षस्थित्यर्द्धतः स्वेष्टघटी विशेष्या ।
 शेषो रवीन्दुस्फुटसूखभुक्त्यन्तराहतः षष्ठिहृतः स कोटिः ॥ ४९ ॥
 ताळालिङ्गेन्द्रोः शर एव बाहुः स्थष्टो रवैः कोटिकलाः पुरोवत् ।
 आसस्तथा यः कलिकालकः स्याक्षंश्चायते सद्विरतोऽवशेषः ॥५०॥
 अस्ताः कलामानयुतेरथार्द्धत् संशोध्य शेषः अवणाभिधानः ।
 तद्वर्गतस्तस्मयस्फुटेषु वर्गेनिताभ्युलकलाश कोटिः ॥ ५१ ॥

सूर्यग्रहे लम्बनसंस्तृतेष्ट-
 स्थित्यर्द्धसन्ताङ्गितकोटिलिप्ताः ।
 मध्यस्थितादेन हृताः स्फुटाः स्युः
 षष्ठाहृताः कोटिकला रवीन्द्रोः ॥ ५२ ॥
 भुक्त्यन्तरासाः फलनाङ्गिकाभिः स्थित्यर्द्धमूर्नं सदभीष्टनायाः ।
 विमुच्यमाने त्ववशिष्टलिप्ता अभीस्तियासतया प्रकल्पयाः ॥ ५३ ॥
 प्राग्वत्ततः स्यादवशिष्टकालो रविग्रहे स्यार्थिकामौक्षिके ये ।
 स्थित्यर्द्धके मध्यतयोदिते ते कर्मान्तरं लम्बनजं तयोर्यत् ॥ ५४ ॥

अथाभिधास्येऽयनजं पलोऽप्तवं
 कलास्तरूपं बलनहयं तयोः ।
 यतो अहस्यर्शविमोक्षमध्यजा
 दिशः स्फुटाः स्युर्नभसः कपालयोः ॥ ५५ ॥
 चलांशसंस्कारवदर्कचन्द्रयोः
 स्वकोटिलिप्ताः खमहीन्द्र१४।१०ताङ्गिताः ।

खखाब्धिवाणी५४०० विष्वास्तास्ततः फलं
 कलात्मकं स्याङ्गलनं स्वमायनम् ॥ ५६ ॥
 हिमांशुभान्वोः स्वदिनार्दतो नतं
 पलात्मकं खाङ्ग८०हतं दिनार्दजैः ।
 निजैः पलैर्भाजितमंशकादिकं
 नतं पुरः पश्चिमजं दिनार्दयोः ॥ ५७ ॥
 निजाच्चभागा नतभागताङ्गिता
 नवत्य८०वास्ताः फलमच्चसम्भवम् ।
 पुरोनते स्याङ्गलनं तदुत्तरं
 नते च पश्चाज्जनिते हि दक्षिणम् ॥ ५८ ॥
 तयोः पलोत्थायनयोः समांशयोर्युतेविष्योगात्तु विभिन्नकाष्ठयोः ।
 स्वकं भवेहिग्वलनांशकादिकं तदङ्गुलाद्यं परिलेख इष्टते ॥ ५९ ॥
 पुरोदितं सूर्यदिनं विधूदया-
 स्तयोसु मध्ये दिनमस्य सम्भातम् ।
 दिनान्तसिद्धावयनांशसंस्कृतौ
 विधाय भास्त्रच्छश्चिनो तटक्षयोः ॥ ६० ॥
 रवेरभुक्ताः शशिनो गता लवा
 निजोदयज्ञाः खगुणो३०कृताः फले ।
 तदन्तरोत्थास्तनवश षट्शरा५६-
 सवश युक्ता घटिकादयोऽन्त ये ॥ ६१ ॥
 दिनादितस्तत्र भवेहिधूदयः
 परेद्युरकीर्दयकालिकौ तथा ।
 विधाय सूर्यस्य स षड्भशीतगोः
 समे गृहे भुक्तलवोदयान्तरम् ॥ ६२ ॥

यहान्वतायां रविभोग्यचक्रमो-
 गतांश्कालदययोग ऐन्द्रवः ।
 इनोदयादस्तमयः स षट्घरा ५६-
 सुभिर्विशुलभ्वनजैः स्फुटः पुनः ॥ ६३ ॥
 स्वकालविवेपकलाः पलप्रभा-
 हुलाहताः सूर्य १२हताः फलासुभिः ।
 युतोनितः स्यादुदयोऽप्यवागुदक्-
 शरक्रमादस्तमयसु हीनयुक् ॥ ६४ ॥
 निशापते: सूक्ष्मगतिर्निशार्द्धजा
 कलामिका नन्दसुधांशु १६भाजिता ।
 फलैः पलैः सङ्खलिता निशामिति-
 र्भवेत्तदीयं दिनमानमेव वा ॥ ६५ ॥
 याम्यायनान्तहरिति ध्रुवतो यदेव
 स्थानं दलोनक्षत्रबाहु २३।३० स्वान्तरस्थम् ।
 तत्प्रोदितं ध्रुवकदम्ब इति यहाणां
 क्रान्तेस्तदुत्तरदिशो निरचायि चिङ्गम् ॥ ६६ ॥
 तद्वस्तदिग्विनिहितो यमदिक्षदम्ब-
 स्तर्क्षः कदम्बमनुजातशिखः कलम्बः ।
 तत्पार्श्वको द्वापमसम्मुख एव विम्बः
 प्राग्याति सर्वेषां सदां शशिनोऽविलम्बः ॥ ६७ ॥
 इत्यं सिद्धात् कदम्बादध्रुवत उपसरत् सूक्ष्मयोर्विम्बमध्य-
 स्थूतस्वीयाययो यद्विवरमुडुपतेन्द्रेष्ठलान्तेऽस्ति तदन्नाः ।
 भांशा ३६० स्तद्वेष्टनास्ताः फलमिह वलनं द्वायनं भागरूपं
 आश्चं तत्तदिग्वास्यं खलु रजनिपती सौम्ययाम्यायनस्ये ॥ ६८ ॥

पूर्वेषामुक्तिरेषा कति च न बलनं प्रोचुराच्चं क्रमज्ञा-
साध्यं केऽप्युत्क्रमज्ञाकलितमिति जगुष्यायनं कोटिमीर्वाः ।
नाम्नाकं तथतं यद्गुरिव नमिते नाडिकाक्रान्तिहृते
तत्कोव्यंशैर्नताशैर्बलनमयनजं चाक्षजं कर्तुमिष्टम् ॥ ६८ ॥

अष्टादशाङ्कुलगुणव्यमणेन हृत-
हन्तं पुरन्दरजलेश्वरिशोर्बिलिस्थ ।
अन्योऽन्यलभ्यमनतोत्तमभूप्रदेशे
तत्कोव्ययोः प्रतिदिशच्च दशैव बिन्दून् ॥ ७० ॥
मध्ये पुरःपरगतां निदधीत रेखां
प्राप्तखण्डलाहहिरदग्निश्च चाङ्कुलान्ते ।
बिन्दुन्तया वदण्डिमातमण्डलस्य
वाञ्छेऽङ्कुलान्तरितदक्षिण्यभागकेऽन्यम् ॥ ७१ ॥
वाञ्छेऽङ्कुलान्तरितदक्षिण्यगविन्दुत एव पशा-
हिम्बे पुरस्तरमविन्दुगकोटियुग्मम् ।
वष्टांश्चसंयुतरसाद्विरुद्धा १० मिताङ्कुलेन
सूनेष चापमय पूर्वगविम्बमध्ये ॥ ७२ ॥
तहहिर्बिलिखितोत्तरविन्दुतोऽपि
चापं लिखेत्परपुरोगतविन्दुलभ्यम् ।
चापहर्यं भवति सम्मिलितं कपाल-
हन्तस्तितापमपथप्रतिमं हयान्तः ॥ ७३ ॥
प्रत्यग्निश्चो हरिदिग्न्तमयार्क १२ सङ्केत-
श्चिङ्गैः क्रियादिनिलयान् कलयेन्निजांगैः ।
तत्राहिरुणिततनुं शशिनं निवेश्य
तच्छृङ्गयुग्मपरिलग्नगुणेन भूयः ॥ ७४ ॥

वाह्यस्थविन्दुपरिवेष्टनकं विदधा-
 दित्यं निजापमपथाभिमुखः खगः स्थात् ।
 प्राण्यृत्सकेन्द्रयमदिग्नातरेक्षिकायां
 पश्चाद्धमं प्रवहजं विषुवहिनोत्यम् ॥ ७५ ॥
 व्यक्षोत्तरे वसुभुजानलः २८योजनस्ये
 देशेऽवगच्छतु धनुःपथसम्मुखीनम् ।
 तस्माच्च तस्य पलजे बलनेन जीवा
 याह्यायनोत्यबलनेऽपि न कोटिजीवा ॥ ७६ ॥
 मध्यसूचादुदग्धविशान्तावधि
 च्यात्मकं मानमेवाच निषीयते ।
 मध्यसूचादतः क्रान्तिमार्गान्तरं
 क्रान्तिजीवाच्चजीवा तु केन्द्राङ्गवेत् ॥ ७७ ॥
 स्फुरति धरणिभाया विम्बवाञ्छे समन्ता-
 हस्यसदृशमस्या अच्चलं पञ्चलिसम् ।
 तदवत्मससंज्ञं तत्कुभा दि१०क्लाव्या
 मलिनयति सितांशीरक्षमग्रस्तमूर्त्तेः ॥ ७८ ॥
 अथ निभागस्तमसोऽवपूर्वतः
 कुभान्तलग्नोऽतिघनस्तमस्याया ।
 मतस्तदाव्या क्रियतां तमोमितिः
 पुनर्विधीरन्तिकदूरहत्तिजात् ॥ ७९ ॥
 तमःक्षयदीर्घाणतः क्रमेण तद्वर्णगत्वादिफलाष्टदो२८र्वतः ।
 विषुक्तयुक्तस्तमसीति तत्स्फुटं भवेत्ततः स्यष्टतमः शशियहः ॥ ८० ॥
 विधीर्घानं तस्मात् शरण्यृ५हतं विश१३विहृतं
 पुनः सूर्यस्वर्णाभिधगतिफलार्दीनितयुतम् ।

तमोमानं तस्यादिति नयनसिंहं शशिमिति
प्रभृत्युक्ते पूर्वं मतमिदमुपादेयमस्तिलात् ॥ ८१ ॥

कक्षायां शशिनस्तिरोहिततनोः स्याहोलकेन क्षिति-
र्भानोर्यावदनोक्त्यं भवति तस्याना कुभा यद्यपि ।
दृष्टेऽकर्स्य नखां२०शक्तेऽपि परितस्यायासमे वेच्यते
मध्येन्द्रोः पथि दूरसन्निधिशुषोऽनस्यात्यस्थ्यांशयोः ॥ ८२ ॥

अक्षायं गणितक्रमः स्वदशभागोऽ२००-
नार्कविम्बः ६४८०० क्षिति-
व्यासोऽ१६००नः ६३२०० शशिमध्यकर्ण४८७०५ गुणितः
३०७८१५६००० स्यष्टार्ककर्णेहृतः ।

लक्ष्मीना क्षितिविस्तृतिः शशभृतः कक्षागतिस्त्राप्रभा-
मानं स्यान्निगुणा३४३८हतं स्फुटशशिशुत्यासमेतत्कला: ॥ ८३ ॥

तमोविम्बव्यासेऽन्वरक्षात४०कलोने स्फुरति यो-
ऽन्तरे हृत्सः सारः स घनतर उक्तोऽन्वतमसम् ।
शरेऽत्ये तस्यात्मः प्रविशति यदा श्रीतकिरण-
स्तदातिस्त्रानः स्यान्निविडृतमधूमाहृत इव ॥ ८४ ॥

अस्तेऽत्योयसि भागक्ते सितरुचो वर्णे नभः साम्यभा-
गत्ये धूमनिमो इले कवलिते क्षणेऽर्द्धभागाधिके ।
रक्तश्यामरुचिर्भवेच सकलयासक्षये पाटलो
भूभामध्यगतस्य पिङ्गलरुचिर्भानोः सदैवासितः ॥ ८५ ॥

कुद्रक्षपाकरतनुः क्षयितार्द्विम्बी
भानुर्भवेन्निश्चितमृङ्गयुगोऽतिनिम्बः ।
चन्द्रोऽर्द्धखण्डिततनुस्तमसो महस्या-
दीषप्रभीर इव कुरुतेऽन्नयुग्मः ॥ ८६ ॥

अक्षतक्षतकराहुं यसमस्वालुभास्य
 विश्विति शशिनि तस्मिन्नागमैर्हीचितानाम् ।
 वितरति मनुसिंहि यस्तु सहेष्वानां
 स दिश्तु कुशलं नः श्वामशैलावनीशः ॥ ८७ ॥
 इत्युल्कालोऽवस्थान्त्रपालकुलप्रसूत-
 श्रीचन्द्रशेखरक्षती गच्छितेऽच्छिसिद्धे ।
 सिद्धान्तदर्पण उपाहितवालबोधे
 चन्द्रयहोऽष्टम इतः सुभगः प्रकाशः ॥ ८८ ॥
 इति श्रीचन्द्रशेखरसिंहक्षती सिद्धान्तदर्पणे विप्रशाचिकारे
 चन्द्रयहवर्णनो नामाष्टमः प्रकाशः ।

नवमः प्रकाशः ।

सूर्ययहवर्णनम् ।

पूर्वप्रकाश उदितं अहणहयस्य
 साधारणं सकलकार्यं रविग्रहे तु ।
 यज्ञस्वनावनतिकर्म ततोऽवशिष्टं
 मानान्तरञ्ज शशिनस्तदिष्ठ प्रवक्ष्ये ॥ १ ॥
 दर्शन्तगौ समकलौ चितिगर्भंसूच-
 स्यूतावपि द्युमणिचन्द्रमसौ न पश्येत् ।
 यहोलपृष्ठगतमानव एकसूचे
 खार्द्दन्यतोऽवनतिलस्वनसम्बवोऽस्मात् ॥ २ ॥
 सूक्ष्मेन्दुसूर्यजनितस्फुटदर्शनाशो
 यस्मिन् स काल उदितः समपर्वनामा ।

चेत्संखतः स निजलम्बननाहिकाद्य-
र्भास्त्रद्वृह्णस्त्रद्वृह्णमध्य इह स्फुटः स्वात् ॥ ३ ॥

एका नति बन्द्रमसोऽपि सूर्यात् प्राक् पविमस्ये त्विह सम्बन्ध्या ।
याम्योत्तरस्येऽवनतिः स्वमध्यस्थिते सितांश्चौ न हि ते भवेताम् ॥ ४ ॥

न सम्बन्धं विचिभलमन्तुस्ये भवेदिधौ विचिभलमनजाते ।

सौम्यापमे स्वाक्षसमानभागे न सभवेद्वावनतिर्हिमांश्चौः ॥ ५ ॥

चिभोनलम्बोदगपक्षमेऽक्षाधिके च सौम्यानतिरन्यथासौ ।

याम्या भवेत् पर्वति चन्द्रभान्दोः साम्याक्षतो ते रवितः सुसाध्ये ॥ ६ ॥

ताक्षालिकार्कास्मपर्वतमभानीय तक्षाक्षदनव्योनात् ।

क्रान्ति समानीय निजाक्षभागैस्तत्त्वागयोगै पृथगेकदिङ्गे ॥ ७ ॥

कार्याविति स्वस्त्रिभवोनलम्बनतांश्चकास्ये नवतेर्विशोध्याः ।

शेषो भवत्युद्धतभागसंहः क्रमव्यवकाशस्फुटद्वृह्णगतिः स्वात् ॥ ८ ॥

विश्वभरागोलदलै रवीन्द्रोः काक्षागतं कल्पितमुक्तरीत्वा ।

लिप्तीक्षतं चेत्परमे नती स्वस्त्रदन्तरं चान्त्वनतिर्हडे स्वात् ॥ ९ ॥

यद्वार्कभुत्तोः क्षतभूप१६४भागः शक्रां१४शक्तव्येशगतेर्नतिः स्वा ।

परा तयोरन्तरजा विलिप्तास्त्रद्वार्कगत्यन्तरलिपिकासाः ॥ १० ॥

नायादिलव्यं स्फुटद्वृह्णगतिन्नं राशिचयच्छाः४३८विहृतं फलच्छ ।

अन्तं भवेद्वाम्बननाहिकाद्यं तत्राक्षतो च्यापरसंक्षका स्वात् ॥ ११ ॥

शताहता भूपभुजै२१६र्विभक्ता

सा द्वमतिर्लम्बनक्षत्परो वा ।

चिभोनलम्बोष्णकरान्तरोत्या

दोन्न्यपरन्नो चिगुणो३४३८द्वृता च ॥ १२ ॥

स्वाक्षसम्बन्ध्याफलमस्य चापं प्राणाम्बर्वं सम्बन्धमेतदर्को ।

चिभोनलम्बात् परपूर्वदिक्ख्ये क्रामाद्युतोनं समपर्वकाले ॥ १३ ॥

तदविनिभाङ्गापमयोर्वियोगशीगात् विभिन्नैकदिशोः क्रमेण ।
 साध्या न तज्ज्ञात् तु सैव मध्या लग्नापमज्ञाप्युदयज्ञकास्या ॥२६॥
 मध्योदयज्ञागुणिता विलग्नयुज्याहृता लभ्यतिः समेता ।
 मध्याक्षतौ मूलमिती यदासं हृक्षेप एष स्वनतानुसारात् ॥ २७ ॥
 किं वा चिभोनां तनुमेव भानुं प्रकल्पत तत्क्रान्तिचरण्युमानम् ।
 संसाध्य तप्तग्नयुगान्तरीत्यकालस्य तप्तस्तदलस्य चान्तः ॥ २८ ॥
 ये चासवस्तुतानतोल्मुमज्ञासाध्यान्तका तद्रहितोन्नतज्ञा ।
 क्षेदो नरो दृग्नुण एतदंशा न तास्त्रिभोनापम उपरोऽचात् ॥ २९ ॥
 स्याच्चेदहुः सौम्यनतांशकास्तेऽन्यथैव याम्याः शरसंस्ताः स्युः ।
 दिक्षास्यभेदोत्थयुतिच्छदाभ्यां तज्ज्ञा च हृक्षेप इति हिधैषः ॥ ३० ॥
 पृथक्स्थितश्च प्रथमेन्दुभुक्तिफलेन निष्ठः कलिकामना सः ।
 त्रिज्ञाहृतः कर्किंस्त्रिगादिमन्दकेन्द्रे स्फुटः स्यात् फलयुग्मियुक्तः ॥ ३१ ॥
 हिधीक्तयोरत्र कलात्पमाने आसेऽष्टचहुः २८ कलिकाधिके च ।
 हृक्षेपयोः स्वत्तया हितीयो आह्नोऽन्यथा स्वूलतयापि वाद्यः ॥ ३२ ॥

मध्यार्कचन्द्रास्त्वनतिहयस्य ० ॥२१॥३८॥२८॥१३

हृक्षेपनिष्ठं विवरं ४६॥३५ त्रिमौर्ब्यग्रा ३४३८ ।

हृतं न तिस्तत्वयमां २२५ शहीन-

हृक्षेपभूतर्क्ष॑१ लवः स्फुटा वा ॥ ३३ ॥

एकाशयोष्वन्दशरावनत्योर्योगः पुनर्भिन्नदिशोर्वियोगात् ।

श्रेष्ठोऽधिकांशस्फुटदिक्शरः स्याह्नासादिरिन्दुप्रयहवहिचिन्त्यः ॥ ३४ ॥

देशे क्वचिक्षौम्यशरोऽधिकस्तेऽक्षदात्रं प्रविशोध्य बाणात् ।

शेषः शराक्षो भवतीह सौम्यः सौम्येऽपमे विविभजे ततोऽल्पे ॥ ३५ ॥

स्वाक्षाधिकेऽक्षं परिवर्ज्य तस्माच्छेषः शराक्षाक्ष उदडूतः स्यात् ।

सौम्येऽपमे तत्र निजाक्षतोऽल्पे तदक्षलिपाविवराच्छराक्षः ॥ ३६ ॥

विशोधितो याम्यनतोऽवशेषः सौम्यः शराच्चाहिवरे विशुद्धे ।
 याम्येऽप्यमे विचिभलम्नजाते स्वाच्छान्विते सौम्यशराच्छतोऽस्ये ॥ ३७ ॥
 शराच्छतः प्रोक्षक तदच्छयोगं लिप्तादिकः सौम्यनतोऽवशेषः ।
 भागात्मकाच्छेषु विशेष एष देशेषु दृश्यो हि कुशायधीभिः ॥ ३८ ॥
 अतः शराच्छप्रतिसंस्थातायाः क्रान्ते: सदा विचिभलम्नजायाः ।
 नतांश्याम्योत्तरतानुसाराहक्षेपमध्या नतयोऽस्तिलाः स्युः ॥ ३९ ॥
 प्राग्वद्रवेमानमयेन्दुमानं साध्यं विधावस्ति कियान् विशेषः ।
 स्त्र॒स्यं तमोमानमतः प्रवच्ये दृक्षिद्ये यद्दितं न पूर्व्येः ॥ ४० ॥
 कर्मादिनक्रादिककेन्द्रकांटिफलोनयुक्तचिगुण ३४३८स्वधातात् ।
 मूलेन तहोःफलवर्गयुक्ताद्दिन्नचिजीवा ३७६वियुतावशेषः ॥ ४१ ॥

यस्तेन भक्तान्निगुणस्य वर्गात्

फलं हि लिप्तामयमन्वकर्णः ।

त्रिव्याघ्रमध्येन्दुकलामविम्ब १०७२४-

स्त्रार्णभक्तः स्फुटमिन्दुमानम् ॥ ४२ ॥

पानीय शङ्खं स्फुटपर्वकालसूर्यस्य दृग्ज्याच्छ परेन्दुनत्याप्त ॥ २८ ।
 हीनस्य शङ्खोः छतियुक्तदृग्ज्यावर्गात्पदं यस्तमसः स कर्णः ॥ ४३ ॥
 स्फुटेन्दुमानं विगुणघ्रमेतत्कर्णेदृतं स्वात्मसः प्रमाणम् ।
 यहेन्दुघ्रांशविनिघ्रशङ्खुचिज्यासयुक्तेन्दुमितिस्तमः स्वात् ॥ ४४ ॥
 किं वा दिनस्त्रोतदण्डसङ्खा दिन्ना विलिप्तास्तमसि प्रदेयाः ।
 स्त्रं विमोक्षे त्विदमेव कर्णं कार्यं हि शङ्खो सुबहुप्रयासात् ॥ ४५ ॥
 आदेन्दुभुक्तेरथ षष्ठिभागः शङ्खाहतो व्यासदलेन ३४३८ भक्तः ।
 फलेन चन्द्रात्मगतिः समेतार्कभुक्तिहीना ग्रहकालहारः ॥ ४६ ॥
 यद्वाष्टमांश्योनदिनीन्नताच्चनाढीसमाभिः कलिकाभिराच्चा ।
 अर्ण्वेन्दुभुक्ती रविभुक्तिहीना द्वितीर्णता सर्वविमोक्षकाले ॥ ४७ ॥

क्रियेयमिन्दुश्चहेन तृक्ता यदेककक्षाखंकुभेन्दुमानात् ।
 यासोनभिन्नोऽच तु भिन्नकक्षास्थिते रवीन्द्रीश्वदनस्य भेदः ॥ ४८ ॥
 तस्मात्पुरः पश्चिमयोम्यसौम्यपरस्तात्पात्तरदेशकेषु ।
 अत्वल्पसर्वग्रहकाङ्गणाभग्रासाः पृथक्षूद्धमतयैव साध्याः ॥ ४९ ॥
 स्फुटेषु मानैक्यदलाक्षकालहारेहिंमांशुग्रहणक्रमेण ।
 स्थित्यर्द्धमर्द्धवृष्टीपलानि सक्षात्तमानीय तदूनयुक्तात् ॥ ५० ॥
 स्यर्शादिकालान् समपर्वकालाक्षंस्थाप्य तत्त्वमयोत्यत्यन्तेः ।
 त्रिभोनलमात्परपूर्वदिक्षं नतं समालोच्य गतक्रमेण ॥ ५१ ॥
 संसाध्य तत्त्वरिजानि तैस्तैः संखात्य तांस्तानय तात्रिधाय ।
 तत्कालटक्केपनतोषुसिद्धैः स्थित्यर्द्धकालैः समपर्वकालात् ॥ ५२ ॥
 परिकृतात्त्वरिजैः पुनस्तान् स्यर्शादिकानित्यसक्षलियाभिः ।
 स्थिरं भवेत् स्यर्शविभावमर्द्धनिमीलनोद्दीलनकालजालम् ॥ ५३ ॥
 तत् स्यष्टपर्वान्तरनाडिकाद्यं स्थित्यर्द्धमर्द्धयुग्म स्फुटं स्यात् ।
 सक्षात्कृतस्यर्शविभावजेष्वोर्मध्येषुतः कालजमन्तरं यत् ॥ ५४ ॥
 तस्यानुपातात् शरसिद्धिरस्याः स्थित्यर्द्धके वायसक्षडिधिये ।
 आदितीयस्थितिखण्डसिद्धपर्वीङ्गवस्त्रम्बनजान्तरस्य ॥ ५५ ॥
 तथानुपातात्प्रभावात्परोत्याङ्गवेत्तृतीयादिकालम्बनासिः ।
 किंवादसंस्कारभवाख्यभूरिस्थित्यर्द्धयोर्मध्यत एव यद्यस्यात् ॥ ५६ ॥
 पलान्तरं वर्गितमेतदासं मध्यस्थितार्द्धत्यपलैः फलेन ।
 युक्तं स्फुटं स्याद्यदि दण्डतोऽलं स्थित्यर्द्धमन्तरशफलाक्षमेव ॥ ५७ ॥
 साध्यं ततो लम्बनमेकवारं सेमध्यमेन स्थितिखण्डकेन ।
 जने युते लम्बनभाजि इत्येषां मानैक्यखण्डादधिकः शरः स्यात् ॥ ५८ ॥
 समोऽपि वातेन तदाभवाणमध्यग्रहेष्वन्तरलिपिकाभिः ।
 मध्यग्रहास्त्रकलाङ्गमध्यस्थित्यर्द्धकालस्य दलं विभक्तम् ॥ ५९ ॥

फलं सञ्जलं पूर्वत एव सिद्धं स्थिरीकं मौर्चिकमादिमं वा ।
 तस्मैस्तात्पर्यं एकमेव स्वाहामनं स्यष्टमतः शरवं ॥ ६० ॥
 तमोऽधिकं चेष्टदग्रमप्रमाणं आससदा स्वाहायाभिधानः ।
 तद्विसामीमानविहीनमानयोगार्दिवर्गात् शरवर्गहीनात् ॥ ६१ ॥
 मूलं पुरोवदुक्त्वारहितोः पलामकः स्वाइलयार्दिकालः ।
 तद्वन्मुक्ताक्षमपर्यं च सदारभनाशावपि समनाभ्याम् ॥ ६२ ॥
 मध्यात् शरात् स्मार्थिकमौर्चिकेष्ठोर्यैक उनोऽभ्यधिकस्थैकः ।
 वदामि तत्त्वापि पुनर्विशेषमस्त्ववेऽपि यहस्य यतः स्वात् ॥ ६३ ॥
 निष्पाद्य चूर्व्यग्रहमुक्तरीत्या अर्घान्तमध्यस्फुटसायका वि ।
 ते स्वस्त्रम्यापमसंबुद्धार्कक्षान्तिज्ययाङ्गास्त्रिमुखेन भक्ताः ॥ ६४ ॥
 संसर्वमोक्षाद्यगतिर्दिग्मे तदन्तरं भिन्नदिशोऽसु योगः ।
 शरान्तरं तदुचितात् सञ्चाः षट्विंशताऽऽसा इह यष्टिलिपाः ॥ ६५ ॥
 ता एव मध्यग्रहस्य स्फुटाः सुः स्मार्थान्तजा विचिभलम्बभान्वोः ।
 विष्णेषदोर्ज्वागुचितास्त्रिजीवाङ्गतास्त्रिधा यष्टय एवमेताः ॥ ६६ ॥
 परीक्षातास्त्राङ्गदकालङ्गत्या भक्ताः पलैरेव फलैर्युतोनः ।
 सम्यापमेष्ठोः एवगेकदिक्षे क्षमाचिधैवं समपर्यकालः ॥ ६७ ॥
 स्मर्थादिके संस्कृतपर्यनान्ता स्वायोऽयं मध्यो निजसम्बनेन ।
 सुसंस्कृतः स्वाङ्गदमध्यकालस्वाल्कालिकस्यष्टदिग्माङ्गस्य ॥ ६८ ॥
 वर्गात्पदं मध्यमयष्टिवर्गमुक्तात् स्वमध्यस्फुटदिक्शरः स्वात् ।
 आसस्तः स्यष्टतमः स्वमध्यस्त्रिवर्गकालं स्फुटकालङ्गत्या ॥ ६९ ॥

प्रसाध्यलग्नयुगुणप्रभितं
 चिन्याङ्गतं संस्कृतपर्यवोद ।
 उत्तान्तिमायोः स्वमृतं ततः स्तो
 मोक्षाद्यकालौ निजसम्बनाभ्याम् ॥ ७० ॥

मानैकस्त्रात् चिकलाधिकेऽपि मध्यप्रहस्तशरे कदाचित् ।
 समापमर्कापमभूरिभावाकूर्यथः स्वात् क्रिययानयैव ॥ ७१ ॥
 मध्यः शरः स्यर्जमोज्जाभ्यामस्यः स तत्त्वामधिकश्च यत्र ।
 तुल्यो भवेद्वाच्छतरेण तत्र नेत्रं क्रियते किञ्चु पुरोदितैव ॥ ७२ ॥
 हमोचरं सद्गृहणं हये तद्वाच्छ न चाहश्चमिदं क्रियार्थम् ।
 अतो दिने चन्द्रमसो निशायां रवेस्तदिष्टं न हि सच्चवेऽपि ॥ ७३ ॥
 दिने निशायां रविचन्द्रयोर्यहस्यस्त भागो यदि द्वज्ञतेऽत्यक्तः ।
 तदा विधिस्तावदशेषकाले निषेध उक्तो यहस्तोचितः सूती ॥ ७४ ॥
 अभीष्टकालाद्वासनं पिधानतो यथैव कालः कलितोऽयनाद्यजे ।
 यथोदिते तद्वत्तने पुरा तथा विधेयमसाखिलकर्म निर्मलम् ॥ ७५ ॥
 अन्त्याशन्दृथे स्तुः समयविघटिकाः पूर्खगोऽर्थाऽप्य॒० विमहे
 रामाद्वयश्चोऽप्य॒७१ सूर्यप्रहस्तसमयजाः पञ्चरामार्तवोऽप्य॒२२४
 आये स्तुः कद्वचास्ये हिरदजस्तथयऽप्य॒४८स्तदिमहेऽनिपञ्चाऽप्य॒३
 हृष्टौ ताः सूक्ष्मतिथाः शरणगनक्षत्राऽप्य॒५-
 स्तत्त्वयेऽर्थाऽङ्गवासाऽप्य॒५ ॥ ७६ ॥
 सिद्धाः सूक्ष्मर्थठृष्टौ शररसनिगमाऽप्य॒५ स्तत्त्वयेऽष्टाङ्गविदाऽप्य॒८-
 योगहर्तौ पञ्चभूपाः १६२ चय उद्धिरसाङ्गानि ६६४ चन्द्रस्य भुत्तेः ।
 सूक्ष्मं स्तरं फलं द्वृतनगमनयोऽप्य॒२२ भाङ्गवेदाऽप्य॒२३७ विलिप्ता
 भानोस्त्वर्काऽप्य॒१२३ नगेशाः ११७ परमविघटिकाः
 लम्बनेऽर्कामयः ३१२ स्तुः ॥ ७७ ॥
 स्तर्भानुं शुभ्रभानुं विदधदध उपर्युद्धमस्तागुमस्ता-
 भूतेनव्याभ्युभितिभ्युभकरमकरोऽप्युभिभागीऽर्भकाशाम् ।
 भूतद्वूभागुभूतप्रभुभवतनुभूभादुकां भूतिभाजं
 भूतालिं यो विधत्ते भवतु भवभयोऽप्येदभित्रो विभुः सः ॥ ७८ ॥

इत्युक्तोऽवस्थाप्रसूत-
 श्रीचन्द्रश्चरणतौ गच्छितेऽच्छिसिद्धे ।
 सिद्धान्तदर्पण उपाहितबालबोधे
 सूर्यग्रहो नवमको व्यगमयकाशः ॥ ७८ ॥
 इति श्रीचन्द्रश्चरणिङ्गती सिद्धान्तदर्पणे चिप्रदाचिकारे
 सूर्यं प्रहृष्टवर्णनी नाम नवमः प्रकाशः ।

दशमः प्रकाशः ।

परिलेखवर्णनम् ।

स्वर्णस्य मीक्षय च मध्यमस्य काषायगल्यै परिलेखसंज्ञम् ।
 वदाम्यथ छेदकमर्कचन्द्रग्रहहयं येन भवेत्तमन्नम् ॥ १ ॥
 हयोर्बलं तिर्थगधःस्थिते स्यादद्रव्ये यथा नैव तथोर्हसंख्ये ।
 सर्वत्र तचन्द्रवीषुमानसाम्येऽपि मध्येगगनं ततुल्वम् ॥ २ ॥
 विलोक्यते च क्षितिजे महस्तं प्राक्षूरिभिस्तत्त्वमतोऽङ्गुलानि ।
 सिद्धानि तत्त्वलिकाच्छिदाभिस्तमानसाक्षात्करणाय वस्ते ॥ ३ ॥
 विधी रवेष्वीन्नतकालशङ्क-
 रिन्द्रामिदिग् १०३१४युक्त चिरुषेन ३४४८ भक्तः ।
 छेदः कलानामसुना छतानां
 फलानि विम्बेषु मिताङ्गुलानि ॥ ४ ॥
 चिन्नं दिनार्द्धं निजसुन्नताल्यं दिनार्द्धभक्तं भवति च्छिदा वा ।
 किंवा तमः सूर्यशरेन्दुलिसास्त्वा ३८ः सदा सुख तदङ्गुलानि ॥ ५ ॥
 सुसाधितायां भुवि बिन्दुभेकं दत्ता ततः कर्कटकेन लेख्यम् ।
 सत्रं ग्रससप्तार्थ ५७।१८मिताङ्गुलेन द्वात्म खसंज्ञं वलनान्तिं तत् ॥ ६ ॥

मानैक्यखण्डप्रमितेन मध्ये सर्वाय मीद्याय च हृष्टमन्यत् ।

स्तेष्वं समासाख्यमिदं तदन्तर्घात्मार्दमानेन तदीयविभ्वम् ॥ ७ ॥

प्राव्यहिशां साधनमच छत्वा दिक्चिङ्गवल्कार्यमिदं खट्टम् ।

प्राक्प्रत्यगङ्गाइलनं निधेयं तत्रांशसङ्गाङ्गुलकान्तरेष ॥ ८ ॥

स्थर्णे विधेष्वत्तरयाम्यसंज्ञं व्यस्ते स्तदिश्येव रवेष मीद्ये ।

मीद्ये विधेः सर्वं इनस्य तत्त्वं व्यस्तं ततः सूत्रमपि प्रसार्यम् ॥ ९ ॥

प्रामध्यविन्दच समासहृष्ट-

मध्येऽपि दिक्कूचमितीदमिष्टम् ।

तद्याम्यसौम्याख्यदिशीः प्रसार्यः

सूचात्तथा ज्याक्रमतः कासम्बः ॥ १० ॥

यथा निजाग्रस्य समासहृष्टे सर्वो भवेत्तत्त्वलनागुसारात् ।

शरः शत्वाकात्मक एष देयः श्रीतद्युतेः सर्वनिमीलयोः प्राक् ॥ ११ ॥

पश्चात्तदुभीलनमीचयोष्ट तद्युम्योस्तिगमद्विर्विलोमः ।

शराग्रतो मध्यमविन्दुगमि सूचे स्त्रेहाङ्गततुच्च यत्र ॥ १२ ॥

सर्वस्य मीद्याय भवेदिहैव शरसु तत्कात्मवः सदेष्टः ।

तालालिकां स्ताइलनं तथैव तस्यागुसारेण शरः प्रसार्यः ॥ १३ ॥

स सौमग्रयाम्यायतसिङ्गनीवत्तथापि कोणाभिसुखः क्लचित्सात् ।

वदामि मध्ययहयोर्विशेषं राहोष्ट केतोः सविधस्य इन्द्रौ ॥ १४ ॥

पश्चाङ्गुलान्ते वलना ततोऽव्यत् क्रमादुदम्बिन्षयोर्निधेयम् ।

विष्णुमेतइलनं खट्टते प्राच्यां स्तदिक्षंविनिवेश्य तत्त्वात् ॥ १५ ॥

प्रसार्य रेखां किल मध्यविन्दुसृष्टं पदाश्चान्तगतां सितांशीः ।

यहान्तरकस्य तु याम्यसौम्यस्त्वापमांशाङ्गुलकान्तरस्यम् ॥ १६ ॥

विन्दुं पुरःस्ताइलनाहितीर्थं रेखां ततो व्याप्तमितां प्रसार्य ।

तत्पार्ष्वं गं मण्डलमध्यविन्दीर्विन्यस्य याम्योदमिष्टं तदग्रात् ॥ १७ ॥

तद्वाहकार्द्धप्रमितेन विम्बः सूचेष्व लेखस्तुम इत्यभिज्ञेः ।
 याज्ञं तदाच्छादितमन् यावत्तावान् ग्रहो दृश्यत इन्दुमान्वोः ॥१८॥
 विनुचयं सर्वविमीषमध्यलुटायगायेषु निधाय तत्प्रात् ।
 यावत्तविन्दन्तरत्वङ्ग्निभागसूचेष्व हृतचितयस्त्र कार्यम् ॥ १९ ॥
 तदन्तरा यत् पृथुरीमयुम्भुत्यवते तत्पुण्यपुच्छलम्भम् ।
 सूचयं इच्छिष्व उत्तरे वा भागेऽत्यमानात्तरजे प्रसार्य ॥ २० ॥
 तदपयोर्यच श्रुतिस्तोऽन्यसूचेष्व विन्दुचितयस्त्रैव ।
 लेख्यं धनुर्याहकमार्गं एष प्रागत्यविन्दुहितयान्तरा स्त्रात् ॥ २१ ॥
 प्राज्ञार्गतो याहकस्त्रृतुर्य दिश्यध्विन्दूपरिगामिसूचम् ।
 प्रसारितङ्गाज्ञतनोरपान्तं यत् सृशेत्तच निमीलनं स्त्रात् ॥ २२ ॥

उमीलनं मौखिकमार्गसूचा-
 त्तथा भवेदिष्वटीषु लक्षणः ।
 ग्रहो यदि स्त्रात्तदिष्व विविन्दु-
 मार्गो हिधा मध्यमविन्दतः स्त्रात् ॥ २३ ॥

तदङ्गुले सार्थिकमौखिकाख्ये यातैषदिष्वाघटिकादिनिष्ठे ।
 द्वित्यर्द्धकालेन निजेन भक्ते फलाङ्गुलेऽन्ते पथि विन्दुमेकम् ॥२४॥
 दत्त्वा तत्प्रात्तदकस्त्रृतुर्यसूचेष्व हृतं विरचय्य तेन ।
 संच्छादितं याज्ञमभीष्टकाले दृश्यं स्वकालाङ्गुलकानुपातात् ॥२५॥
 संद्रष्टुमिष्टयसनस्त्रूपं मानैकस्त्रृठाङ्गुलतो विशेषय ।
 यासाङ्गुलं स्वेष्टमितोऽवशिष्टाङ्गुलप्रमाणा सरला शलाका ॥ २६ ॥
 याज्ञार्दतो मार्गसुखी प्रसार्या सर्वे विमीषे स्वदिशि क्रमेण ।
 यत् सृशेष्वाहकमार्गमेषा लेख्यं ततो याहकविम्बमानम् ॥ २७ ॥
 याज्ञं भवेष्वत्तमनेन यावत्तावान् ग्रहो दृश्यमतामुपैति ।
 यावत्तरार्देन मितां शलाकां प्रसार्य संसर्वदिशीन्दुकेन्द्रात् ॥२८॥

यत्र सूश्रेष्ठार्गमियं ततोऽपि लिख्य तमस्त सितमात्रेणः ।
 निभीलनस्थानमिनस्त च स्थादुभीलनं भीक्षपथोत्थहस्तात् ॥ २८ ॥
 मध्यग्रहे स्थृतमेऽथवा या केद्वस्तुत्त्रावा वलनोत्तरेष्वा ।
 तत्पार्श्वमात्राध्यशरायतोऽन्वां तावस्थितां व्यस्त तद्युग्मात् ॥ २९ ॥
 तत्पार्श्वसिद्धोदगवाक् प्रदेशे स्वाद्यजकाषष्टिस्वाङ्गुलान्ते ।
 सुधांशुसूर्यग्रहयोः क्रमेण बिन्दुहयं मध्यशरायके च । ३० ॥
 दत्त्वान्यमेतत्त्वयमेदिचापं विलिख्य तस्मिन्निहितस्तमध्यम् ।
 तमःशलाकाबलयादिक्षृतं चन्द्रग्रहे पूर्वदिशः प्रथास्त ॥ ३१ ॥
 सूर्यग्रहे पञ्चिमदिक् प्रदेशात् सर्वादयो आङ्गुदिशात् हृश्याः ।
 नाचेष्वने स्वार्थिकमौक्षिकेषु न वा तदीये वलने प्रयासः ॥ ३२ ॥

किञ्चन सूर्यग्रहये गुणाः स-
 लिपाङ्गुला ये तम आशुगार्काः ।
 ते हि स्थिताः शङ्खहताः खस्त्रावि�-

वेदोऽप्य००शृता सब्दयुता विधेयाः ॥ ३४ ॥

अथेष्टकाले फलमें गहो तौ प्राक् पञ्चिमव्यत्ययतो विलिख्य ।
 वेलाक्रमावासु खस्त्रमय्य प्रदर्शनीयौ नभसीव साज्ञात् ॥ ३५ ॥

यद्याहरद्विष्टपान् सदस्तफलाय
 वर्षान् वराहमिहिरा निजसंहितायाम् ।
 पर्वास्त्रकालभवमाङ्गुरदोऽङ्गुतं यत्
 प्राचो मयीज्ञि तदिष्टानुपयोगिभावात् ॥ ३६ ॥
 इसन्तमतिसुन्दराधरसुवृत्तनेत्रश्चिया
 वसन्तगिरुचल्लक्ष्मीशरदल्लखपाल्लयुती ।
 वसन्तमसिताचले विविधदेशलोकाङ्गुले
 दिशन्तमभयं विभुं भुवनमङ्गुलाङ्गं भजे ॥ ३७ ॥

इत्युक्तालोक्षलनृपालकुलप्रसूत-
 श्रीचन्द्रशेषरक्तातौ गणितेऽच्चिसिद्धे ।
 सिद्धान्तदर्पण उपाहितबालबोधि
 सच्छेदको मिरगमहशमः प्रकाशः ॥ ५८ ॥
 इति श्रीचन्द्रशेषरक्तिंहक्तातौ सिद्धान्तदर्पणे चिप्रशाखिकारे
 परिलेखवर्णनो नाम दशमः प्रकाशः ।

एकादशः प्रकाशः ।

यहयुतिवर्णनम् ।

स्वस्वकक्षामु चरतां खेचराणां दवीयसाम् ।
 लोकैर्दशा युतिर्युद्भुष्यते सदसत्फलात् ॥ १ ॥
 ८—ताराग्रहाणामन्योऽन्यं स्थातां युद्धसमागमौ ।
 समागमः शशाङ्केन सूर्येणास्तमयः सह । इति ॥ २ ॥
 अहौ समकलौ क्षत्वा ध्रुवसूत्रसमौ ततः ।
 स्वदेशे यामगसौम्यस्या विक्षाद्य साधयेत्ततः ॥ ३ ॥
 ९—शीघ्रे मन्दाधिकेऽतीतः संयोगे भवितान्यथा ।
 हयोः प्राण्यायिनोर्व वक्रियेणु विपर्ययात् । इति ॥ ४ ॥
 अवक्रादधिके वक्रियेष्ट्वक्रोऽधिके गतः ।
 मन्दशीघ्रगयोस्त्वर्क्या वक्रसन्धीर्गतैष्यता ॥ ५ ॥
 १०—अहान्तरकलाः स्वस्वभुक्तिलिपा समाहताः ।
 भुक्त्यन्तरेण विभजेदनुलोमविलोमयोः ॥ ६ ॥
 हयोर्वक्रियस्थैकस्मिन् भुक्तियोगेन ता भजेत् ।
 स्वस्वं लिपादिकं शोध्यं गते देयं भविष्यति ॥ ७ ॥

विपर्ययाहकगत्वोरेकमिंसु धनदयौ ।
 समलित्सौ भवेतां तौ यहौ भगवत्संवितौ ॥ ८ ॥

विवरं तदुदृत्य दिनादिफलमिष्टते । इति ।
 गतगम्यं ततः प्राम्बत् स्थातां समकाली स्थिरौ ॥ ९ ॥

९—कुजार्किंगुरपातानां यहवच्छीघ्रजं फलम् ।
 वामं द्वृतीयजं मान्यं बुधभार्गवपातयोः ॥ १० ॥

स्वपातोनाद्वाज्ञीवा शीघ्राद्वृगुजसौम्ययोः । इति ।
 मध्येषुन्नाम्बकर्णासा विद्वेपाः स्तुः स्फुटाः स्वकाः ॥ ११ ॥

स्यूक्तोऽयं शरसंस्कारः सिद्धान्तीक्षेरलेखि यः ।
 मयोच्चन्ते कुजादीनां दक्षिणैर सूक्ष्मासायकाः ॥ १२ ॥

मध्यार्कस्यानतो मन्दस्फुटानां द्युषदां यतः ।
 विद्वेपाः स्तुः स्फुटा भूमिगोलतः श्रीतगोरिव ॥ १३ ॥

तमध्याः कुजमन्देष्याः श्रीध्याः स्वस्फुटमन्दतः ।
 ततोऽस्त्रिलैर्चार्यान्यफलैः प्राम्बलार्या युतोनिताः ॥ १४ ॥

बुधस्य स्फुटशीघ्रोनस्फुटमन्दात्परोच्चजम् ।
 फलं छत्वोनयुतेन स्फुटद्राक्षशरशीघ्रकाः ॥ १५ ॥

स्वास्त्रितस्य यथानीतः शरशीघ्रस्वलोचकाः ।
 शरशीघ्राविमादुक्ता मन्दस्यास्यय ते ॥ १६ ॥

स्वपातैः शीघ्रिताषेष्युः पातोनयहसंचकाः ।
 तद्वाहुः शरसिद्धर्थः प्रागुक्ता सौम्ययाम्बता ॥ १७ ॥

कलामको मन्दकर्णः साध्यः प्राम्बसृतीयकाः ।
 तन्निष्ठान्तरमध्यस्तं चिभज्या तुर्थकर्णयोः ॥ १८ ॥

विवरेष चिजीवासं चेपकर्णात्तरं भवेत् ।
 चिज्वाधिकोऽन्तरवसे यदि चिगुरुतोऽप्तदिधिकः ॥ १९ ॥

मन्दकर्णसदा चिन्या क्षेपकर्णान्तरोनिता ।
 यद्यत्पश्चिमुण्डामन्दकर्णसद्विभमीर्जिका ॥ २० ॥
 क्षेपकर्णान्तराक्षा स्थालकर्मयोग्या शरञ्चुतिः ।
 चिन्याल्पे तुर्थकर्णे तु मन्दकर्णे यदाधिकः ॥ २१ ॥
 चिन्युणान्तत्कुजे च्यार्किक्षेपकर्णान्तरान्विता ।
 चिन्याध्वसितक्षेपकर्णान्तरसमन्विता ॥ २२ ॥
 मन्दशुतिरथोनखेच्चिन्यातो मन्दकर्णकः ।
 तदा कुजेज्यशौरीणां क्षेपकर्णान्तरोनिता ॥ २३ ॥
 चिन्या ऋदेत्यगुर्वीरुत तल्कर्णान्तरवर्जिता ।
 मृदुञ्चुतिर्मवेलकर्मयोग्या सैव शरञ्चुतिः ॥ २४ ॥
 प्रावृत्यप्तिनेनखेटच्या मध्यविक्षेपताङ्गिता ।
 शरञ्चुतिहृता लब्धं चिन्याध्वाक्ष्यश्ववो हृतम् ॥ २५ ॥
 भौमादिस्फुटविक्षेपः स्थालूल्लः कलिकाकाकः ।
 भौमज्ञान्यथहाणां वा स्थूलो याह्नोऽल्पभेदतः ॥ २६ ॥
 चलांशसंस्कृतानां या अहाणां स चिवेश्वनाम् ।
 क्रान्तिच्या सा स्फुटेषुग्नी तद्युच्यापासलिमिकाः ॥ २७ ॥
 धनर्णाख्यासदाक्षीनाः क्रमादयनवाणयोः ।
 दिग्भेदस्त्राम्ययोस्ते स्युर्पुवस्त्रसमाः स्फुटाः ॥ २८ ॥
 इदमायनद्वकर्म तत्परिष्कृतयोर्हयोः ।
 अन्तरेण पुनः कार्या प्रावृत्यमक्षीकृतिः ॥ २९ ॥
 ततो गतैष्वदिवसाः साध्यास्त्रालखेटयोः ।
 अक्षतायनद्वकृत्योर्विक्षेपायनद्वक्त्रिये ॥ ३० ॥
 ऊत्वाऽसक्षतमक्षी स्थातां तौ ध्रुवस्त्रगौ ।
 तृतो धनर्णकलिकावर्गयुक्तेषु वर्गतः ॥ ३१ ॥

यदं स्यात्सूक्ष्मविक्षेपः क्रान्तिस्यात्सूक्ष्मता स्फुटा ।
 मध्यैव सर्वदा भानोरपमण्डलगस्य सा ॥ ३२ ॥

स्फुटक्रान्तेष्वरं स्वं सं दिनार्द्धं चोत्रतं नतम् ।
 कालमानीय खगयोर्हन्यात् खखक्तेषुभिः ५४०० ॥ ३३ ॥

दिनार्द्धेन भजेष्वव्यक्तलानां ज्ये नतोन्नते ।
 स्यातां मध्यस्फुटक्रान्तिसिद्धयोर्यच्चरार्द्धयोः ॥ ३४ ॥

प्राणात्मकं स्याद्विवरं तत्कलान्नो नतज्यका ।
 त्रिच्छास्ता फललिप्ताभिर्दिनपूर्वपरार्द्धयोः ॥ ३५ ॥

सौम्ये द्वेषे हीनयुतौ क्रमाद्याम्ये युतोनितौ ।
 कार्यौ यहौ तद्विवरात् कालं यातैषसंज्ञकम् ॥ ३६ ॥

ज्ञात्वास्मादाद्यद्वक्षम्यं पौनः पुन्यादिति स्थिरौ ।
 क्वला पश्येद्विजे देशे याम्यसौम्यान्तरं तयोः ॥ ३७ ॥

कुजादीनां विम्बमानं हृत्तास्थं भास्वरच्च तत् ।
 मध्यं स्फुटमिति इधा द्विम्बमिति पञ्चधा ॥ ३८ ॥

तेजोमयः सूर्यविम्बस्तत्प्रभायहणाद्वह्नाः ।
 चन्द्रादयो जलमया दृश्यन्ते विविधा जनैः ॥ ३९ ॥

तारायहा विद्वरत्वादत्यच्छत्वादिधीरपि ।
 चन्द्रवच्छृङ्गिण्णो नात्र लक्ष्यन्ते लोकलोचनैः ॥ ४० ॥

खार्यवेदा ४५० (म) खरामाह्नाः ८३० (बु)

पूर्णार्थगिरिसिद्धवः ४७५० (छ) ।

खाभ्रषड्बाहवः २६०० (श) खाभ्रे-

व्यमयो ३५०० (श) योजनात्मकाः ॥ ४१ ॥

विम्बव्यासाः कुजादीनां विश्वाकृति २१३ विभाजिताः ।
 फलं कलादि तत्त्वानं दविकच्चागतं भवेत् ॥ ४२ ॥

ग्रणकथोः सं एव सामधव्यासोऽपरस्त तु ।

चयस्त शीघ्रपरिविहृतं तदांश्च॒६०भाजितम् ॥ ४३ ॥

हृतविष्वं भवेत्तथं तद्विलिप्ताः कुञ्जादितः ।

नागाद्दद्वानि॒२५ तत्त्वानि॒२५ पूर्णशैला॑७० दिशः॑१० क्रमात् ॥ ४४ ॥

भौमेज्याकंभुवां विम्बा हिठासुर्यफलस्य या ।

उल्कुमज्या तया छुला हिगुणचिज्ययो॒६८७६८२ताः ॥ ४५ ॥

तत्फलैरुज्जिताः कार्या दुधभार्गवयोसु तौ ।

द्राक्षेन्द्रे मकारादित्ये लिप्ताः शीघ्रफलोत्थिताः ॥ ४६ ॥

कोटीलिप्ताश्च संयोज्य तज्जया चिज्ययाज्यया ।

पुनः कर्वादित्येन्द्रे द्राक्षफलाज्यचिराग्नितः ॥ ४७ ॥

कोटीराश्यादयः शोध्याः शेषाहोर्ज्या च या तया ।

विष्वौ सङ्खुणितौ हिन्नचिज्यासाविति पञ्च ते ॥ ४८ ॥

भवन्ति भास्त्ररा मध्यास्त्रिभाग्निककलावलेः ।

क्रमज्या चिज्यया शुक्रा शुक्रज्ञगुणको भवेत् ॥ ४९ ॥

मध्यास्त्रे हिविधा विम्बास्त्रिज्यास्त्रा हृतभास्त्रराः ।

मन्दशुत्या हृतास्त्रिज्याछुला द्राकर्णभाजिताः ॥ ५० ॥

स्फुटा भवन्ति यौ स्त्रष्टुतविष्वौ सितम्ब्रयोः ।

तौ चक्रार्द्धे शराल्पते हृशौ भास्त्रतिगत्तवत् ॥ ५१ ॥

स्फुटभास्त्ररविम्बानां हृमिष्वत्तमयोज्यते ।

दूरस्तदीपा इव ते स्यूला भान्ति यदीक्षिताः ॥ ५२ ॥

दूरे पथः स्थितिमतां स्त्रव्यासतिथिद्वग्न॑५गुणात् ।

ज्योतिषां स्यूलता लोकैर्द्वयते क्रमवृत्तिः ॥ ५३ ॥

तद्विष्ववृप॑६चातस्त्र कलादेः पदमेव यत् ।

ताराग्रहाणां हृमिष्वं स्तं तद्वति स्फुटम् ॥ ५४ ॥

भानां स्तो भास्त्रत्वात् समदूरस्थितेः प्रितेः ।
 साम्यं सदैव किञ्चेषां कार्या दृग्विभागालिता ॥ ५५ ॥
 युहमेदानयो वस्ते ग्रहयोः समलिपयोः ।
 दृग्विभाग्तद्यस्यर्थे युहमुज्जेस्यनामकम् ॥ ५६ ॥
 विष्ववेधे च भेदास्य मानयोगास्यकेऽन्तरे ।
 तत्थादंशविमर्द्दस्यमपसर्वं ततोऽधिके ॥ ५७ ॥
 अंशावधि भवत्येव भागाधिके समागमः ।
 सम्भवे त्वपसर्वस्य यद्येको दीपिमान् ग्रहः ॥ ५८ ॥
 अन्यो विवर्णस्तद्युर्वं दीपो ही चेष्टमागमः ।
 तत्र ही चेद्रग्निहीनौ कृष्टयुर्वं तदुच्चते ॥ ५९ ॥
 खूलविम्बो जयी खेटसुख्योहत्तरस्थितः ।
 जितोऽणुः समयोर्याम्यः सर्वदा सर्वजिन्नृगुः ॥ ६० ॥
 सौम्ययाम्यस्थितोद्धायै प्रोक्ते दृक्कर्मणी परम् ।
 सप्तम्बननतिसष्ठेष्टतः स्थान्तु तद्युतिः ॥ ६१ ॥
 ग्रस्तेऽर्द्धाशमेदेऽपि भौमादीनां दुर्धैर्न यत् ।
 प्राग्भिस्ताकोदिते तेषामत्यत्ये नतिसम्बने ॥ ६२ ॥
 तथापि गच्छितद्वानस्वावश्यकतया मया ।
 परिकल्पय निगद्येते सहियां परितुष्टये ॥ ६३ ॥
 परमा नतिरक्तस्य इविंश्चतिविलिपिका ।
 सैव द्वशुक्रयोर्मध्या चिज्यान्नी द्राक्षयो छता ॥ ६४ ॥
 पुनस्ताकासाद्क्लेपगुच्छिता चिज्ययोदृता ।
 स्फुटावनतिरन्येषां चयात्वां सापराक्तजा ॥ ६५ ॥
 नतिः खद्राक्तपरिधिभिर्गुच्छिता भांश्च॒६०भाजिता ।
 चिज्यान्नी तुर्वकर्त्त्वासा पुनर्द्वृक्त्वेपताङ्गिता ॥ ६६ ॥

विज्ञापा स्वाच्छतिः स्थापा सूर्यग्रहणवक्षया ।
 संस्कृतो यहविक्षेपः स्फुटः स्वादय सम्बन्धम् ॥ ६७ ॥
 कथते यच्च खगयोः काले समकलीक्षतिः ।
 तदा स्त्रीया परनतिर्द्वयतिन्नी विजीवया ॥ ६८ ॥
 भक्ता विचिभलम्बस्य यहस्यान्तरजीवया ।
 गुणिता विज्ञया भक्ता प्राक्प्रत्यक्ष्ये नभवते ॥ ६९ ॥
 विभोनलम्बतः क्षेप्या शोध्या वेत्यास्त्र सम्बन्धः ।
 नभवतरस्तद्विधयोर्ग्रहयोः स्वादयदम्बरम् ॥ ७० ॥
 ततो गतैष्टकालः स्वाद्यावान् समकलीक्षतौ ।
 गतियोगान्तरवशात् प्राप्तवक्ष्यम्बनं स्फुटम् ॥ ७१ ॥
 दूरल्वाहतिशून्यत्वाद्वानामनतिभावतः ।
 तत्खेटसंयुतौ कालः खेटगत्या गतः परम् ॥ ७२ ॥
 सम्भवे विम्बमेदस्वान्योऽन्यं तारानमः सदाम् ।
 लम्बनावनती साध्ये नान्यच्च क्षिष्ठभावतः ॥ ७३ ॥
 अहवद्युतिकालसु साध्यो भिन्नैकदिग्नतौ ।
 भुक्तियोगान्तरालाभ्यां स्वस्वमानागुसारतः ॥ ७४ ॥
 वक्रयोरख्यशरयोः कदाचिहुधशुक्रयोः ।
 सूर्यमण्डलमेदः स्वात्त्वालो भुक्तियोगतः ॥ ७५ ॥
 विम्बमेदेऽपि चैतेषां चन्द्रेण स्वस्वमागमः ।
 नतिलम्बनसिद्धेन सर्वमोक्षादि पूर्ववत् ॥ ७६ ॥
 सूर्यचन्द्रस्य समता यच्च काले कुजादिना ।
 लम्बनाय तदा चन्द्रमध्यभुतिः ७०।३५८८१४८२४६१२८ ॥ ७७ ॥
 कुजादिपरनत्यूना षष्ठिन्नी विकलान्विता ।
 मध्येन्द्रवक्रातत्खेटगत्यन्तरविभाजिता ॥ ७८ ॥

यहे वक्तिं मध्येन्दुतङ्गत्वोर्योगभाजिता ।
 सब्दं नाष्टादितलालद्वगतिज्ञं चिभव्यथा ॥ ७८ ॥

भक्तं तप्ताश्तो जीवा परः स्वाच्छन्दलम्बयोः ।
 अतराङ्गुजकोटिज्ये साध्ये दीर्घ्यापरात्तरात् ॥ ८० ॥

स्वप्नात् कोटीर्वर्गयुताच्छुतिर्मूलं पराहता ।
 कोटीः चुतिहता लम्बधनुः प्राणा हि मध्यमाः ॥ ८१ ॥

चन्द्रजुग्रहयोर्मध्यगत्यन्तरहता हृताः ।*

स्फुटगत्यन्तरेणात् गतियुत्यानृजौ पुनः ॥ ८२ ॥

चिभोनलम्बप्राक् प्रत्यक्स्थिते चन्द्रे स्वकालतः ।
 हीना युतासु तत्कालद्वगतिज्ञास्त आद्यथा ॥ ८३ ॥

द्वगत्यासाः स्फुटा ह्येतैः संख्यतः समलिपयोः ।
 चन्द्रान्यग्रहयोः कालो युतिमध्ये स्फुटो भवेत् ॥ ८४ ॥

तत्कालविचिभतनोर्दक्षेपः प्राप्नदागतः ।
 स्वविश्वशरः १३ भागातः स्माङ्गा ६ १ सोऽवनतिर्विधीः ॥ ८५ ॥

राशिचयोनलम्बस्य याम्यसौम्यनतक्रमात् ।
 शराक्षानुस्तेः सिद्धा या नतिस्तप्तरिष्कृती ॥ ८६ ॥

चन्द्रस्य च कुजादेश शरौ चेदेकदिग्मवौ ।
 तदा तद्वियुतेः शेषो दिक्शरश्चन्द्रतो यहे ॥ ८७ ॥

याम्यसौम्यस्थिते याम्यसौम्यास्यस्तेदकाय सः ।
 तौ चेद्विदिशौ तत्त्वसंयोगाद्विक्शरः स्फुटः ॥ ८८ ॥

ताराग्रहाणां सर्वेषामधस्त्रशादको विधुः ।
 प्रवेशस्तप्तुरस्तेषां प्रायः पशादिनिर्गमः ॥ ८९ ॥

*: अत्र स्फुटगतिप्रदेव चन्द्रपथमगतिर्दक्षते, सूर्यग्रहये तथातः ।

छत्रैवायनद्वयम्भवहाणां नतिसंख्यतेः ।
 विशिष्टैर्भवतिः साधा तदध्वेष्वगुसारतः ॥ ८० ॥
 स्वप्नात्मः समासाख्यं हृष्टं संलिख्य पूर्ववत् ।
 तथाचेऽन्त विधोर्विम्बं स्वप्नते वसनं तथा ॥ ८१ ॥
 अर्थे स्वदिग्य मोक्षेऽन्वदिग्य नस्य ततो गुणः ।
 आचन्द्रमध्यं प्रस्तुतो दिक्षूचमिति सम्भवः ॥ ८२ ॥
 तत्पार्ष्योः स्वदिग्बात्मः प्रसार्यः स्वेष्टकालिकः ।
 समाचेऽप्यवृत्तिर्यच ततः श्रीतांशुमध्यगम् ॥ ८३ ॥
 सूनं यच सृशेषेमिं तस्याच्च सर्वनिर्गमौ ।
 ज्ञेयौ यहाणां भानाच्च गोलवेदिभिरव्यमात् ॥ ८४ ॥
 नक्षत्रचन्द्रयोर्युत्यां दृग्यातिः यतताङ्गिता ।
 धरिचीचिभुजैर॒३१ भूता सम्बनाय परी भवेत् ॥ ८५ ॥
 एवं ज्ञशुक्रयोर्भानी प्रवेशापगमक्रमः ।
 स्वशरी दिक्शरस्य च्छेदके मध्यगो रविः ॥ ८६ ॥
 तारायहाणां किरणैः गहनुच्छाया यदस्फुटा ।
 छायायस्ते तदादर्थे दृश्यास्ते गहनुभूर्हगाः ॥ ८७ ॥
 समभूमौ प्रतिष्ठाप्य पच्छइस्तोच्छ्रितं नरम् ।
 हृष्टं समवृजुं हृष्टं इदश्चाणशाङ्कुलान्वितम् ॥ ८८ ॥
 इष्टकालिकस्त्रेष्टस्य नतकालान्विजां प्रभाम् ।
 गहनोरानीय तथानस्त्रेष्ट परितो लिखेत् ॥ ८९ ॥
 तथूलाहस्तमच्च प्राक्परयोर्याम्यसौम्ययोः ।
 विशिष्टेष्टसंस्थार्थं सरलं रेखिकाइयम् ॥ १०० ॥
 अहस्तर्चस्य वा स्वेष्टकान्वितव्याभान्वोहता ।
 सम्बन्धास्ता भवेदया स्वेष्टकालेऽङ्कुलान्विका ॥ १०१ ॥

दक्षिणोत्तरयोः क्रान्त्योस्तद्युतोना पलप्रभा ।
 वियोगच्छेषदिक्संस्था स्याद्गुजाङ्गुलसंभ्रका ॥ १०२ ॥

दक्षिणोत्तररेखायां शस्त्राकां भुजसन्मिताम् ।
 केन्द्राघ्रसार्थं दिग्भेदादये बिन्दुं निधाय च ॥ १०३ ॥

भुजवर्गीनभावर्गात्तलशङ्कुर्भवेत्पदम् ।
 सा कोटीः प्राक्पालस्ये खण्डे बिन्दोः परां दिशम् ॥ १०४ ॥

प्रत्यक्ष्ये प्रतिपूर्वाशां प्रसार्या यत्र सा स्फैरेत् ।
 हृतं तत्र प्रभायं स्यात्ततः शङ्कुशिखावधि ॥ १०५ ॥

नलकं कर्णमार्गस्यं न्यस्यास्य शुष्टिरेण सः ।
 भायस्यमुकुरे खेटो दर्शनीयो विपच्छिता ॥ १०६ ॥

योगकाले अहौ द्रष्टुं तद्विषेपसमालरम् ।
 शङ्कुद्यं निखायास्य शिखयोः सङ्कातिविमौ ॥ १०७ ॥

छायापलमनेचाय दर्शनीयौ सुदुष्ये ।
 द्रष्टव्यानि फलान्यासां संहितासु युधां बुधैः ॥ १०८ ॥

उत्ता ये हृतविम्बा इह गगनसदां सूक्ष्मविम्बास्त्र भानां
 वस्त्रन्ते तेऽच्छभावान्त्रृप१६गुणसितरक्षान्तिजाज्वल्यमानाः ।

स्त्रीयेष्वस्त्रोदयांशेष्वस्त्रतकरसमच्छोतिरालोकनायो-
 चत्ते व्यासैश्वत्त्रैस्तनव इति चतुर्थांश्मानाः स्त्रतस्त्राः ॥ १०९ ॥

दृष्टं शुक्रस्य गाढास्त्रमयसमयजं मण्डलं चण्डभानौ
 कीटांश्च पञ्चविंश्च गतवति कलितोऽर्थाद्विगोऽव्यग्र४८७५व्यव्यन्दे ।

भास्त्रदिव्यक्षम्भदन्तां३२शमितमित इदं खार्यषड्द६५०योजनं स्या-
 दिव्यन्यज्ञेयमम्ब्रात्तनव इनतनोस्तारकाः कोर्यहाः स्युः ॥ ११० ॥

अम्बुदावलिविहस्तिनुश्रीरम्बुराशितटविस्फुटधामा ।
 कम्बुपत्तनपतिः पतितानां संव्युदस्यतु तमःपटलं नः ॥ १११ ॥

इत्युल्लासोऽवदातृपात्रात्मुत्प्रसूत-
त्रीचन्द्रशेषरक्षती गच्छितेऽच्छित्वे ।
सिद्धान्तदर्पणं उपाहितवासबोधं
एकादशी बहुत्तिः प्रययौ प्रकाशः ॥ ११२ ॥

इति श्रीचन्द्रशेषरक्षितिं इत्यती उत्पादन्तदर्पणे चिम्बाचिकारे
बहुत्तिवर्णनी नामेकादशः प्रकाशः ।

इदम् प्रकाशः ।

अबहुत्तिवर्णनम् ।

अथ भ-ग्रह-योगाय भानां वस्त्रे भ्रुवान् ग्रान् ।
सहग्राकारान् योगताराः साङ्घानां विम्बविसूतीः ॥ १ ॥

दस्त्रादीनां भ्रुवांश्चाः स्तु-

र्वच्छिकाणाः(१)८५ कुवाहवः(२)२१ ।

सपादेष्वन्ययः(३)३५०।१५ सार्व-

षष्ठ्वेदाः(४)४६।३० साहित्यसूत्रवः(५)६०।१५ ॥ २ ॥

ग्रन्थादः(६)६५ साहित्यशास्त्राः(७)६०।१५

क्षताश्चाः(८)१०४ वस्त्रसेष्वदः(९)१०८ ।

रसार्काः(१०)१२६ सार्वज्ञोद्धा(११)१४३।३०

रामवाणहिमांशवः(१२)१५३ ॥ ३ ॥

शरभूपा(१३)१६५ नवघना(१४)१७२-

स्त्रिनन्दसितभानवः(१५)१८३ ।

नगाभ्यपत्ताः(१६)२०७ सार्वाष-

भूभुजा(१७)२१८।३० रसदृशः ॥ ४ ॥

अर्द्धोना(१८)२२५।३० स्वयं ग्रही नेतु-

सिद्धाः(१९)२४०।४० खग्नवाहवः(२०)२५० ।

अर्द्धयुक्ततर्कतत्त्वानि(२१)२५६।३०

दखोनाद्रीयुवाहवः(०)२५६।३० ॥ ५ ॥

चिभानि(२२)२७३ सार्वपञ्चाष-

पञ्चा(२३)२८५।३० अष्टुग्रष्ठभूगुणाः(२४)३१७।४५ ।

दग्धन्ता(२५)३२२ दग्धिगीर्वाणाः(२६)३३८

शून्यं(२७)० साभिजितामिति ॥ ६ ॥

क्रान्त्यन्तादेवामय

विद्येपांशा दलाव्यदिश(१)१०।३० ईशाः(२)११ ।

साष्टुग्रव्ययः(३)४।१५ सहावै-

न्द्रियाणि(४)५।३० सार्वानन्दचितयः(५)१३।१० ॥ ७ ॥

नंगशोनतर्कचन्द्राः(६)१५।४०

सार्वरसाः(७)६।३० साहित्रस्प(८)१।१५ मर्कास(९)१२ ।

रूपदलं निजघडां-

योगित(१०)०।२५ मर्येन्द्रवो(११)१५ विश्वे(१२)१३ ॥ ८ ॥

दद्राः(१३)११ सरसांशद्गौ(१४)२।१०

देवा(१५)३३ वाहु(१६)२ मुजी(१७)२ सपादद्वताः(१८)४।१५ ।

सदलानकरजनीशाः(१९)१३।३०

सार्वाङ्गा(२०)६।३० व्यचिभागद्वताः(२१)३।४० ॥ ९ ॥

हाषष्टि(०)६।२ रम्भरामाः(२२)३०

षट्किंश्च(२३)३६ च्छीतदीषितेर्व्ययः(२४)०।२० ।

दन्ता(२५)३२ गजभुजसङ्घा(२६)२८

शरा(२७)५ इति शरा: क्रमाङ्गानाम् ॥ १० ॥

ब्रह्मचर्यस्य(४)प्राप्ति(५) राधापटक(१६)१७।१८।१९।२०।२१)-
 स्थाहेः(६) करस्य(१३) चिन्मायाः(१४) ।
 वरुणस्य च(२४) विद्वेषो याम्यः सौम्योऽपरर्द्धाण्डाम् ॥ ११ ॥
 रामा(१)३ गुणाः(२)३ पद्म(१)६ विषया(४)५ हुताशा(५)३
 रूपं(६)१ शरा(७)५ वक्षय(८)३ आशुगाम्ब(९)५ ।
 वाणा(१०)५ दृश्यौ(११)२ युग्म(१२)२ मध्येन्द्रियाणि(१३)५
 धरा(१४)१ स्थिरा(१५)१ पञ्च(१६)५
 नगाम्ब(१७)७ रामाः(१८)३ ॥ १२ ॥
 नन्दाः(१९)८ समुद्रा(२०)४ निगमा(२१)४ गुणाम्ब(२२)२
 रामाः(०)३ शराः(२३)५ खान्त्रभुवो(२४)१०० भुजी(२५)२ च ।
 दृश्यौ(२६)२ द्विरामा(२७)३२ इति तारकाणां
 सङ्घोदिता साभिजितां क्रमेण ॥ १३ ॥
 जीवर्द्ध(८)मध्ये बहुतारकाणां स्थितावपि व्यक्ततया विनायैः ।
 एकत्वमुक्तं क्रतिचिद्विभिन्नसङ्घानिभानीत्यपरे वदन्ति ॥ १४ ॥
 ऋष्वचयस्याकृतयः प्रत्ययहेतोरथाभिधास्यते ।
 तुरगवदन(१)विकोण(२)ज्वलनशिखा(३)नः(४)सहजास्ताः ॥ १५ ॥
 मार्जारपाद(५)विद्मु(६)-
 कार्णुक(७)कठिनीरजः(८)खपुच्छ(९)निभाः ।
 लाङ्गूल(१०)भारसमाभी(११)
 भार(१२)कराभी(१३) च मुक्ताभा(१४) ॥ १६ ॥
 माणिक्य(१५)तोरण(१६)फणि(१७)-
 क्रोड्डरद(१८)कम्बु(१९)सूर्प(२०)सहशतनवः ।
 सूर्पा(२१)गिनिविम्ब(०)सायक(२२)-
 मुरज(२३)वितान(२४)प्रतीकाशाः ॥ १७ ॥

भारनिभा(२५) भारसमा(२६) मीनाभा(२७) चेति सम्मता उड्डवः ।
काश्चिलैश्चियोक्ता भिन्नाकृतयः स्वशास्त्रेषु ॥ १८ ॥

अस्ति(१)चन्द्र(५)भर्ग(११)द्वाम्नि(१६)-

तोय(२०)विश्वा(२१)जपादजाः(२५) ।

अहिर्बुधस्यो(२६)सरस्या योगतारा ध्रुवांश्चगाः ॥ १९ ॥

इन्द्र(१८)गोविन्द(२२)मित्रा(१७)म्नि(३)जीवानां(८) मध्यगा मताः।
अदित्या(७)दित्य(१३)दैत्याना(१८)मीश्वानदिगवस्थिताः ॥ २० ॥

वित्त(२३)स्याभिजितः(०) पञ्चात् पूर्वस्यां ब्रह्म(४)सर्पयोः(८)।

याम्या स्यूला पितुः(१०) पूष(२०)-

यमा(२)र्थम् शास्त्र(१२) दक्षिणाः ॥ २१ ॥

क्षपीटयोनिकाषायां योगतारा प्रचेतसः(२४) ।

शङ्खरत्वष्टृवातानां(१५) स्वरूपाख्येकभावतः ॥ २२ ॥

योगताराविलिप्तासु सूक्ष्माः क्रमान्-

मानतः पञ्च० भुजौ२ वङ्गयः३ सप्तयः७ ।

ईक्षणे२ स्वाभृतः७ कुञ्जराद् लोचने२

सिन्धवः४ पञ्च० गुणा३ वार्ष्य४ साव्ययः४ ॥ २३ ॥

सैन्धवादस्त्रीन्द्रव१३ स्वच्छुषी२ सिन्धवः४

सप्त७ पञ्चात् व्यय४ स्वाव्ययो४ इवीन्द्रवः१४ ।

वाजिनः७ पावका३ वीतिहोत्राः३ क्षताप४

अर्णवा वङ्गय३ चेति दस्त्रादितः ॥ २४ ॥

देवमातुः७ पुनर्याम्यगा तारका

सर्वताराधिका तद्विलिप्ता नखाः२० ।

तद्भ्रुवः सप्तसप्तां७७शका मार्गणः

खार्णवां४० शा निजापक्रमादक्षिणः ॥ २५ ॥

सर्वसिद्धान्तवाक्यादियं तारका
 सुन्वकास्यो मुनिश्चेति निष्ठीयते ।
 चेददित्यास्तदा याम्यगाम्या सम्पु-
 स्तारका तत्त्वमीपेऽपि निर्णीयताम् ॥ २६ ॥
 केचिदाहुर्मृगव्याघ्रनामा मुनिः
 सोमभाष्टद्याम्यगस्तद्भुवोऽङ्गेषवः ५६ ।
 याम्यवाचो रदाः १२ सापमादंशका
 दिग् १० विलिम्बात् तत्त्वलस्त्वायतिः ॥ २७ ॥
 तस्य चेशानभस्याऽपि मध्यस्थिता-
 स्तारकास्तिस्त्र ईश्वाभका इत्यलाः ।
 एकषष्टि ६१ भ्रुवः स्त्रूलभस्याद्युग-
 वङ्गिपचाः २१ ॥ शरो याम्य आसां मतः ॥ २८ ॥
 हुतभुग्भ्रष्टाङ्गदययोः पचाचां५२शा भ्रुवस्त्र सौरोळः ।
 प्रथमस्याष्टौ८ चिंश३० हितीयभस्योत्तरेष्वशाः ॥ २९ ॥
 भ्रष्टाङ्गदयपूर्वस्त्रां पञ्चमिर्शेः प्रजापतिर्वसति ।
 तस्योत्तरविषेपः कुञ्चररामां३८शकोऽप्युदितः ॥ ३० ॥
 चापुनिकैरभियुक्तैनिच्छित्योळं शृथक् च संस्थानम् ।
 हुतभुग्भ्रष्टाङ्गदययोः प्रजापतेस्तस्तुनर्वच्चमि ॥ ३१ ॥
 हुतभुग्भ्रुवः सपादाष्टार्थां५८१५शाः साङ्कुपच्छ५१५सौम्यशरः ।
 पञ्चिकलास्तमानं भ्रुवः पुनर्ब्रष्टाङ्गदयस्य ॥ ३२ ॥
 अङ्गार्थाः ५६ सौम्यशरस्त्रिभुज२८लवा नृपा१६स्त्रनूविकलाः ।
 सोमभ(५)याम्यगतो यो सुन्वक एतत्प्रजापतिभम् ॥ ३३ ॥
 त्वाङ्ग(१४)स्यापांवक्षः पञ्चलवान्ते वसत्युदम्भागे ।
 आप्यवस्तुस्त्रौम्ये स्त्रूलः किञ्चित्ततोऽङ्गां६श्रैः ॥ ३४ ॥

भ्रुवोऽगस्यस्य पचाश्टभागाः पचाद्यः७५ श्वरः५ ।
 दक्षिणस्तद्भ्रुवो वामं चलांशैः संस्कृतः स्फुटः ॥ ३५ ॥
 धृतयो१८ विकलास्यस्य सूक्ष्मामण्डलविसृतिः ।
 यमस्यैवं हिपश्चां२२शा भ्रुवोऽङ्गाङ्गानि६६ मार्गशः ॥ ३६ ॥
 याम्बोऽष्टौ विकला विम्बोऽगस्यवद्भ्रुवसंस्कृतिः ।
 राशिन्यमगस्यस्य भ्रुवः सौरोदितः पुरा ॥ ३७ ॥
 सप्तनागां८७शकः प्रोक्तः सक्षिद्वान्तशिरोमर्शौ ।
 भूश्वराधिकारात्प४१व्येषु कलेभास्त्ररधीमता ॥ ३८ ॥
 स्वोक्त्रादिति(७) भ्रुवाद३त्पश्चाङ्गागष्टकान्तरेद७ यतः ।
 दृष्टोऽसौ साम्रातं सार्वघनां७ा३०शान्तर ईश्वरते ॥ ३९ ॥
 युग्मस्य विष्णु(१३)भागान्ते तदव्यैर्गोकुपर्वतैः७१८ ।
 तस्य खानान्तरं सिंहं सार्वद्राघायनांशजम्११३० ॥ ४० ॥
 सप्तर्षीषां भ्रुवं प्रामिनोक्तसच्चारसम्भवात् ।
 तथाप्यगुभवात्तेषां व्यवस्था क्रियतेऽधुना ॥ ४१ ॥
 पूर्वांशं शकटाकारमुदक्खमुडुसप्तकम् ।
 सुरर्षिमण्डले प्रोक्तं व्यक्तं विष्णवनमस्कृतम् ॥ ४२ ॥
 तत्पूर्वीन्द्रितरेखाश्च मरीचिः पञ्चिमे ततः ।
 वशिष्ठोऽङ्गतोयुत्तस्तत्पश्चादङ्गिराः स्थितः ॥ ४३ ॥
 तत्पश्चाच्चतुरस्यस्य शम्भुदिश्चिरस्य च ।
 पुलस्थो दक्षिणे तस्य पञ्चिमे पुलहः स्थितः ॥ ४४ ॥
 क्रतुस्तदुत्तरस्थानस्त्रीक्ष्मी पुलहः क्रतुः ।
 भ्रुवस्त्रेष्व यज्ञमो तदवस्था महर्षयः ॥ ४५ ॥
 कथम्भूतं साम्रातं सिंहे भूभुजां२१शान्तगौ हितौ ।
 कालांशैर्विष्णवकैः१३ प्राच्यां पुलस्थो वर्तते ततः ॥ ४६ ॥

ततस्तैः शायकैरुचिरङ्गिरा नवभिद्धतः ।
 ततोऽष्टाभिर्वशिष्ठोऽमान् मरीचिर्वर्ततेऽष्टभिः ॥ ४७ ॥
 अद्यन्ती स्थिता प्राच्यां स्वामिनोऽद्रिऽकलान्तरे ।
 या वशिष्ठातिनेदिष्ठा यन्वद्यष्टाण्डरेततः ॥ ४८ ॥
 सा नेष्ठा सदसङ्क्षिप्तस्त्रिः प्रथमेष्यते ।
 एकास्या मानविकला तिस्त्रोऽचेरष्ट चान्यतः ॥ ४९ ॥
 परस्परस्य चैतेषां सदा तुल्यान्तरस्थितेः ।
 गृह्णन्तामृदयोगेषु कालांशा दिक् १० पलामकाः ॥ ५० ॥
 तेऽष्टादशशताभ्यस्ता व्यक्तलग्नासुभिर्हृताः ।
 प्राग्भ्रुवाक्या भवन्तीष्ठमुनिक्रान्तगृहांशकाः ॥ ५१ ॥
 सप्तर्षिमण्डलायामस्यविष्ट्रिकालांशकोऽपि यत् ।
 सायनांशतुलाकन्यास्थित्याङ्गाव्यंशश्च ४६ इत्यते ॥ ५२ ॥
 क्रान्तन्ता सौम्यबाणांशा लिख्यन्तेऽङ्गशराः ५६ क्रतोः ।
 पुलहस्यैकपञ्चाश्च ५१ त्युलस्यस्यान्निसायकाः ५३ ॥ ५३ ॥
 अद्यपत्रिण ५८ एवाचेः षष्ठिः ६० रङ्गिरसो मता ।
 हाषम्यांशा वशिष्ठस्य ६२ मरीचेः षष्ठिः ६० रीक्षिता ॥ ५४ ॥
 सर्वदायं शरक्रान्ते यदि तुल्यो भवेत्तदा ।
 युग्मान्तस्ववशिष्ठस्याच्चतुर्भागान्तरो भ्रुवात् ॥ ५५ ॥
 स्फुटक्रान्तिर्महर्षिणां तुल्यता यदि सर्वदा ।
 तदा राश्यन्तरप्राप्तौ विक्षेपो भिन्नतां व्रजेत् ॥ ५६ ॥
 यमागस्यस्फुटक्रान्तेर्यथा साम्यं सदेश्यते ।
 दस्त्रादीनाच्च वैषम्यं तथैषां नेक्षितोऽप्यमः ॥ ५७ ॥
 प्रत्यव्यं प्राग्मतिः प्रोक्ता पुराणैरष्टलिङ्गिका ।
 तेषां नो निविता पूर्वानुभवादर्थनाम्या ॥ ५८ ॥

तथायनांशसंस्कारो वामस्तेषां यदीरितः ।
 तस्मव्यं कविभिर्भव्येऽन्यं मल्कालिकस्थितेः ॥ ५८ ॥
 लिप्ता तिथं १५ शमानः ४ खे यत्र राजत्युदग्भुवः ।
 न तत्त्वध्यध्रुवस्थानं सूचपातार्हमिष्ठते ॥ ६० ॥
 छताष्टद्धलिप्तान्तरितो निजकेन्द्रादृयतो ध्रुवः ।
 मेषादिस्यो भ्रमत्यस्मात् पौष्णमे(२७) गगनार्हगे ॥ ६१ ॥
 उत्तरो दृश्यते विष्णौ(२२) दित्यां(७) चाक्षसमोच्छ्रितः ।
 त्वाद्द्वै(१४) नतस्तो मध्यस्थानमस्थानुभीयताम् ॥ ६२ ॥
 एवं याम्यध्रुवो मेषिमूलयोजितगौरिव ।
 तुलादिस्यो भ्रमन्नन्त्रे दृश्येतासुरभागगेः ॥ ६३ ॥
 अंशासु विविधा ज्ञेया मानांशाः कालांशकाः ।
 क्षेत्रांशास्येति लम्नानां भेदात्तौ क्षेत्रकालजौ ॥ ६४ ॥
 अंशौ विभिन्नौ भवतस्त्रकान्ते सङ्घरया ३६० समौ ।
 मानकालांशयोः साम्यं विषुवहृत्त एव तत् ॥ ६५ ॥
 महदन्तरमेव स्यात्तदुदग्याम्यभागयोः ।
 प्राक॒पश्चिमान्तरस्थायं क्रमोनावागुदस्त्रितेः ॥ ६६ ॥
 यथाच पुलहक्त्वोः सौम्ययाम्यान्तरं शराः ५ ।
 भागा एव समा दृष्टा मरीच्यन्तं क्रतोः पुनः ॥ ६७ ॥
 प्राक॒पश्चादन्तरे दृष्टा मानांशास्तत्त्वं ५४ सङ्घरकाः ।
 सार्वा० । ३० स्तत्तत् शरांशेभ्यस्थयोः साध्यौ स्फुटापमौ ॥ ६८ ॥
 दिनव्यासदले प्राम्बत् तद्योगार्हं इतिर्भवेत् ।
 मानांशास्त्रिज्ययाम्यस्ता द्वतासाः क्षेत्रांशकाः ॥ ६९ ॥
 सुस्ते लम्ना सुगण्डिताः खखनागमही १८०० द्वताः ।
 कालांशाः स्युस्तो मानभागा व्युक्तमकर्मतः ॥ ७० ॥

एवं भ्रुवभान्तिमार्गः स्वाङ्गमिति६० क्षेचभागकः ।
 अप्यष्टाङ्गुधिलिपाङ्गवसुदा४८मानांशसम्प्रितः ॥ ७१ ॥
 क्रान्तिभेदे महर्वीक्षामाद्वतः समता यदि ।
 स्वात् तदाक्षरकालांशः क्रान्तिल्पत्वमहस्तयोः ॥ ७२ ॥
 क्रामादल्पाच भूर्यांशो भवेयुर्द्युगणक्रमात् ।
 कालांशान्तरभेतिषां क्रान्तिभेदे यदि स्थिरम् ॥ ७३ ॥
 तदाक्षतेहानिहृषी स्वातास्त्राक्षरांशवत् ।
 स्थिरा क्रान्तिर्यदैषां स्वात् कालांशः स्युसदा स्थिराः ॥ ७४ ॥
 क्षेचभानांशानां स्थिरत्वे स्वात् कालमानाल्पभूरिता ।
 क्षेचभानांशयोः सिद्धिः कालमानांशयोरिव ॥ ७५ ॥
 नप्तवाणां भ्रुवांशा ये ते ज्ञातायनदक्षियाः ।
 उद्दिता एव विज्ञेया विज्ञेपाच तथा स्फुटाः ॥ ७६ ॥
 अहाश्वामस्कुटो वाणः कदम्बाभिमुखस्तितः ।
 हृष्टर्वेषा भ्रुवसुखः स्फुटः स्वाक्षरकेषुवत् ॥ ७७ ॥
 प्राक्पश्वाचलगाङ्गानां क्रान्तिल्पतात् अरसाम्यतः ।
 क्रान्तिभेदस्ततो रात्रिदिनमानं पृथग्भवेत् ॥ ७८ ॥
 यस्य सौम्या स्फुटक्रान्तिर्षम्बांशेभ्योऽधिका स्वतः ।
 तद्वं सदोदितं यस्य याम्या स्वात् तत्र दृश्यते ॥ ७९ ॥
 अहाश्वान्तरजा लिपा अहभूत्या विभाजिताः ।
 दिनादिभिः फलैर्योगो अहे हीनेऽधिके भ्रुवात् ॥ ८० ॥
 एष्यो गतो वक्त्रे तु गतैश्वत्वविपर्ययात् ।
 असक्षालर्घ्येणा तु लक्षफले स्वातां अहोङुनी ॥ ८१ ॥
 अहस्यायनदक्षर्यं ज्ञात्वाय अहतारयोः ।
 क्वायं दिननिश्चामाने स्फुटक्रान्तिचरक्रमात् ॥ ८२ ॥

उदयेऽसामये साम्भसाम्भं प्रकाशय च ।

तत्समेऽकों तदुदयमस्तं आत्मान्तराशक्तेः ॥ ८३ ॥

कार्या तत्समता प्राप्यद्याम्यसौभ्यान्तरं तयोः ।

विष्वभेदश निर्णेतुं ग्रन्थते प्रह्लयुद्धवत् ॥ ८४ ॥

ब्रह्मज्ञानलचित्पित्रदितयो मित्रेभ्यशक्राभ्यः-

पौष्टिकाभः पतिवैश्वदेव-

सलिला (४।८।१४।१०।१७।१९।१८।१६।२७।२४।२१।२०)-

नीषु क्रमात् खेचरैः ।

भिद्यन्ते न पराणि (१।२।५।६।८।१।१२।१३।१५।१६।०।२२।२३।-
२५।२६) तत्र दितिर्भ (७) सर्वैः सदा भिद्यते

कादाचिलकतया जलान्त्यदहनाः (२०।२७।६)

शिष्टानि (४।८।१०।१४।१६।१७।१८।२१।२४) तैः प्रायशः ॥ ८५ ॥

यस्य स्वाहूपराशिशक्त्र॑४ स्वरगस्यावाक्यरोऽश्वयात्

सञ्चरश्चात् २० दधिको भिनति शकटं स्वायभुवं सरहः ।

अन्यक्षाक्षतिभेदभागकलना यन्मेष कार्या दुष्टे-

र्याम्योदग्ममनर्द्धभेदजफलं ज्ञेयं चुताम्बैहिरात् ॥ ८६ ॥

प्राक्षिद्वानां ज्ञोतिषां स्वानमित्य'

प्रोत्तं व्यक्तं यानि भानीतराणि ।

स्वे लक्ष्यन्ते तत्तदास्थापिसङ्गा

सङ्गावद्धिः स्वातिमास्ता न पूर्वैः ॥ ८७ ॥

अथ व्योन्नि च्छायापथ इतिहवैश्वानरपथो-

१७ भिनिभ्रामा सूक्ष्मैर्वनतरभवक्रैनिंसुलितः ।

प्रकाशाका हृत्ताक्षतिरनुभितो भास्यति च य-

स्वादीयं संख्यानं कियदिह वदामि स्फुटतया ॥ ८८ ॥

क्रान्तिहतमयनान्तयोः सृष्टुतरायषजगोलसम्बितः ।
 उत्तरे स्वरस० भागदूरगस्वन्धगोलव्युगसम्बिदद्विष्टे ॥ ८८ ॥
 वक्षितर्क० ३ स्वदूरगोऽदिते(७)
 देविशांशभिदवान्दिशं गतः ।
 मूल(१८)तोय(२०)भिदसौ तथाभिजि-
 हैश्चावा(२२)त्वर उदग्निशं गतः ॥ ८० ॥
 याम्यायनान्तस्यस्तो द्विफालभाक्
 स्वनागद० भागान्तमुदग्निशि स्थितः ।
 गोले विलिखाङ्गतिमस्य पश्यतां
 यथा सुबोधो न तथा भवेहिति ॥ ८१ ॥
 सम्यग्यन्धमिलद्विलोचनजनाः पश्यन्ति तारामये
 तं मार्गं गुरुर्भ०(८) च भास्त्रतिशिखानीलाभरेखाङ्गिताः ।
 चन्द्रे तोयगिरिद्वमान् बुधसितौ श्रीतांशुवत्खण्डितौ
 शौरीर्वाङ्गगतं प्रकाशवलयं सूक्ष्मग्रहोपग्रहान् ॥ ८२ ॥
 पटापटुरुचीक्षतप्रकटहाटकश्रीर्जगत्-
 कटाहघटनास्फुटोलाटकाटाक्षपातकामः ।
 वटहुमतटोङ्गटद्युतिरनिष्टकूटाटवीं
 फटाधरफटाक्षटानटनपाटवी पाटयेत् ॥ ८३ ॥
 इत्युल्कलोऽप्यस्त्रपालकुलप्रसूत-
 श्रीचन्द्रशेखरक्षतौ गणितेऽक्षिसिद्धे ।
 सिद्धान्तदर्पण उपाहितबालबोधे
 यातोऽन्न भगव्युगर्कमितः प्रकाशः ॥ ८४ ॥
 इति श्रीचन्द्रशेखरसिद्धक्षतौ सिद्धान्तदर्पणे चिप्रशाधिकारे
 भगव्युगवर्षनो नाम शादशः प्रकाशः ।

चयोदशः प्रकाशः ।

यहर्षीदय कामयवर्णनम् ।

अथ यहाणाद्वारा सुमुदयास्तमयौ हुवे ।

स्थैर्यादुक्तौ स्वकेन्द्रांशैरत्र सूक्ष्मतया पुगः ॥ १ ॥

उदयास्तमयौ हेधा नित्यौ नैमित्तिकावपि ।

प्रवहास्यमरुद्धान्तज्योतिराक्रान्तवेशनाम् ॥ २ ॥

उदयास्तमयौ नित्यौ भवतः प्राक्पराशयोः ।

वक्षे नैमित्तिकौ सूर्यसत्रिकर्षभवाविमौ ॥ ३ ॥

८—सूर्यादभ्यधिकाः पश्चादस्तं जीवकुर्जार्कजाः ।

जनाः प्रागुदयं यान्ति ज्ञशुक्रौ वक्त्रिणौ तथा । इति ॥ ४ ॥

अत्राधिको नता ज्ञेया निकटे प्राक्परस्थितेः ।

अधिको मिषगस्तम्बादूनो भीनगतो मतः ॥ ५ ॥

९—जना विवस्तः प्राच्यामस्तं चन्द्रज्ञभार्गवाः ।

ब्रजन्यभ्यधिकाः पश्चादुदयं शीघ्रयायिनः ॥ ६ ॥

सूर्यास्तकालिकौ पश्चात् प्राच्यामुदयकालिकौ ।

दिवाकारप्रहौ कुर्याद्विकर्माय अहस्य तु । इति ॥ ७ ॥

क्षत्वायनजमाद्यन्तु वक्षे विद्वेपलिमिकाः ।

अद्यभास्त्राच्चिभू१२भक्ताः खखाटविधु१८००ताडिताः ॥ ८ ॥

तत्कालोत्थविलग्नासु भक्ता धनमृणं खगे ।

प्राक्स्येऽके याम्यसौम्योत्थरयोर्व्यस्तमस्तगे ॥ ९ ॥

१०—तयोर्लग्नान्तरप्राणाः कालांशाः षष्ठिभाजिताः ।

प्रतीच्छां षड्भयुतयोस्तद्विग्नान्तरासवः । इति ॥ १० ॥

सूर्योन्दोः स्फुटविद्वेपः स्थावनतिसंस्कृतः ।

ग्राहस्तसम्बनकलाः प्राक्प्रत्यग्युतवर्जिताः ॥ ११ ॥

सूर्यादन्तरितो हृशी रुद्र॑ १ कालांशतोऽधिकः ।
 व्यूहस्ततो न हृशेत श्रीतरस्मिर्भुवि स्थितैः ॥ १२ ॥
 भानां विद्वेषपाहुस्तात् प्राप्त्विद्वेषपतः स्फुटा ।
 क्रान्तिः साधा ततस्तेषां दिनमानासवस्त्रया ॥ १३ ॥
 नित्योदयास्त्रासमयौ लग्नो तत्कालासभवौ ।
 तत्सूर्यान्तरजासुभ्यः कालांशैर्मूलिनोहमौ ॥ १४ ॥
 पश्चादस्त्रमयं प्राप्त्वामुदयं यान्ति सर्वदा ।
 भानि प्राप्तिशून्यत्वात् सूर्याज्ञीवक्षुजार्किवत् ॥ १५ ॥
 पश्चादस्त्रमयात्पूर्वं येषां प्रागुदयो भवेत् ।
 उदयास्त्रमयौ तेषां नेष्टौ प्रत्यहमीच्छतात् ॥ १६ ॥
 यद्यप्यानविलिप्तानां भानामस्त्रोदयांशकाः ।
 ये ये कालामकास्तेऽच कीर्त्यन्ते हृक्षमाः क्रमात् ॥ १७ ॥
 या या विम्बविलिप्तानां सङ्ग्रहा पश्चादिमार्पणा ।
 तत्तदस्त्रोदयांशानां सङ्ग्रहान्त्यादेषु घट्टताम् ॥ १८ ॥
 रुप॑ १ सपाद॑ १५ सार्वच॑ १३० सचिपाद॑ १४५ विलोचन॑ २ ।
 सिद्धा॒ २४ स्त्रिपद्मा॒ २३ हृक्षपद्मा॑ २२
 वितिपद्मा॑ २१ खपद्मकाः॑ २० ॥ १९ ॥
 सार्वपद्म॑ २१३० गुणा॑३ वेदा॑४ विशिष्टा॑५ जटतब॑६७ इद्यः७ ।
 अहृतेऽ१८ धृतयो१८४ त्विष्ट॑७-
 वर्णना॑७ भूपा॑६ वृपा॑६ स्त्रया ॥ २० ॥
 अष्टाद्वङ्गात् दिशो१० रुद्रा११
 विवस्त्रन्तो१२ गुणेन्द्रवः१३ ।
 तिथय॑५ स्त्रिथयो१५४ र्थद्वा॑५
 शक्राः१४ शक्राः१४ ज्ञतेन्द्रवः१४ ॥ २१ ॥

मनव॑४स्तिथयो॑५ भूपा॑६ वना॑७ सैका॑८ नवेन्द्रवः॑९ ।

विश्वे॑३ विश्वे॑३ चिरूपाखि॑३

स्त्र्या॑१२ स्त्र्या॑१२ प्रभाकरा॑१२ ॥ २२ ॥

नखा॑२० कुपच्छा॒१ ढकूपच्छा॒२-

स्त्यस्त्रायष्टभुजान्तका॑२३।२४।२५।२६।२७।२८ ।

दद्रा॑१ दद्रा॑१ शिवा॑१स्त्राय हरितः॑१० परिकीर्तिताः॥२९॥

चथीनचिंशतस्त्रिलारिंशदन्त-

विश्वितिका॑२८।३०।३१।३२।३३।३४।३५।३६।३७।३८।३९।४० ।

नव॒ कालांशका एवं श्रीकाहैं रविभि॑२र्मताः ॥ २४ ॥

अतः शुक्रेच्यसौम्यार्किंभौमास्त्रोदयभागका॑ ।

प्रायशोऽङ्गा॑८ शिवा॑१ विश्वे॑३

तिथयो॑५ऽद्रीन्द्रवः॑७ क्रमात् ॥ २५ ॥

चक्रचक्रार्द्धनिकटस्त्रितस्त्र शशिजस्त्रनः ।

मनवो॑४ भानवः॑२ स्त्रावा॑३ विश्वे॑३ मध्यतयोदिताः ॥ २६ ॥

यहार्कयोर्भार्कयोर्द्वं विद्यतांशाधिकेऽन्तरे ।

विश्वो दृश्यस्तो न्यूने यहर्षाण्यामदर्शनम् ॥ २७ ॥

अस्तदिशस्त्रभागेभ्यः कालांशीनाधिकत्वयोः ।

क्रमादस्त्रमयोऽतीतो भावी चेति विचार्यताम् ॥ २८ ॥

तेभ्यस्त्रूदयकाष्ठायामाधिक्यन्यूनभावयोः ।

अंशानामुदयो यातो भविष्यत्रिति चित्यताम् ॥ २९ ॥

चलांशसंस्त्रातार्कान्यथहक्रान्तोदयासुभिः ।

उदयेऽस्त्रमये तदत् सषड्भोदयजासुभिः ॥ ३० ॥

यहार्कभुक्ती गुणिते स्त्राम्भनागेन्दुभि॑८००र्हते ।

स्त्रातां कालगती तत्तदिवरेणोदयास्त्रजा॑ ॥ ३१ ॥

व्याद्वद्वकर्म्मेष्टार्कान्तरलभा सुसम्भवाः ।
 कालभागाहतास्ते सुर्गतगम्यदिनादयः ॥ ३२ ॥
 यहे वक्त्रिणि तत्पूर्यभुक्तियोगेन भाजिताः ।
 नन्दबोदयकालार्कात्तदस्तमयकालिकम् ॥ ३३ ॥
 प्रीजकर स्फुटरवि शिष्टभागा लिपीक्षिताः पुनः ।
 भधुवस्थार्कंभुक्त्यासा भवन्त्यन्तरवासराः ॥ ३४ ॥
 स्फुटास्फुटक्रान्तिजयोरन्तरं यहिनार्दयोः ।
 तव्याणा राशिलिप्ताऽप्यस्तदस्तोदयजासुभिः ॥ ३५ ॥
 चलांशसंस्तैर्भक्ता लव्या द्वकर्म्मलिपिकाः ।
 ऋद्वस्य सौम्यविक्षेपे क्रमाव्याकृपचिमस्थितौ ॥ ३६ ॥
 तदध्युवे वियुता युक्ता याम्येषौ संयुतोनिताः ।
 द्वकर्म्मध्व एवं स्यात्तच क्षेचांशसंस्तैः ॥ ३७ ॥
 कालांशा योगताराणां ये सिद्धा उदयास्तजाः ।
 ते राशिकलिप्ताऽप्यस्ताः प्राच्यां स्तोदयजासुभिः ॥ ३८ ॥
 पश्चाद्वयूनोदयःप्रार्थेभक्ताः क्षेचांशकार्मताः ।
 द्वकर्म्मजध्वस्तैर्सु प्राक्प्रतीच्छीर्युतोऽन्तिक्षितः ॥ ३९ ॥
 भवेद्वयोगताराणामुदयास्तमयध्वः ।
 स्फुटार्कं तत्समि तेषामुदयोऽस्तमयस्तथा ॥ ४० ॥
 उदकस्थानामस्तमया पूर्वं स्तोदयसम्भवात् ।
 नेष्टोऽप्यस्तमयस्तत्त्वालश्चानाय केवलम् ॥ ४१ ॥
 क्रत्वादीनामन्यभानां साध्यावस्तमयोदयौ ।
 कुशोऽवयमादीनां याम्यानामस्तभूरिता ॥ ४२ ॥
 सर्वेषान्तु यहर्चाणां दिनमानप्रबोधतः ।
 तौ ज्ञेयावपि दाव्यार्थं ज्ञातो गणितविद्वरः ॥ ४३ ॥

उदयास्तमयौ प्रोलौ पूर्वसिद्धान्तसम्भवतौ ।
 दृक्षिदैरु पुनरुचेते निजकल्पनयागतौ ॥ ४४ ॥

जर्हगानां ग्रहर्षाशामहृषी कारणं यतः ।
 स्वरांशुकिरणव्याप्तिः सा हि दृश्यखलातुगा ॥ ४५ ॥

दृश्यखललवास्त्रिज्याहता लम्बज्यया हताः ।
 चिज्याज्ञा द्युज्यया भक्ताः कालांशाः सूर्यतः स्फुटाः ॥ ४६ ॥

दृश्यखलांशकालांशभेदस्त्रादनल्पकः ।
 भवेत्विरक्तदेशेऽपि द्युज्याचिज्यान्तरोच्छितः ॥ ४७ ॥

रसाङ्गाऽशांशके देशे मेषमासे भवेत्वयोः ।
 उद्यतोः सह सूर्येण चितिजे गुरुणक्रयोः ॥ ४८ ॥

भास्तो दूरवर्त्तित्वात् सिंहे दर्शनसम्भवे ।
 उदयान्तरकालांशसाधनं तत्र निष्पत्तम् ॥ ४९ ॥

तदादौ स्थूलज्ञेन्द्रांशैः प्राप्तदस्तोदयोऽवम् ।
 कालमानीय तत्कालदोःफलस्त्र विवस्तः ॥ ५० ॥

धनर्णं सूर्यवत्सुर्यकेन्द्रे स्वस्त्रोदयास्तजे ।
 जीवमन्दास्तजां द्युक्तबुधयोस्त्र व्यतिक्रमात् ॥ ५१ ॥

स्फुटकेन्द्रमयो भानोरयनांशपरिष्कृतात् ।
 ग्रहस्त्रोनस्त्र पूर्वीक्तकालांशार्णं विशीध्य च ॥ ५२ ॥

अधिकस्त्र रवौ तस्मिन् योजयित्वा तदर्द्धकम् ।
 यद्याद्राश्वादिकां भानी प्राक्स्त्रे लम्बं तदेव हि ॥ ५३ ॥

प्रत्यक्ष्ये बहुभयुकृत्वा तस्मादित्तिभतः पुनः ।
 क्रान्तिमस्त्रांशसंस्कारात्तांशादुक्तांशकान् ॥ ५४ ॥

आनीयस्त्र नतानंशान् छते ४४ द्युग्नाऽद्विद्विभिः ८ ।
 क्रमादिभव्य शक्तेन्द्रबुधाकिंश्चाभुवां छते ॥ ५५ ॥

तत्परलाक्षा उन्नतांशास्तेभ्यः साध्योन्नतञ्चका ।
 स्वस्त्रोदयास्तकालांशास्त्रिज्ञान्ना उन्नतञ्चया ॥ ५६ ॥
 इता यत्परमंशाव्यं ग्रहे तदपहृतगी ।
 तत्पूर्वान्तरमेव स्वादभुवोऽस्त्रोदययोर्मतम् ॥ ५७ ॥
 भ्रुवार्द्धसंस्कृते प्राण्वत् सायनाकें पुरःस्थिते ।
 शून्यैकादिभये तेषां क्षेचांशा उत्कले यथा ॥ ५८ ॥
 शून्ये मे दशकाव्यस्त्र कलाभिस्त्रिभिर्युताः १०।४६ ।
 एकस्त्रिन् षड्भुजैः काष्ठा १०।२६ इयोर्नवं च भूश्वरैः ८।५१ ॥५९॥
 त्रिष्टुपाः षष्ठभुजैः २० भेषु चतुर्वृ नव चाविभिः ८।४ ।
 पञ्चस्त्रिष्टुपाः षट्स्त्रिष्टुपाः १५ वं पञ्चभादिजाः ॥ ६० ॥
 अुल्कमासमभाद्येषु ज्ञेया भानी तु पश्चिमे ।
 संस्कृते प्राण्वदे तस्मात् सप्तष्टुपान्तेऽशका मताः ॥ ६१ ॥
 एकैकभ्रुवलवान्तरम्भैः संस्कृतार्कजैः ।
 अंगैः स्त्रामि ३० इतैः स्त्रा वद्वल्या विगुता युताः ॥ ६२ ॥
 अथ शून्यैकभाद्येषु क्षेचांशा पूर्ववद्वरोः ।
 विष्णेभैः १३।२७ विष्णके दोर्घ्यां १३।२
 स्त्र्यां रद्वैः १२।११ पिनाकिनः ॥ ६३ ॥
 गजाच्चिमिः ११।२८ शिवा वाणैः १।५
 रद्वा ११ रद्वा भुवे ११।१ ति च ।
 दुधस्त्र भूपा गिरिशै १६।११ स्त्रियो नववक्षिभिः १५।३८ ॥६४॥
 इन्द्रा रदै ४।३२ गुणभुवोऽज्ञामिभि १३।३६ विष्णके नगैः १६।७ ।
 विष्णे १३ विष्णे भुवा १३।१ केंसु धृतयो रससायकैः १८।५६ ॥ ६५ ॥
 धृतयस्त्रृपै १८।१६ भूपा गुणवाणैः १६।५३ शरेन्द्रवः ।
 अतवेदैष १५।४४ तिथयो दन्तिभिः १५।८ स्त्रिययः १५।पुनः ॥ ६६ ॥

तिथयः क्वा १५ । १८ भौमस्य
 भूदृशो नयनाभिभिः २१ । ४२ ।
 नखास्त्र्यवै २० । ५३ र्वेषभुवः
 शक्रै १८ । ४३ बाहुशरैर्वनाः १७ । ५२ ॥ ६७ ॥

घना दिग्भि १७ । १० र्वना एव १७ घना रूपेण समताः ।
 अस्तोदयध्रुवाः स्पष्टा मध्यैः पञ्चभजाः समाः ॥ ६८ ॥
 एवमन्वेषु देवीषूभृतज्याक्रमतो बुधैः ।
 उन्नेया उदया क्षांशाः सूर्यखेटान्तरान्तरा ॥ ६९ ॥
 स्फुटं ध्रुवांशलिप्ताभिरन्तरं सूर्यखेटयोः ।
 यदा तं समयं प्राग्विश्वलीक्षत्वं भुक्तिभिः ॥ ७० ॥
 शरादायनद्वक्ष्यपरमाच्च विधाय च ।
 तत्परस्तरसंस्काराहनर्णशादिकं तथा ॥ ७१ ॥
 विकलीक्षत्वं खेटार्कगत्यन्तरकलाहृतम् ।
 वक्त्रिशुक्रश्चगत्यर्कगतियोगविभाजितम् ॥ ७२ ॥
 दण्डादिकं फलक्षाश्च धने द्वक्ष्यंशि स्फुटे ।
 समये पश्चिमास्तस्य योज्यं प्रागुदयस्य च ॥ ७३ ॥
 प्राक्प्रत्यगस्तोदययोस्याज्यं द्वक्ष्यंशि लृणे ।
 पश्चादस्तमयप्रागुदययोस्याज्यमन्वयोः ॥ ७४ ॥ *
 योज्यमेवं स्फुटतमः कालः स्यादुदयास्तयोः ।
 स च भुक्तिवशाज्ज्ञेयः स्फुटचक्रार्द्धचक्रयोः ॥ ७५ ॥
 स्फुटखेटार्कयोर्यन्तं समये समता तदा ।
 स्फुटं चक्रं कुजादीनां चक्रार्द्धस्त्र सितज्ञयोः ॥ ७६ ॥

* प्रागसपश्चिमोदययोः इत्यर्थः ।

सायनार्कस्त यद्राशौ दे दे सासोदयांशकाः ।
 कथितास्ते तदा त्वार्कप्रहगत्यन्तरोदृताः ॥ ७७ ॥
 चक्रप्रसितगत्यर्कगतियोगविभाजिताः ।
 दिनादिभिः फलैः पूर्वमस्तं पशात्तथेदयः ॥ ७८ ॥
 चक्रचक्रार्दिकालः स्वात् पुनस्तात्कालिकार्दितः ।
 सायनादुदयास्तांशलिप्ताः प्राप्तवृत्ताः फलैः ॥ ७९ ॥
 दिनाद्यैरस्तमुदयं छाला तलालजो गतिम् ।
 चक्रचक्रार्दिजां व्यक्ता तद्योगार्द्दं ग्रहार्दयोः ॥ ८० ॥
 कर्मयोग्या स्फुटगतिः स्वात्ततः पूर्ववहिनैः ।
 प्राक्पशादागतौ कालौ स्वातां वासोदयस्फुटौ ॥ ८१ ॥
 किञ्चूक्ताः पटुचक्षुर्भिर्गुर्व्याद्यस्तोदयांशकाः ।
 एकोनाः सप्त चाहाश्ट वक्रावक्रकवेष्टताः ॥ ८२ ॥
 नास्ते वासवमस्तमस्ति हि समस्तानामधस्तात् पुरः-
 पश्चाद्वृनभस्तात्स्थितिरविश्वामीं यदेषां भ्रमात् ।
 खद्योतद्युतिभाज्जिभान्यपटुभिः प्रद्योतंनन्द्योतिषषा
 स्तस्तन्तेऽचिभि ऋषराज्गुरुसिता स्तस्ता दिवाऽसौख्यगतः ॥ ८३ ॥
 भानोरुहमतः पुरोऽस्तमयतः पशायकाशोऽम्बरे
 दृश्यः स्वात् समयांशकैर्दलयुतैर्व्यक्ते हि पशाच्चिभिः २२।३० ।
 अन्यत्र चिगुणाहतैः स्फुरति तैर्लम्बन्धया भाजितैः
 पूर्णेन्दोर्वसुभिः द कलाक्षयवशादल्पैर्भृगोरिन्दुना ॥ ८४ ॥
 वन्दामहे इरिहयद्वहिणाहिराज-
 इरम्बसम्बरहरारिहिमांशुइसैः ।
 अर्हास्यदीक्षातपदाम्बुद्धहं सहस्र-
 वारामहेन्द्रमणिहारि महो महीयः ॥ ८५ ॥

इत्युलखीज्ञवलभृपालकुलप्रसूत-
श्रीचन्द्रग्रेहरक्षती गच्छितेऽग्निसिद्धे ।
सिद्धान्तदर्पण उपाहितवालबोधे
सास्तोदयो व्यरचि विश्वमितः प्रकाशः ॥ ८६ ॥

इति श्रीचन्द्रग्रेहरसिंहक्षती सिद्धान्तदर्पणे चिप्रशाधिकारे
यहर्वर्णदयासमयवर्णनो नाम चबोदयः प्रकाशः ।

चतुर्ईशः प्रकाशः ।

चन्द्रमङ्गोदतिवर्णनम् ।

मङ्गोदतिं विधीर्वस्ये सनित्यास्तमयोदयाम् ।
दक्षिणां वासनावद्धिः सुवोधां क्षेदकान्विताम् ॥ १ ॥
उदयास्तमयौ नित्यावानेयौ प्रथमं विधीः ।
द्वकर्मदयसंखारस्थसूक्ष्मेन्दुभास्तोः ॥ २ ॥
अयनांशैः संखातयोः सूर्यास्तमयोदययोः ।
सप्तड्भयोः काललवाः साध्या सम्नान्तरासुभिः ॥ ३ ॥
तयोरुनस्य भोग्यासून् भुक्तासूनघिकस्य च ।
तदन्तरोत्यलग्नासून् संयोग्यान्वरसोऽनुवृत्तेः ॥ ४ ॥
सुः स्फुटान्तरकालांश्या रसाऽसा घटिकादयः ।
तग्राहिकाइते भुक्ती रवीन्द्रोः घष्टिभाजिते ॥ ५ ॥
तत्पलान्वितयोर्मूर्यः कर्त्तव्या विवरास्ववः ।
असङ्गलर्मभिस्ते तु स्थिराः स्यू रविचन्द्रयोः ॥ ६ ॥
अत्र चन्द्रस्य द्वकर्मदयहार्यं पुनः पुनः ।
यतः स्फुटेन्दोः पातस्य मेदाहितेपभिन्नता ॥ ७ ॥

तदस्तरीत्यप्राणेषु स्थिरचित्वं विधेः पुनः ।
 नति विचिभलमोखां स्फुटेषु दृष्टिकर्मणो ॥ ८ ॥
 कुर्यात्स्यष्टगतीन्द्रा॑४शस्त्रिज्ञान्नो लभयोऽहृतः ।
 प्राणामकस्थदूनाः स्युर्द्विष्टास्तेऽन्तरासवः ॥ ९ ॥
 तैः प्राणैरसमेतीन्दुः शुक्रेऽर्कास्तमयात्परम् ।
 अत्रार्कासावनलं हि इयोस्ताल्कालिकीकृतौ ॥ १० ॥
 तत्कृतौ केवलस्येन्दोः प्राणानामार्दता मता ।
 सूर्यास्तकालिकौ तौ चेद्वान्नौ ते चन्द्रसावनाः ॥ ११ ॥
 भगवार्द्धं रवौ दस्वा कार्यास्तद्विवरासवः ।
 तैः प्राणैः क्षणपदे तु शीतांशुरुदयं ब्रजेत् ॥ १२ ॥
 अत्रार्कास्तकालोत्थौ रवीन्दु दृक्षिये विधेः ।
 उदये लभनासूनां धनलं स्थिरतोक्तवत् ॥ १३ ॥
 उदयेऽस्तमये वापि स्वदिने यत्र कुच वा ।
 यदा दृक्चन्द्रमाः साध्यस्तदायं क्रम उच्चते ॥ १४ ॥
 षष्ठप्रकाशविधिना क्षत्वा सूर्यास्फुटं विधुम् ।
 स्वेष्टकालिकमानीय पूर्वापरकपालयोः ॥ १५ ॥
 लग्नं तालालिकक्षत्वा विचिभं दृगतिं ततः ।
 नतज्यां प्राक्परोऽनुतां सा दृगतिगुणाहता ॥ १६ ॥
 चिन्याप्ताद्येन्दुभुक्तिन्नो मनु॑४शस्त्रिज्ञयो॑४८१३२हृता ।
 फललिप्ता युतोनः स्याहिचिभोदयतो विधुः ॥ १७ ॥
 प्राक्प्रत्यक्स्यस्तः प्राग्वतिस्तत्स्ततात् शरात् ।
 दृक्मर्मायनमात्रस्य स्यात्ततो दृग्विधुर्भवेत् ॥ १८ ॥
 शृङ्गीकृतिर्द्विधा शुक्रक्षणमेदात्तयोः सिता ।
 दृश्यत्वात्स्तता सर्वैः कैश्चिल्लक्ष्णानुमानतः ॥ १९ ॥

चन्द्रोदयहयान्तःस्योऽहीराचसान्दसावनः ।
 क्रान्तेस्तद्विनमानश्च साध्यमिष्टं नतं ततः ॥ २० ॥
 पूर्वाह्वै शुक्रपञ्चस्य छण्णस्यान्थदले विधाः ।
 शुक्रा शूलोबतिः छण्णा छण्णशुक्रमुखान्तयोः ॥ २१ ॥
 विमण्डलस्थिते चन्द्रमण्डलेऽर्कांशुसंक्रमात् ।
 अपहृतस्थितिभवा द्विविधाक्षतिसम्भवः ॥ २२ ॥
 अथर्वाकार्यमदूरस्यमिन्दुशूलहयं सदा ।
 देशान्तरवशाह्रक्रां तारतम्येन दृश्यते ॥ २३ ॥
 सौभ्यायनान्तगो भागुर्दिनाह्वै मस्तकेपरि ।
 दृश्यते यत्र तदेशे भेषादिस्ये विवस्ति ॥ २४ ॥
 सममण्डलवहश्यं दिवसान्तेऽपमण्डलम् ।
 तत्राविक्षिप्तशीतांशुप्रामातिः सरलेच्छते ॥ २५ ॥
 समता शूलयोस्तम्बात् क्रान्तिहृतक्रमाह्रवेत् ।
 सचिवेशो गतिसेन्द्राः किञ्चु भेदः शरोऽह्रवः ॥ २६ ॥
 चन्द्रग्रहणवस्ताध्यमचापि वलनहयम् ।
 आयनं पलजं स्थां वैकेपास्यमिहाच्यते ॥ २७ ॥
 चन्द्राकार्यान्तरजोवास्त्रिन् कोटीर्विक्षेपको भुजः ।
 होःकोटीर्वर्गयोर्योगात् पदं स्यालर्णसंज्ञकम् ॥ २८ ॥
 त्रिज्या भुजन्नी कर्णासा फलच्चापि छतङ्गलाः ।
 वस्त्रासा वलनांशाः स्युर्विक्षेपास्तेऽङ्गुलाक्षकाः ॥ २९ ॥
 खड्डुलमादौ पूर्वोक्तमानं दिक्चिङ्गितं लिखेत् ।
 षष्ठ्युलगुणेनेन्दुं तत्त्वाध्ये द्वादशाङ्गुलम् ॥ ३० ॥
 खड्डुते वलनं स्थां प्राच्छां प्राक्ल्ये स्वदिश्यदः ।
 इन्द्री प्रत्यक्षपालस्ये प्रशादिभेदतो व्यसेत् ॥ ३१ ॥

तश्चिङ्गतः सौम्यवाम्यनेऽपवलग्नाहुलम् ।
 दिव्यैपरीत्वतो व्यस्तेत् कपालाद्वितयेऽप्यदः ॥ ३२ ॥
 तदग्रस्थायिनं बिन्दुं निश्चित्वार्कतया ततः ।
 स्थानं प्रसारितं चन्द्रविष्वमध्यान्तमानयेत् ॥ ३३ ॥
 तत्कूचमिन्दुविष्वान्तं यत् स्थृशति सूर्यतः ।
 अयोक्त्रोत्पत्तिश्चयौ तत् भवेतां पर्वसन्धिजौ ॥ ३४ ॥
 चन्द्रार्कान्तरजा लिपाः सखनन्द००हताः फलम् ।
 शुक्राहुलं तदिन्द्रन्तादन्तर्देवं रवेर्दिशः ॥ ३५ ॥
 शुक्राये विन्यसेदिन्दुमय सूर्यात् खण्डके ।
 नवल्यंशान्तरे बिन्दु पार्श्वयोर्व्यस्त तदयुगात् ॥ ३६ ॥
 प्रात्यक्षूचे प्रसायेन्द्री तत्सर्वस्थानयोरभौ ।
 विन्दु दत्त्वा लिखेदिन्दुचयाहत्तचयं बुधः ॥ ३७ ॥
 पश्चाहुलगुणेनाच स्वातां मत्यौ तदन्तरे ।
 तत्पुच्छमुखसंसक्तसूचयोर्यज संयुतिः ॥ ३८ ॥
 ततो बिन्दुचयस्यर्थं बुधन्द्रान्तरे लिखेत् ।
 तस्मादिस्त्रान्तरस्थानं शुक्रोक्त्व्येष्वतां विधुम् ॥ ३९ ॥
 प्रत्यक्ष्ये शुक्रपक्षेऽस्मिन् छाणे चन्द्रे पुरःस्थिते ।
 तदक्षान्तरलिपाभ्यो वलनार्कदिशो युतेः ॥ ४० ॥
 व्यासिर्यथादिता तदप्राक्प्रत्यक्ष्ये सितेऽस्थिते ।
 वलनामार्कतः कार्यः शुक्रस्थाव्यासिनिर्णयः ॥ ४१ ॥
 अर्द्धे नेत्रोः सिते पक्षे प्रत्यग्निर्णयौ विलिख्य तम् ।
 शेषकं दर्शयेच्छृङ्गमुखतं सौम्यवाम्यगम् ॥ ४२ ॥
 प्राग्निर्णयौ छाणपश्चान्तेऽप्यथार्द्वाधिकशीतगोः ।
 उत्तरेदस्थितां शुक्रोक्ततिं तदलनार्कतः ॥ ४३ ॥

सिद्धान्तक्रमतः प्रोत्तश्चन्द्रेऽसौ सैत्यसंक्रमः ।
 अथ शुक्रयनुभूतिभ्यां प्रसिद्धोऽचानुवर्णते ॥ ४४ ॥

चन्द्रयोजनकर्णन्मी व्यक्तेन्दुच्छार्ककर्णद्वृत् ।
 तत्त्वलाक्ष्योनितः कार्यो न्मीः शुक्राशुक्रपञ्चयोः ॥ ४५ ॥

तस्य सूक्ष्मस्फुटेन्दीर्या व्यक्तस्योल्कुमदीर्यका ।
 सा गुणाद्रिश्चरैऽ॒३र्भता लब्धं शुक्राशुलारदिकम् ॥ ४६ ॥

अर्द्धेनिन्दोरथैतत्त्वात् क्षणमर्हाधिकस्य च ।
 शीणे शुक्राशुलं देयं इदशाशुलमण्डले ॥ ४७ ॥

पुष्टे षड्शुलाक्षयोज्ञात् षट्शां शिष्ठं सिताशुलम् ।
 शोऽन्यं विष्वदले चेत्याइलनार्कदिशः स्फुटः ॥ ४८ ॥

आकारश्चन्द्रविष्वस्य प्रावहिन्दुच्योद्भवात् ।
 मत्त्वद्यात् सूत्रसक्तात् सिद्धः साक्षात् स लक्षते ॥ ४९ ॥

सार्वाशुलाल्पशुक्रस्य शृङ्गाक्षावतिसौच्चागतः ।
 न दृश्यौ दर्शनं तद्वस्थवेत्तदुपान्तयोः ॥ ५० ॥

कला हृषिक्षयावस्य दृश्यतां परिलेखके ।
 शुक्रपञ्चस्य पादान्ते सूर्यास्तमयकालिकः ॥ ५१ ॥

चन्द्रोऽर्काशुलको लेख्य उत्तरास्येन भूतले ।
 तन्मध्ये दिशु कोणेषु देयं रेखाचतुष्टयम् ॥ ५२ ॥

तन्मध्यानां यथा योगो विष्वमध्ये भवेत्तथा ।
 चन्द्रात्पश्चिमगो द्वूरे कल्पनीयो दिवाकरः ॥ ५३ ॥

विष्वार्हं पश्चिमं भाव्यं सातपं बिन्दुरिन्दुतः ।
 भूसंज्ञः पञ्चहस्तान्ते देयोऽमिनिदिशि दृष्टये ॥ ५४ ॥

उत्तराशा-महीबिन्दोः कल्पनीयोर्ज्ञमम्बरम् ।
 तिर्थ्यक्षत्वात्ततुः प्रेक्षः समोऽपीन्द्रौ सदातपः ॥ ५५ ॥

ईशाननैकर्तदिशोरायता याच रेखिका ।
 सा ज्ञेया भूस्थितैर्देखा चन्द्रमण्डलविसृतिः ॥ ५६ ॥
 दक्षिणोत्तररेखान्तव्यापिपथिमण्डतः ।
 अधःखो दक्षिणो भागो दृश्यतामेति यत् चिती ॥ ५७ ॥
 तद्वूमेर्निर्गतं सूर्यं याम्बरेखाप्रसङ्गतम् ।
 लग्नं पश्चिमरेखान्ते नैकर्तंशान्यरेखिकाम् ॥ ५८ ॥
 यत् सूर्येततस्त्वां नैकर्तं तान्तं सितस्थितिः ।
 ऐशान्यान्तं सिताभावः कर्णसूर्येण लक्ष्यते ॥ ५९ ॥
 सार्दिराशन्तरेऽकेन्द्रोः शास्त्रोक्तस्यहृतः सितः ।
 साक्षादभागतो यस्मात् पादोनहरहृता । ४५ अकः ॥ ६० ॥
 अतसन्द्रस्य सर्वत्र श्रीकृष्णसुल्कुमजीवया ।
 साध्यं दुर्घैर्यतो दृश्यो गोलांशः कर्णवर्णना ॥ ६१ ॥
 एवं शुक्रज्योः शुक्रे चक्रार्द्धान्तिकवर्णिनीः ।
 यन्मेण विदुषा दृश्ये चन्द्रवहूरदर्शिना ॥ ६२ ॥
 वर्षेऽस्मिन् भारते सौम्यं प्रायशः शुक्रसुक्रतम् ।
 कपालहितये दृश्यं कदाचिहस्त्रियं विधोः ॥ ६३ ॥
 छायाकर्णवशाहिधो रविशशिक्रान्त्यग्नरोत्योदिता
 या शुक्रोक्तिरादिभिः किल मया सा त्वाच्यसिहेद्यः ।
 यज्ञानी विषुवस्थिते सितरुचेर्याम्यायनान्तस्थितेः
 खादेऽर्द्धं ध्रुवसूत्रखण्डितमिवावक्रां सदा लक्ष्यते ॥ ६४ ॥
 व्यकेन्द्रूपमदोर्ज्यकादिमगतिहृत्या खबाणाम्बुधि-
 चिग्रावेन्द्रुपमदोर्ज्यकादिमगतिहृत्या खबाणाम्बुधि-
 चिग्रावेन्द्रुपमदोर्ज्यकादिमगतिहृत्या खबाणाम्बुधि-
 चिग्रावेन्द्रुपमदोर्ज्यकादिमगतिहृत्या खबाणाम्बुधि-
 प्राक् पश्चात् सितविष्वमानसुदितं लिप्ताम्बकं दृक्षमम् ॥ ६५ ॥

स्थाभ११ कालकावान्तरैऽर्कश्चिनीः शुभ्रांशुविम्बद्युतिः
प्रायेण चितिभृत्यपेश१७ विकलामानादनूना बुधात् ।
न्यूनां यहुरुविम्बतो भवति तद्यत्नौ तदस्तोदयौ
रुद्रां११ शैर्न तु सिध्यतोऽपरमतयोतप्रवेशक्रमात् ॥ ६६ ॥
विम्बस्याष्टोत्तरश्चत१० द्वलवः प्रेस्ते शुक्रपक्षे
प्रातिष्ठान्ते१ ततुरपि विधोः षष्ठभागश्चतुर्वर्षाम् ।
पञ्चम्यन्ते१ अङ्गेऽद्वितीयदलभृतिवैष्णवान्ते१५ रसांशः ॥ ६७ ॥

सारोदरोधसि धरोपरि रोचमानः
सारोजबान्धवि-सरोधतरोक्तिरोपात् ।
नारोपगोपनपरोऽरिधरो विरोधि-
मारोद्यरोगनिकरोपरति करोतु ॥ ६८ ॥

इत्युक्तालोक्यस्त्रुपालकुलप्रसूत-
श्रीचन्द्रश्चेष्टरक्षतौ गणितेऽच्छिसिद्धे ।
सिद्धान्तदर्पणं उपाहितवालबोधे
शृङ्गोब्रतिवर्णगमदिन्द्रमितः प्रकाशः ॥ ६९ ॥

इति श्रीचन्द्रश्चेष्टरसिद्धतौ सिद्धान्तदर्पणे चिप्रश्नाधिकारे
चन्द्रमङ्गोब्रतिवर्णने नाम चतुर्दशः प्रकाशः ।

यस्तदग्नः प्रकाशः ।

महापातवर्णनम् ।

याचादीनां शुभफलमलं कर्मणां सल्कृतानां
यस्मिन् भस्मीभवति गणका यत्र मुहूर्निति भूयः ।
तं योगेन्द्रं वितरणजपादेषु सूर्योपराग-

प्रख्यं वस्त्राम्बहुमिह महापातमातत्य तस्वात् ॥ १ ॥

वैष्टुतव्यतिपातास्थौ भेदौ पातस्य कीर्तितौ ।

गोलायनक्रान्तिभेदसश्वौ रविचन्द्रयोः ॥ २ ॥

स्याहोलसन्धिरकेन्द्रोर्विषुवद्वलयस्थयोः ।

सन्धिरायन एव स्यात् परमापक्रमस्थयोः ॥ ३ ॥

क्रान्तिसाम्यं यदा भिन्नायनयोरेकमोलयोः ।

योगः स्याहगतिपातास्थसदा चन्द्रविवस्तोः ॥ ४ ॥

विभिन्नगोलयोरेकायनयोः क्रान्तितुस्थता ।

यदा तदा वैष्टुतास्थः समवेददृष्टियोगजः ॥ ५ ॥

८—तु स्यांशुजातसम्पर्कात्तयोरु प्रवहाइतः ।

तद्वक्त्रेपोऽवो वङ्गिर्लोकाभावाय जायते ॥ ६ ॥

विनाशायातिपातोऽस्य लोकानामसक्षद्यतः ।

व्यतिपातः प्रसिद्धोऽतः संज्ञाभेदेन वैष्टुतः ॥ ७ ॥

स क्षणो दारुणवपुलोहितास्थो महोदरः ।

सर्वानिष्टकरो रौद्रो भूयो भूयः प्रजायते । इति ॥ ८ ॥

चलांशसंस्तुताकेन्द्रोर्योगस्त्रकं यदा भवेत् ।

तदा सन्निहितो योगो वैष्टुतः पुनरेतयोः ॥ ९ ॥

योगात् षड्भवनाम्बष्टादध्यवासं भवन्ति चेत् ।

व्यतिपातस्तदासन्नो भिन्नपादस्थयोरु तौ ॥ १० ॥

प्रायस्तत्त्वभवो मासे दिर्भवेन्न ब्रचिङ्गवेत् ।
 क्वचिष्वद्विहिते काले हि स्याहित्वेपभेदतः ॥ ११ ॥

पातसम्बवकालोत्थयोगान् वस्त्रेऽयनांश्वैः ।
 कलीक्षतैर्दिग्गुणितैश्वक्र॒२१६००चक्रार्द॑०८००जाः कलाः ॥ १२ ॥

विलोमसंख्यात्क्राधिकार्येचक्रशोधिताः ।
 खखाष्टाद००सागता योगा विष्कुभाद्याः सरूपकाः ॥ १३ ॥

वर्तमानास्ततः शेषात् षष्ठिन्ना खश्वराष्ट्रभिः८५० ।
 भाजितात् फलनाद्याद्या यदा सूक्ष्मा भवन्ति हि ॥ १४ ॥

तदैवेन्दुश्वराभावे स्याद्व्यसमयः शरात् ।
 प्राक् पञ्चात्क्रमवेत्पातः साध्यतां प्रथमं ततः ॥ १५ ॥

अथेदानीं शुक्र॒४हृष्टोसृतीया३दिम॑पादयोः ।
 भवति प्रायश्ची मध्यं वैष्टव्यतिपातयोः ॥ १६ ॥

अतोऽनुमाय तत्कालं चक्रचक्रार्द्जं युतेः ।
 तद्योगदिनजौ कार्यौ सूक्ष्मौ सूर्यनिशाकरौ ॥ १७ ॥

न्यूनाधिकविलिमासु तद्वृत्त्वन्तरभाजिताः ।
 लब्धैर्दण्डादिभिः कालः पूर्वः कार्यौ युतानितः ॥ १८ ॥

एवं स्यादसञ्चालर्थं चक्रभार्द्जसमीक्षते ।
 ततस्तत्कालजात्पातात्पाधः सूक्ष्मेन्दुसायकः ॥ १९ ॥

भूषणनिष्ठानामचाप्यनुपयोगतः ।
 नैव कार्येन्दुष्टकर्मलम्बनावनतिक्रिया ॥ २० ॥

त्—अथौजपदगस्येन्द्रोः क्रान्तिर्वित्तेपसंख्यता ।
 यदा स्यादधिका भानीः क्रान्तेः पातो गतस्तदा ॥ २१ ॥

जना चेत्यात्ततो भावी वामं युग्मपदस्य च ।
 यदात्यलं विधेः क्रान्तिर्वित्तेपाचेद्विशुद्धति । इति ॥ २२ ॥

गोलम्भैः सकलं श्वेयं गणकैर्वासनाबलात् ।
 गतैष्वत्वं हि बालानां बोधाय गणितक्रमः ॥ २३ ॥
 योगभार्द्धान्तयोः सिद्धा यदा समकालीकृतिः ।
 तत्कालतो यते पाते संशोध्याः षष्ठिनाडिकाः ॥ २४ ॥
 गम्येतास्तत्र संयोज्याः पुनस्तत्कालसम्भवैः ।
 स्त्र्येन्दुपातविशिखैः साध्यं क्रान्त्यन्तरं तयोः ॥ २५ ॥
 तदा प्राक्कालतत्त्वाङ्गतैष्वत्वविपर्ययैः ।
 तदा तत् षष्ठिदण्डान्तर्मध्यं पातस्य सम्भवेत् ॥ २६ ॥
 यदा गतस्य गतता गम्यता च भविष्यतः ।
 तदा दूरे भवेद्योगी न तु तद्विसान्तरा ॥ २७ ॥
 तत्क्षिद्धये गतिः साधा याम्यसौम्यापमोऽवा ।
 प्राक्प्राक्कालान्तरयोर्योगस्थागस्तदविपर्यये ॥ २८ ॥
 तत्कालान्तरयोर्योगस्थागस्तदविपर्यये ।
 भवेत्कुन्तिगतिः साधा पातार्थं कलिकाण्डिका ॥ २९ ॥
 आद्यक्रान्त्यन्तरकलाः षष्ठिन्ना गतिभाजिताः ।
 फले नायादिसंस्कार्यं काले समकलोऽवे ॥ ३० ॥
 गतैष्वतावधाङ्गुयस्तत्कालक्रान्तिः पुनः ।
 साध्यं क्रान्त्यन्तरं प्राप्नुतैष्वत्वाङ्गतेः कलाः ॥ ३१ ॥
 कालेन यावता यावङ्ग्यतेऽपक्रमान्तरम् ।
 तत् षष्ठिगुणितं तत्तत्कालनाडीङ्गतं गतिः ॥ ३२ ॥
 असक्तालार्थसंसिद्धकालभुज्यपमान्तरैः ।
 क्रान्त्योः साध्यं यदा स स्थानाध्यः कालोऽनिमा गतिः ॥ ३३ ॥
 पूर्णो योगस्तदैव स्थाहित्ययोर्मध्यविन्दुजः ।
 स्थितिकालावगतये सर्वमोक्षी मुवेऽधुवा ॥ ३४ ॥

पूर्ववद्विषयोर्मानयोगार्द्धं रविचक्षयोः ।
 आनीयाभरसा६०भ्यस्त्रं क्रान्तिगत्यान्त्यया भजेत् ॥ ३५ ॥
 लब्धा भवन्ति पातस्त्रं मध्यस्थित्यर्द्धनाडिकाः ।
 मध्यकालस्त्रान्तराव्यः स्तर्णी मोक्षस्त्रं मध्यमः ॥ ३६ ॥
 तत्कालप्रभवार्कन्दुस्फुटक्रान्त्योर्यदन्तरम् ।
 तत्त्वानयोगदलतो न्यूनं चेत् स्तर्णको गतः ॥ ३७ ॥
 मोक्षो भावी यदा तत्त्वाहुक्रान्तिहयान्तरम् ।
 स्तर्णी भावी गतो मोक्षस्त्रान्तरस्त्रिसिकाः ॥ ३८ ॥
 खरसै६०गुणिता मध्यस्थित्यर्द्धघटिकाहृताः ।
 लब्धा भुक्तिकलाः स्तर्णमोक्षोत्थाः प्रथमा मताः ॥ ३९ ॥
 मानयोगार्द्धविकलास्त्रङ्गताः स्तर्णमोक्षजाः ।
 स्थित्यर्द्धनाडिकामध्ये हीनाव्याः समये पुनः ॥ ४० ॥
 तत्कालक्रान्तिविवरस्त्रिसिकाः अष्टिताडिताः ।
 द्वितीयस्थितिस्त्रङ्गता लब्धा भुक्तिरिति क्रमात् ॥ ४१ ॥
 तत्क्रान्तरयोगार्द्धसाम्ये स्तर्णविनिर्गमी ।
 भवेतां सुस्थिरौ स्तर्णी दण्डाश्च स्थितिस्त्रङ्गजाः ॥ ४२ ॥
 द—आद्यन्तकालयोर्मध्ये कालो ज्ञेयोऽतिदारणः ।
 प्रज्वलज्जवलनाकारः सर्वकर्मसु गर्हितः ॥ ४३ ॥
 एककाष्ठागतं यावदर्कोर्मण्डलान्तरम् ।
 सभवस्त्रावदेवास्त्रं सर्वकर्मविनाशक्षत् ॥ ४४ ॥
 स्त्रानदानजपत्राहव्रतहीमादिकर्मभिः ।
 प्राप्यते सुमहस्तेयस्त्रालक्षानतस्तथा । इति ॥ ४५ ॥
 मध्यमः स्थितिकालोऽस्य प्रहरहितयं भवेत् ।
 नवदण्डालको न्यूनः सर्वंशाहर्षये ॥२० महान् ॥ ४६ ॥

चक्रान्ते चन्द्रपातीचौ रविचक्रान्तसविधौ ।
 चन्द्रसेहार्द्वगत्स यातस्यात्पा स्थितिर्भवेत् ॥ ४७ ॥
 चन्द्रोचपातशयिनो यदि सुः कर्कटादिगः ।
 धनुरक्षाह्मिगो भानुस्तदा स्यात्सुचिरस्थितिः ॥ ४८ ॥
 पातोऽत्र इतिभागोनः स्याज्ञेहिः सविधौ भवेत् ।
 अयनान्ते विधीर्न स्याहजात्यन्दशाधिकेऽपमे ॥ ४९ ॥
 अत्र विक्षेपजो आङ्गो गोलभेदः सितयुतः ।
 न याङ्गोऽयनभेदोऽस्य खायनाभिमुखस्थितिः ॥ ५० ॥
 गीलसन्धौ क्रान्तिगतिर्बहुषीर्यन्न भिष्यते ।
 अत्यासायनसन्धौ तु गत्येषीर्भिष्यते ऋचित् ॥ ५१ ॥
 याम्ये सौम्येऽयने चन्द्रसौम्ययाम्यगतिः शरात् ।
 दृष्टात्ययनसाम्युत्थाभावादायनभिन्नता ॥ ५२ ॥
 पातेन दूरतः खेटो विक्षिप्तोऽपि स्तपार्श्वयोः ।
 न त्वजेत्क्रान्तिहृतस्य साम्युत्थं हि कदाचन ॥ ५३ ॥
 वराहमिहिराचार्यैर्हृहृदयाचाहये शुते ।
 व्यवस्था विहिता सैव बहुयुक्तिपुरःसरम् ॥ ५४ ॥
 रवीन्दुयोगतो योगा ये सप्ताविंशतिः पुरा ।
 साधितास्तत्र यौ सप्ताविंशसप्तदशाविमौ ॥ ५५ ॥
 वैष्ठतव्यतिपातात्प्यौ योगावत्यन्तदारणौ ।
 तौ हि खार्जूरचक्रौकार्गलगाकेन्दुष्टभवौ ॥ ५६ ॥
 ४ - सापैर्द्व॑१८पौष्ण॒७धिष्णानामन्त्याः पादाभसन्ध्याः ।
 तदग्रभा१०।१८।१८पादार्द्वं गण्डान्तं नाम कीर्त्यते । इति ॥ ५७ ॥

दुष्टा लग्ननवांशका इह मयोचन्ते कुलीरे भषे
 कीटेऽन्त्या हरिचापमेषमुखगा मीनाजसन्ध्यन्विनः ।

ते गणान्तभसन्विपातसद्याः सर्वेषु कर्मस्यपि
त्वाज्या विष्टिसुखास्त्वनिष्टनिकरा होरागमोक्ताः पुनः ॥ ५८ ॥

प्राक्कल्पे भूयहादिस्थिरचरस्यजतः खान्वेदाधिवेदाऽ७४००
दिव्याद्वा ये व्यतीयुः सरसिङ्गजनुषः प्रत्यहं पर्यथाचाम् ।

तावलाखाअवृत्तेरितरदिनमुखाद्यातसौराद्वस्त्राः
स्त्रश्वद्वाः स्त्रिकालव्यवकालनवशादूक्तपूर्वा मयेति ॥ ५९ ॥

स्त्रश्वन्ते चैवशुक्लप्रतिपदि यवकोवुड्मे तीम्बभानो-
स्त्रद्वारे सोचपाताखिलगगनचराचक्रवक्त्रे निशुक्ताः ।

तस्माहस्त्राद्वमासापमभगचमुखा योगपद्याअवृत्ताः
किञ्च वद्वाहरादेयुगमनुघटिकामाचमन्यत्र किञ्चित् ॥ ६० ॥

ये प्रीक्ताः सदस्त्वक्षाय जगतः श्रीव्यासपित्रादिभी
राजाद्या जलदाः सदातिपतयो भागाः सुयोगादयः ।

भावाभावञ्जुषामद्युष्टवशतस्तत्पक्षानां मया
कादाचिलतया न तेऽन्न गदितास्त्वक्ताच सिद्धान्तिभिः ॥ ६१ ॥

यक्षूर्घेन्द्रोर्भगच्छविरतिः स्वादृयुगे तत्कृतां४शे
निःशेषत्वं चितिदिगतर्तीर्हापरान्तप्रसिद्धाः ।

स्त्रष्टेरव्दा युगक्षत४लवै१०८००००नोदृताः शेषशून्या-
स्तस्मान्नोक्तस्तपनश्चिनीर्हापरान्तप्रुवोऽन्न ॥ ६२ ॥

स्त्रश्वद्वानां कलिगतसमानां दिनोघः सुमेलः
स्वामधार्कार्क्षियमुखगतावच तत्पूर्ववस्त्रे ।

चैत्राद्युता दिनगतियुतास्ते ध्रुवाः पञ्चिकादो
सौरे तुल्याः करवयरदां तहिनान्यारथवारात् ॥ ६३ ॥

चान्द्रे वारे व्यरचि करवाच्छाविराद्या१ तिविर्या
सा वैशाखे यदपि मक्षिने स्वाष्टस्त्वेन्दुजीऽभूत् ।

मध्याकेन्द्रद्वयमर्लिनमासस्य पूर्वं गतत्वा-

स्तस्याः खेटध्रुवसमुचितः शुद्धचैत्रादिभावः ॥ ६४ ॥

यतत्पूर्वं सपदक्षतदेवार्थभूष्ट्यहेभिर्म॑८१५३३४१५-

र्या कल्पादौ मधुमुखतिथिसुखमध्येन्द्रिनोत्या ।

प्रामिभः प्रोक्ता ध्रुवगत्युता सा स्फुटे माधवेऽभू-

स्त् खेटादिध्रुवनिगमने मध्यमध्यादिरिषः ॥ ६५ ॥

कल्पवदा वैदक्षतखगुणै० ४४४निता विक्रमाद्वा-

स्ते शाकाद्वाः शरगुणकुभिर्म॑५५स्ते कुपक्षाभ्यन्त्रैः१०२१ ।

शास्त्राद्वास्तेऽपि च विधुश्चरै५१र्मास्तरीयाद्वकाः स्य-

स्ते नागेन्द्रै१४दरतिष्ठतिनगैः७१८ कौचनादार्पणाद्वाः ॥ ६६ ॥

यस्मिन् खेटानयनमुदितं स्फुटिजाहर्गेभ्यः

सिद्धान्तोऽसौ युगदिनगत्याद्यथ तन्वं तदेव ।

यस्मिन् शाकाद्वाभिमतसमा वासरेभ्यस्तदुक्तं

शास्त्रं प्राञ्छः करणमिति तत्कार्यमन्तास्ति सर्वम् ॥ ६७ ॥

नृणां पापं दशदिनक्षतं हन्ति सिद्धान्तवेत्ता

दृष्टः सद्यस्त्रिदिनजनितं तत्ववेत्ता निहन्ति ।

एकाहोत्य' करणनिपुणो यस्तु शास्त्रानभिज्ञः

कास्त्रं ब्रूते बहुतजिनदः सोऽन्त नक्षत्रसूची ॥ ६८ ॥

चन्द्रं मन्दात्मिभसमधिकं प्रेक्ष्य पक्षार्द्धसिंहं

हित्रंगाशाक्षा यदिह गदिता भध्रुवा भास्तराद्यैः ।

चक्रेऽजादिस्थितिरपि पृथक्षम्भता यत्तथान्त्य-

त्रप्रामाण्यात्तवस्त्रिलमुपादत्तनो विज्ञमाय्याः ॥ ६९ ॥

कैश्चित्प्रोक्तं नलिनजनुषः सायुषोऽर्द्धं व्यतीतं

कैरप्येतत् प्रतनमुनिभिः सार्ववर्षाद्यकाद् ६४८५८ ॥ ।

तदैतदा भवतु न ततः कोऽपि लोकोपयोगः
कल्यस्यास्य द्युचरणणितं स्यादिदं तम्भुदेवः ॥ ७० ॥
यस्ये च्छा मे निजभजनतो दूरमुक्तार्थं बुद्धिं
दैवाधीनां गणितविपणी पातयत्याततायाम् ।

सङ्गतीतानुगतपतितोद्धारकादस्यसिम्बुः
स स्याच्चेतःशरणचरणः सिम्बुजाप्राणबन्धुः ॥ ७१ ॥

इत्युक्तालोक्यलट्टपालकुलप्रसूत-
श्रीचन्द्रशेखरकृतौ गणितेऽच्चिसिद्धे ।
सिद्धान्तदर्पण उपाहितबालबोधे
यातः सपात इह पञ्चदशः प्रकाशः ॥ ७२ ॥
इति मुदितमुधीरे शुद्धसिद्धान्तपूर्वे
नयनविषयसिद्धव्योमगे दर्पणेऽस्मिन् ।
विभिरिदमधिकारैः ३ पञ्चभूमिः १५ प्रकाशै-
र्ग्रहगणितसमाख्यं पूर्वमर्द्धं समाप्तम् ॥ ७३ ॥

इति श्रीचन्द्रशेखरसिंहकृतौ सिद्धान्तदर्पणे विप्रशाधिकारै
महापातवर्णनी नाम पञ्चदशः प्रकाशः ।

गोलाधिकारः ।

श्रीडृशः प्रकाशः ।

प्रदर्शनम् ।

यत्पादाम्बुद्धप्रसन्नहृदया ब्रह्मादयोऽनासया
कालेऽन्धं च नेत्रसाम्यविरहात्तद्विरागाय वा ।
थिष्ठप्रश्ववशादसूक्ष्मवसा सिद्धान्तजातं जगुः
सर्वज्ञा अपि माण्डया इव नमस्त्वम् जगत्स्वामिने ॥ १ ॥
यद्युर्बहुतिगोऽपि गगने घट्टन् यहात्ता गर्व
गोगोत्तुं परिगच्छति यहपतिः सर्वाधिमो मध्यमः ।
खोकालोकविशोकतावनष्टते स्त्र॒स्ययोमूर्त्तिमान्
यद्युर्बहुतिगदाम्भो भगवत्स्वम् सवित्ते नमः ॥ २ ॥
प्राक्षिद्धान्तचर्यं प्रमाणनयनान्हैं महार्हाचर
यः सिद्धान्तगिरोमर्थं प्रसिद्धद्वयप्रीत्याचिनः ।
आलोयावसरप्रीतभगवप्रत्यचितैः स्त्र॒रे-
राम्भाकीनमहोपकारक्षतिनं वन्दे गुरुं भास्तरम् ॥ ३ ॥
महः किञ्चिद्वीक्षाचलनिलयिक्षीक्षात्तजग-
ज्ञगदायात्मं तमनसि विनिधायाधिधनम् ।
तदीयागुक्तोग्राह्वहृगचित्तमात्माय रभसा-
द्वं कुञ्जे पूर्वेरितमतिततं गोलगचित्तम् ॥ ४ ॥

सिद्धान्तजातोद्यूतवाक्यचक्रासन्दर्भितामयिताप्रपद्यैः ।
गोलं हुवे वाक्यविद्वधनाय वाचं पुरस्त्रात्मं च भास्तरीयाम् ॥ ५ ॥

सिहालविरीमनी—मध्यार्थं द्युपदां यदत्र गणितं तस्मोपपत्तिं विना
 प्रौढिं प्रौढसभासु नेति गणको निःसंशयो न स्वयम्।
 गोले सा विमला करामलकवल्पत्वज्ञतो दृश्यते
 तस्मादस्मुपपत्तिकोधविधवे गोलप्रबन्धोद्यतः ॥ ६ ॥

भोज्यं यथा सर्वरसं विनार्थं राज्यं यथा राजविवर्जितञ्च ।
 सभा न भातीव सुवक्तृहीना गोलानभिज्ञो गणकस्थैव ॥ ७ ॥

वामी व्याकरणं विनेब विदुषां धृष्टः प्रविष्टः समां
 जल्यवल्यमतिः स्मयात् पटुवटुभूभङ्गवक्रोक्तिभिः ।
 झीतः सनुपहासमेति गणको मोलानभिज्ञस्तथा
 अर्थेतिर्विलदसि प्रगल्पगणकप्रश्नप्रपञ्चोक्तिभिः ॥ ८ ॥

दृष्टान्तं एवावनिभयहाणां संखानमानप्रतिपादनार्थम् ।
 गोलः सृतः देवविशेषं एष प्राचीरतः स्याहणकेन गम्यः ॥ ९ ॥

ज्योतिःशास्त्रफलं पुराणगणकैरादेश इत्युच्चते
 नूनं लभन्वलाभितं पुनरिदं तत् स्थानेष्टात्रयम् ।
 ते गोलाश्रयिष्ठोऽन्तरेष्ट गणितं गोलोऽपि न ज्ञायते
 तस्मादयो गणितं न वेत्ति स कथं गोलादिकं ज्ञास्यति ॥ १० ॥

हिविधगणितमुक्तं व्यक्तमव्यक्तयुक्तं
 तदवगमननिष्ठः शब्दशास्त्रे पठिष्ठः ।
 यदि भवति तदेवं ज्योतिषं भूरिमेदं
 प्रपठितुमधिकारोऽस्यान्यथा नामधारी । इति ॥ ११ ॥

गुर्वन्तेवास्तिसंवादव्याजेनाथ विविच्छते ।
 तत्त्वं खंभूमगोलानां वासनावगतिर्यतः ॥ १२ ॥

तत्रभीः श्रीमदाचार्यं निजद्रागम्भसेन यत् ।
 खयोक्तं खेटगणितं गोलाखं यज्ञ स्वचितम् ॥ १३ ॥

तेन मे द्वापरसता हृदैष न तु वर्दिता ।

नानामतद्वमालम्बवदुशाखीक्षता यतः ॥ १४ ॥

निवासाय मुराम्बाकं या सृष्टा विश्वुना धरा ।

युज्यते प्रथमं तस्माः स्वरूपं परिशीलितुम् ॥ १५ ॥

गोलं ज्ञात्वा ततस्तस्मिन्निःसन्देहं नभःसदाम् ।

गणितस्यानुभूतिमें भूयाद्वदतुयहात् ॥ १६ ॥

चक्राकारां वसुमतीं कथयन्ति पुराविदः ।

ृतां क्रोडाहिकूर्माद्यैः पञ्चाश्लोटियोजनाम् ॥ १७ ॥

तमध्ये जाम्बवो हीपो लक्ष्योजनविस्तृतः ।

तावत्ता लवणोदेन वेष्टितो नववर्षभृत् ॥ १८ ॥

मध्ये तस्य स्थितो मेरुः खखखाव्यग्रष्ट८०००योजनैः ।

उच्छितो भूप्रविष्टोऽसौ खाभ्राभ्राङ्गेन्दु१६०००योजनैः ॥ १९ ॥

जम्बूद्वीपाहिहीर्पाः परितः स्वसमैर्वताः ।

सिंधुभिस्ते पुराणोक्ताः क्रमदिगुणविस्तृताः ॥ २० ॥

प्रान्तस्थपुष्करद्वीपमध्ये बलयाकृतौ ।

भ्रमत्यकंरथार्यूहं मानसोत्तरपर्वते ॥ २१ ॥

द्वीपाव्यीनां वह्निः सर्वमूलोकालोकपर्वतौ ।

गर्भोदस्तद्विर्ब्रह्मकटाहः ऊदिभिर्वृतः ॥ २२ ॥

भानुभ्रमति भूष्ठालक्ष्योजनदूरगः ।

मञ्जनुद्विवाभाति तिर्थ्यङ्गत्यन्तदूरगः ॥ २३ ॥

भ्राम्यन्ति चन्द्रभौमाद्या उपर्थ्युपरि सूर्यतः ।

भ्रुवान्ताः स च मेरुहृं ततो लोकाः स्थिता इति ॥ २४ ॥

बौद्धासु भव्यमालोकाविराधारां कुमस्तुवन् ।

खेऽधोऽयाक्षीच्च खसस्यादर्थनादुवस्तुनः ॥ २५ ॥

जैना वदनि सूर्येन्दू हौ दौ च भगवी तथा ।
 चतुष्कोशसामरुपं मेरं मध्यगतं स्थिरम् ॥ २६ ॥
 पर्यंति भूर्जलान्तःस्वा तस्मादकार्दयो जनैः ।
 त एकान्तरमुद्यन्तो दृश्यन्ते मेरकोशतः ॥ २७ ॥
 इत्यपरिणिताः सूक्ष्ममतयः कथयन्ति च ।
 भूरीलोवर्तुलः छुट्रो भौमादिग्रहवहिवि ॥ २८ ॥
 सूक्ष्मध्यस्थृहत्यूर्धविम्बस्वावयवभूमैः ।
 आकृष्टशक्रवद्वान्तिं क्रान्तिहृते व्रजत्वसौ ॥ २९ ॥
 सपादाशुगषडुङ्गि ३६५ १५ दिनैः पूर्वगतिक्रमात् ।
 भगवः स्वतन्त्रान्त्या युराचं चास्त्र सम्बवेत् ॥ ३० ॥
 इत्यं गतिर्दिधा भूमेराङ्गिकी वार्षिकीति च ।
 भ्रमन्त्याः स्वतनोर्यस्मान्तिखं स्थानान्तरस्थितिः ॥ ३१ ॥
 न पतन्ति जना भूमेर्मध्याकर्षणशक्तिः ।
 पश्चन्त्यकार्दिकान् भ्रान्ताचाविका हि नगानिव ॥ ३२ ॥
 भुवि मेषादिनिष्ठायां तुलादौ दृश्यते रविः ।
 दक्षिणोत्तरगायान्तु सौम्ययाम्यापमौ तथा ॥ ३३ ॥
 बुधशुक्रावनीभौमगुरुमन्दः क्रमादवेः ।
 दूरत्वामन्दगतयः परिगच्छन्ति तं प्रति ॥ ३४ ॥
 तान् प्रत्युपग्रहाः छुट्रा भ्रमन्तस्त्वैः समं पुनः ।
 भ्रमन्त्यकं यथाकृष्टो भुवेन्दुस्तां प्रति भ्रमन् ॥ ३५ ॥
 भ्रान्तिहस्ताप आलोक ऋतुभेदाद्य सूर्यंतः ।
 भुवि अहेषु कार्याणि सर्वाणि स्वरमेदतः ॥ ३६ ॥
 इति स्तिते प्रह्लगतिप्रह्लादाद्य दृश्यमम् ।
 उदाकर्षणात्तुद्भ्रान्तिर्व्याप्ता भवत्प्रयि ॥ ३७ ॥

सिद्धान्तेषु स्थिरा पृथ्वी गदिता व्योममध्यगा ।
 हतेन्दुभ्रसितार्कारगुरुमन्दर्द्ववर्मभिः ॥ ३८ ॥
 आर्थभट्टोऽब्रवीद्भूः स्वे स्वस्थानस्था भ्रमत्यतः ।
 प्रत्यग्निर्भवक्षय प्राग्यातैर्दृश्यते जनैः ॥ ३९ ॥
 साम्यतं भवता सोक्ता सूर्याभिभ्रमकारिभिः ।
 यहैस्तेन परीतास्ते भ्रमता विधुनेति च ॥ ४० ॥
 अहाणां योजनगतिसुख्येति प्राञ्छया चुता ।
 त्वत्सु विषमेत्यत्र केयं स्फृष्टिर्नवा तव ॥ ४१ ॥
 विविधा चूयते स्फृष्टिरैश्चरी तत्र का सती ।
 केन क्रमेण रचिता अहाद्या वसुमत्यपि ॥ ४२ ॥
 किमाकारा किमाधारा सा धरा कतिसागरा ।
 दीपैर्धराधरैर्व्याप्ता कथं कतिनरात्रिता ॥ ४३ ॥
 कियन्तौ परिविव्यासौ किं फलं पृष्ठजं घनम् ।
 अहर्व्याधरस्यलोकानां ज्योतिषां कीदृशी स्थितिः ॥ ४४ ॥
 चेतनाचेतनावासो यथा भूपृष्ठगर्भयोः ।
 चन्द्रभौमादिविष्वेषु तथास्ते किं न वा स्थितिः ॥ ४५ ॥
 अहाणां कल्पभगणा ये सिद्धान्तेषु कोर्त्तिताः ।
 तेषां दक्षिणिराहित्यादार्थभट्टादिभिः पुनः ॥ ४६ ॥
 कल्पिता दक्षमात्रे ते भास्तरादैर्निराकृताः ।
 तैर्यें स्थिरीकृतास्तेभ्यो भगणा भवदीरिताः ॥ ४७ ॥
 विषमाश्चेत्तदामीषां स्थैर्यें किं मानसुच्यताम् ।
 विषयेष्वन्ति चेदेति भवित्री का गतिस्तदा ॥ ४८ ॥
 यदि संवस्तराः षष्ठिर्मध्येष्वगृहभोगजाः ।
 तदा तस्मिन्नजादिस्ये कथं न प्रभवादयः ॥ ४९ ॥

पदकानां कथं रुषिः स्तेटानान्तु स्फुटीकृतिः ।
 भूमावेव समा किंवा यत्र कुचापि सा भवेत् ॥ ५० ॥
 पूर्वेः क्षतं कुजादीनां सिद्धौ कर्मचतुष्यम् ।
 अधिकां यत्त्वयोक्तं तत् किं नाम आर्किभूमुवाम् ॥ ५१ ॥
 सम्बवः परिधीनां स्थात् कथं द्राघ्नन्दजमनाम् ।
 वैषम्यं स्थात् कथं तेषामीजयुग्मपदान्तयोः ॥ ५२ ॥
 केन्द्रभवमः कथं बाहोः फलं मेषतुलादिजम् ।
 धनर्णास्यं कथं भुक्तेः कर्किनक्रादिजं तथा ॥ ५३ ॥
 सिद्धांश्च२४सम्मिता क्रान्तिः सिद्धान्ते अखिलेष्यपि ।
 त्वयोक्तार्द्वांश्चहीना किं सौम्ये याम्येऽपमे कथम् ॥ ५४ ॥
 चयहृषिविपर्यासो दिनरात्रोर्भवेद्गुवि ।
 क्रान्तिहृषस्यराशीनामुदया न समाः कुतः ॥ ५५ ॥
 तपत्तर्तौ इः सहः किं स्वादातपः गिरिरे सुखः ।
 श्रीकान्ते किम्वर्वर्षमिति नान्यतर्तौ किं तथा घनाः ॥ ५६ ॥
 मानं सूर्यस्य पूर्वोक्तादेकादशगुणं कथम् ।
 ऊनं चन्द्रस्य किं ब्रूषे कथं तद्विषयम् ॥ ५७ ॥
 चन्द्रप्रहणवत्पर्वत्सन्धौ मध्यग्रहो रवेः ।
 न स्वादयमाददास्यापि लम्बनस्यात्प्रभूरिताम् ॥ ५८ ॥
 विश्रातुं परमग्रासं पर्वत्सन्धानसंस्थातम् ।
 सिद्धं चेत्स्य किं प्रोक्षः संस्कारः शरजः पुनः ॥ ५९ ॥
 लम्बनेऽवनतौ मध्यसन्धिभिरुग्मयोः ।
 कः साधुः साधितः कस्मात् शरात्तः प्राङ् विनुतः ॥ ६० ॥
 आदिमध्यावसानेषु द्युमणियहणस्य ते ।
 शङ्कुः किं कल्पितोऽपूर्वस्मोमण्डलवृद्धये ॥ ६१ ॥

किं नार्कयहृवचान्दे यासबाणदिगेकता ।
 वलनस्तापि दिभेदः किं प्राक्प्रत्यक्षपालयोः ॥ ६२ ॥

येषां येषां युतिर्दृष्टा खेटानां भूमिपृष्ठगैः ।
 कियद्विर्योजनैरिष्टं तत्त्वकचान्तरं त्वया ॥ ६३ ॥

दृक्कर्मण्यायते मध्यविशिखस्य स्फुटीकृतौ ।
 च्यूनतायाति सर्वच पुराविस्तांधनक्रमात् ॥ ६४ ॥

भवचते तु सूक्ष्मस्य स्फुटस्य विशिखस्य किम् ।
 क्रान्तिसंस्कारयोग्यस्य मध्यतोऽधिकतेष्वते ॥ ६५ ॥

यहोऽुभिर्बहुतरैर्विहायसि महीयसि ।
 व्याप्तेऽपि निशि किं न स्यादहनीव तमोहतिः ॥ ६६ ॥

सूर्यस्य किरणव्याप्तिः कतियोजनसम्मिता ।
 कियती सा यहर्काणां कियहूरे च दृश्यता ॥ ६७ ॥

क्षुशानि कुदिनानि स्युर्हाणां गतियोजनैः ।
 खकचायोजनानीति चुतं यस्तदिह त्वया ॥ ६८ ॥

निरस्तङ्गतिवैषम्याद्यदि तद्वेष्टनं दिवः ।
 भवचते कियमानं ब्रह्माण्डोदरनामकम् ॥ ६९ ॥

यहर्काण्सोदयौ यहहृकर्मभ्यां त्वयोदितौ ।
 तथा किं भवतो मेरौ न वा तत्त्विर्णयं वद ॥ ७० ॥

श्वीयमाणाः कला देवैः पीयन्तेऽमृतदीधितेः ।
 इति वादः पुराणानामनृतः किमृतो मतः ॥ ७१ ॥

पूर्वस्यां पश्चिमस्याच्च प्रायशः शशिनो दिशि ।
 उत्तरतिः सौम्यमृग्नस्य दृश्यते भारते कथम् ॥ ७२ ॥

रवीन्दुमार्गयोर्भूरिकिप्रकर्षात् कर्थं भवेत् ।
 भूदृष्टक्रान्तिसाम्योत्पाते तडिसङ्गतिः ॥ ७३ ॥

किञ्चमन्ति न वा खोकाः प्रवद्धामहरादयः ।
 दिनाव्यमासहोरात्मामधिपानां क्रमच वाः ॥ ७४ ॥
 स्वातां भानोर्यदि दिननिश्चे दर्शनादर्शनाभ्यां
 नाहीषव्या युनिश्मवनौ युक्तमासीत्तदा नः ।
 पैतं मासा किमु शशिभुवा दैवमर्काव्यतः किं
 ब्राह्मण स्वाभाव्यरभुजमितैः २००० किं युगैः स्वात्तदेव ॥ ७५ ॥
 कतिविधः प्रलयः कतिधाः समाः समयबोधकायन्वमहो कथम् ।
 नभसि भग्नभांश्कसामितौ भवति किं करणं भवदीप्तिम् ॥ ७६ ॥
 षडृतवः प्रभवन्ति कथं चितौ
 किमु समा न समाः किमु सर्वतः ।
 उपकृतिर्भग्णाव्यगतोऽस्ति का
 जगदिदं गमनादिति नास्तिकाः ॥ ७७ ॥
 यदवदन्द उत्तरमस्ति किं
 शशितनावसिति किमुतेष्टते ।
 किमसमाधिमतामपि मोक्षदं
 यदगुणैः सुखभं परमं पदम् ॥ ७८ ॥
 अमस्ते कस्यन्ति कथं जना-
 स्तियसुखाङ्गमतोत्तमनागतम् ।
 कथय सर्वमिदं यदवेत्य नि
 भ्रमचयः शमभेषति दुर्व्यमः ॥ ७९ ॥
 जलजनाभिविभूषणविग्रहो
 जलजसभवराजदनुग्रहः ।
 जलजनाजनिकारणदर्शनो
 जलजनाभिरभीतिकरोऽस्तु नः ॥ ८० ॥

इत्युल्लोङ्गलदृपालकुलप्रसूत-
श्रीचन्द्रशेखरकृतौ गणितेऽन्निसिद्धे ।
सिद्धान्तदर्पणं उपाहितवालबोधे
प्रश्नान्वितो व्यरचि षोडशकः प्रकाशः ॥ ८१ ॥

इति श्रीचन्द्रशेखरसिद्धकृतौ सिद्धान्तदर्पणे गोलाधिकारे
प्रश्नवर्णनो नाम षोडशः प्रकाशः ।

सप्तदशः प्रकाशः ।

मूर्गीखस्थितिवर्णनम् ।

सच्छास्त्रगुच्छाकृतिचिह्नशेषान् सच्छाचपृच्छाच्छलतः प्रदर्शये ।
तत्पारभूतोक्तरमार्थवाचा यच्छामि वत्पावहितः सकृदद्याः ॥ १ ॥
प्रत्यक्षशब्दानुमितिप्रमाणैर्वस्याय* च स्थिरता स्थिरायाः ।
अहस्तरादेवलताखिलानां गोलाकृतिलं प्रतिपाद्यतेऽन्न ॥ २ ॥
भूगोलः सौम्यशुक्रावनितनयसुराचार्यसूर्याभ्यानां
कक्षावृत्तैर्वृत्तस्यास्फुटदिवसकृतः कक्षया वेष्टितोऽयम् ।
मध्ये† दूरेऽन्तिके च स्फुटरविभगणर्चेशकक्षापरीत-
स्थिष्ठत्यङ्गस्य मध्ये नभसि किल सदाधारशून्यः स्वशक्तया ॥ ३ ॥
श्रिरोमश्च—सर्वतः पर्वतारामथामचैत्यचयैषितः ।
कदम्बकुमुमग्रन्थिः केसरप्रकरैरिव । इति ॥ ४ ॥

* परपञ्चगियहपूर्वकस्तपञ्चस्यापनेन ; यदोक्तकथनं नाम व्यवस्था ।

† मध्यसूर्यस्य ।

ममायमेव सिद्धान्तो मतान्तरविधायकान् ।

कांचित्प्रत्युत्तरं यच्छिविभं कुर्वे सुनिश्चलम् ॥ ५ ॥

इत्यसिद्धान्ते— मध्ये समन्वादण्ठस्य भूगोलो व्योग्नि तिष्ठति ।

विभागः परमां शक्तिं ब्रह्मणो धारणामिकाम् । इति ॥ ६ ॥

ग्री— मूर्त्तीं धर्ता चेहरिच्चास्तदन्य-

स्तासाप्यन्योऽस्यैवमनवस्था ।

अन्ये कल्पया चेत् शक्तिः किमाद्ये

किं नो भूमिः साष्टमूर्त्तेष्व भूर्त्तिः । इति ॥ ७ ॥

कूर्मादीनामतो भूमीर्यलिच्छित्खण्ठधारणात् ।

सङ्क्षिप्ते धारकत्वं न तु ज्ञात्वमहीष्टते ॥ ८ ॥

भूष्टताः पर्वता यद्द्वृधरा इति कीर्तिताः ।

तथाधारत्वमेतेषामुक्तं भूस्यायिनामपि ॥ ९ ॥

भूभारखिन्नागेन्द्रशीर्षविश्वामसभवः ।

भूकम्य इति यहाकं तत् ऋचित् खण्ठधारणे ॥ १० ॥

समाधेयं हि भूगोले लोकाद्वृष्टवशात् ऋचित् ।

अङ्गस्फुरणवल्क्यम्पो जातोऽङ्गिन्युपचर्यते ॥ ११ ॥

यथा स्वमध्यं प्रति सविक्षिष्टमाक्षयमाणं* परमाणुभूजः ।

क्रमेण वेगात्पततीव भाति द्रव्यं धरासौ ऋषे पतत्वनन्ते ॥ १२ ॥

इत्यसिद्धान्ते— पञ्चाशत्कोटिविस्तीर्णा केवलं कल्पिता मही ।

अल्पराज्यमदान्धानां विषादाय विरक्षये ॥ १३ ॥

सा कल्पना न च दृष्टा सतां पीठादिपूजने । इति ।

सर्वत्र विषयारोपादेव सिद्धेदुपासना ॥ १४ ॥

ब्रह्माखल्वं यथा देहे धर्मन्यामादिशक्तिः ।

आत्मनोशस्य दासीत्वं तथैव स्थूलता क्षितेः ॥ १५ ॥

मण्डुकादिक्रमस्तेति सर्वमारोपितं बुधैः ।

ध्यानपूजाजपादीनां स्यात्पुष्टिस्तत्कुमादयतः ॥ १६ ॥

त्—स्वख्यकायतया लोकाः स्वस्थानात्सर्वतो दिशम् ।

पश्यन्ति हृत्तामप्येतां चक्राकारां वसुभराम् । इति ॥ १७ ॥

यदि—यदि समा मुकुरादरसन्निभा भगवती धरणी तरणः क्षितेः ।

उपरि दूरगतोऽपि परिभ्रमन् किमु नरैरमरैरिव नेत्यते ॥ १८ ॥

यदि निशाजनकः कनकाचलः किमु तदन्तरगः स न दृश्यते ।

उदगयन्त्रनु मेरुरथांशुमान् कथमुदेति च दक्षिणभागके ॥ १९ ॥

समो यतः स्यात्परिधेः शतांशः पृथ्वी च पृथ्वी नितरां तनीयान् ।

नरस्व तत्पृष्ठगतस्य क्षाल्मा समेव तस्य प्रतिभात्यतः सा ॥ २० ॥

पुरान्तरं चेदिदमुत्तरं स्यात् तदक्षविश्वेषलवैस्तदा किम् ।

चक्रांशकैरित्यनुपातयुक्त्या युक्तं निरुक्तं परिधेः प्रमाणम् ॥ २१ ॥

निरक्षदेशात् क्षितिषोडशांशे भवेदवस्ती गणितेन यस्मात् ।

तदन्तरं षोडशसंगुणं स्याङ्गुमानमस्मात् बहु किं तदुक्तम् । इति ॥ २२ ॥

भूमौ समायामतिदूरगस्य प्राणां रवेः स्याज्ञ गतिर्न दृश्या ।

ततोऽत्यदूरस्य विलम्बिता सा श्रीघ्रा खमधे जलदस्य यहत् ॥ २३ ॥

असङ्गतीयं यदहस्तरादेगतिः पुरःपश्चिमभागयोः सा ।

पानीययन्त्रद्रुतशातकुञ्जकुञ्जमाभेदत एव साक्षात् ॥ २४ ॥

समुद्रमध्यादटतस्तान्तं स्थूलायमादी तटगेन दृष्टम् ।

नरेण पोतस्य ततस्तदर्द्धं सर्वं क्रमादन्तिकवर्त्तिनः स्यात् ॥ २५ ॥

हृत्ता न चेत् क्षा समवारिमधे द्वक्पोतयोस्तद्वधापि न स्यात् ।

चक्रयहे तत्तमूप्रभाया न हृत्ता स्यात् समयेऽखिलेऽपि ॥ २६ ॥

न स्याद् देशान्तरनादिकाद्यमध्य अयर्दीक्षितः सुधांशोः ।
 गोलत्वमायाति भभानुमुख्या गोलाः पुरोक्ताः श्रुतिदृष्टिमङ्गिः॥२७॥
 वदन्त्यनन्तेति धरां नरा ये भाषा च तेषामसृष्टा मता मे ।
 परार्द्धवारान् भ्रमतामरेण यज्ञोलपृष्ठस्य न लभ्यतेऽन्तः॥ २८ ॥
 सूर्योपरीब्दोः स्थितिरन्यखेटस्थानं भचक्रोपरि या पुरोक्तिः ।
 स्वर्गस्थतत्पुरपेक्षया सा न तु भ्रमज्ञरोतिरपेक्षयैव ॥ २९ ॥
 किं वा कुरुतेन उपेन्द्र इन्द्रपुष्टाय सन्दर्शितविश्वरूपः ।
 एकार्णवीभूतमहीतले च सूक्ष्मपुष्टाय निजोदरस्यम् ॥ ३० ॥
 अदर्शयहिश्वमसौ सभायां स्वविश्वरूपं इतराङ्गराङ्गे ।
 यद्युभिपृष्ठे घटवस्तुदृष्टं क्वचिवदेशे किल विश्वरूपम् ॥ ३१ ॥
 तदस्मदावासभुवस्त्रदेव प्रभिद्यते तत्र पुराणसिद्धाः ।
 भूभूधरान्मोनिविभानुभाव्यास्तिष्ठन्तु सिद्धान्तभुवः चतिः का ॥३२॥
 श्री—भूः खेऽधः खलु यातीति बुद्धिर्बैद्य मुधा कथम् ।
 यातायातन्तु दृष्टापि खे यत्क्षिप्तहुरु चितिम् ॥ ३३ ॥
 किं चान्यत्तव वैगुरुणं वैगुरुणं यो हथा कथाः ।
 भाकेन्दूनां विलोक्याङ्गा ध्रुवमत्यपरिभ्रमम् । इति ॥ ३४ ॥
 सौम्ये मोनाङ्गतिर्भानां ध्रुवमत्य इति श्रुता ।
 ध्रुवस्त्रमुखदेशस्यः पुच्छे तारा ततोऽवरा ॥ ३५ ॥
 विशाखा समसूचे सा तिष्ठत्यज्ञेन्द्र॑भागके ।
 मुखपुच्छान्तरे बह्यस्ताराः पञ्चक्तिहये स्थिताः ॥ ३६ ॥
 विशाखाख्योऽस्तमेत्यर्को यदा तत्पुच्छगा तदा ।
 तारका पञ्चिमस्या स्थानिशार्द्धो गता ध्रुवात् ॥ ३७ ॥
 प्रातरुद्यद्रवेः सूचे प्राचां तिष्ठति सा यतः ।
 तदर्कहितयं कुच सभवेद्वातरुच्यताम् ॥ ३८ ॥

अतिसूखमते यदि तेऽस्ति मते स्थिरता तरणेश्वता धरणेः ।

निजवाञ्छयखण्डितपण्डित तच्छृणु महिरमाहृणु चामवचः ॥३६॥

इयं भूर्निष्वला साक्षात्प्रकृते निखिलैर्जनैः ।

भान्तिस रविविष्वस्य किं फलं ते विपर्ययात् ॥ ४० ॥

चलत्तरश्चिगो जनः स्ववस्तिं स्थिरां मन्त्रते

तटस्थविटपिव्रजं स विपरिव्रजन्तं पुनः ।

उदस्तमपि हस्तगं गगनतः पतलान्दुकं

प्रपश्यति यथा तथा चितिगता इतीक्षास्ति चेत् ॥ ४१ ॥

तदा हरिहरिखमुखप्रजविना विना चेत् करे

विभर्तुरपरि यष्टिकां शिखरञ्जुष्टचीनांशुकाम् ।

युरः प्रवहदाशुगप्रचलितं तदालोक्यते

सदा वहणदिक्षुर्खं किमवनौ परायामरुत् ॥ ४२ ॥

यदि प्रवहकर्षणात् व्रजति पश्चिमाशां यहः

सदा कथमसौ पुरो गतिमवासुमीष्टे ततः ।

इदं वदसि चेत्तराभमण्पूर्वकाष्टा घनाः

खगाश्च कथमीश्यते प्रचलितुं प्रतीचीं प्रति ॥ ४३ ॥

पुराणसिद्धान्तिभिरासपूरुषैः

स्थिरेति शब्दो धरणावुरीक्षतः ।

न चेत्प्राणीक्रियते त्वयासवाक्

कथं प्रवृत्तिर्भवति स्वकर्मस्तु ॥ ४४ ॥

प्रतिद्वयं गच्छति यस्ततो जग-

ज्जगाद चेदित्यमदोऽर्थविज्ञवान् ।

चतुर्बिंधं याति लयं जगत्त्वयं

ततोऽपि किं नार्थसमन्वयं ब्रजेत् ॥ ४५ ॥

द्रतीऽन्यथार्थः लियते यदा तदा स्थिरेति किं भूरचलेति कथते ।
चराचरावास्तयायवा धरा जगत्खरेत्येव समीरिता दुधैः ॥ ४६ ॥
न शब्दमङ्गीकुरुतेऽनुमानवान्मानवाचारलवान्नवान् यदि ।
तदा तदाविक्षियथा मया रयायमा समाधानकृते प्रतायते ॥ ४७ ॥

यथार्थमाक्षषबुधादयो चहा
भमत्खदेहाः परियान्ति सन्ततम् ।
सकच्यापक्षमयुक्तया तथा
पथान्तः क्षा भमतीति ते प्रथा ॥ ४८ ॥

न स्वाङ्गतिः शक्तिस्तेऽख्यास्य साकर्षविक्षेपवशा हिधा चेत् ।
केन्द्राभिकर्षिण्यभिधा तदाया केन्द्रापसारिण्यपरोच्चते सा ॥ ४९ ॥
पराणुवाहुत्तसमुद्धवाया दृष्टा गुरुत्वावगमाहरित्वग्राम् ।
तचापत्तेऽलकपिण्डशक्त्यरिभमोऽन्माभिरलक्षि नैव ॥ ५० ॥
प्रक्षिप्तसोष्टे चण्ठोऽपरस्यां गत्ती च गोलभमसभवो न ।
समक्षितौ चेपबलेन गोलः किञ्चित्विष्टते यान् परिवर्त्तमानः ॥ ५१ ॥
स चेहरत्राग्रथितः करेण चिप्येत शब्दद्वमता तदाभ्वे ।
शक्तिहयाकर्षवशात्त्र केन्द्रे लगेन निर्याति परिभ्रमितु ॥ ५२ ॥
इत्यं स्वकेन्द्रार्थमशक्तियुग्मनक्षा परिभ्राम्यति चेहरिती ।
सूर्याभिमुख्येन विना तदास्या न स्वाल्पदाविहतिरन्यथैव ॥ ५३ ॥
आसां तदित्यात्य यदि त्वमस्या व्यक्तिकदेशे रविसमुख्ये ।
यथाहरत्रापि भवेत् रात्रिः सा यच तचेत्यमहः कदाचित् ॥ ५४ ॥
किंवा समक्षापरिवर्त्तमानसद्वृत्तपिण्डोपमया पूर्विष्याः ।
सम्भान्तिवादस्तव चेदियं तप्ताप्नीतु चक्रभमिमन्तरीते ॥ ५५ ॥

खवेष्टनं यावदियं हि तावत्
दिने दिने यातु पुरःप्रदेशम् ।

स्यात्स्वप्नते स्वभमश्च दिनेऽन्न-
 स्वाभाविभूः २००० क्रोशपरिध्यवस्थाः ॥ ५६ ॥
 पुरोगतिद्वाष्टविनिप्न्नसद्ग०००००-
 क्रोशप्रमा सा कथमच युक्ता ।
 सा वासु तस्माः समपूर्वदेह-
 भावती कथं क्रान्तिपथे गतिः स्यात् ॥ ५७ ॥
 ईश्वानदिष्टुखे मार्गे गच्छतः पुरुषस्य हि ।
 पूर्वाभिमुखता भातः कथं सङ्गच्छते वद ॥ ५८ ॥
 किंवा पार्श्वगतिं भूमेः कर्कटस्येव मन्यते ।
 उपपद्मा न सा युक्तिनिःसर्गीपाधिभेदतः ॥ ५९ ॥
 नैसर्गिकी कुलोरस्य सार्कार्कर्षणाऽभुवः ।
 तद्वते क्रान्तिसाम्युख्याहतिरन्या न समवेत् ॥ ६० ॥
 विषुवहस्यस्येन्दुकालङ्घो दक्षिणेऽयने ।
 आन्वेयदिष्टुखो दृष्टः सौम्ये लैशान्यदिष्टुखः ॥ ६१ ॥
 तत्काञ्चान्तर्गतस्माया ग्रहवद्भ्रान्तिरस्ति चेत् ।
 तदा स्यायनसाम्युख्यं ध्रुवं भवितुमर्हति ॥ ६२ ॥
 स्यायनव्यस्तविक्षेपवृहावपि न चेहिषुः ।
 जहाति क्रान्तिसाम्युख्यं स्मानिषुस्त्वार्थं त्वजीत् ॥ ६३ ॥
 खे वा चिसं व्रजतु कुरुत्वैर्घूर्णभानं दधित्वं
 चक्रं च क्राम्यतु भुवि दिवि स्वन्दनस्यं करस्मम् ।
 पृथ्वीपृष्ठे कुठतु कठिनीगोलकाः खेलया वा
 देहभ्रान्तिर्न भवति विना स्वस्त्रमार्गभिमुख्यात् ॥ ६४ ॥
 यदि भास्मं भ्रास्मं भ्रमति धरणी क्रान्तिपथगा
 तिरथीना भासां पतिरिव तदा वासिष्ठुष्वैः ।

स्त्रपूर्वाद्याशास्त्रदुमधरचिक्षुलोचगमने
 मुलको दिमेदः प्रतिदिनमुड्नां तदुदये ॥ ६५ ॥
 स्त्रकाशाहस्तत्वे भवतु सविरुभूरभिमुखी
 मयास्त्राः प्राक्ष्युषावपवलयदैर्घ्याह्रतिपथः ।
 दिशोर्याम्बोदीचोर्गुच्चवद्धुरिष्ठो वदसि चेत्
 इति ज्ञायां दृश्यस्तुरयनसम्बी दिनकरः ॥ ६६ ॥
 विदूरोऽय स्थूलो विषुवति भुवः सविविवशा-
 विशानाथस्तेत्यं शरसुसरलेऽपक्रमपथे ।
 क्व साम्युख्याक्षर्णं प्रतिरजनि स्त्रम चितिगतै-
 र्विभिन्नाकारं यत्तदवनिगतिर्नाच घटते ॥ ६७ ॥
 केन्द्राभिमुख्यवटनाङ्गष्टस्त्रास्तां तथापि भूर्भुमति ।
 अदिनकराभिमुख्यतया स्त्रुः स्वेच्छावशाल्काम्लौ ॥ ६८ ॥
 इति यदि वदसि तदिच्छाप्रामाण्ये मन्त्रतां मही स्त्रास्तुः ।
 आकर्षणमुख भानोः स्याच्चेलिं नास्ति तत्त्वायाः ॥ ६९ ॥
 स्त्रिराज्ञवान्तेन ज्ञशेन यस्मादाक्षर्णते तत् पृथुलोहपिण्डः ।
 आकर्षणे कारणमेव शक्तिर्निःसंगंजा नो पृथुता न तेजः ॥ ७० ॥
 यदि हुद्रद्रव्यं भमति हुहदाकर्षणबला-
 च तु हुद्रं स्थूलभ्रमणक्षदियं वाक्तव तदा ।
 स्त्रतन्त्रत्वे सा सभवति न पराधीनबलयो-
 र्यतः सर्वाकर्षण्युत भगवदिच्छा बलवती ॥ ७१ ॥
 तड़ागाम्तर्यादिं ज्ञायतनुमनुक्रामति यथा
 महानोः कैवर्त्ताचरणपरतन्ना जगदिदम् ।
 तथा पर्येत्यर्कः पृथुरपि महेशाशयवशात्
 चिलोकीलोकानामवनविधये समहगणः ॥ ७२ ॥

सूर्यो वाच्य प्रहो वा निजतुपरितो भ्रान्तिमाप्नोतु तस्माः
का हानिर्भूस्थिरत्वे भवति वद सखे यस्य योऽस्ति स्वभावः ।
सोऽन्येषां दर्शनालिं व्यभिचरति भवान् यन्मसाहाय्यवस्थात्
सब्बेषां भ्रान्तिदर्शी किमुडुपतनोः पश्यति भ्रान्तिमारात् ॥ ७३ ॥
भ्रान्तिर्नीपयहाणां प्रभवति महतां खेचराणामिवेति
ब्रूते चेद्ग्रामुखानामिह दिवसङ्क्रान्ता योऽस्ति सम्बन्ध एषः ।
चक्रादीनां स एव स्तुरति समतया स्वादिना किञ्चु तेषा-
मर्यमृणा कोऽपि नास्ते भ्रमणकरणमालोकतापहयान्वः ॥ ७४ ॥
किञ्चास्या विश्वधात्रया रविसविधज्जुषः चुद्रमूर्त्तेः स्वदेहात्
भ्रान्तिः पञ्चाद० घटीभिर्विशिखरसगुणैः ६५ वर्षसरैः पर्ययस्वेत् ।
तलिं भानोर्दीयान् कुपुथुरिन१२ शरत्यर्थ्ययस्तत्त्व२५ दण्डे:
स्वाङ्गं पर्येति जीवस्तुदिह भम भतः स्त्रृदत्तः स्वभावः ॥ ७५ ॥
हृष्टद्वृहस्यावयवभ्रमक्रमो भवेत्वेनाल्पतनोः स नो इति ।
ब्रवीषि चेत्स्वदिनैः कथं शनै रविः स्वविम्बभ्रमभ्रमहानहो ॥ ७६ ॥

त्रि—यथोष्णतार्कानलयोऽश्च श्रीतता

विधौ द्रुतिः के कठिनल्वभ्रमनि ।

मरुचलो भूरचला स्वभावतो

यतो विचित्रा वत वसुशत्रयः । इति ॥ ७७ ॥

जले यथा सूखण एति भज्जनं

महावहिन्दं प्लवते हि दारवम् ।

स्थिराऽनिले स्थास्तुरियं तथा स्थिरा

निसर्गसघूर्कसुखाः खगाश्चराः ॥ ७८ ॥

किममूलः समूलो वा यहाणां भगणक्रमः ।

स्वस्यादिभूलकोऽस्त्राभिरक्षो युषम्भातः स चेत् ॥ ७९ ॥

आमे निर्मलकस्वेष मन्यते वा तथापि या ।
 चक्रभोगाहिनगतिः सिद्धा सोभयथा समा ॥ ८० ॥
 सर्वस्वेचरकाचारां केन्द्रं चेक्षुर्यमण्डलम् ।
 तदा तस्य इस्तियोः कुजेज्वार्कभुवां क्रमात् ॥ ८१ ॥
 मन्यता शीघ्रतापातः सोऽस्तिति त्वं इवोपि चेत् ।
 तदा परिधिभिः स्वीयैर्दक्षिणैः शीघ्रमन्दजैः ॥ ८२ ॥
 सर्वसंख्यालिङ्गां विहितायां स्फुटीज्ञातौ ।
 कान्यामीनस्थिते भानौ केन्द्रस्वान्तिकस्ययोः ॥ ८३ ॥
 भौमभागंवयोर्दृश्यः प्रभेदः स्थितेः क्रमात् ।
 कासाभिर्दिश्यरै(म५२)रविसायकैः(श५४) पुनरेतयोः ॥ ८४ ॥
 चक्रार्दिस्तियां इरड्डबाहुभिर्दिश्यस्तियां(म२६२)र्विशिखामरैः(श२३५) ।
 प्रभेदस्वेत्यमन्येषां इश्वेत परिधिक्रमात् ॥ ८५ ॥
 तत्कार्यं सूर्यविष्वस्य सञ्चवेक्षाध्यशीघ्रता ।
 तसुरीकुर्वतः सर्वमध्यस्त्वेन यदतः ॥ ८६ ॥
 काकतासीयवत्कापि इक्षिद्वावपि ते मतम् ।
 नाम्नाभिर्मन्यते साधु कादाचिलं प्रमाद्यभिः ॥ ८७ ॥
 सर्वयज्ञाणां अभिज्ञालकेन्द्रस्यो मध्यमो रविः ।
 स्वीकार्यस्वेत्यदैव स्वाहक्षिणिः सार्वकालिकी ॥ ८८ ॥
 स्फुटार्कस्येति केन्द्रत्वासिद्धावाक्षय भावतः ।
 निजोऽदेवताज्ञात्सद्वद्वान्तिमेति सः ॥ ८९ ॥
 चक्रार्दयोगादभृगुजस्य मन्दे फलात्प्रभावाद्य भूमिजस्य ।
 परोऽस्मद्दीप्तफलात्प्रभेदात्सौ इक्षमौ वा भवदुल्लितः स्ताम् ॥ ९० ॥
 खिला खमध्येऽपममण्डलागुसारात्सुभान्तिमता सविचा ।
 आङ्गष्टकचाः सुतरां प्रयान्तु दुधादयः क्रान्तिपथेन चेटाः ॥ ९१ ॥

तथा श्रीमाकर्षितकव्या भुवा विष्णुः समाज्ञानतत्त्वः प्रयाति चेत् ।

तदा कुगोलभूमिसिद्धया दिशा प्रयातुमेवार्हति नान्यथा क्वचित् ॥८२॥

क्षितेस्तथा क्रान्तिपथाभिमुख्यतो विदिश्यपि स्थाहिषुवे भ्रुवेक्षणम् ।

न चापमस्तद्भ्रुवपार्श्वकभ्ये भवेद्विधोरित्यचला चला कथम् ॥८३॥

मन्दोक्षपातप्रभवा धरोर्ह्याम्योत्तरावस्थितिष्ठिष्ठेतोः ।

प्रतिव्यपादिभ्यममखलानां योगाद्यदुत्पद्यत एव हृष्टम् ॥ ८४॥

त्वया तदेवादितमत्र हृष्टाभासो ग्रहाणां सरण्यदेतत् ।

युक्तश्च पातोक्षगतीक्षणाते क्षेपाभिकर्षामसुराः प्रविष्टाः ॥ ८५॥

भवत्तते भूमिरियं अहेभ्यो न भिद्यते तुत्तगुणाश्रितत्वात् ।

तथा सुति खूलतराः पृथिव्या जीवादयः पातवशाहिदूरम् ॥ ८६॥

विक्षेपस्त्वच्छ्रिति कथं चमा किं न क्षिप्यते शक्तसमा त्वदुक्षया ।

विम्बानपेत्यो यदिषुस्तदस्या गुरोरपि चुद्र इतीर्थते चेत् ॥ ८७॥

क्षित्यां तदापि चिकलेषुमत्वां क्रान्तिप्रभेदाहिषुवायनेषु ।

द्वक्षिद्वभावात्तरयेन हि स्याद्वप्रभाकालविलग्नसिद्धिः ॥ ८८॥

अतः शराभावत एव साक्षात्क्रिसीयते निष्ठलताचलायाः ।

यहोलयोः सायनभागभानोर्न क्रान्तिप्रभेदोऽपि ततुर्भुजैक्षे ॥ ८९॥

यथा रवीर्णस्ति शरो मते ते तथा भुवो मन्त्रत एवमात्य ।

चेत् खेटकचोदरपार्श्वकेन्द्रस्थितेर्महस्यादतिभास्तरत्वात् ॥ १००॥

भानोर्यहेभ्यो बहुभेदलाभात् प्रत्यक्षतोऽमानि मयेष्वभावः ।

बुधादिसाधर्ष्यगत्युषः पृथिव्याः स चेनिसर्गादिचलैव सास्ताम् ॥ १०१॥

भूधर्ष्यिणो भौममुखा यदि स्युः सर्वसुमन्तस्तदिमान् किमन्तः ।

स्वपरिवाष्पोऽन्वमेघसहानाच्छादयन्त्यर्कममाशशीव ॥ १०२॥

मृत्युस्त्री भूर्महतो ग्रहास्ते तोयामकाः चुद्रनिजप्रमाणाः ।

विहङ्गधर्मा वत एव पृथ्वीताराग्रही स्यासुचली क्रमात् स्तः ॥ १०३॥

यमाध्यतो रवितनोरियतात्त्वरेण
स्थान्नारकेन्द्रमधिकं रविमण्डलार्हात् ।
सार्वेन्दुभूपभुजहनभुज २२१६॥ सम्प्रितात्तद-
वास्त्रे पतत्यत इनस्य कथं स्थिरत्वम् ॥ १०८ ॥

अत्रापि सूर्याभिमुखत्वसिद्धिः सर्ववद्वाणां समकालता च ।
 कवाभ्यम् सभवतीत्यसिद्धा तत्त्वात्पन्ना नात्पमते छता किम् ॥११०॥
 न वास्तवी तद्वटना यहेषु भवेहुरुत्वं यद्मीषु नास्ते ।
 केन्द्राभिष्ठेषु गुरुतैव वसुन्युक्तं प्रसङ्गात्पठतां हिताय ॥ १११ ॥
 भ्राम्यद्वरापृष्ठगतुङ्गवेशमशुङ्गस्य रेखाभ्यमिमखलोत्या ।
 महत्वतस्तपतदश्मखण्डभूसङ्गतिः स्थात् पुरस्त्व किञ्चित् ॥११२॥
 भूम्भान्त्यभावे पतनं न हीत्यं स्थादित्यवादीर्यदि तत्र युक्तम् ।
 भूवायुरचावहनामधेयः प्रत्यग्निश्च वाति सदैव धीरः ॥ ११३ ॥

यद्येष्वमाणासृणराजवृक्षा प्रायेण पूर्वनितभावलक्ष्मा: ।
पुनर्महोमध्यगरेखिकायाः प्रायो नतः प्राग्नातभूमिभागः ॥ ११४ ॥
अतः क्वचिप्राचि पतेलादाचिदश्मादिकं न त्ववनिभ्रमेण ।
समे स्थले सावरथे तु सर्वस्याधोगतिः स्थावृजुरेष्यैव ॥ ११५ ॥

यावहुरे यस्य यस्य ग्रहस्य

ब्रह्मामध्यस्थानमास्ते तथैव ।

कालेन स्याद्यावता यस्य पूर्णे

भास्वद्विभाभिभ्रमः पर्ययात्मः ॥ ११६ ॥

तत्खेटाकार्मनःस्फुरद्योजनानां ये स्थुर्धातहन्दजाता घनाष्ठाः

तत्त्वाद्यस्थापि वर्गाङ्का ये वर्गस्य स्वादयो घनेनागुपातः ॥११७॥

अन्योऽन्यं सात् सर्वखेटस्य तुल्यः

सोऽयं यहम्: शराङ्गामिः ६५ घस्तैः ।

सप्ताष्टाह्नै६७र्मङ्गलोऽभिम्बमेत् तद-

वर्गद्वन्द्वस्याभवद्योऽगुपातः ३।३१ ॥ ११८ ॥

सोऽयं लक्ष्मुणपञ्चाद्रिवेद४७५००००-

क्रोशद्वीरीपद्धतिर्मध्यमाया: ।

खान्दवीमाकाशतस्वाच्छैल७२५००००-

क्रोशद्वीषीपुच्छमार्गस्य चापि ॥ ११६ ॥

सम्बन्धः ३।३१ स्वालोक्यसुर्याहनाहृष्णवः*स्वेतं तथवद्यस्वमात्य ।

व्यर्थीकर्त्तं कम्मते तमनीषादोषभासादुच्यते कापि भाषा ॥ १२० ॥

न कार्यसमीलति कारणाद्वये रविभ्रमादेव खगा भ्रमन्ति ते ।

अतोऽनुपातः किं वालमार्गयोर्धैः समं कर्त्तमिनस्य युज्यते॥१२१॥

भू १०७१७१८७९५....., म १७७१४२५१५६२५.....।

यदीनविमातिसमीपगो अहः प्रकल्पते कश्चिदसौ भुवोऽभ्वत् ।
 स यन्नद्विक्षिद्वरां द्युमन्त्रसंब्रह्ममन्तस्त्र॒ ५ दिनैर्भूमिद्ध्वम् ॥ १२२ ॥
 तदन्तरं भास्त्ररमध्यकेन्द्रतस्तदीयविमार्द्वितं भवेद्यतः ।
 ततोऽच केन्द्रं सवितेति कस्तिं
 स्वगोलपृष्ठं अहवच्चिकेत्यपि ॥ १२३ ॥
 तदन्तरालस्यः घनाङ्गांभाजिताङ्गाधादिमार्गस्य घनाङ्गतः फलम् ।
 यदेव तेन इसितादिकालजा छतिर्दृता तत्प्रक्षतः पदं हि यत् ॥ १२४ ॥
 भवेद्रवेः स्वभ्रमकाल एव तत्प्रपञ्चनाराचपलाङ्गनाङ्गिकम् ॥ ५२ ।
 तदेकघन्ते नववारवेष्टनं विपादकं इष्टिविश्वमापतेत् ॥ १२५ ॥
 अथेषुपचार॒ ५ भ्रमणस्य वासराः समच्चभावाद्यदि ते मताः स्थिराः ।
 तदान्तस्त्रेष्टन्नमिकालवर्गतो रविभ्रमीवासरवर्गभाजितात् ॥ १२६ ॥
 फलेन खेटान्तरदूरतावने इति फलात् यदग्ननूसमागतम् ।
 तदर्कविमार्द्विमतोऽर्कविसृतिः
 स्वमानतोऽङ्गामि ॥ ६ गुरुविका पतेत् ॥ १२७ ॥
 स्वमानसिद्धौ भ्रमणे विश्वते भ्रमस्य सिद्धौ च विश्वते मितिः ।
 स्वकारणस्योभयथेत्वं सिद्धितः किमन्यकार्यव्यभ्रमचानुपाततः ॥ १२८ ॥
 मध्यं रविं पर्वयतां अहाशां चातः क्रमादन्तिकाद्युरुष्टती ।
 अक्रार्द्विचक्रो चक्रवेन्द्र उक्ते ते मन्दकेन्द्रे रवितस्यथेव ॥ १२९ ॥
 स्वीयैरेकविवेः सदा परिविभिर्भौमादिकानां फलं
 शेष्युं मन्दभवं सुसिद्धमवगौ द्वास्त्रयतां याति चेत् ।
 तत्रो भागुमता सह अहगतः पर्वेत् सर्वं सहां
 भूसूर्याद्यदिविभिर्वसते द्रव्याङ्गेन्द्रतानिश्चयात् ॥ १३० ॥

ओजाऽग्रन्थशुष्ठः कुञ्जस्य परिविश्वंशाधिकी दृश्यते
स्वर्याङ्गुदिग्मि तत्परोऽहत इदं मन्दः समाप्ताष्टते ।
तेनाकर्षितविष्वतो चटुफलं कौञ्जं स्फुटं दृश्यम्
शीघ्रोत्तेन फलेन किञ्चिदधिकां यथान्दकेन्द्राष्ट तत् ॥ १३१ ॥

म्बौजस्यनव्यस्थाफलोपचयात्प्रसास्य-

मान्यस्य चापचयनिष्वयतव्यस्थास्य ।

मन्दोत्तेन्द्रकश्चतो वहुताल्पता यत्

त अर्बमर्ककुयुगान् तु केवलार्कात् ॥ १३२ ॥

इति चितिजसौम्ययोः चितिरकिञ्चियागुभमि

स्फुटेऽल्पफलमेदतो भवति हि भ्रुवीऽन्यभ्यमः ।

तथा द्विरतः परिभ्रमति सर्वदिष्टु चिते-

र्दधत् खचरकचिका न घटतेऽन्यथा दृक्फलम् ॥ १३३ ॥

अतिदूरगम्भयमण्डलं तद्वस्याः खलु तारकाः स्थिराः ।

असमोऽनभस्यवस्थिता रवयस्तेति दुष्टः सुनिष्विताः ॥ १३४ ॥

खगणैः परिवारितास्तस्यलगा यात्र दिनात्तदन्तरम् ।

चितिभास्तरमध्यमार्गतः खखलाभाष्ट००००गुणाधिकं भवेत् ॥ १३५ ॥

द्वितीयपि हृष्टनूधरा कथमेतामगुरुपिण्डीं भुवम् ।

चच्छवः परियान्तु तत्त्वमान्वमतस्त्रितीरोऽहते जनैः ॥ १३६ ॥

इति चेच्छृणु मन्त्रते तु तास्तस्यगादस्तमुखाः कुमध्यतः ।

खरसान्विष्ट००गुणार्कमध्यमशुतितुर्लो पथि यान्ति नित्यशः ॥ १३७ ॥

यद्युग्मौजपदान्तशीघ्रपरिधिर्भान्तरं दृश्यते

साक्षात् शीघ्रफले ततोऽल्पदुदिता सिद्धा भवन्नशुतिः ।

भूमेः कर्कटवडमास्तदुदितात् सा प्राप्तुखी चेत् भ्रम-

त्वचापि प्रभवत्यसङ्क्तिरतः क्रान्तवन्तयोस्तर्कतः ॥ १३८ ॥

भूविष्वे धनुरज्ञते यदुदयद्यन्तं मालास्तते
 सम्मात् सप्तष्टुः ४ उर्लवान्तरगते युग्मान्तगेऽस्मिन्निदम् ।
 हृश्चेताष्टकालान्तरे यमदिग्भि स्थानान्ततसुस्तता
 लोकादप्यवनिः स्थिरेति मयका निषीयते सर्वतः ॥ १३८ ॥
 भानां चक्रं चलनरहितं चेतदा किं चलांश्चाः
 साक्षाद्गच्छत्यनुभवमुदगदविष्णवान्तिसाम्यात् ।
 त्वं चेद्ब्रूपे तदपि चलनं क्रान्तिहृतस्त चिह्नं
 न लृक्षाषामिति शृणु तदा तस्य सिद्धान्तमस्मत् ॥ १४० ॥
 पूर्वाचार्येन्नुवशरक्षवा हृष्टिसिद्धा य उक्ता-
 स्तस्माम्यं त्वपमचक्षनाहस्थिरत्वेन सिद्धेत् ।
 प्राक्कालोक्ता य इह विशिष्ठाः सम्मतीस्तम् एते
 तस्माच्चक्रं प्रचलदभितो भाति सक्रान्तिहृतम् ॥ १४१ ॥
 इत्यं भानामयनचलने निषिते सिद्धेव
 प्रत्यग्यानं प्रतिदिनमतो निष्वलैषा धरिणी ।
 दिव्यज्योतिर्यदि भवलये सूर्यवद्योतमानं
 तत्किं ध्वान्तं निश्चि न विलयं यात्यसङ्गोऽुसस्ते ॥ १४२ ॥
 यन्ते यस्मिन् यतशुण्डिहृष्टते विष्वमारात्
 तस्मिन् हृष्टाहसुदक्षलभितेर्लुक्षकात्तैर्लग्नभाजः ।
 द्रष्टुर्द्विष्टप्रतिहृतिरपि स्थादिव स्थाह्निमानाद-
 भानोर्यन्तान्तरगतनोर्यहयोः साम्यलाभः ॥ १४३ ॥
 द्वूराधिक्याद्यदि हिमरजो वाष्पसङ्गातजाता
 तादृग्ज्योतिः अतिरतिमतिर्भाति भानां ततस्ते ।
 तत्खेटानां विविधसरणिभाजतां विष्वतुस्ता-
 स्ताराः किं तस्मद्विभृतो भान्तिकृतं हिमाद्यम् ॥ १४४ ॥

नेदीयस्वादु यदि कुजमुखाः सुस्थिरालोकवेन्त-
स्तारा द्वाराश्वलहिममुखैराहुताः कम्यवत्यः ।
दृश्यन्ते तत् व्याचिदित्वं नैश्चादिताः सन्तु लुप्ताः
स्त्रज्ज्वालानां स्फुरणकरणं सिद्धमन्मेरिवातः ॥ १४५ ॥

व्यक्ते स्फीतस्थिपिट उभयोः केन्द्र्योभ्रान्तिभूज्ञा
गोलस्थिते स्फुरति तव चेदार्द्धस्त्रियङ्गतुत्यः ।
तद्येनायां# सट्टगिति मतस्तत्फलं किं तथाभूत्
स्त्रष्टुः स्फुरिं सट्टशगुणा किं सृष्टाभ्रान्तिकृतिः ॥ १४६ ॥

भूभ्रान्त्यैव भवक्रपस्थिमगमे सिद्धे किमायास्ततो
भभ्रान्त्यै प्रवहास्थमादतक्षतिर्विश्चोरिदं वक्षि चेत् ।

ईशः सर्वपर्वतौ स्थिरचलौ कर्तुं समर्था निजां
शक्तिं व्यक्तुमिमां चमामचलयत्यनास्ति किं दूषणम् ॥ १४७ ॥

धर्माधर्मफलप्रदानविषये नृणां चिलोकेशितु-
निंन्द्या दुर्घटना न तूपकारणैः खेलासु लीलाभुष्मिः ।
लोकस्य चण्डभङ्गरात्पतनवे पाषाणरदादिभिः
प्राज्यायासक्तालयेष्वपि यतो दृष्टा प्रहत्तिर्मुडः ॥ १४८ ॥

अग्नानामनुजास्थाविदधतु ज्ञानी तु सर्वेष्वरो
युक्त्या क्रीडितुमईतीति तव चेदुक्तिर्मयाचोच्यते ।

द्राष्ट्रस्त्र्याभ्यगजादिनश्चरतया स्त्रष्टुः किमास्ते फलं
तेभ्यः काकशृगालकादिसुचिरस्थित्वास्ति कार्यच्च किम् ॥ १४९ ॥

यास्ते धरेशवहिरङ्गतटस्थशक्ति-
युग्माद्वरा निखिलसहुणजीवसङ्ग ।

* येन लक्षदण्डनुविशेषफलेण ।

सच्चतिरान्तरततुः परमेश्वरस्त

सांशैर्यहैः परिष्ठितास्ति किमच चित्तम् ॥ १५० ॥

दिनाष्टकान्तुला चिविधगतिरित्वाभिरवने-

त्रसिद्धा सिद्धान्तद्वयफलनिभाभिर्भवितिभिः ।

रसास्त्रादादासां भवतु भवतां तुष्टमनसा-

रसाभ्वात्तिष्ठात्तिष्ठतिरतिरतामारतगिराम् ॥ १५१ ॥

तुर्ष्वर्षोदयदर्थनायज्ञजमान्यद्राक्फलप्रेक्षणा-

क्षम्भाङ्गस्तिदर्थनाहुरुलुष्टद्रव्यस्वभावेक्षणात् ।

आक्षण्टस्व च कर्षकाभिमुखतासिद्धेः शरादर्थना-

दुष्टाशोरिति साधितं बहुविधैर्लिङ्गैः स्थिरत्वं चित्तो ॥ १५२ ॥

सिद्धान्तशिरर—नभस्वयस्तान्तमहामधीनां

मध्वस्तितो लोहगुडो यथास्ते ।

आधारशून्येऽपि तथैव सर्वा-

धारो धरिच्चरा भ्रुव एष गोखः । इति ॥ १५३ ॥

पाराहैपि—पश्चमहाभूतमयस्तारागणपञ्चरे महीगोखः ।

स्तेऽयस्तान्तःखो लोह इवावस्तितो हृतः । इति ॥ १५४ ॥

तस्मात्तिष्ठति भूः प्रयाति सवितामूर्च्छा खमध्याख्यया

बिभृत्खेचरचक्रमक्रमगतीवैतत् चितावीक्षते ।

मलिद्वान्तमिमं विविष्य सकलं सक्तः प्रशंसन्तु वा

निष्टन्तु अमवेदिनो शुभयथा मंसे ज्ञातार्थां ज्ञातिम् ॥ १५५ ॥

हे धीरा गणकाः समस्तसुहृदो बहाङ्गलिर्वच्यहै

या मेऽस्मिन्दजनिष्ठ धार्ष्यपटुता तां मार्दुभिष्ठासु वः ।

बालानां प्रतिपत्तये किल मया संवाददभादियं

भूनिष्ठा गदिता यथामति भवत्तीषालदोषा न के ॥ १५६ ॥

आमोकर्षः पूर्वैः सर्वथेष्टो
देवाकारे केनचिद्गव्यमाने ।
तस्य स्याचेमर्कटाकारसिद्धि-
देवाधीनो नास्ति दोषस्तदेपः ॥ १५७ ॥

ब्रह्माण्डं कारणाब्दौ चलतु जलबलादा महावातवेगात्
विंवास्तामम्बरर्थं तदुपरि परितस्तात्पुरात्पादिसिद्धम् ।
सप्ताख्यिद्वौपभूभूष्ठिसुवितं नास्ति तपास्तदुक्ति-
र्थक्तीभूतैतदण्डोदरगतधरणीनाथमुद्दिश्य दृश्यम् ॥ १५८ ॥
भूगोलभ्रान्तिवादो गतचरसमये न चुतोऽस्माद्युगाङ्ग्रेः
स्वाब्दीन्द्रांश्चै४४ अतीते सुविरल उदितः सौगतास्तावटादृयः ।
तस्य प्रल्युक्तिमार्थाः प्रतगु विद्धिरे युक्तिभिर्भास्तराव्याः
सम्प्रत्यस्यात्तुलाभ्युरमकरवं वाह्यं तपश्चान्त्ये ॥ १५९ ॥
सूर्यस्यैर्योक्तिसूतैः क्षितिगतिक्षतिनां व्याजराजत्वमाप्तः
सिद्धान्तस्यर्थगोचः प्रक्षितिसुपगतो यकृपास्तर्णनोत्त्वैः ।
अस्त्रज्ञिह्नापञ्जाग्रज्ञलनिधिवसनाथेमसद्युक्तिवड्हि-
च्छालैर्भूयोऽपि सोऽयं कलयतु कुशलं श्रीकानीकाचलेन्दुः ॥ १६० ॥

इत्युलालोक्ष्यतदृपालकुलप्रसूत-
श्रीचन्द्रशेखरक्षतौ गणितेऽन्वित्वे ।
सिद्धान्तदर्पणं उपाहितवालबोधे
स्त्राभस्थितिर्थरचि सप्तदशप्रकाशः ॥ १६१ ॥

इति श्रीचन्द्रशेखरसिद्धतौ उपाहितदर्पणे गोलाधिकारे
भूगोलस्थितिवर्णनो नाम सप्तदशप्रकाशः ।

अष्टादशः प्रकाशः ।

भूमीक्षिवरचम् ।

यद्योचुर्भगवानिति चितजनाः साह्याद्य पातञ्जला
निलेपः पुरुषः परः शिव इति ब्रह्मेति वेदान्तिनः ।
व्यायज्ञाः परमाक्षयस्थितमृतं कर्मेति मीमांसकाः
सौराश्याः कुलदैवतं किमपि तल्कृष्णाख्यतस्त्वं भजे ॥ १ ॥
स्फृष्टिः प्राग्बहुधोदिता मुनिवरेस्त्वारभूतां तदा
वस्तेऽन्यत्र छातौ भविष्यति यदा स्फृष्टिं तदीया दया ।
सिद्धान्तग्रन्थनोचितामिह पुनः सौरोक्तरीत्वा ब्रुवे
पूर्वप्रग्रन्थानुवादविधिना संख्यानमानादि च ॥ २ ॥

एवंविज्ञाने—शृणुष्वैकमनास्तस्त्वं गुणमध्याक्षरसंज्ञितम् ।

प्रवस्थान्येव भक्तानां नादेयं विद्यते मम ॥ ३ ॥
वासुदेवः परं ब्रह्म तस्मूर्त्तिः पुरुषः परः ।
अव्यक्तो निर्गुणः शान्तः पञ्चविंशत्यरोऽव्ययः ॥ ४ ॥
प्रकृत्यन्तर्गतो देही बोध्यमानसु सर्वगः ।
सङ्कर्षणोऽपः सङ्कादौ तासु वीजमथासृजत् ॥ ५ ॥
तदण्डमभवदैमं सर्वमन्तस्त्वमीडतम् ।
तत्त्वानिरुद्धः प्रथमं व्यक्तीभूतः सनातनः ॥ ६ ॥
हिरण्यगर्भी भगवानेष च्छन्दसि पव्यते ।
आदित्यो छादिभूतत्वात्प्रसूत्या सूर्यं उच्यते ॥ ७ ॥
परं ज्योतिस्त्वमःपारे सूर्योऽयं सवितेति च ।
पर्यन्ते तु भुवनान्येष भावयन् भूतभावनः ॥ ८ ॥
प्रकाशाक्षा तमोइन्ता महानित्येष विश्वुतः ।
इचोऽस्य मण्डलं सामान्यश्च मूर्त्तिर्यजूंषि च ॥ ९ ॥

चयोमयोऽयं भगवान् कालामा कालाद्विशुः ।
 सर्वामा सर्वगः सूक्ष्मः सर्वमन्त्रिन् प्रतिष्ठितम् ॥ १० ॥
 रथे विश्वमये चक्रं छत्रा संवक्षराममम् ।
 छन्दासाम्नाः सूक्ष्मताः पर्वेत्येष वशी सदा ॥ ११ ॥
 त्रिपादमस्तुं गुह्ये पादोऽयं प्रकटोऽभवत् ।
 सोऽहश्चारं जगत् स्त्रुं ब्रह्माणमस्तज्यभुः ॥ १२ ॥
 तस्मै वेदान् वरान् दत्त्वा सर्वलोकपितामहम् ।
 प्रतिष्ठाप्याङ्गमधेऽय स्थयं पर्वेति भासयन् ॥ १३ ॥
 अथ स्त्र्यै मनस्के ब्रह्माहश्चारमूर्तिमान् ।
 मनसवन्द्रमा जग्ने स्त्र्योऽन्मेस्तेजसां निधिः ॥ १४ ॥
 मनसः खं ततो वायुरन्निरापो धरा क्रमात् ।
 गुच्छेकवृष्टग्रा पचैव महाभूतानि जग्निरे ॥ १५ ॥
 अन्निरापो भागुचन्द्रौ तत्त्वाङ्गारकादयः ।
 तेजोभूखाम्बुद्वातेभ्यः क्रमशः पच्च जग्निरे ॥ १६ ॥
 पुनर्दीदशधामानं विद्धे राशिसंचकम् ।
 नद्यन्तरपिण्डं भूयः सप्तविंशाम्बकं वशी ॥ १७ ॥
 तत्त्वरात्रं विश्वं निर्भम्भे देवपूर्वकम् ।
 अर्हमध्याधरे भूयः स्त्रोतोभूः प्रक्षतिं इजत् ॥ १८ ॥
 गुणकर्माविभागेन दृष्ट्याः प्राप्वदगुक्रमात् ।
 विभागं कल्पयामास यथाखं वेददर्शनात् ॥ १९ ॥
 ग्रहनक्षत्रताराणां भूमेरिष्वस्य वा विभुः ।
 देवास्त्रुरमगुणाणां सिद्धानाम् यथाक्रमम् ॥ २० ॥
 ब्रह्माङ्गमन्तःशुषिरं यज्ञेदं भूर्भुवादिकम् ।
 कठाहस्तियस्त्रैव स्त्रम्युटं गोक्रकाङ्कति ॥ २१ ॥

ब्रह्माच्छमधे परिविष्टोमकाशाभिधीयते ।
 तथाऽप्ये भ्रमर्थं मानां ब्रह्मशोऽधः ब्रह्मादधः । इति ॥२२॥
 इति सौरीस्तपद्यानां विश्वा सूचितः ब्रह्मः ।
 अवैतदुक्तस्त्वर्यादिस्तर्पं प्रविविष्टते ॥ २३ ॥
 चतुर्व्यूहप्रकारेण छतिः सर्वत्र सर्वदा । इति ।
 इति श्रीनारदीयोऽप्तः प्रशुल्लोऽपैव पश्चभूः ॥ २४ ॥
 तत्कारणं महत्स्वरूपी यः सर्वे उच्चते ।
 ततोऽन्यः काष्ठते भूयः कार्यरूपी स्वयम्भूवः ॥ २५ ॥
 अतो हैरप्यमर्कस्व ब्रह्माच्छान्तः प्रतीयते ।
 तथादस्यामभूघस्तकर्तृत्वं सम्भवत्यतः ॥ २६ ॥
 हितीयस्यासुरामर्त्यपिद्वमर्त्यदिनेश्चता ।
 विष्वदेवामकात्मा सूर्यादीनां हिरूपता ॥ २७ ॥
 तैजसं भास्तो विष्वमुद्गृतं सर्वरूपकम् ।
 पाष्वभौतिकमप्येतद्वास्तरत्वात् प्रदीपवत् ॥ २८ ॥
 अस्वाष्टी भागुविष्वस्यारथका भूतभागकाः ।
 चत्वारसोऽन्येषामिकौकोऽग्नः प्रकीर्तिः ॥ २९ ॥
 तेजःप्राधान्यतः सूर्यसौजसः प्रोच्छतेऽस्तिलैः ।
 किन्तु दिव्यं रवेस्तेजो भौमाच्छतगुणाधिकम् ॥ ३० ॥
 शीतस्यर्थाधिकरणं विष्वमायं हिमश्चुतेः ।
 करकावत्तदारर्थं चतुर्भिर्जलभागकैः ॥ ३१ ॥
 एकैकभागैरन्येषां भूतानां तत्र यत् पुनः ।
 परप्रकाशकर्त्वं तद्वानुमद्वानुसंक्रमात् ॥ ३२ ॥
 प्रथमां यिदते वक्षिः कसामित्यादि यत् च्छ्रृतेः ।
 वाच्यं श्रीकृष्णप्रवयतो नैवेदं पारमार्थिकम् ॥ ३३ ॥

तेजसः स्वालयं पानं दृष्टिभोगोऽच केवलः ।
देवदत्तेन भुज्यन्ते आमाः स इतिवस्तः ॥ ३४ ॥
कलाशब्देन तहसिद्धयाभ्यासुप्रसिद्धिः ।
काल एवोच्चते नो चेत्पतेहश्चेऽखिलश्चतिः ॥ ३५ ॥
भूयसाल्यस्य बाधः स्वादिति न्यायेन शीतगोः ।
शैत्येनास्तोऽनुजाग्नुजा शीतस्यर्द्देऽन्यथा भवेत् ॥ ३६ ॥
जलप्राप्ते विधोः पृष्ठे निष्ठाहृष्टादयो जग्ने ।
कलहृत्वेन वर्णन्ते नानाप्राचीनवास्त्रयैः ॥ ३७ ॥
चन्द्रवस्त्राङ्गलाद्यास्ते प्रागुक्ता भानि तु स्ततः ।
तैजसानोत्यहं वच्मि जगुराम्बानि केचन ॥ ३८ ॥
आप्यते तु भक्ताद्यायां दृश्यतेऽर्कस्य विसृतिः ।
विकलापस्त्रकं यस्मात्ततस्त्रावरसंक्रमात् ॥ ३९ ॥
ताढगुल्वता भानां न सम्भवति तान्यत ।
यर्कस्त्रमतेजांसि तदा न स्यात्तमो निश्चि ॥ ४० ॥
तत्त्वस्फूलीक्षते भौमव्योतिरौपाधिकोपमम् ।
सूर्यांशूपाधिजं तेजो यद्वहेषु तथेष्यते ॥ ४१ ॥
वर्णमेदो यथा वङ्गेः स्यादाधारविशेषतः ।
तथा मेषु यहेषु स्याद्विजा स्त्रौपांधिकी द्युतिः ॥ ४२ ॥
पितरस्त्रविवस्य श्रूयन्ते पृष्ठवासिनः ।
यथा तथान्यग्रहमेष्यपि स्वानं प्रतीयते ॥ ४३ ॥
यद्यद्वूतमया लोकास्त्र तमयदेहिनः ।
वर्णन्ते पार्थिवाशस्य सम्पर्काद्यवहारिणः ॥ ४४ ॥
अद्वाराखमध्यसंस्थानो भूगोलः पाञ्चभौतिकः ।
तदारम्भकातामासं भूमिभागचतुष्टयम् ॥ ४५ ॥

जलादिभूतभागानां चतुर्कां पूर्ववस्थतम् ।
 शृष्टमस्याविभागं सज्जस्यभागचयावितम् ॥ ४६ ॥
 एकेन स्यलभागेन स्यस्ते प्रायशो जनैः ।
 गोलपृष्ठचतुर्थांश्यस्यलेऽस्त्रिलजनस्थितिः ॥ ४७ ॥
 लवणीदधिमध्यस्य महाहीपहयं पृथक् ।
 अर्द्धाधराभिर्ध तत्र महानूर्द्धाधरस्त्रुः ॥ ४८ ॥
 अधःस्यस्योत्तरादेवं सहीर्षः कथितो दुधैः ।
 अग्न्यूहीपाख्याधःस्यहीपस्यार्द्धम् दक्षिणम् ॥ ४९ ॥
 कथ्यते द्वासुरी भूमिर्मार्गैर्दादशभिर्युतम् ।
 तत्र षट् सागरा हीपा इददेशोपमाः स्थिताः ॥ ५० ॥
 अग्न्यूहीपस्त्रु बहुधा विभक्तो वर्षपर्वतैः ।
 तत्त्वात्तानि नोक्तानि ब्रह्मसूर्यांश्यभास्त्ररेः ॥ ५१ ॥
 यत्तु विसृतगोलादौ वर्षितं भूधरादिकम् ।
 तत्तद्विविद्यतात्तान्नेव गदितं दुधैः ॥ ५२ ॥
 तत्त्वास्त्रोदितो भेदः क्षताष्टद्योजनोच्छ्रितः ।
 कलाकृतिः ५३ मितो भूल अर्द्धस्यां नखान्निभिः ३२० ॥ ५३ ॥
 वर्षाचला हिमाद्रग्रास्याः पञ्चाशद्योजनोच्छ्रिताः ।
 तावल्पस्याद्य तत्त्वार्थं क्रियते गणितक्रमः ॥ ५४ ॥
 यस्माहोलस्यगैलादिशहूनां दूरवर्त्तिनाम् ।
 व्यवधा दृश्यतामानं दृष्टिसीमा च बोधते ॥ ५५ ॥
 अभीष्टमानके गोले भवक्तव्येन कल्पिते ।
 स्थाप्यः स्वेच्छामितः शहुः सचक्राक्षिका २१६००हतः ॥ ५६ ॥
 गोलवेष्टनमानेन दृतः संख्यतनामकः ।
 सहिधोर्द्धस्त्रिजीवा ३४३८ द्वन्द्वस्त्रिज्ञायुक्ताधरोदृतः ॥ ५७ ॥

फलमुल्कुमजीवा तच्चापं दृष्टार्गस्त्रिसिकाः ।
ता गोलपरिधिष्ठुषा भवककलिकोहृताः ॥ ५८ ॥

शङ्खुदर्शनसीमा सुखस्तो दूरे स नेष्ठते ।
उल्कुमज्ञा नगो उना चेत्तदूनचिज्यकाङ्क्षतिम् ११८१८४४ ॥ ५९ ॥

त्रिज्याङ्कातेर्विशेष्यातः पदमुल्कुमकार्णुकम् ।
परा मात्रोल्कुमज्ञाया धरुर्यन्त्रिसिकाधिकम् ॥ ६० ॥

ग्राह्यात्यल्पोल्कुमज्ञात् तद्विलिपतादिभिः समम् ।
हिमाद्रिः कल्पितः शङ्खः पञ्चाशद्योजनोच्छ्रितः ॥ ६१ ॥

षड्भुजाभ्येषु ५०२६मानेऽग्निन् भूगोलपरिधी स्थितः ।
स प्रावक्तंस्त्रातः शङ्खुस्त्रिथिष्ठक् २१५कलिकोऽभवत् ॥ ६२ ॥

द्विःखादस्तादुल्कुमज्ञा दृङ्खार२०२स्त्रातुःकलाः ।
दृङ्खागीशा ११२ दृष्टिसीमा शरमै२७५योजनैर्मता ॥ ६३ ॥

द्रष्टृशङ्खुन्तरधरामानं चक्रकला २१६००हतम् ।
इतं परिधिमानेन लक्षा भुजकलास्ततः ॥ ६४ ॥

द्रष्टृदृश्यान्तरे राशित्रयोने दृष्टिसभवः ।
भुजलिपताज्यकावर्गहीनत्रिज्याङ्कातः पदम् ॥ ६५ ॥

कोटीज्याचिगुणा ३४३८च्छोध्याशेषः स्वादुल्कुमज्ञका ।
अथ कोटीज्ययाभ्यस्त्रिज्यासः संस्त्रातो नरः ॥ ६६ ॥

स्फुटशङ्खः स चेदल्प उल्कुमज्ञाप्रमाणतः ।
तदा न दृश्यते भूयान् दृश्यते व्यवधानभित् ॥ ६७ ॥

उल्कुमज्ञोज्ञितः स्फुटशङ्खुर्दृश्यज्यका भवेत् ।
सा त्रिज्याप्न्यन्तरस्त्रोत्यभुजज्यासीन्नतज्यका ॥ ६८ ॥

तद्वार्द्धशस्त्रिसाः सुखच्छङ्खोः चितिजोपरि ।
दृश्यज्यापरिधिष्ठुषा चक्रलिपोहृता फलम् ॥ ६९ ॥

शङ्खीर्देष्योक्तिः सोऽथ चिज्ञान्नी कोटिभाजिता ।
 दृश्यभागः स्फुटः शङ्खीः स्वाद्योजनकरादिकः ॥ ७० ॥
 परिधिज्ञोल्लुमज्ञाय भचक्रकलिकोषृता ।
 चिज्ञान्नी कोटिजीवासा लुप्तांश्प्रमितिर्भवेत् ॥ ७१ ॥
 हिमादिशङ्कतस्तः कुवृपै१६१योजनैः स्थिते ।
 दक्षिणे नीलश्येषेऽन्न द्रष्टुः स्वानं प्रकल्पते ॥ ७२ ॥
 तदन्तरोत्थदोर्लिप्ता दग्धाङ्गा३६२न्युल्लुमज्ञाय ।
 सप्ततिः७० कोटिजीवाष्टरसाम्यमिमिता३३६८भवत् ॥७३॥
 पूर्वीक्तः संखातः शङ्खः२१५ स्फुटो रुद्राच्च३११समितः ।
 दृश्यज्ञा धरणीशक्ता१४१ उक्तञ्चेषुखाद्रयः७०५ ॥ ७४ ॥
 दिग्घाष१० उक्तकला देवा३३ दृश्योक्तिस्तथा ।
 स्फुटदृश्योक्तिर्वेदगुण३४योजनसमिता ॥ ७५ ॥
 योङ्गादृश्यमानानि योजनानि गिरेर्यतः ।
 चितिजाहादशांशोक्तस्त दृश्यो हिमालयः ॥ ७६ ॥
 धूमधूलीहिमवैरहृषेऽपीड दूरगे ।
 छदनादभ्रुवमत्यस्यभानां स्वात्मकमज्ञता ॥ ७७ ॥
 अतो न तावदौकर्त्य सिद्धं नायामविसृती ।
 प्रत्यक्षे तस्य तृष्णत्वं स्वार्णवां४०शमितं ततः ॥ ७८ ॥
 सोऽयुतहय२००००हसोऽः शङ्खुचेक्षंखातः पुनः ।
 दग्धन्त३२२विकलस्तावत्युल्लुमज्ञाय५।२२श तदगुः ॥ ७९ ॥
 हिनवेन्द१६२कला दृष्टिसीमा ब्रोशा नवहिपाः८८ ।
 स्फुटतस्तस्तावहूरे दृश्योऽधिके न शः ॥ ८० ॥
 हिमालयाष्टमांशोक्ती महेन्द्रात्म्यः कुलाचलः ।
 स्वमूलतो हि भूनिष्ठैराचिंश्लकीशमीक्षते ॥ ८१ ॥

यदि भिरोस्त्वीच्छाय#विस्तारी भवतस्तदा ।
 प्राक्खानामभावत्वा यात्यगोलः कथं निशा ॥ ८२ ॥
 साहेशा११।२० सत्र लभांशा दृक्षंशाः पञ्चविंशतिः२५ ।
 तत्त्वापान्तर्गतः सूर्यचितिजाहिष्ठ१३भागकैः ॥ ८३ ॥
 उच्चस्त्रो द्रष्टवे देवैः घस्तासास्तमयः कथम् ।
 विषुवत्कालजे ऊरुप्रहृष्टे शीतगोस्तथा । ८४ ॥
 अद्रक्षत कुभान्तःखा भिरुच्छाया चतुःकाला ।
 अतो भिरुच्छतिर्थना मन्त्रां हिमवन्मितेः ॥ ८५ ॥
 पश्चङ्गिर्नाविकैः सिंधौ मस्तकोर्हगतं भ्रुवम् ।
 हेमाद्रिनेंचितोऽप्यस्य स्थितिर्वाच्या दृष्टेति नो ॥ ८६ ॥
 लक्ष्मा तत्त्वायथा साक्षात् देवासुरभूर्नृभिः ।
 अन्तर्दीप्यपि मर्त्यानां यदुपासनयेष्वते ॥ ८७ ॥
 खाद्रिष्ठग्२७० योजनव्यासवाहिंमध्याक्षिरक्षतः ।
 जग्मूढीपान्तरं तुर्लं न सर्वं त्रोपलभ्यते ॥ ८८ ॥
 नीलाद्रेनेंकृताशायां कुमार्यस्या मरुहिंशि ।
 हारकास्याद् नीलाद्रिः प्राचां वेलास्थितं चयम् ॥ ८९ ॥
 अतो भारतवर्षस्य यात्यभागे त्रिकोणता ।
 प्राक्पश्चात्यदेशानामन्तरज्ञानतोऽपि च ॥ ९० ॥
 शङ्खायाकारता सिद्धस्त्रीपेऽस्मिन्द्रुत्तता ।
 तत्त्वानता न चैवावौ न चापि वलयाक्षतिः ॥ ९१ ॥
 तत्ततोऽधिकमानोऽसौ सागरो विविधाक्षतिः ।
 प्राक्पश्चाद्यात्यसौम्यास्थो नानास्थः स्वानभेदतः ॥ ९२ ॥

* तदेति विच्छतनीकायुक्तप्रकारेच ।

स्ववर्णार्ददमधस्या हीपमेदाः परःशताः ।
 दशार्दुदाधिका सङ्गा मनुष्याशां भुवि चुता ॥ ८३ ॥
 समन्तादयोजनं कस्ये भूगोलाः किल वर्तते ।
 इति सिद्धान्ततो हृषेवंशब्दाहेशमेदतः ॥ ८४ ॥
 बहुदिव्यप्रसरदातच्छब्दाचोधिजवाहतः ।
 वर्षोद्रेकाबदीवेगाशृदां नानाविधस्थितेः ॥ ८५ ॥
 उग्गजन्ति निमन्ति केचिलेचिलदा कदा ।
 हृद्रा हीपा महान्तसु भिन्नाकारा भवन्ति हि ॥ ८६ ॥
 तथापि हृत्तता भूमर्मृद्विस्तोर्यैर्न भिन्नते ।
 सृदामपाच्च संखानान्याप्नुवन्ति सदा भिन्नाम् ॥ ८७ ॥
 लवणोदेन सम्पृक्ताः चीरोदाद्या क्वचित् क्वचित् ।
 दधति चीरदध्यादि न सरूपन्तु कार्त्तर्गतः ॥ ८८ ॥
 तव्याक्षिद्वान्तसम्योक्तास्त्रिकालाकुसंस्थितेः ।
 वर्तते वर्तमानस्तासंस्थितेवान्तरं महत् ॥ ८९ ॥
 आदियामति—यस्य शृङ्गेकदेशस्या देवास्त्रिंशतिकोटयः ।
 स मेरः पृथिवीमध्ये अश्यते न च दृश्यते । इति ॥ १०० ॥
 सर्वसिद्धान्ते—अनेकारब्धनिचयो जाग्रूनदमयो गिरिः ।
 भूगोलमध्यगो मेरुभयन् विनिर्गतः ॥ १०१ ॥
 उपरिष्टात्मितास्तस्य सेन्द्रा देवा महर्षयः ।
 अधस्तादसुरास्त्राहिपन्तोऽन्योऽन्यमाश्रिताः ॥ १०२ ॥
 ततः समन्तात्परिधिकमेशार्थं महार्षवः ।
 मेष्ठलेऽवस्थितो धात्रग्र देवासुरविभागक्षत् । इति ॥ १०३ ॥
 देवावासः सुमेर्वास्थः कुमेरसुराश्रयः ।
 तत्समान्तरग्रा रेखा व्याघ्रास्त्रा परिधिर्महत् ॥ १०४ ॥

अक्षांशा मेरुपर्यन्तं क्रमोना हृतरेखिकाः ।
 तद्दिदो मेरुयुक्षता द्राविमास्थाः समा मताः ॥ १०५ ॥

इत्यमाकाशवद्भूभावपि सर्वं प्रकल्पते ।
 भूमध्यात् खस्थितिर्यक्षात् पृष्ठे सूचसमा भवेत् ॥ १०६ ॥

ब्रह्मारणामविराङ्गदेहमेरुदण्डायिते स्थिरे ।
 वायौ भूरादयः स्यूताबक्षाणीव तनौ लृष्टाम् ॥ १०७ ॥

खमेहः समरुपोक्त्रो लोकाधारतयागमैः ।
 गर्भोदसिभ्युयुभूलः पोङ्गशाधारस्तच्छः ॥ १०८ ॥

लोकालोकतया प्रोक्ता कटाहप्रथमा हृतिः ।
 हिरण्यमयी भूमिसंज्ञा ततो दशगुणोक्तराः ॥ १०९ ॥

क्रमाज्ञालादयः प्रोक्ताः प्रक्षत्यन्ताः प्रसङ्गतः ।
 यत्काधारणभूगोलशास्त्रे देशादिवर्णना ॥ ११० ॥

कर्त्तुमर्हा तदेतत्त्विन् गणिते दिक् प्रदर्शिता ।
 पश्चाइग्रासादिगोलस्य वाच्यं द्वक्षास्त्रसञ्चातम् ॥ १११ ॥

अथ भूभागसंख्यानपरिचित्यै कुतृष्णात् ।
 लिख्यन्ते क्षतिचिच्छोक्ताः सक्षिदान्तश्चिरोमष्टिः ॥ ११२ ॥

त्रि—लङ्घा कुमध्ये यवकोटिरस्याः प्राक् पश्चिमे रोमकपत्तनश्च ।
 अधस्तातः सिद्धपुरं सुमेहः सौम्येऽथ याम्ये वड्वानलश्च ॥ ११३ ॥

कुवृत्तपादान्तरितानि यानि स्थानानि वड्गोलविदो वदन्ति ।
 वसन्ति मेरौ सुरसिद्धसङ्घा और्बें च सर्वे नरकाः सदैत्याः ॥ ११४ ॥

यो यत्र तिष्ठत्यवनीं तलस्थामाकानमस्या उपरिस्थितश्च ।
 ए मन्त्रतेऽतः कुचतुर्थसंख्या अधस्त ते तिर्थगिवामनन्ति ॥ ११५ ॥

अधःशिरस्ताः कुदलान्तरस्थास्त्रायामनुष्ठा इव नीरतीरे ।
 अनाकुलास्त्रिर्थगधःस्थिताश्च तिष्ठन्ति ते तत्र वर्यं यथात् ॥ ११६ ॥

भूमेरईं चारसिन्धोरुदक्षं

जम्बूहीपं प्राहुराचार्यवर्थाः ।

अहेऽन्यमिन् हीपषट्कस्य याम्ये

चारचीराच्यम्बुधीनां निवेशः ॥ ११७ ॥

लवणजलधिरादौ दुर्घसिन्धुश्च तस्मा-

दम्भतम्भतरश्चिः श्रीश्च यस्माहम्भूव ।

महितचरणपश्चः पश्चजचादिदेवै-

र्वसति सकलवासो वासुदेवस्य यत्र ॥ ११८ ॥

दध्नो दृतस्येष्वुरसस्य तस्माच्यास्य च स्वादुजलस्य चान्य्यः ।

खादूदकान्तर्वड़वानलोऽसौ पाताललोकाः पृथिवीपुठानि ॥ ११९ ॥

चञ्चलफणामणिगणांशुक्तप्रकाशा

एतेषु सामुरगणाः फणिनो वसन्ति ।

दीव्यन्ति दिव्यरमणीरमणीयदेहैः

सिंहाश्च तत्र चलसलनकावभासैः ॥ १२० ॥

शाकं ततः शाल्यलमच कौशं क्रौञ्चच्च गोमेदकः*पुङ्करे च ।

इयोर्हयोरन्तरमेकमेकं समुद्रयोर्हीपमुदाहरन्ति ॥ १२१ ॥

लङ्घादेशादिमणिरिदग्धेमकूटोऽथ तस्मात्

तस्माच्चान्यो निषध इति ते सिन्धुपर्यन्तदैर्घ्याः ।

एवं सिंहादुदगपि पुराच्छृङ्खवच्छुक्तानीला

वर्षाण्येषां जगुरिह बुधा अन्तरे द्रोणिदेशान् ॥ १२२ ॥

भारतवर्षमिदं द्युदगच्छात् किञ्चरवर्षमतो हरिवर्षम् ।

सिंहपुराच्च तथा कुरु तस्मादिदि हिरस्ययरम्यकवर्षे ॥ १२३ ॥

* मधुहीपस्य गीमेदकमिति नामान्तरम् ।

मात्यवांश यवकोटिपत्नाद्रीमकाश किल गन्धमादनः ।
 नीलशैलनिषधावधी च तावन्तरालमनयोरिलाहृतम् ॥ १२४ ॥
 मात्यवज्जलधिमध्यवर्त्ति यत्तत् तु भद्रतुरं जगुर्बुधाः ।
 गन्धशैलजलराशिमध्यगं केतुमालकमिलाकलाविदः ॥ १२५ ॥
 निषधनीलसुगन्धसुमात्यकैरलमिलाहृतमाहृतमाबभौ ।
 असरकेलिकुलायसमाकुलं रुचिरकाञ्चनचिचमहीतलम् ॥ १२६ ॥
 इह हि भेरुगिरिः किल मध्यगः कनकरद्धमयस्तिदग्नालयः ।
 दुहिणजम्बुकुपद्मजकर्णिकेति च पुराणविदोऽसुमवर्णयन् ॥ १२७ ॥
 विष्कश्शैलाः खलु मन्दरोऽस्य सुगन्धशैलो विपुलः सुपार्णः ।
 तेषु क्रमात् स्त्रिं च केतुष्वक्षाः कदम्बजम्बूवटपिप्पलाख्याः ॥ १२८ ॥

जम्बूफलामलगलद्रसतः प्रहृता
 जम्बूनदीरसयुतेर्मृदभूत् सुवर्णम् ।
 जाम्बूनदं हि तदपः सुरसिद्धसङ्घाः
 शश्वत्पिबन्धमृतपानपराम्बुद्धास्ते ॥ १२९ ॥

वनं तथा चैवरथं विचित्रं तेष्वपरीनन्दननन्दनञ्च ।
 धृत्याह्नयं यज्ञतिक्ष्णसुराणां भ्राजिष्णु वैभ्राजमिति प्रसिद्धम् ॥ १३० ॥
 सरांस्यथैतेष्वरुणञ्च मानसं महाङ्गदं खेतजलं यथाक्रमम् ।
 सरस्मु रामारमणश्चमालसाः सुरा रमन्ते जलकेलिलालसाः ॥ १३१ ॥

सद्रदकाञ्चनमयं शिखरत्रयञ्च
 मेरौ सुरारिकपुरारिपुराणि तेषु ।
 तेषामधः शतमखञ्चलनान्तकाञ्च-
 रक्षोऽम्बुपानिलधनीशपुराणि चाष्टौ ॥ १३२ ॥

विष्णुपदी विष्णुपदात्पतिता मेरौ चतुर्द्वास्मात् ।
 विष्कश्शाचलमस्तकश्खसरःसङ्गता वियता ॥ १३३ ॥

श्रीतास्या भद्राश्च सासकनन्दा च भारतं वर्षम् ।

चहुङ्क केतुमालं भद्राश्या चोत्तरान् बुरुन् याता ॥ १३४ ॥

याकर्णिताभिलिपिता दृष्टा सृष्टावगाहिता पीता ।

उत्ता चूता सुता वा पुनाति बहुधापि पापिनः पुरुषान् ॥ १३५ ॥

यास्त्रिते दलितास्त्रिलब्धो गच्छति वलाति तत्प्रदसङ्गः ।

प्राप्तटे विजितान्तकदूतो याति नरे निरयाकुरुलोकम् ॥ १३६ ॥

ऐन्द्रं कश्चिरशकलं किल तात्पर्य-

मन्यहभस्त्रिमदत्थ कुमारिकाश्वम् ।

नागच्च सौम्यमिह वारचमन्त्यसर्वं

गाम्बर्यसंज्ञमिति भारतवर्षमध्ये ॥ १३७ ॥

वर्णव्यवस्थितिरिहैव कुमारिकाश्वे

श्रेष्ठेषु चाम्बुजजना निवसन्ति सर्वे ।

माहेन्द्रशुतिमलयर्थकपास्त्रियाचाः

सद्गः सविन्ध्य इह सप्त कुलाचलाश्वाः ॥ १३८ ॥

भूर्लोकाश्वो दक्षिणे व्यच्छदेशात्

तथात् सौम्योऽयं भुवः स्वयं मेरः ।

सम्यः पुस्त्रैस्त्रैर्भूतोऽस्त्राज्ञानोऽतो

सम्योऽनलैस्त्रैस्त्रैपः सत्यमन्यः ॥ १३९ ॥

लङ्घापुरेऽर्कस्य यदोदयः स्वात्तदा दिनार्द्धं यदकोटिपुर्याम् ।

अधस्तदा सिद्धपुरेऽस्त्रकालः स्वाद्वीमके राचिदलं तदैव ॥ १४० ॥

यत्रोदितोऽर्कः किल तत्र पूर्वा तथापरा यत्र गतः प्रतिष्ठाम् ।

तथाध्यतोऽन्ये च ततोऽखिलानामुदकृत्यितो मेररिति प्रसिद्धिः ॥ १४१ ॥

अथोऽज्ञिन्याः कुचतुर्थभागे प्राच्चां दिशि स्वाद्यवकोटिरेव ।

ततस्य पश्चात् भवेदवन्ती लङ्घैव तस्याः ककुभि प्रतीच्याम् ॥ १४२ ॥

तथैव सर्वं यतो हि यत्थावाचां ततस्तद्व भवेत्यतीचाम् ।
निरक्षदेशादितरत्वं तस्मावाचीप्रतीची च विचिच्छसंख्ये ॥ १४३ ॥
निरक्षदेशे चितिमण्डलोपगौ ध्रुवौ नरः पश्चति दक्षिणोत्तरौ ।
तदाश्रितं खे जलयन्ववत्सदा भ्रमद्गच्छक्रं निजमस्तकोपरि ॥ १४४ ॥

उदगिदशं याति यथा यथा नर-
स्तथा तथा खाद्यतस्तद्वभ्रमण्डलम् ।
उदग्भ्रुवं पश्चति चोचतं चिति-
स्तदन्तरे योजनज्ञाः फलांशकाः ॥ १४५ ॥

योजनसङ्गा भाँश्च३६० गुचिता स्वपरिविहृता भवत्यन्तराः ।
भूमौ कक्षायां वा भागेभ्यो योजनानि च व्यस्तम् ॥ १४६ ॥
सौम्यं ध्रुवं मेरुगताः खमध्ये याम्यच्च दैत्या निजमस्तकोर्त्तेऽ ।
सव्यापसव्यं भ्रमद्गच्छक्रं विलोकयन्ति चितिजप्रस्ताम् ॥ १४७ ॥
हविर्विधिरङ्गि भुवः समन्तात् स्याद्योजनं भूभवभूतपूर्वैः ।
ब्राह्मे लये योजनमात्रव्युत्तेर्नाश्चो भुवः प्राकृतिक्रेऽस्तिलायाः ॥ १४८ ॥
दने दिने यन्मियते हि भूतैर्देनन्दिनं तं प्रख्ययं वदन्ति ।
ब्रिक्षां लयं ब्रह्मदिनान्तकाले भूतानि यद्ब्रह्मतरुं ब्रजन्ति ॥ १४९ ॥
ब्रह्मात्यये यप्राकृतिं प्रयान्ति सर्वाश्चतः प्राकृतिकं छतीद्वाः ।
लीनान्यतः कर्मपुटान्तरत्वात् पृथक्क्रियन्ते प्रकृतिर्विकारैः ॥ १५० ॥
ज्ञानाम्बिदग्धाखिलपुस्तपापा मनः समाधाय इरी परेशो ।
यद्योगिनो यान्त्यनिवृत्तिमस्त्रादात्यन्तिकञ्चेति स्यव्यतुर्षा ॥ १५१ ॥

भूभूधरविदग्धदानवमानवाद्या
ये यात्र विष्णुगग्नेचरचक्षकक्षाः ।
सोकव्यवस्थितिरुपर्थुपरि प्रदिष्टा
ब्रह्माण्डभाण्डजठरे तदिदं समरुपम् । इति ॥ १५२ ॥

भूव्यासः खखभूप१६००योजनमितः सोऽद्युक्तिनदामिभिः३८२७
सूर्यः खाशुगसूर्य१२५०पृथक्षपरिधिः सूर्योऽपि कक्षावलौ ।
खेटानां भुवि लिमिकांश्चवटनासौकर्यहेतोरिह
व्यासः खाभरसा६००हतः कुलवभू१८१भक्तो मतो वेष्टनम् ॥१५३॥
तस्माद्योजनसङ्ग्रह्या कुपरिधिः षट्पञ्चशून्याशुगाः५०२६
षष्ठ्यंशैर्दशभिः१०स्ततः क्षितिज्ञतैः४१
सार्वं मयाचोदिताः५०२६'१०१४१ ।
व्यासनः परिधिः कुष्ठजफलं वाण्णाष्टनागावनी-
वेदाभ्यहिरदाद०४१८८५स्ततो घनफलं
व्यासाह५६भागाहते॒२१४४५०२६६६४० ॥ १५४ ॥
खापृष्ठस्य निरबद्देश्यत उदग्मागे खलं योजने-
र्वाण्णादीन्दुश्चरेषुवाण्णविधुभिः१५५५१७५स्तोयं मितचामुधिः ।
शून्यहरम्भिरसेषुसागरभुजै२४५६३२०र्याम्ये इते शून्यगो-
रामाक्षीषुशरैः५५२३८० स्थलस्त्र खखखा-
ष्टाद्युक्तिरामै३४७८०००र्जलम् ॥ १५५ ॥
त्रि—हृतक्षेत्रे परिधिगुणितव्यासपादः फलं तद्-
सूर्यं वेदैरुपरि परितः कन्दुकस्येव जालम् ।
गोलस्यैवं तदपि च फलं पृष्ठजं व्यासनिष्ठं
षड्भिर्भक्तं भवति नियतं गोलगर्भं घनाख्यम् । इति ॥ १५६ ॥
किञ्चिद्विदन्त्यत्र तु वेष्टनार्द्धं व्यासं प्रकल्पयात्य भुजान्त्रिः२२घातात् ।
नगोऽहृतात्तत्परिधिर्विधेयस्तदयुग्मःघातस्य चतुर्थभागः ॥ १५७ ॥
क्षेत्रस्य हृतस्य फलं यदेतहोलार्द्धतुल्यस्य ततो दिनिन्नम् ।
तद्वोलपृष्ठस्य फलं पुरोक्तात्यादाधिकं सञ्चवतीति तत्र ॥ १५८ ॥

* व्यासपरिधिव्यगणनस्य ।

वच्चे स्फुटं साधनमिष्टगोलं भचक्कलिसा २ १६०० स भमारचय ।
 चिन्यामितं ३ ४ ३८ व्यासदलं प्रकल्पय दव्यात्तदूर्धाधरकेन्द्रविन्दू ॥ १५८ ॥

निरक्षमृतं विलिखेतदन्तस्तदूर्धकेन्द्रावधि गोलकार्दे ।
 तत्त्वाख्यि २ २ ५ लिप्ताप्रमितानि हृत्ता-
 न्यव्यग्निः ४ ४ सह्यानि विलिख्य तानि ॥ १६० ॥

भवन्ति तस्मिन् वलयाभिधानि क्षेत्राणि तेषां क्रमतो निरक्षात् ।
 व्यासः समानः परिधिः क्रमोनः प्रत्येकमध्यं प्रतिलङ्घजीवाः ॥ १६१ ॥

खस्त्राक्कलिसाः क्रमतः प्रसाध्याः पुनः पुनस्तलृतिवर्जितायाः ।
 चिन्याक्षते १ १ ८ १ ८ ४ ४ अङ्गूलतया गृहीताः
 स्थिरोक्षताः स्युच्च परस्परं ताः ॥ १६२ ॥

तासां शुर्तिर्दन्तशराच्चिबाणाः
 यष्ठ्यंशकैरष्टगुणैश्च सिद्धैः ५ २ ५ ३ २ । ३ ८ २ ४ ।

समं भवेयुः पुनरक्षपक्ष-
 पक्षाऽ २ २ ५ इताशक्कलिसा २ १६०० निरक्षे ॥ १६३ ॥

फलं बृहत् क्षेत्रभवं भवन्ति
 खस्त्राभग्न्याङ्गग्न्याविसह्याः ४ ८ ६ ० ० ० ० ।

तस्मङ्गुणाक्षरगुणैकतो यत्-
 चिन्याविभक्तात् फलमेतदेव ॥ १६४ ॥

खस्त्राष्टपष्ठ्यचिक्षताद्वितुर्ण्य ७ ४ २ ६ ० ८ ०
 स्याहोलपृष्ठार्द्धफलं कलाम ।

द्विनिष्पमेतत् सकलं फलं स्यात् १ ४ ८ ५ २ १ ६ ० ०
 पृष्ठोङ्गवं चक्रकलास्यगोले ॥ १६५ ॥

द्विनिष्पत्तिर्वचन्यितर्चक्कलिसा समं तद्वतीह यस्मात् ।
 तद्वेष्टनव्यासहतेः प्रसिद्धं पृष्ठे फलं तत्त्वतुरस्तरूपम् ॥ १६६ ॥

प्रत्येकमेषां# वलयाभिधानं फलानि तद्दवृहतः फलेन ।

निज्ञा च सम्बान्धिगुणोदृता सुसाद्योगतः पृष्ठफलं तदेव ॥ १६७ ॥

ज्ञाता ऋतिकया सुवर्तुलचतुष्कोशी पृथक्पिण्डकौ

तुख्यासतया तयोर्गुरुतयोः स्वाद्योऽनुपातः पुनः ।

तत्पृष्ठच्छदनाशकद्यतुलाज्ञातोऽनुपातस्य य-

स्वाभ्यासुतावनास्थपृष्ठजफले बोध्ये हि बालैरपि ॥ १६८ ॥

मात्राहुतं वसुद्यवोदरसम्प्रितं ते-

र्मुष्टिः ज्ञातैऽस्य रसैऽमुष्टिभिरेव हस्तः ।

हस्तैश्चतुर्भिरिह दण्ड उदीरितस्त्वः

क्रोशः सखाभ्यनयनैऽ०००रथ तद्युगेन ॥ १६९ ॥

गव्यूतिरेतदुभयं किंल योजनं स्यात्

केचित् खभूपगजस्त्रोचन॒८१६० हस्तमूषुः ।

गच्छलमाङ्गकनृणां सखतर्कवाणीः५६००

क्रोशः पदैर्भवति वेगविलम्बहीनैः ॥ १७० ॥

ज्ञार्हं ज्येति यथाश्रुतेष्विहितं लोकेशसूर्यादिभि-

र्गव्यूतिर्गदिताच योजनमिति स्वार्कादिमाने तथा ।

सस्मादास्त्रवभूमिविसृतिरसौ स्वाभाष्टभिः८०० सम्भिता

चेन्दोहिंदिभुजैऽ२२२ रवेः सखनभःषड्क्षिभिर्योजनैः ॥ १७१ ॥

शङ्कुः सूर्य॑२मिताङ्गुलस्तदुभयं हस्तस्तुर्भिर्द्विनु-

स्तौः क्रोशो धनुषां सहस्रमिति वा स्वाहिष्णुष्मांस्तरात् ।

तस्मादेशविशेषस्त्रिवितिभिस्तद्योजनैः सम्भिताः

पूर्वोक्ता रवि७२००० चन्द्र४४४ भू१६०० प्रस्तुतयः

सिद्धासु वा वसुतः ॥ १७२ ॥

* चतुर्भिर्वितिभानाम् ।

निष्पत्तींतरे—द्वादशाङ्गुलकः शङ्खसहस्रश्च शयः क्षृतः ।

तत्तुप्कं धनुः प्रोक्तं क्रोशो धनुः सहस्रकमा॒इति॥१७३॥

उद्बाहोः प्रपदोल्यितस्य पुरुषस्यार्थं५ शङ्खस्तेः खण्ड-
भूनागाच्च२८१६० मितैर्भूतं सुमतिभिर्यद्योजनं तैः पुनः ।
चंगशीनैः क्षतनन्दखामिभि३०८३।४० रिलागोलस्स चेदेष्टनं
व्यासो व्यङ्ग्यशराष्ट्रगोभिष्ट४।४५ रुभयाघातरत् फलं पृष्ठजम् ॥१७४॥
नागाद्वाव्यधिकैर्धनाभिधफलं गर्भेऽस्य तद्योजनैः५००००४८४३ ।
तुल्यं खाशुग्र५० कोटिभिश्च विकलरव्यानां वियोगाद्भवे-
दित्यं भूविहृतिः क्षतपथ नभसि ज्योतिःक्रमो वस्तते ॥ १७५ ॥

नीलारविन्दसुमिलिन्दकलिन्दजेन्द्र-

नीलाम्बुदालिदलिताङ्गनपुञ्जमञ्जुम् ।

नीलाचलाधरश्चिरोमुकुटायमानं

नीलाम्बरानुजमजं शरणं व्रजामः ॥ १७६ ॥

इत्युक्तालोऽवलवृपालकुलप्रसूत-

श्रीचन्द्रशेखरकृतौ गणितेऽच्छिसिद्धे ।

सिद्धान्तदर्पण उपाहितबालबोधे

आष्टादशो गत इत्यविहृतिः प्रकाशः ॥ १७७ ॥

इति श्रीचन्द्रशेखरसिंहकृती सिद्धान्तदर्पणे गोलाधिकारे

भूगोलविवरणी नामादादशः प्रकाशः ।

जनविशः प्रकाशः ।

अनीखखगोलवर्णनम् ।

स्तुर्यार्या शरीरेन्द्रियविषयमयी भूतस्तुष्टिः पुरासी-
तत्तद्विजं हिधान्तर्वहिरभवदितः पञ्चकं मण्डलानाम् ।
वाञ्छ ब्रह्माख्यात्माहतिरुदरसमाकारमन्तः खवायू-
र्विभवहन्तं रवीन्दुचितय इह महस्तोयभूमण्डलानि ॥ १ ॥
योऽसावाकाशमेर्मरदिति गदितो दृशयष्टिस्त्रूप-
स्त्रूपतिस्थासुलोकप्रकरविटपिनो मूलतुल्यात् कुगीलात् ।
वायुस्तन्त्राः समन्ताहिरुपचयिनः सत्त्वं सप्तावहाद्या
आब्रह्माख्यादिहस्ते स्थिरचरमखिलं भगवाच्छोधराद्यम् ॥ २ ॥

त्रिरीमणी—भूवायुरावह इह प्रवहस्तदूर्झः

स्यादुहस्तदतु संवहसंज्ञकथ ।

अन्यस्तोऽपि सुवहः परिपूर्वकोऽस्माद्

वाञ्छः परावह इमे पवनाः प्रसिद्धाः ॥ ३ ॥

भूमेर्वहिर्दादश्योजनानि भूवायुरत्ताम्बुदविद्युदाद्यम् ।

तदूर्झगो यः प्रवहः स नित्यं प्रत्यग्नतिस्त्रास्त तु मध्यसंस्था ॥ ४ ॥

नक्षत्रकक्षा खचरैः समेतो यस्मादतस्तेज समाहतोऽयम् ।

भपञ्चरः खेचरचक्रयुक्तो भ्रमत्यजस्तं प्रवहानिलेन ॥ ५ ॥

यान्तो भचक्रे लघुपूर्वगत्या

खेटासु तस्मापरश्चीव्रगत्या ।

कुलालचक्रे भ्रमिवाभगत्या

यान्तो न कीटा इव भान्ति यान्तः । इति ॥ ६ ॥

प्राग्यायिमध्यमरवेः परितो भस्त्रे

मन्दोचक्षाण्टनवेः खचराभमन्तः ।

तिष्ठति यावति भुवोऽन्तर एव तस्मात्
पश्चात्तां बहुविधा भवति स्वकाशा ॥ ७ ॥

अथावनीवेष्टनकाद्रवीन्वृग्नाधिकार्यवतो स्फूर्त्यात् ।

कक्षा निजा स्यादतएव मध्या लेख्याग्रतः कर्म ततः स्फुटानाम् ॥ ८ ॥

भूसूर्यवाङ्माबरसञ्चरात्तां दवीयसां जीवकुर्जार्कजानाम् ।

गत्वत्स्वभावान्विजमध्यकक्षामध्यार्कतो मध्यरवेसु कक्षा ॥ ९ ॥

तेषां चलास्था भवति चितीनमध्याभ्यसञ्चारिस्तितज्ञयोऽस ।

अनल्पगत्यो रविमध्यकक्षा मध्याभिधा स्वा रवितस्वलास्था ॥ १० ॥

साप्तर्कतस्तमृदुकर्णसिद्धौ मध्योऽसते कोरिव चन्द्रभान्वोः ।

सूर्यात् कुजाद्यन्तर एव मन्दकर्णः स्फुटो द्रामृदुजः कुगीतात् ॥ ११ ॥

सूर्यज्ञास्फुजितां मध्यकक्षायोजनसङ्गया ।

शताहताष्टशून्याभ्यनागसैन्यवसिभ्यवः ४७८००८०० ॥ १२ ॥

श्रीघ्रकक्षेयमेवोक्ता कुजजीवार्कजनानाम् ।

बुधस्य नखवेदाङ्गवाणाभ्यिष्ठतयोऽ८४५६४२० निजा ॥ १३ ॥

शुक्रस्याभ्याष्टपञ्चशुश्चराङ्गाभ्यिगुणाः ३४६५५५८० स्वकाशा ।

मध्या कुजस्य खखषङ्गुणाभ्यगुणदृढ़गाः ७२३०३६०० ॥ १४ ॥

गीष्मतीर्नखरामाष्टशरसिद्धाः शताहताः २४५८३२००० ।

शनैः खखरसाद्युम्निपञ्चचन्द्राभ्यिसिभ्यवः ४४१२३७६०० ॥ १५ ॥

श्रीघ्रकक्षा भचक्रांश्च ३६० गुणिता मध्ययोदृता ।

लक्ष्याः श्रीघ्रपरिष्वंशाश्चक्रक्रार्द्धजा मताः ॥ १६ ॥

शतम्भाम्बरषट्पूर्णरामाऽ३०६००० मध्येन्दुकच्छिका ।

भानां खखाभ्यनागाष्टदृढ़गनखनीरदाः १७२८८८८००० ॥ १७ ॥

स्वस्वकक्षेन्दुगोभू१८१ग्नी खखसूर्यहृता १२०० श्रुतिः ।

मध्या सूर्याद्वादीना भूमेष्वन्दुभास्ताम् ॥ १८ ॥

मन्दशुतिकलानिन्नी मध्या चित्तीदृता रुटा ।
 मध्यवमन्दसंखारः सूर्याज्ञसितभीव्रयोः ॥ १८ ॥
 भूमध्यात् रुटभीमादिकर्णज्ञानाय मध्यमः ।
 कर्णसूतीयकर्णस्त्रिज्ञानमन्नोऽथ तुर्थया ॥ २० ॥
 शुत्याभ्यस्त्रिज्ञीवासः कार्यः कक्षापि कर्त्तः ।
 साध्या खखार्क१२०० गुणितात् कुनवेन्दुभि१८१ रुटात् ॥ २१ ॥
 मन्दोचानाच्च पातानां भगवान्वितभावतः ।
 कक्षा नक्षत्रकक्षैव श्रेया दृश्येतरत्विषाम् ॥ २२ ॥
 स्वस्वकक्षाः स्वभग्नेऽभ्यस्त्राः कुदिवो१५७३१७८२८००० रुटाः ।
 फलं स्वगतिमानं स्यात् खेचराचां दिने दिने ॥ २३ ॥
 स्वस्वपूर्वगतिः स्वस्वकक्षायां योजनामिका ।
 कथ्यतेऽथैकदिवसे रविमध्यमसावने ॥ २४ ॥
 भूगोलं परितोऽर्कस्य गजाङ्गाष्टाभविष्यते१३०८६८ ।
 खनखेश्चा११२०० विधोर्भानां प्राक् पश्यात् कृतगोवखाः२०६४॥२५॥
 अशुक्रयोरु मध्यार्कं क्रमास्त्रभाष्टगोवखाः२०८८०३(त्रु) ।
 गोऽक्षिद्वयेदतिथयः१५४२२८ परितोऽथ महीभुवः ॥ २६ ॥
 वसुसिद्धार्थकक्षुभो१०५२४८ गुरोदेवाद्रिष्टशराः५६७३३ ।
 शनैश्चरस्य नागाभपूर्णचन्द्रपयोधयः४१००८ ॥ २७ ॥
 गतिस्त्रकक्षाः२१६०० निन्नी स्वकक्षासां कलामिका ।
 भवति प्रायशस्तेषामयोक्ता योजनामिका ॥ २८ ॥
 भगति२०६४र्थङ्कक्षान्नी भक्षासां फलेनयुक् ।
 पश्यात् प्राक्चक्रचलने भवेत् खेटगतिः रुटा ॥ २९ ॥
 स्वतुङ्गाकर्णश्चवशात् कक्षाकेन्द्राचमःसदाम् ।
 कर्णस्त्रोनाधिकत्वेऽपि समैव प्राग्नातिर्भवेत् ॥ ३० ॥

विद्विषानां स्वकैः पातैः सौम्ययाम्यगतिः पुनः ।
 न्यूनाधिका भवत्वेषां मन्दकर्षानुसारतः ॥ ३१ ॥
 भूरिन्दुसौम्यशुक्रार्कुञ्ज्यार्किभवत्सकैः ।
 क्रमायतैर्वतेत्युक्तिः प्राचां दृष्टिविरोधिनी ॥ ३२ ॥
 यत्तदुक्ता नभःकच्चा स्वकल्पभग्नोहृता ।
 लब्धाभिर्द्वंहकच्चाभिः सिद्धाभिरनुपाततः ॥ ३३ ॥
 वेष्टिते लिखिते विन्दो भूमिनान्नि विपस्थिता ।
 स्वस्वकच्चासु तुत्यायां न्यस्तायां प्रामतौ पुनः ॥ ३४ ॥
 श्रीब्रोद्धाकर्षणोहृतदोःफलायस्थितयः ।
 भूतारास्सूतसूतस्यशक्राद्देवैति वक्रिताम् ॥ ३५ ॥
 तदस्मदुक्तमार्गस्याः क्रमाल्पगतयोऽर्कतः ।
 सूर्यर्द्वसूत्रगाः स्वर्चसूत्रात् स्वर्वक्रिणः खगाः ॥ ३६ ॥
 चलकर्षेल्कुमाहिन्द्विद्वेपाल्पमहस्तः ।
 तारायहस्तामायाति मध्यार्काभिभ्वमः स्फुटः ॥ ३७ ॥
 यदि स्याङ्गाल्पतः कच्चा सौरभास्त्रादसम्भवता ।
 तदा स्वभुक्तितिथ्यश्चै१५ सिद्धे प्राक॒परस्लभ्वने ॥ ३८ ॥
 मध्यमं लम्बनं कौजं प्रायशः कलिकादयम् ।
 चिन्याङ्गं श्रीब्रकर्णसं भावें स्याद्रसूलिसिकम् ॥ ३९ ॥
 सत्यां वक्रगतौ सिद्ध२४कलिकायां कुजननः ।
 सायमुद्यन् यया साकं तास्या विन्द ईश्वरे ॥ ४० ॥
 ततः सिद्धकला पश्चादस्तकाले स दृश्यते ।
 ययाप्यस्तमये तुत्यः परेऽहन्युदयक्षमे ॥ ४१ ॥
 तया समो हि दृश्येत स्वत्यकच्चोद्यलम्बनात् ।
 मया न लक्षितं भावें कदाचिलकापि यत् ॥ ४२ ॥

दुर्जस्य लम्बनं तत्त्वादुक्ता कथा महत्तरा ।
 सूर्यसात्रुक्तमादसात्त्वारास्युषदामपि ॥ ४३ ॥
 वर्कसूच्येन्दुवाहुज्या चन्द्रकार्येन ताडिता ।
 सौराश्युक्तार्ककर्णात्मा फलसिसा युतोनितः ॥ ४४ ॥
 पश्योः शुभ्रभागुरेच्छुक्ताष्टम्यादिपादके ।
 क्षाण्याष्टम्यन्तपादे च पूर्वार्द्धः स्वाच्छृङ्खलमः ॥ ४५ ॥
 यत्तहितीयपादान्तद्वतीयाह्निप्रवेशयोः ।
 चन्द्रार्द्धं लक्ष्यते साक्षात् सूर्यकर्णोऽधिकस्ततः ॥ ४६ ॥
 महत्ता भवतालक्ष्माविम्बयोर्युक्तिभी रवेः ।
 इयत्ता कथमानीता प्रश्नचेदिति कथते ॥ ४७ ॥
 न हि शब्दाखिलत्वागादगुमानं प्रश्नस्यते ।
 विस्तारोऽङ्गीकृतो भागोस्तत्त्वया श्रुतिसम्भवः ॥ ४८ ॥
 ब्रह्मविद्योपनिषदि प्रणवार्थनिष्ठपर्ये ।
 ह्वासपतिसहस्राचि योजनानीति भास्त्रतः ॥ ४९ ॥
 श्रीमहापुरुषेणोक्ता विस्तृतिर्यात्मिमश्रुतौ ।
 द्विक्षिदा सार्कसिद्धान्तभूत्यासञ्च तथा मतः ॥ ५० ॥
 मध्यविम्बकलाभानोर्यन्तवेदेन लक्षिताः ।
 भास्त्ररेणोदिता दत्ता: ३२ सदन्तविकला ३२ यतः ॥ ५१ ॥
 तावहृष्टगुपतेन कर्णमार्गे मयोदितः ।
 ततः कक्षाः परेषान्तु स्वशीघ्रफलदर्शनात् ॥ ५२ ॥
 शैवाः परिधयः सिद्धास्त्रहुणाङ्गांशभाजितात् ३६० ।
 कक्षाहृताद्रवेः सिद्धे सखकक्षे अशुक्रयोः ॥ ५३ ॥
 भकक्षाया विभक्तायाः शैवैः परिधिभागकैः ।
 कुजेऽन्यमन्दकक्षाः स्वुरिति सर्वे समज्जसम् ॥ ५४ ॥

नतिलभ्वनभूयस्त्रिविष्वमानो नतेष्वणात् ।
 भूच्छायालोकतस्त्रिविष्वाल्पता छता ॥ ५५ ॥
 सूर्याद्रवद्रस्त्रिविष्वामन्त्वदीःफलम् ।
 शैवं भूमेष्टुगतात् सूर्याद्यष्टुधश्चक्योः ॥ ५६ ॥
 अधिकं दृश्यते यावद्गौमेष्यरविजयनाम् ।
 यावद्यूनस्त्रिविष्वाहुपलान्तरकला यतः ॥ ५७ ॥
 फलखाङ्गाम्यंशः ३६ तुल्या भक्त्वा ताष्ट्री ततः ।
 दस्त्राद्येतरभानानु न सीमा निश्चिता स्थितेः ॥ ५८ ॥
 विष्वज्ञानात्पुष्पवतोः स्वकर्णः परिचीयते ।
 स्वकर्णवगतेभानां ज्ञायन्ते मण्डलाम्यपि ॥ ५९ ॥
 विष्वामत्त्वाच्छुषोर्मध्यस्थिता च्छदनपटिका ।
 विष्वव्याससमा यत्र दृश्याम्यस्याच निश्चला ॥ ६० ॥
 पटिकाल्पतरं विष्वव्यासनिष्ठं तयोर्दृतम् ।
 रवीन्दुकर्णमानं स्यात् कर्णादिष्वोऽपि सिद्धगति ॥ ६१ ॥
 किंवोदयास्त्रमययोः प्राक् पञ्चात् कुरुयोर्गर्द्धे ।
 तदातायनमाच्छाय तालपर्णेन तत्र च ॥ ६२ ॥
 विधाय वर्तुलं सूर्यं छिद्रं तेनाभ्वना नतः ।
 आतपोऽपरभिज्ञिष्वो यो विष्वाकार ईश्यते ॥ ६३ ॥
 तद्वासस्त्रिद्रमानो नो हारः कुरुविलान्तरम् ।
 विष्वमानाहतं हारभलं कर्णः स्फुटो भवेत् ॥ ६४ ॥
 यस्य भस्य ग्रहस्यापि चन्द्रेणासामयोदयौ ।
 विलोक्येते समं तस्म मण्डलं ज्ञातुमिष्यते ॥ ६५ ॥
 षट्चिंयदस्त्रातो दूरे चन्द्रविष्वाधिधायकम् ।
 अताराच्छाहृकं अस्म कुरुचित्ताच्छब्दनकम् ॥ ६६ ॥

चम्द्रविम्बैकदेशोऽन् यथा तत्तारकासमः ।
 दृश्येत शुषिरं तावत् कार्यं तत्पादसङ्कृतात् ॥ ६७ ॥
 तारकार्कर्षतस्यालहुत्तनेशान्तरोहृतात् ।
 फलं ताराग्रहव्यासो नाम्यथायाति सौख्यगतः ॥ ६८ ॥
 तिथ्यं१५शोऽहुलमंगस्य खमध्ये दृश्यते यतः ।
 त्रिज्याहृत्य८॥०हुलतो दूरं तत्रेत्यजनान्तरम् ॥ ६९ ॥
 अथ दीपहुमाद्यादेर्दूरतौबत्ययोर्मतिम् ।
 प्रसङ्गात् कौतुकाइस्ये शङ्खच्छायावलोकजाम् ॥ ७० ॥
 उच्चस्थदीपतोऽभीष्टकाषायां समभूतले ।
 समशङ्खोर्निविष्टस्य छायाग्रदिशि तत्समम् ॥ ७१ ॥
 शङ्खुमन्यं कियहूरे निवेश्यान्तरमेतयोः ।
 हितीयशङ्खुभायुक्तं प्रथमप्रभयोजितम् ॥ ७२ ॥
 मुनस्थयान्नं विभजेच्छाययोरन्तराहुलैः ।
 लब्धं प्राक् शङ्खुभाषीनं भवेहीपतलस्थलात् ॥ ७३ ॥
 आपूर्वशङ्खुभूमानमय लब्धं पुरोदितम् ।
 शङ्खुन्नं प्रथमच्छायाभक्तं दीपोबतिर्भवेत् ॥ ७४ ॥
 शङ्खुदीपान्तरं शङ्खुगुणितं छाययोहृतम् ।
 शङ्खुमानयुतं दीपोबतिः स्वादेकशङ्खुतः ॥ ७५ ॥
 आक्रोशं पर्वताद्यन् शङ्खं तस्य विलोक्यते ।
 तत्र तत्समस्त्रस्यौ शतदण्डाधिकान्तरौ ॥ ७६ ॥
 पश्चहस्तीच्छ्रितौ शङ्खं निवेश्यावक्रितौ दृढम् ।
 नगशङ्खुययोः साम्यं दृष्टादर्शे भुवि स्थिते ॥ ७७ ॥
 तद्वाये तत्र निचित्य विद्यामार्गोच्छ्रियौ तथा ।
 दवीयसि गिरौ मार्गेऽनुमितेत्येकशङ्खुना ॥ ७८ ॥

आतुमध्यधरोन्त्या सहदृशांशमस्य हि ।
 तिर्थगिस्तीर्णतां तिर्थक् शङ्कुनैवावगच्छतु ॥ ७८ ॥
 दुमादाश्चतहस्तन्तु दशहस्राधिकान्तरौ ।
 तदवन्तौ वार्षमानौ वा स्थाप्यौ तमितये नरौ ॥ ८० ॥
 ग्रामेयाकेन्दुजां शङ्कुप्रमेयच्छाययोर्गतिम् ।
 सुखकालभवां शङ्कुमेयभागतिताङ्गितः ॥ ८१ ॥
 स्वभागत्यास उच्छ्रायो ज्ञेयः शङ्कुभया तु सः* ।
 शृणुः शङ्कुहृष्टश्छायामानं तत्त्वलतो भवेत् ॥ ८२ ॥
 अव्ययसाङ्गुखण्डस्य दृश्यार्कान्तरलिपिकाः ।
 प्रमाय तत्त्वशं तद्वास्त्वानान्तरहस्यकान् ॥ ८३ ॥
 विज्ञाहतान् भजेत्ताभिश्छायातोऽभ्रशुतिः फलम् ।
 सा तत्कालनृभास्त्रापासा तत् शुत्या दिनश्चाहिषि ॥ ८४ ॥
 आमेघतत्वभूमानं स्वात्मकृञ्जं प्रभाहृतम् ।
 घनौवत्वमिति ज्ञेयमध्यवैराग्यिकक्रमात् ॥ ८५ ॥
 अष्टादशप्रकाशोऽप्तृष्टिसीमादिविस्तरात् ।
 विशेषः कथते कविहीलताज्ञापकः ज्ञितेः ॥ ८६ ॥
 शङ्कुदर्शनसीमा या परितो मण्डलाङ्गतिः ।
 भूषुष्ठे स्नाधिता सैव निजवितिजमण्डलम् ॥ ८७ ॥
 तिष्ठता भुवि दूरत्वाद्यः पुंसा नैव दृश्यते ।
 उच्छ्रायानाधिरूढेन स पुनर्दृश्यते नगः ॥ ८८ ॥
 अव्योऽन्यविप्रक्षणागद्यवितिजहनयोः ।
 यावत्स्थान्मेलनं तावहश्यते भुवि तद्वयम् ॥ ८९ ॥

* उच्छ्रायः ।

यत् शङ्खोः चितिजस्थेन यावानंशोऽस्यशङ्खुतः ।
 पुरतो हृश्यते तावांस्त्रद्रव्ये तिष्ठता ततः ॥ ८० ॥
 चितिजे दृश्यलिपाद्याः चितिजान्वनरात्मरा ।
 गुणिताः शङ्खुयुम्माक्तमार्गामाः स्युर्नरे स्फुटाः ॥ ८१ ॥
 ययोरतिदीयस्वाद्व लगेत् चितिजहयम् ।
 तयोरेकायनिष्ठेन नाम्यः संहृश्यते क्वचित् ॥ ८२ ॥
 महाद्रिचितिजस्थान्तः शुद्राद्रिचितिजं यदि ।
 लीयते तम्हागस्यः शुद्रं कौलीनमीक्षते ॥ ८३ ॥
 उभयचितिजस्थर्दृयदि स्थानास्त्वरेच्छिका ।
 तदाप्यतितनुं पश्येद्गोमगं चितिजोपरि ॥ ८४ ॥
 भूपृष्ठं यदि तुख्यं स्थाहर्पणोदरवत्तदा ।
 उच्चेऽनुज्ञोऽपि दूरस्थो हृश्यः चित्यन्तरिक्ष सः ॥ ८५ ॥
 तहोलता स्फुटा साक्षात्क्षिरेः चितिजमक्षले ।
 यथा तथैव ग्रिखरे ज्योतिशक्तस्य दर्शनात् ॥ ८६ ॥
 प्राक् पश्चाहृष्टिसीमोत्यदेशान्तरपलै रविः ।
 उद्देति पुरतः पश्चादस्तमेति नगोपरि ॥ ८७ ॥
 तिष्ठतः समभूत्यत्वां साहृष्टुहस्तन्योन्नतेः ।
 पश्यतो नवसाहस्रहस्तैः चितिजनिष्यात् ॥ ८८ ॥
 तदेशान्तरकालसु पश्चोनत्वाद्व गस्यते ।
 न व्यवङ्गियते चाद्रौ दृक्षिद्वोऽपि चण्डाधिकः ॥ ८९ ॥
 हस्तैरभरसाङ्गसिद्धजलधिष्ठोमाष्टभिः ८०४२४६६० संमितौ
 यव्याघ्ये परिधिर्बभाविह महीष्टुष्टे स्थितानां क्रमात् ।
 शङ्खूनां किल तत्तदर्द्धपुष्टां क्रोशाहृष्टुसंख्या लुप्ते
 दृक्सीम्नां प्रथमोऽत्र षष्ठ्यवनमः पाथोधि ४०४६५३० इस्तोन्नतः ॥ १०० ॥

हृग्भूपाः १६२ शरशङ्खराः ११५ कुवसवः ८१ सप्तेषवः ५७ खाम्ययो ४०
गोनेचाणि२८ नखा२० चतुर्दश १४ दिशो १० गोचाः ७ शराः ५ प्रायशः ।
इच्छानुभ्वपरा ४०८६ सद्गुणपक्षते २६२४४ सीमापदं गोः खनुः
सीमावर्गहतः पराक्रति २६२४४ हतो नायः ४०८६ खना सीमतः ॥ १०१

लक्ष्मज्ञाष्टदिनेश १२८००००० हस्तमवनि-

व्यासार्द्धमेतत्क्षतिं १६३८४००००००००००००

सैकव्यासदकस्य १२८०००१ वर्गत १६३८४००२५६०००१८८०१ चट्टी-
छत्यावशेषात् २५६०००१ पदम् ५०५८१३८ ।

द्वक्षोमैककरस्य तुर्भवति तद्वर्गा २५६०००१ चत्तादिष्टतु-
र्हस्तैर्मूलमभीष्टुर्द्वगवधिष्ठाहस्तलक्षाष्टकात् ॥ १०२ ॥

दिनाव्धौरामासेशज्ञानायान्यथहस्तिः ।

इष्टा तत्त्वात्पगतिकाः स्थाप्य जडेऽप्यधः पुनः ॥ १०३ ॥

बहुभुक्तिकालः खेट इत्यमेष क्रमो भवेत् ।

८—मन्दामरेष्यभूपुञ्चसूर्यहुक्रेन्दुजेन्द्रवः । इति ॥ १०४ ॥

लेख्या अधीऽधस्तनाद्यो मन्दासुर्या दिनाधिपाः ।

गुरोरधस्तृतीयाच्च सावनाव्धाधिपाः क्रमात् ॥ १०५ ॥

कालहोराधिपा भौमादृद्वितीयाः परिकीर्तिताः ।

लक्ष्मार्द्वरात्स्तेऽहोरात्मे स्युः सिद्ध२४संख्यकाः ॥ १०६ ॥

अर्जुकमादृद्वितीयाः स्युः शक्रात् सावनमासपाः ।

दृष्ट्यादौ द्विनमासाव्धौरेशोऽस्माद्रविर्मतः ॥ १०७ ॥

वर्षमासदिनेशानां भवेदारभकालतः ।

मासाहः कालहोरेशप्रवृत्तिर्युगपत् चितौ ॥ १०८ ॥

प्रोक्तं चान्द्रार्द्धतः सूर्यतेजः शतगुणाधिकम् ।

दिग् १० गुणव्यासतः चेतपलं शतगुणं भवेत् ॥ १०९ ॥

सेवा कर्त्तृव भानो रवितनुविकल्पा
हादशांशोऽपि दृश्यो-
अन्येषां लिपा हिसमां७२ शक इतरमत-
व्यञ्जकं वच्मि किञ्चित् ॥ ११६ ॥

श्रीमन् भास्कर दुष्कराङ्गघटनाविष्कारवाचस्पते
त्वं चेत् पुष्करमात्य भास्करकरावस्त्रान्दितान्तस्तमः ।
कल्पोदभूतनभीगभुक्तश्चरणीतुस्यामकर्त्तं तदा
किं ब्रूमो गुरुवर्गदुर्घटनया निर्विक्षुचित्ता वयम् ॥ १२० ॥
स्वकथायां खेऽग्रमणगणभुक्ताभ्यश्चरणी
यदि स्वाङ्गाण्डोदरपरिमिताकाङ्गनि तदा ।
शताव्दा निषायां पुरि परिहतायां प्रतिदिनं
कायाचिङ्गत्यास्तात् कुपरिधिसमस्तङ्गतिपथः ॥ १२१ ॥
कोटिष्ठैर्नस्तनन्दष्टकानस्तभू-
भूधनुजङ्गेन्दुभि१८७१२०६८२००००००००-
स्वल्पोत्तस्य च योजनैः स्वपरिधेस्तापि लक्षांशके १८७ ।
न स्याहिदिश्चरर्तु६५२२योजनरविव्यासस्य यद्यर्थं
द्योतव्यास्तिमःक्षतिः क्व घटते खाल्तेऽपि ते तक्षते ॥ १२२ ॥
सर्वाच्चिर्यमहात्मुधेभर्गवतः स्त्रूले विभौ धामनि
क्रीडाण्डाण्डगणाः स्फुरत्ति कतिधा नो वेत्ति वेधा अपि ।
तस्मादेदपुराणवर्णितजगत्तानादिकं नो सृष्टा
किन्त्वमाङ्गसतेर्भुवोऽनितिकल्पामेषा स्थितिर्थीतिषाम् ॥ १२३ ॥

शङ्कासुरासुहृतिनन्दितदेवहृन्दः
शङ्कारिमुन्दरतराणवकरारविन्दः ।

शहाद्विचितिपतिः प्रतनोतु निलं
 शहाद्विभूतमयकायगिकायभाजाम् ॥ १२४ ॥
 इत्युत्क्षेत्रोच्छत्वात्पालकुलप्रसूत-
 श्रीचन्द्रशेषरक्षतौ गणितेऽचिसिद्धे ।
 सिद्धान्तदर्पण उपाहितबालबोधे
 यातः प्रकाश इह भाभस्थदूनविंशः ॥ १२५ ॥
 इति श्रीचन्द्रशेषरक्षिंहक्षतौ सिद्धान्तदर्पणे गोखादिकारे
 भगवत्तद्विवरणं नामैकीनविंशतितमः प्रकाशः ।

विंशः प्रकाशः ।

गोखादिकारे गोखादियन्तवर्णनम् ।

यन्म विना श्रहगतिश्रहश्चादिकानां
 स्वाहासना न सुगमा समयक्रमस्तु ।
 तदूयन्तनिर्वितिसुपक्षमतेऽभिधातुं
 श्रीचन्द्रशेषरक्षतौ प्रतिभागुसारात् ॥ १ ॥
 यन्म हिधा भवति गोखककालभेदात्
 सम्बेतयोः पुनरवान्तरभूरिभेदाः ।
 तेभ्यः कियन्ति सुकराणि समाकलय
 प्राधान्यतः शिशुमुदे विशदीकरोमि ॥ २ ॥
 गोखाल्यमेकवाचं बहुवाचमिति हिधोच्चते यन्मम् ।
 तचायसुक्तमादिभिरपरं मल्कल्पनासिद्धम् ॥ ३ ॥
 गुप्तस्त्वे सुविमले सुखातोऽलङ्घतः क्षती गणकाः ।
 सम्पूर्ण भास्त्वारमुखान् शहान् भचक्षं चतुर्व्यूहम् ॥ ४ ॥

इन्द्रादिलोकपालान् गुणवर्गे गुरुनविज्ञाय ।
 बोधार्थं शिष्याणां गोलकयन्वं निवन्धीयात् ॥ ५ ॥
 निर्माय चितिगोलं षड्हुलमितस्वेष्टनं समिधा ।
 हीपाद्रिसागराद्यैरङ्गितमन्तर्गतस्वभम् ॥ ६ ॥
 तम्भये भ्रुवयष्टिर्वृत्ताविष्टायतोत्तरावाचोः ।
 सरला करषट्कमिता क्षशा दृढ़ा भेददण्डाख्या ॥ ७ ॥
 कार्या तद्वरणार्थं सपादकरपञ्चकान्तरं सौम्ये ।
 याम्ये च स्थूलयुगं पञ्चकरोऽच्छं दृढ़ं स्थाप्यम् ॥ ८ ॥
 दारुखथवा भूमौ इस्तचितयोद्धतस्यले रम्भे ।
 निर्माय स्तम्भयुगे भ्रुवयज्ञप्रवेशाय ॥ ९ ॥
 भूयो भूगोलदसादन्नाशसमोदतानतस्यखयोः ।
 भूसम्पुखीनरम्भे सौम्यान्यद्वन्धयोः कार्ये ॥ १० ॥
 आदौ त्वक्षारजया पट्टिकयाधारकचिकायुगम् ।
 वहा भांशा ३६० षड्हुलमितमेवं चितिजाविधं दृष्टम् ॥ ११ ॥
 घृत्वा तत्र कराभ्यामूर्धाधिरसीम्ययाम्यकच्चाख्यम् ।
 हृत्तं नियोज्यमन्यदयोगस्थानद्वये शुष्ठिरे ॥ १२ ॥
 छत्वाच भ्रुवयष्टिः प्रवेशिता स्तम्भरन्धयोः स्थाप्या ।
 अथमय विषुवक्षागोले वहा धरोर्हुगता ॥ १३ ॥
 भूमिन्द्रियरेखोपरि खरसोषब्द्युधा ३६० षड्हुलप्रमिता ।
 नाडीमण्डलमेषा नाडीपञ्चचिङ्गिता कार्या ॥ १४ ॥
 तत्पार्खयोर्मुजैकहिचिभजापक्रमस्यलेषु पुनः ।
 षड्हुवलयाः क्रमतोऽल्पादूराच दृष्टाख्यया स्थाप्याः ॥ १५ ॥
 भ्रुवयष्टिशिखाविद्वस्त्राभिफलकद्वयं न्यस्तेदभितः ।
 तम्भमौ च शलाकाः छरसगुणाः ३६० सन्निवेशासाम् ॥ १६ ॥

वलयार्दिकारापामग्रास्यपि वज्रसेपसुदृढानि ।
 छत्वान्तरजतुलाद्योर्व्यसेद्भ्रुवी सौम्ययाम्यौ च ॥ १७ ॥
 भ्रुवचिङ्गात्पक्षकान्तं वलयैरेकाङ्गुलान्तरंश्चाः ।
 सेस्थास्तिर्थं ग्रभांशा अथ गोले विषुजैर्वलयैः ॥ १८ ॥
 आविषुवहलयान्तात् क्रमाधिकैर्गाङ्गुसूचसंनहैः ।
 अद्वांशा रथनीया इत्यभितो भांशश्च० संखाने ॥ १९ ॥
 निश्चित्य राशिसम्बोनपष्टुसं तत्तदङ्गसंलग्नम् ।
 अयनांशसंस्कृततुलामेषाद्योः संसृश्चिषुवम् ॥ २० ॥
 तत्त्वकिंनक्तमुख्योः सदक्षाम्निभुजां२३०श्चदूरं विषुवात् ।
 कलनीयं कुशलधिया रविगतिमार्गं यदेवाहुः ॥ २१ ॥
 जर्वाधः प्राक् पञ्चिमयाम्योक्तरविन्दुष्टकमन्त्रै ।
 प्रत्येकं स्वस्तिकमिति गदितं स्वस्तिकं चीर्हम् ॥ २२ ॥
 चन्द्रादीनां पातानपमण्डलगान् विधाय तत्त्वादै ।
 पातात्पञ्चात्पुरतो याम्योक्तरं विमण्डलं क्रान्तेः ।
 परमश्चरान्ते देयं तेषां मध्येऽनुपातेन ॥ २४ ॥
 किञ्चु कुजादेः पाताश्चलफलभागैः सुसंस्कृताः स्याप्याः ।
 चुतिसंस्कृतविशिखान्ते तहतिमार्गं विषुवास्यः ॥ २५ ॥
 चितिजवलयं निरदेऽप्यमण्डलनामकं परिज्ञेयम् ।
 तत्त्वहेतुसम्भात् स्वचितिजात् खार्दिगाम्यस्या ॥ २६ ॥
 आधारविषुवकल्पाव्यपद्मत्तिजनामहत्तानाम् ।
 साम्येऽपि किञ्चिदधिकं चितिजं कार्यं चलत्वाय ॥ २७ ॥
 भूसहितभ्रुवयष्टेर्निश्चलभावो भगीलचलता च ।
 भवति यथैवं नाभ्योस्तैलं योज्यं सुखभान्त्वै ॥ २८ ॥

दृश्यमोलरचनां क्षत्वा तत्र ग्रहक्षविन्यासः ।
 ग्रहलवकलिकाक्रान्तिक्षेपागुम्भृतेः स्फुटः कार्यः ॥ २६ ॥
 निजनिजमार्गानुगतैः सूर्यं चित्ता ग्रहाः स्वचारत्वशात् ।
 नेया ग्रहणाद्यूषां प्रवहगतिर्गोलचालनतः ॥ ३० ॥
 स्वस्त्रास्थित्यगुसारात् प्रथमं संखाप्य मोलमेवमथो ।
 भ्रुवयुगसमोक्तनलिके निर्मायायः श्वाकर्या विष्टे ॥ ३१ ॥
 तद्विहिरपि च खगोलं पठभिर्द्वृत्तैर्दृढं निवधीयात् ।
 तत्र चित्तिङ्गं पूर्वापराभिर्धं याम्यसौम्यात्यम् ॥ ३२ ॥
 कोणात्यवृत्तयुगलं दिश्मण्डलनामकं षड्गतानि ।
 निवृलखगोलमध्ये भगोलचलनं भवेदत्र ॥ ३३ ॥
 अथ निजदेशे भादिन उदयास्तमयादि वीक्षितुं साक्षात् ।
 स्वश्वयुगोर्हाधरयोर्भ्रुवयष्टी रक्षयोः स्थाप्याः ॥ ३४ ॥
 गोलहये स्वदेशानुसारि सममण्डलं तथा चित्तिजम् ।
 बहु खगोलकान्तर्याम्योक्तरमण्डलस्य पुनः ॥ ३५ ॥
 सममण्डलस्य योगस्थानयुगे कीलकहर्यं न्यस्य ।
 द्वमोलात्यं हृत्तं तत्र नियोज्यं श्वर्यं विदुषा ॥ ३६ ॥
 जर्हाधः प्राक्प्रसादादायतसमवृत्तवङ्गोलवह्निः ।
 तत्र चक्षीयमिच्छावशतो भ्रुवयष्टिपर्यन्तम् ॥ ३७ ॥
 अभितस्वात्यं खेटः प्रयाति यत्रापि तत्र तत्रेयम् ।
 विनिभलमनं प्रति चेन्नर्यं दृक्क्षेपहृत्तं स्थात् ॥ ३८ ॥
 गोलष्टनिवेशितमपि खगभगणं महीस्यया दृष्ट्या ।
 तद्वारगतभिव पश्चेदन्तर्नरगत्यसभवतः ॥ ३९ ॥
 कोणेषु दिश्मु परितः प्रोतैः कीलैर्धृतः समिहलयः ।
 चित्तिजसमोक्ततिरंशुकवेष्टित इदमर्हलुग्देयः ॥ ४० ॥

किंवार्षमनवपुषं गोलं खाते निधाय तद्वराणाम् ।

क्षितियोपरिगतभार्षं भूस्थितिकृत्सगा बुधैर्दृश्यम् ॥ ४१ ॥

त्रिरोमर्षी—बहु भगोलमेवं यथां यथां खगोलनलिकात्म् ।

प्रक्षिप्य भ्रमवेत्तं यथाधारं स्थिरौ खट्टमोलौ । इति ॥ ४२ ॥

धरणीगोलभगोलकट्टमोलखमोलसन्निपातेऽपि ।

यन्मिदमेककर्षं ज्योतिशक्रं यदेकन् ॥ ४३ ॥

दृश्यं विधुकक्षात्मकभगोल एवाय वा कुशायधिया ।

पृथुलतरः कुद्रतरो गोलः कार्यः स्वकल्पनया ॥ ४४ ॥

अथाभिधास्ये बहुकक्षयन्तं यत्प्रेक्षणादेव नभस्वराणाम् ।

सञ्चारविभाशुगमानवक्रावक्रादि साक्षाङ्गवति ज्ञमायाम् ॥ ४५ ॥

ज्ञलैधसादौ घनचक्रयुग्मं हस्तोभितव्यासमुदीच्यवाच्योः ।

वहिःस्थितस्तम्भयुगप्रगाढ़प्रोताक्षयुग्मार्पितनाभिदेशम् ॥ ४६ ॥

धारादृप्रोतनिजारवारप्रान्तस्फुरद्वितुलनेमियुग्मम् ।

स्वाहाऽऽङ्गुलाक्षप्रधिजान्तरालं संखाय हस्तचयदूरगं तत् ॥ ४७ ॥

नेमिहयस्थूतिद्वाः शलाकास्वक्रहयभ्रान्तिक्षते छ्वक्राः ।

देयास्त्रिहस्ताभ्यधिकास्तदन्तः स्वाखेटकक्षाः परिकल्पनीयाः ॥ ४८ ॥

याम्यारितस्वाङ्गुणा ३६ङ्गुलान्तदीर्घस्य सौम्याभिमुखस्व सूक्ष्मे ।

अक्षस्य मूर्धन्यमुवेश पृथ्वीं तन्वीं विधोस्तप्ररितश्च कक्षा ॥ ४९ ॥

षड़ङ्गुलाक्षाङ्गुलराशियुक्ता क्रान्तुरस्तपातानुमता ज्ञथा च ।

याम्यारिसंसक्तचतुःशलाका कार्योर्हस्त्रयग्यथितानुचन्द्रा ॥ ५० ॥

चक्राङ्गितद्वादशराशिरेखाशुसारतस्तन्द्रस्तदूच्पातौ ।

स्वकालजौ दक्षिणचक्रमध्ये देयावुदीच्यन्यनभस्वराणाम् ॥ ५१ ॥

ततो विदेया यहचक्रयस्त्रिकदीच्यचक्रोदरभेदयोग्या ।

सूक्ष्माग्रनिष्ठा पृथुमध्यभानुर्मूले पृथुः स्वेच्छरचक्रघट्यै ॥ ५२ ॥

तदग्रजायत्तुकीलकाग्रे मध्यार्कतश्चाङ्गुलपाददूरे ।
 न्यस्तो रविसुङ्गदिशि स्फुटादः पृथुः पृथिव्या विमलः सुहस्तः ॥ ५३ ॥
 आधारदारग्रहचक्रयच्छां सपादहस्तान्तरितोत्तरस्तम् ।
 विन्यस्य तब्रोतदृढारकाष्ठेस्त्रिहस्तकैर्दादशभिर्विधेयम् ॥ ५४ ॥
 आधारचक्रं तदरस्तरन्ध्रप्रस्त्रूततिर्थग्र्यमदिष्टुखस्त ।
 अग्रेषु कीलप्रचयस्य मध्यसूर्याभिवेष्टग्रहचक्राकाशाः ॥ ५५ ॥
 आमोचनीया वलयैः स्वहस्ताभासाक्षयोक्षापमपातजातैः ।
 सर्वांश्चिङ्गाः स्त्रियात्र नेया तत्पृष्ठसूत्रयथिता ग्रहालिः ॥ ५६ ॥
 मध्यार्कसंवेष्टनक्षत्रकाशा धृत्य॑ दृढुलास्याच्चिपिटामपृष्ठा ।
 तद्विस्तस्यार्थगुणा॒३५३ुला सा इग्रदग्रहुला॒७२ मङ्गलक्षिकैव ॥ ५७ ॥
 गुरो रसाश्चोधिभुजा॒२४६३ुलाय रूपाव्यविवेदा॒४४१३ुलकार्कसूनोः ।
 विमण्डलास्या इति खेटकाशाः पूर्वोक्तकीलेष्वसमेषु योज्याः ॥ ५८ ॥
 कीलोक्षयो दक्षिणदिष्टुखो यद्विमण्डलानुक्रमतो निष्ठातः ।
 स्याङ्गोलसम्बौ सममण्डलायो मध्यार्कतोऽवागयनान्तसंख्यः ॥ ५९ ॥
 दीर्घोऽय सौम्यायनपूर्तिनिष्ठः हुद्रोऽन्वराशावनुपातसिङ्गः ।
 प्रत्येकभिन्नो वृदुपातमेदात् काशानुसारादरमण्डलस्यः ॥ ६० ॥

अथार्ककाशाभ्रमण्याय सौम्ये
 निखाय चक्रो परितः समध्यात् ।
 साष्टाम्निलिपिसाद्रिणि॑३८मिताङ्गुलान्ते
 मध्यं यथा स्याविभिद्य काष्ठम् ॥ ६१ ॥

तथैव गर्त्तं वलयाय मानं सौम्यायनान्ते विततावकाशम् ।
 याम्यायनान्ते॒४५मितान्तरालं तस्मिन् प्रवेश्या ग्रहचक्रयष्टिः ॥ ६२ ॥
 सौम्यारिवाञ्चाश्च जनेन सैव प्रचालिता चेहलया भगत्ते ।
 प्राचीं प्रति स्वेष्टग्रहांशकादौ स्थाप्या दृढ़ं कीलक्षपातनायैः ॥ ६२ ॥

यथा तदग्रस्तरविर्विचारः

साहोत्रसन्धौ सममखलस्तः ।

सिद्धां॒४ श्युक् चश्चुलश्च ॥२॥३० सौन्धमागे

युम्मान्तगस्तावदवाक्प्रदेशे ॥ ६४ ॥

दापान्तगस्तिष्ठति तदेष कार्योऽस्यभूरिवस्तावकाशः ।

याम्यार्थरात्स्विद्यतान्तरं वा छत्रा प्रचाल्या पुरुषेण यष्टिः ॥ ६५ ॥

नन्दवचक्रं प्रकृतं नभस्यं प्रत्यक्षमध्यान्तिजकालयातान् ।

ज्ञात्वा यहांस्तसमयानुसाराद्भूमध्यतो भानुमपि प्रचाल्य ॥ ६६ ॥

भूखेटस्त्रेच्छितभाँशकादौ हश्चः स्फुटः खेट इतीकुविष्वी ।

ततो बहिर्भूय जनेन तेन यन्त्रस्य पश्चाद्भूमण्डं विधेयम् ॥ ६७ ॥

यन्त्रस्य वा सूक्ष्मधिया समस्तान्

कार्या भक्षा शरवेद४५हस्ता ।

स्वानेऽपिता योन्यतमि ततोऽस्यां

वंक्रार्ज्जवाद्य सकलं हि सूक्ष्मम् ॥ ६८ ॥

किंवार्कतः खेचरकक्षस्त्रे छतान्तिरामा३४४द्भुलदूरमुव्वर्गः ।

स्त्रभद्रयं प्राक्परयोर्निवेशं तत्रांशकान्द्भुलषट्कतुस्त्वान् ॥ ६९ ॥

वक्रेऽपवृत्तोपमयाद्यित्वा छत्रार्कमध्यं च्छितिपश्चिमस्तम् ।

मध्यार्थमाक्रान्तगठादिभादें निवेशं भौमं निजकक्षिकायाम् ॥७०॥

तद्भूमिसंसक्तगुणं प्रसार्य प्राक्स्त्रभपर्थन्तमयं यमंशम् ।

तत्र स्त्रेदद्भुमिहार्पयित्वा गजाम्बुराश्च४८द्भुलकक्षिकायाम् ॥७१॥

मध्ये रवावद्भुलमात्रभुतिं निक्षिप्य पश्चार्दगतिं कुर्जेऽकर्त् ।

पूर्वार्पिताद्वात्कुजभूमिस्त्रमूर्द्धांशगं वीक्ष्य महीस्यद्व्या ॥ ७२ ॥

दृश्येत वक्ता गतिरेवमन्यनभस्तराणाम्बजुवक्रतापि ।

गतिर्विधोश ब्रहणादि सर्वं प्रेक्ष्यं निरक्षानुद्धतेक्षणेन ॥ ७३ ॥

सितारकश्चाक्षरगेन्दुकश्चा संघव्यामाना न भवेद्यथाभ्यांम् ।
 तथा बुधेनावहितेन खेटचक्रं पुरो नेयमभीष्मादौ ॥ ७४ ॥
 इदं मदुकां बहुक्षिकास्यं यन्म यद्यास्तिस्तेचराणाम् ।
 पृथक् पृथक् सूत्रपरीतवृत्तैर्देश्या गतिर्नेकविधा दिवीव ॥ ७५ ॥
 गोलास्ययन्वद्वितये निजांश्च्छायाभ्यमाद्यन्वपरिभ्यमाच ।
 कालस्य बोधे सुगमेऽपि बालव्युत्पत्तये वच्मि पृथक्षियन्ति ॥ ७६ ॥
 चक्रेण यक्ष्या धनुषा नरेण तूर्येण घट्वा फलकादिना च ।
 काचैः पयोभिः सिकतादिभिष्म सूत्रैः स्म कालं कलयन्ति तज्ज्ञाः ॥ ७७
 गोलार्द्ययन्वं समयावगत्वै क्षत्वा स्वदा कुभदलस्वरूपम् ।
 द्वक्षिद्विष्मत्यामवनौ निधाय तदूर्धवक्षां स्वलु भार्दुहया ॥ ७८ ॥
 उदगध्वुवं दक्षिणभित्तिमस्तकादधोऽवभागैरुदरे निवेश च ।
 ततो भ्रुवार्कान्तरभागतुल्यया श्लाकयोदसुखया भ्रुवस्यया ॥ ७९ ॥
 विलिल्य तत्पश्चिमभित्तिमूर्द्धतः पुरःस्यभित्तविसर्पिरेखिकाम् ।
 निधाय तद्यासदलप्रमाणकं नरञ्ज मध्ये सरलं दिनादितः ॥ ८० ॥
 स्वघस्त्रनाडीपललक्ष्मलक्ष्मिते पुरोत्तरेखावलयार्द्धिकेऽन्वितात् ।
 नरप्रभाग्राम्यं प्रतीयतां सितांशुतो निश्चयिपि सूक्ष्मबुद्धिना ॥ ८१ ॥

नभसि निरवलम्बे खेचराणामुड्नां

गृहलवघटिकादैरन्तरं यन्मवेद्यैः ।

परिकलयितुमिष्ठं मानयन्मं प्रवस्थे

धरधरणिरहादि स्याद्यतोऽपि प्रमेयम् ॥ ८२ ॥

घनरससमभूमौ हृत्तमालिल्य भांशा ३६०-

इुलपरिभितमेतत्पूंश्चकैरङ्गयित्वा ।

ऋजुलघुमिह दत्त्वा पट्टिकां पृष्ठलग्नां

परिधिलवलगङ्गिः केन्द्रनिर्यातसूत्रैः ॥ ८३ ॥

विरचयतु वहिःस्ये पष्टिकान्ते लवाहा-
 स्तनुलवनसमुख्यांस्त्राच सोपानकल्पान् ।
 लगयतु पुनरस्या मध्यभागेऽपि दण्डं
 हृदमृशुमय हृतव्यासतोऽर्षप्रमाणम् ॥ ८४ ॥
 सदलग्नहसमा वा पष्टिकाराश्चित्स्या
 तिथि१५लवकलिता वा वाञ्छितांशैर्मिता स्यात् ।
 पुनरिह लवनाहादृदंशकास्त्रयशका वा
 छत्र४श्चर५लवका वा स्त्रेच्छया निर्मिताः स्युः ॥ ८५ ॥
 नयनतलगमूलं पाणिनादाय दण्डं
 द्युचरविवरमभ्वे पष्टिकांशैः प्रमातात् ।
 यहभवसतिचिङ्गाख्यत्यगागामि तत्त-
 हिवरलवकषट्कौस्त्रिच्यया३४३८ ताहितैसु ॥ ८६ ॥
 निजनिजदिनजीवाभाजितैर्नाडिकाः स्यु-
 र्गिरिमुखनरमूलस्त्रान्तरा हस्तसहात् ।
 सकललवकश्चुम्याहता हृग्ज्ययासा
 भवति फलकराद्यं मानमद्रिद्वमादेः ॥ ८७ ॥
 बहुलसलिलवर्षं वीक्ष्य तस्योर्हसीमो-
 न्नतनतलवतेभ्यः शङ्खृग्ज्ये विधाय ।
 खखशरकर२५००हस्ता हृग्ज्यकान्ना नरासाः
 सजलदतलभूम्योरन्तरं प्रायशः स्यात् ॥ ८८ ॥
 नरयुगलसुसाध्यं मानमानेतुसस्या-
 दपि कलयतु शङ्खुस्यान्योः सञ्चिविष्टः ।
 नगमुखसमदृश्यं पष्टिकान्तःप्रदेशं
 नरमितिरिति दण्डं भेतिनेयान्तिकल्पम् ॥ ८९ ॥

अनिकटभुवि सिंहे शङ्खमे संस्कृते स्तःः
 प्रथमनरविनिज्ञरौ दूरशङ्खप्रभक्ते ।
 कथितमपरकर्म्म द्वासमाचालु नो वा
 भवति सममगादेष्वर्ष्टिर्थक्प्रमाणम् ॥ ८० ॥
 स्फुटतरपरिमाणस्यावगल्यै तु दण्डः
 शरध्करमितदैर्घ्यः कार्यं एतत् शिखायाम् ।
 चिकलयिषितसाम्यप्रापिताश्छण शलाका
 नर इति लगनीया संस्कृतिः स्यात्तथैव ॥ ८१ ॥
 भ्रुवसमनगश्चङ्गं वीच्य तयाक्प्रतीच्योः
 क्वचिदुभविवरज्यां चोक्ततज्यां तथाद्रेः ।
 स्थितियुगविवरज्ञी सोक्ततज्याहयास्ता
 भवति शिखरमानं दूरता दृग्ज्यकातः ॥ ८२ ॥
 चक्रं वृत्तं तद्वलं चापसंज्ञं चापस्यार्द्धं यष्टिनामास्ति यन्वम् ।
 चक्रेषाहोरात्रकालस्तदर्द्धं चापेनाह्निर्भायते तस्य यज्ञा ॥ ८३ ॥
 काचपाचयुगलं परस्तरं सम्मुखीनमण्मध्यरन्ध्रकम् ।
 संविधाय जलपूरितैकतो निःसरेदपरपाचके जलम् ॥ ८४ ॥
 यावताथ समयेन तावता व्यस्तसंस्थितिवशात् पुनस्ततः ।
 जर्ज्ञतस्तलगतेऽपि निःसरेदित्यमन्त्र सिकताभिनिःसृतिः ॥ ८५ ॥
 मयूरनरवानराः कुशलशिल्पिना कल्पिताः
 ससूत्रनलकोदराः सलिलगामिपाचस्थितैः ।
 रसादिभिरुदृतं निजमुखैऽपि मण्मादिकं
 गिलन्ति गुणगुम्फितं प्रतिमुहर्त्तमिच्छावशात् ॥ ८६ ॥
 गोलार्द्धाङ्गतिघटितं सुताम्बपाचं
 छिद्रेनाप्यतितनुना तले समेतम् ।

कुरुक्षाभस्वदहसुभित्पातितं सद्-

घवा मज्जति यदिदं कपालयन्नम् ॥ ८७ ॥

भास्त्ररेणोदितं यस्मात् फलकास्यं सुविस्तरात् ।

यन्म तदन न मया गदितं विदितं पुनः ॥ ८८ ॥

यन्म स्वयंवहमिहाभिदधामि चक्रं

षष्ठ्याङ्गुलाभवलयातततुस्यनेमि ।

निर्माय षष्ठिघटिकाभकरेखिकास्यं

रेखान्तरेण्डुभित्प्रमितैर्वृतमंशचिङ्गैः ॥ ८९ ॥

हस्तचयोन्नतिमदुत्तरदक्षिणस्य-

स्यूणापरन्नयुगनिश्चलसचिवेशे ।

अक्षे सुहृत्तमस्त्रे विनियोज्यमाभिं

चक्रस्य तुखलाषुताखिलवेष्टनस्य ॥ १०० ॥

प्राक्पश्चिमच्छितिजयो रविचन्द्रचिङ्गे

दक्षास्य वासरनिशापरिवर्त्तहेतोः ।

प्रत्यग्भ्रमार्थमपरच्छितिजाधरस्यं

ताम्बादिनिर्मितमृजुं नलकं निदध्यात् ॥ १०१ ॥

षष्ठ्याङ्गुलप्रमित-तन्त्रलकोदरस्य-

तोयं यथा स्त्रवति षष्ठिघटीभिरेवम् ।

छिद्रं तले विरचयेत्तदधस्य भारणं

स्थित्यै विनिःस्ततजलस्य निधाय भूयः ॥ १०२ ॥

चक्रापरच्छितिजवेशितसूक्ष्मकीले

बहुआयमेकमय सूत्रमधःक्रमेण ।

पूर्वीर्हपश्चिमतया परिवेष्य नेमि

कीलाधराभ्रपरित्तमितमेव कुर्यात् ॥ १०३ ॥

बहु गुणाच्चल इहैव हि पारदाच्चं
 शुक्रं नलोदरगलतसदलाबुपाच्चम् ।
 तोये निपातयतु तेन तलाभिष्ठष्ट-
 सूचं भ्रमत्यरिसक्षच्छनकैर्युराचे ॥ १०४ ॥
 प्रातः पुरस्थितरवेः सविधे श्लाकां
 तिर्थगददत्त्वणघटीरुदिताः प्रभातुम् ।
 अहैर्युराच्चयवयवान् कलयेत् परेयुः
 प्राच्चन्नियोजयतु जीवनपूरणाद्यैः ॥ १०५ ॥
 चक्रार्हतोऽवनितलावधि गोपनीयं
 सर्वं भ्रमपकरणं खलु दर्शकेभ्यः ।
 तेषां भवेत् हि चमत्कृतिरन्यथाच
 सच्छाचनेचपतनार्हमदो यदेव ॥ १०६ ॥

अथ पुरोदितगोलपरिभ्रमो भवति चक्रवदत्र मतान्तरम् ।

इति इह भ्रुवचक्रविलान्तगौ प्रथुलदारुमयौ वलयौ क्रियात् ॥ १०७ ॥
 विमलतैलमिलहिलयुग्मके समसुहृत्तशिखां भ्रुवयष्टिकाम् ।
 अभिनिवेशं पुनस्तातुकीलकौ वलयपश्चिमगौ नलकावधः ॥ १०८ ॥
 तदगुसारिरसान्विततुम्बिकायुगलक्षणगुणौ रचयेत्तथा ।
 इति क्षतेऽखिलकर्मणि गोलको भ्रमति संस्थित एव निरक्षके ॥ १०९ ॥
 शु - अहनक्षत्रचरितं ज्ञात्वा गोलञ्च तत्त्वतः ।

यहलोकमवाप्नीति पर्वायेणामवान्नरः । इति ॥ ११० ॥

मि - दिव्यं ज्ञानमतीन्द्रियं यद्विभिर्ब्राह्मणं वशिष्ठादिभिः

पारम्पर्यवशाद्रहस्यमवनीं नीतं प्रकाश्यं ततः ।

नैतहेषिष्ठातप्तप्रदुर्जनदुराचाराचिरावासिनां

स्यादायुःसुकृतक्षयो मुनिष्ठातां सीमामिमामुज्ज्ञतः । इति ॥ १११ ॥

क्षतप्रतिनिवृत्तयो मनुजवीथयो यमहा-
प्रसादपरिपूरितोदरकराननाः पावनाः ।
पुनन्ति पतितान् पथि स्वतनुमारुतैर्माणशो
हशोर्वह्नितु मेऽन्वहं महमदो महान्तं महः ॥ ११२ ॥

इत्युल्कलोज्ज्वलनृपालकुलप्रसूत-
श्रीचन्द्रशेखरकृतौ गणितेऽच्छिसिद्धे ।
सिद्धान्तदर्पण उपाहितबालबोधे
विंशोऽगमङ्गटितयन्त्रकथः प्रकाशः ॥ ११३ ॥

इति श्रीचन्द्रशेखरसिंहकृतौ सिद्धान्तदर्पणे गोलाधिकारे
गोलादिबन्धवर्णनो नाम विंशतिमः प्रकाशः ।

एकविंशः प्रकाशः ।

वासनाशेषरहस्यवर्णनम् ।

कृत्वा यहाणां गोलानां गणितक्रमवर्णनम् ।
प्रत्युक्तिशेषमिष्टतो वासनादिक् प्रदर्शयते ॥ १ ॥
व्यक्ते चितिज्ञवृत्तं यत्तदुमण्डलमन्यतः ।
स्वदेशचितिजे सूर्योदयोऽस्मात् स्वनिरक्षयोः ॥ २ ॥
द्युराच्चवृत्तानुसृतेश्वरं सूर्योदयान्तरम् ।
द्युराच्चमण्डले यस्मात् चितिजादुपरिस्थिते ॥ ३ ॥
दिनं भवेदधःसंख्ये ततो भवति यामिनी ।
तस्मात् समत्वं सततं द्युनिशोर्व्यक्तदेशके ॥ ४ ॥
निरक्षोदयतः पूर्वं सौम्यगोले स्वदेशजः ।
उदयोऽस्मयः पश्चाद्याम्यगोले विपर्ययः ॥ ५ ॥

क्षितिजोर्ह्वधरः स्खलादुदृत्तस्य च गोलयोः ।
 सौम्ये महाइनं रात्रिस्तुर्याम्ये तु वास्यतः ॥ ६ ॥
 सार्वषट्प्रथिदृशं ३० भागीभ्यो देशे यत्र पलांश्वकाः ।
 भवन्यभ्यधिकास्तत्र विशेषोऽपर उच्चते ॥ ७ ॥
 लम्बाधिकोत्तरकान्तिर्यावत्तावलदा दिनम् ।
 याम्यकान्तिस्तथा यावत्तावत्तत्र निशानिशम् ॥ ८ ॥
 देवासुराणां क्षितिजं विषुवदलयं यतः ।
 सौम्ययाम्यभ्रुवौ तेषां मस्तकोर्ह्वस्थितौ ततः ॥ ९ ॥
 ऊर्हे भ्रमन्तं क्षितिजादुदग्दक्षिणगोलयोः ।
 सव्यगं सूर्यमीक्ष्यन्ते देवा दैत्यास्वसव्यगम् ॥ १० ॥
 अस्मादुत्तरगोलस्ये भानौ दिविषदां दिनम् ।
 रात्रिरन्यत्र दैत्यानां वै परीत्यादहर्निशम् ॥ ११ ॥
 सुराणां दिनयामिन्यौ सौम्ययाम्यायने इति ।
 स्मृतिर्दिनोम्भुखे रात्रुम्भुखेऽकें समता तयोः ॥ १२ ॥
 निशाहर्दलयोर्भानीर्यदारोहावरोहयोः ।
 स्यादारभस्ततः क्षत्र्यं देवानां स्याद्द्युरात्मजम् ॥ १३ ॥
 ब्रह्मातिदूरगं भूमेः पश्येदाप्रलयं रविम् ।
 दिनान्तेऽस्तु मिति श्रेते तत्रेत्युक्तिः पुराविदाम् ॥ १४ ॥
 अन्यस्य तदहः कर्तुर्मनने सति भास्ततः ।
 स्त्रान्तिर्युगसहस्राभ्यामेका तस्यापि मन्यताम् ॥ १५ ॥
 दिनं स्याद्दर्शने भानोर्यतो रात्रिरदर्शने ।
 पितृणां तद्विनं मासा शशिष्टुष्टनिवासिनाम् ॥ १६ ॥
 मध्यन्दिनं स्याद्दर्शने पूर्णिमान्ते निशादिनम् ।
 सितेऽसिते पञ्चदले सायं प्रातरितः क्रमात् ॥ १७ ॥

यत्तापमरुलं प्राचां लगति चितिजे लवे ।
 लमस्तद्राग्निभागाद्यमस्तलमः परे कुजे ॥ १८ ॥
 चितिजहयमध्यस्त्री प्रदेशादधरोर्हगौ ।
 पातालमध्यलमास्त्री ज्ञेयौ चिप्रश्वदर्शनात् ॥ १९ ॥
 तिरबीनोऽपहृतस्त्र प्रदेशोऽस्तमयोदयौ ।
 यात्यत्यकालेन ऋषुर्बहुना समयेन यत् ॥ २० ॥
 ततो न तत्त्वा उदया व्यक्ते चक्राङ्गुयः पृथक् ।
 उद्यन्ति तिथिनाडीभिर्मार्दे सर्वं च खानिमिः ३० ॥ २१ ॥
 अजादिं चितिजे तत्त्वा भ्रमयन् गोलकं सुधीः ।
 सर्वं मुक्तमगुक्तं च शिष्यबोधाय दर्शयेत् ॥ २२ ॥
 अक्षांश्चाः पञ्चमांश्चोनाः सप्ततिः ४८ दर्शनं तत्र हि ।
 नेत्येते नक्षधनुषी कर्कयुग्मे सदोदिते ॥ २३ ॥
 सार्वाष्टाद्विः ३० मिता यत्र तत्र राशिचतुष्टयम् ।
 हृष्णिकाद्यमद्यशं स्याद्यपभावं सदोदितम् ॥ २४ ॥
 पलांश्चा नवतिर्द्वयं सुमेर्वास्त्रोऽच केन्द्रके ।
 भार्दं तुलाद्यलस्त्रं स्यात् सदोदितमजादिकम् ॥ २५ ॥
 एवं दैवे भुवो भागेऽयासुरेऽचलवक्रमात् ।
 व्यत्ययाहृष्टलुप्ताः स्यू राशयोऽयनसंस्कृताः ॥ २६ ॥
 अहाणां योजनगतेः साम्यं स्वीक्रियते यदि ।
 तदा गतिक्रमालक्षाविस्तारः कर्तुमिष्टते ॥ २७ ॥
 तथा सति न हृष्टत्वाः शैवाः परिधयो हि यत् ।
 भवन्तीत्युदिताः सूर्याहुधाद्याः क्रममन्दगाः ॥ २८ ॥
 हानिहृष्टगतिः शैवफलानां विम्बवाणयोः ।
 सिद्धान्तेऽनुक्तमप्युक्तं ज्ञादीनामर्कवेष्टनम् ॥ २९ ॥

भुवः परित इन्द्रकौ मध्यमार्काहुधादयः ।
 मध्यार्कसावनदिने यावद्यान्ति पुरोदिशम् ॥ ३० ॥
 स्वाभाविकी गतिः सैषां मन्दोच्चाकर्षणात् सा ।
 कलाद्यैर्भिर्यते नित्यं दूरसामीप्ययानतः ॥ ३१ ॥
 नानाचार्थनिरुक्तानां भगणानां विभेदतः ।
 कैश्चित्कल्पादिकालस्य गणनासम्भाता न यत् ॥ ३२ ॥
 तत्पाषण्डमतं यस्मात् सिद्धान्तोदितपर्ययैः ।
 तदुक्तकुदिनानीतमध्यमेन्दुविवक्षतोः ॥ ३३ ॥
 अद्यावध्यार्थभृत्यस्य कालात् शक्तशता १४०० वृद्धतः ।
 कलाभेदोऽपि नो लब्धस्तत्कथं प्राकृतिर्मृषा ॥ ३४ ॥
 स्थिरत्वामन्दतुङ्गस्य भानोर्मध्यगतिर्जनैः ।
 भूच्छायादिसमालोकात्पञ्चषाब्दैः प्रतीयताम् ॥ ३५ ॥
 चन्द्रतत्तुङ्गयोर्नित्यं चलनाङ्गगणास्तयोः ।
 न शक्यन्ते वृभिर्ज्ञातिं विना सिद्धान्तदर्शनात् ॥ ३६ ॥
 आयतां तदिशेषोऽपि बहुभ्रमणदर्शिभिः ।
 मध्योच्चाभ्यां शतेभेदं शताद्वैर्ज्ञायते कथम् ॥ ३७ ॥
 तस्माद्रवीन्दुभगणा वर्षमासदिनानि च ।
 लङ्घार्जिरातः सर्वादिरिति सिद्धान्तवाग्भ्रुवा ॥ ३८ ॥
 चन्द्रोच्चपातभौमादौ विसंवादो यदीष्यते ।
 तस्मव्वं स्थूलदृश्योत्तं युगपर्ययवादतः ॥ ३९ ॥
 मतिमान् भास्त्रराचार्यः प्रभेदं युगपर्ययैः ।
 ग्रहाणां वीक्ष्य तस्मैख्यां कल्पे पूर्णमिकल्पयत् ॥ ४० ॥
 स्वष्टिकालस्य च त्यागमक्षत्वा कल्पवक्त्रतः ।
 कालस्य गणनाच्चक्रे लङ्घामध्यार्थमोदयात् ॥ ४१ ॥

क्लृप्ताहर्गणसंख्याया अल्पत्वाद्रिविचन्द्रयोः ।
 कलिवक्षात् स्वकालान्तं भागाद्याधिक्षपाततः ॥ ४२ ॥
 स्वाभव्याकेहृतेत्यादि सिद्धवीजकलोज्जनात् ।
 सिद्धान्तमास्यमाल्मीयसमये क्षतवांस्तयोः ॥ ४३ ॥
 इत्यमन्यग्रहाणां निर्माय भगणावलिम् ।
 स्वस्ववीजैर्युतोनानां तेषां दृक्षिद्विमैच्छत ॥ ४४ ॥
 सिद्धान्तसिद्धिरकेन्द्रोर्विजिनापि यदीस्ता ।
 स्वपर्यथास्थिरत्वं हि तत्तेनाविष्कृतं स्वयम् ॥ ४५ ॥
 अधुनैतमाध्यमयोः सिद्धान्तानीतयोर्यतः ।
 दृक्षिद्विर्भाति तस्योक्तथा दृश्यते महदन्तरम् ॥ ४६ ॥
 यदि तत्पूर्वसमये कश्चित्स्वदृशः सुधीः ।
 अकरिथत दृक्षिद्विं कल्पितैः कल्पपर्ययैः ॥ ४७ ॥
 तदैवेद्विसंवादो भास्त्ररोक्तेन संभवेत् ।
 स्वपूर्वकालसंवादाद्यतः स्यादन्तरयहः ॥ ४८ ॥
 आचार्यः कल्पभगणान् यदाहैष महान् गुणः ।
 प्रवृत्तिदिनमासादिसंख्यामेदसु दूषणम् ॥ ४९ ॥
 तथायेष निजे काले लिखिला दृक्षमान् ग्रहान् ।
 महोपकारमकरोन्मादशमत्पसंविदाम् ॥ ५० ॥
 आर्यभट्टतानन्दभास्त्रराणां स्वकालजैः ।
 तत्त्वात्समानीतैः कामाभट्टादिसम्मतैः ॥ ५१ ॥
 ग्रहैः स्वानीतखेटानां क्षत्वा संवादमात्मनः ।
 कालेनाहं दृष्टिसिद्धान् स्वष्टवान् भगणानमूर्न् ॥ ५२ ॥
 तिथिभादौ घटीमेदो भागमेदः कुजादिषु ।
 भविष्यत्ययुताद्वान्तं नैतेभ्य इति मे मतिः ॥ ५३ ॥

चिकालज्ञानहीनत्वाच्चाटशां चिरकालतः ।
 अंशादिभिः प्रभेदस्त्रिमाल्कार्थ्यः प्रमाणभिः ॥ ५४ ॥

तदा मयोक्तपूर्वेषु भगणेष्वपि पर्यथाः ।
 देया हेया वस्त्रमाणा हानिहक्षागुसारतः ॥ ५५ ॥

वेदतत्त्वानि २५४ पञ्चेषु सिम्बवो ४५५ नवखाद्रयः ७०८ ।
 रामत्वंङ्गाः ८६३ समुद्राङ्गुद्राः ११६४ समेन्दुभास्कराः १२१७।५६॥

हिशैलरसमेदिन्य १६ ७२ शन्द्राष्टगुणवाहवः २३८ ।
 शरामिनिरसनेत्राणि २६३५ खनन्दगगनाम्नयः ३०८० ॥ ५७ ॥

एवं दशविधा भेदा धनर्णत्वेन सम्मताः ।
 भौमादेः कल्पिताः कल्पभगणानां विशृङ्खये ॥ ५८ ॥

अत्र तु प्रथमो भेदो हिगुणः क्वचिदिष्टते ।
 लृतीयो हित्रिवेदप्लसुर्यः पञ्चगुणावधिः ॥ ५९ ॥

तथैवाष्टमपक्षः स्याल्पसमो दिग्गुणावधिः ।
 अन्त्यो हित्रिगुणो आद्यस्त्रिंशस्त्रिदा इति ॥ ६० ॥

एषामन्योन्ययोगच्च ये स्युस्ते भास्करस्य मे ।
 संवादाल्कालयोर्ग्राहास्त्रिंशस्त्रिमान्तरादपि ॥ ६१ ॥

तिथादौ यहणादौ च चन्द्रमन्दोच्चपातयोः ।
 सर्वोपादेयताहितीस्त्रिशिष्टेषु ब्रुवे पुनः ॥ ६२ ॥

खचतुर्नवसमेशवसुनागकाता इति ४८८ ११७४० ।
 उक्तपूर्वान्यया चन्द्रमन्दोच्चभगणव्रजात् ॥ ६३ ॥

कालान्तरे सुसाध्यस्य तुङ्गस्त्रेत्रणसिद्धितः ।
 आधिक्यं न्यूनता वापि भविता चेन्दाप्यमी ॥ ६४ ॥

आह्वा दिक्षिदये भेदा द्विसप्तरसभूमयः १६७२ ।
 चन्द्राष्टगुणपक्षा २३८ । वा किं वाम्नीषु खसागराः ४०५३॥६५॥

तत्पातभगणानान्तु शङ्खा नास्ति विपर्यये ।
 तथायच्चायुतेऽतीते भेदो भागाधिको यदि ॥ ६६ ॥
 भावी तद्विद्विषट्चन्द्रा १६७२स्तेषु दृश्यनुसारतः ।
 क्रान्तिपातस्य भगणेष्वभगीगगणाम्नयः ३०८० ॥ ६७ ॥

खाद्रिवर्घाः ५२७० खष्टत्यङ्गाः ६१८०-

न्यभवषड्गुणदन्तिनः ८३६० ।

एते हिन्द्राः १६७२० स्त्रिनिह्नास्त्र२५०८०

दिमाजाङ्गनिशाकराः १९८१० ॥ ६८ ॥

खाद्रिचन्द्राष्टपक्षास्त्र२८१७० योज्यास्त्याच्चास्त्यापि चेत् ।

द्वक्सिद्विन तदा भानोर्व्यत्ययाभावनिश्चयात् ॥ ६९ ॥

गणिता गतसूक्ष्मार्कच्छायार्कान्तरसमिताः ।

अयनांशादयो याङ्गा विशेषोऽचेति कीर्तिः ॥ ७० ॥

यदा प्रजापतिः खेटान् सूक्ष्माजादौ न्यवीविशत् ।

ततो हिह्यर२२व्दतः कुञ्चराश्यादौ निदधे गुरुम् ॥ ७१ ॥

तदादिप्रभवसूक्ष्माबहृत्तोऽव्दो गुरौ पुनः ।

मेषादिनिष्ठे शुक्लाया इति सांहितिकोक्तिः ॥ ७२ ॥

राशिहययुतिः प्रोक्ता मया मध्यहृहस्तौ ।

तत्पर्यविपर्यासे समविष्टति परिण्डतैः ॥ ७३ ॥

भगणाः पञ्चनिःशेषाः कल्पग्रास्तश्चरदावलिः ।

सूष्टेर्विष्वावस्त्र॒(३८)मुखा कपिलास्या(५१)दिरेव वा ॥ ७४ ॥

शुक्राः(३)दिर्वा वृषा(१५)दिर्वा विजया(२७)दिरयापि वा ।

लेख्याः खकालसिद्धानामव्यानामविरोधतः ॥ ७५ ॥

किञ्चु खाव्यरष्टसप्तार्थहृविषड्गुणपर्यायाः ३६४२५७८४० ।

शुक्राः(३)द्यव्यगणाः सर्वपक्षतः साधवो मताः ॥ ७६ ॥

एतद्गणजेत्विन्दु१५लिमनेज्यस्य संप्रति ।
 द्वक्साम्यात्पदकं लेख्यं ध्रुवगत्यादिसङ्गतम् ॥ ७७ ॥
 भाविहर्व्योग११४२वर्षान्ते मतहयजगीव्यवेः ।
 समत्वं भविता तत्र कार्या द्वक्सिदिरुक्तमैः ॥ ७८ ॥ *

शास्त्रसास्य विचारादे धर्मगोप्ताच्युतेन चेत् ।
 सम्भाव्यो अन्यक्षालक्षिद्रहस्यं तत्कृते छादः ॥ ७९ ॥
 कलाद्या दशधा भूत्तिर्यहाणां या पुरोदिता ।
 क्रमाहशगुणैकादिदिवस्याहताथ सा ॥ ८० ॥

अन्ततः क्रमषष्ठासैर्विवरान्तसमन्विता ।
 ततो दिव्यादिवन्दान्तगुणिता खरसादिभिः ॥ ८१ ॥
 विपरादिग्निहान्तानां स्वहारैर्विहता क्रमात् ।
 फलयुक्तशेषसंख्यानैः सिद्धं यद्वादिपञ्चकम् ॥ ८२ ॥

तत्कोष्ठेषु संलेख्यं संसंख्यपदकान्वया ।
 कर्मदेवं भवेष्यैः खेटानयनात्मुक्तरं मतम् ॥ ८३ ॥
 योक्ता परिधिजैर्मात्यशैर्वैः स्वष्टीकृतिः फलैः ।
 भूलोक एव सा तुल्या न तु लोकान्तरेष्यपि ॥ ८४ ॥

अन्यखेटेषु लोकेषु द्वक्सिद्वैर तत्प्रमाणतः ।
 रविकर्णानुसारेण सोन्देया फलवासना ॥ ८५ ॥

क्रि—भूमेर्मध्ये खलु भवलयस्यापि मध्यं यतः स्थाद-
 यस्मिन् दृक्ते भ्रमति खचरो नास्य मध्यं कुमध्ये ।
 भूखो द्रष्टा न हि भवलये मध्यतुल्यं प्रपश्येत्
 तस्मात्तज्ज्ञैः क्रियत इह तद्दोःफलं मध्यखेटे । इति ॥ ८६ ॥

* परिधिष्ठेविक्षितगुरीमध्यपदकानि द्रष्टव्याति ।

स्फुटीष्टतिं नभोगानां साक्षात्कर्तुं समवितौ ।
 साष्टादशकलाद्वयर्था५७।१८हुलसूचेण शीतगीः ॥ ८७ ॥
 कक्षाद्वत्सं लिखेदादौ भगवांशाहुला३६० हितम् ।
 पूर्वीतरादिक्रमतो राशिचिङ्गान्यजादितः ॥ ८८ ॥
 इत्वान्तर्हुलव्यासं भूगीर्णं विलिखेदवुचः ।
 मिषादिस्यं स्वमन्दोर्चं कल्पयित्वात्पदूरगम् ॥ ८९ ॥
 हिगुणात्पदफलज्या६०० तुसारा हश्चभिरङ्गुलैः ।
 दूरे मन्दोर्चकाषायां दद्याहिन्दुं कुमध्यतः ॥ ९० ॥
 तत्र च चितिमध्ये च निचलाययुगे गुणे ।
 विज्ञान्त्वपलशमिच्छिक्षीर्वर्गयोगपदक्रमात् ॥ ९१ ॥
 हेगुण्णाहिकलात्यार्थद्रा११५।२९हुलमिते पुनः ।
 इत्वा सूर्चीं समाक्षय तत्प्रस्थ सरहयम् ॥ ९२ ॥
 भमयेत्परितसां चेद्या रेष्ठोत्पद्यते ततः ।
 प्रतिमण्डलनामासौ मन्दोर्चाकर्षणोद्गवा ॥ ९३ ॥
 कक्षाद्वत्ससमैव स्यादोजपादान्तयोरसौ ।
 युग्माक्षगीन्दुकक्षायाः पड्विंशतिकलाधिका ॥ ९४ ॥
 विपरीता केन्द्रगतिर्मन्दान्मध्यस्थ शोधनात् ।
 प्रतिहृत्ते ततोऽजाया लेख्याः प्राग्दद्विषयक्रमाद् ॥ ९५ ॥
 प्राक्पद्विमान्तरं कक्षाप्रतिमण्डलरेख्योः ।
 चक्रे अराङ्गुलं विश्वलिमाक्षं५।१३ केन्द्रजे विधोः ॥ ९६ ॥
 चक्रादें विश्वलिमोनपञ्चाङ्गुलमितं४।४७ यतः ।
 स्वासदस्य ततो युक्ता तुङ्गाकर्षणभूरिता ॥ ९७ ॥
 अचोक्षस्य पुरःस्त्वात्कक्षातः प्रतिमण्डलम् ।
 पूर्वाङ्गष्टमतः कक्षाभियुनान्तस्थितो विधुः ॥ ९८ ॥

प्रतिमण्डलचापान्ते कलाचापान्तगस्ययम् ।
 प्रतिउत्तरिकाशन्ते तिष्ठत्वेऽर्थं गृहान्तरात् ॥ १८ ॥
 पूर्वाकर्षवशालक्षासौम्यस्येऽजादिभार्द्धे ।
 प्रत्यक्षुखे मध्यस्थगादूनः स्वाहिस्युटप्रहः ॥ १०० ॥
 कलायाम्यस्तौल्लादिभद्रे प्राप्तुखे पुनः ।
 मध्यमादविकः स्यष्टक्रचक्रार्दयोः समः ॥ १०१ ॥
 भूमध्याद्रचयेद्रेखां मण्डलहस्यभेदिनीम् ।
 स्यष्टमध्यप्रहामेकां स्यष्टस्यष्टखगां पराम् ॥ १०२ ॥
 तयोः संजायते यावत् प्रतिष्ठते कलान्तरम् ।
 तत्स्याङ्गाहुफलं तिर्थ्यग्दितीया या तु रेखिका ॥ १०३ ॥
 उत्तयोरन्तरगता तदूर्ध्वं कोटिं फलम् ।
 दोःकोटिफलवर्गेभ्यमूलं या कर्वरेखिका ॥ १०४ ॥
 उच्चोमुखी भवेत् सैवाकर्षणप्रभितर्मता ।
 चन्द्रयहोत्रकर्त्तव्यादिः संवादोऽत्रापि चित्यताम् ॥ १०५ ॥
 हृशस्वक्रान्तगस्यार्दिभ्यस्वक्रार्दगस्य तु ।
 पृथुर्बाहुफलाभावस्तत्र कोटिफलं महत् ॥ १०६ ॥
 केन्द्रस्वीजपदान्तस्यप्रहस्य मृदुदोःफलम् ।
 महकोटिफलाभावस्तत्र विभस्तमो भवेत् ॥ १०७ ॥
 चक्रे दूरस्थितेर्भूमेष्वक्रार्द्धे निकटस्थितेः ।
 प्रामतेर्भूनताभिकर्म भवेत् खेटस्य विभवत् ॥ १०८ ॥
 तत्त्वक्रादौ मन्दक्रेन्द्रे गतेः फलसृष्टाभिधम् ।
 यकर्मादौ तद्दनं प्रोक्तं साम्येऽपि गतिवर्णनः ॥ १०९ ॥
 त्रि यथा भवेत्सैलिकयन्त्रमध्ये
 काष्ठमो गोऽमतो विक्षीमः ।

नीचोद्धृते भ्रमणं तथान्यत् ।

स्याहस्रतोऽपि प्रतिमण्डलेन । इति ॥ ११० ॥

रवीन्द्रूचौ भक्तायां स्थितौ चेष्टास्त्रोदितः ।

ऋज्वाकुद्धौ जपादान्ते कर्णः स्यात्तिरुषा ३४३८ द्विकः ॥ १११ ॥

केन्द्रौ जाहू ग्रन्तगतयोस्त्रिज्यासाम्यं चटुशुतेः ।

चेहिम्बार्थमुरीकार्यं तदाकर्षश्चरेखयोः ॥ ११२ ॥

किञ्चित् वक्रतया मध्यरवीन्द्रोः चितिमध्यतः ।

अन्तरं यावदेतावद्वयतु स्फुटयोरपि ॥ ११३ ॥

तनाकेन्द्रोभूमध्यकर्णैऽह० द२८४ । ४८७०५

चिशरैऽस्त्रिभुजैः २३ क्रमात् ।

गुणितौ स्वोच्चकर्णैः स्तः ।

कक्षाप्येवं प्रकल्पयताम् ॥ ११४ ॥

विधोसुप्तान्तराल्यस्य पात्रिकस्य फलस्य च ।

सपातैतहिंशस्योपलविर्वासना मता ॥ ११५ ॥

द्वितीययन्वयत् सूर्यकक्षां सद्यहकचिकाम् ।

विलिल्य भूमिं मध्यस्थां ततः पश्येच्छलक्रियाम् ॥ ११६ ॥

तनानुलोमगं केन्द्रं शीघ्रतुङ्गस्य यहतिः ।

बह्नी मध्यगतेभुक्तिः स्फुटा स्थाहोः फलं क्रमात् ॥ ११७ ॥

चक्रादें तस्मीपे च प्रायातेः सूर्यतो यतः ।

बहुगत्योर्ज्ञसितयोः सूर्यभूमध्यसंस्थितिः ॥ ११८ ॥

ततो वक्रा गतिर्दशा भौमेज्याकर्भुवां पुनः ।

भास्ततो भिन्नदिक्स्थानान्मन्दगानां तथैव सा ॥ ११९ ॥

विस्तरेणोचते वक्रा वक्रा भुक्तिः सवासनाः ।

कर्णयोजनसंख्याया अङ्गुलत्वसुषः चितौ ॥ १२० ॥

चयोदशायुतांशेन गजार्थाऽप्तज्ञुलकेन हि ।
 सूचेण रचयेहत्तं रविकदेति सम्भवम् ॥ १२१ ॥

मध्ये न्यस्य महीबिन्दुं मध्यार्कं तस्य पश्चिमे ।
 सप्ताशीत्यदृशुलेनैव काञ्चां तत्परितोऽस्त्रजः ॥ १२२ ॥

प्राग्भागि निजकाञ्चायां न्यस्येहिष्वं महीभुवः ।
 सूर्यभूमङ्गलस्थूलसूत्राये बहुदूरतः ॥ १२३ ॥

प्रकल्पय तारकां काञ्चित् प्राच्यां कौ तस्ममं कुजम् ।
 दृष्टा चक्रार्द्धं याम्यभागमूर्द्धं विचार्य च ॥ १२४ ॥

मध्यार्कं दक्षिणं नीत्वाहर्गत्याङ्गुलमानया ।
 तथा भौमं सकञ्चञ्च स्वार्थाऽप्तशोनाङ्गुलाकनाऽप्त ॥ १२५ ॥

स्वगत्योक्तरणं कुर्यात्तारासूत्राक्षयाम्यगः ।
 षष्ठ्यंशकौर्द्धादशभिः २८८शतेऽन्तरितः स्फुटः ॥ १२६ ॥

भूमिसूर्यान्तरार्द्धं यज्ञमिभौमान्तरश्वकः ।
 ततः सिद्ध॒४कला दृश्या साक्षाइक्रा गतिर्भुवि ॥ १२७ ॥

चक्रो कुजार्कयोरेकदिग्मतेर्नगदि१०७कला ।
 भौमयाम्यगतिः सूर्यकर्णाऽप्तज्ञी निजकर्ण१४५ङ्गत् ॥ १२८ ॥

रामाभ्वि४३कलिका साक्षाइज्ज्वी भवति तडतिः ।
 इत्थमन्यग्रहाणाञ्च द्रष्टव्या विविधा बुधैः ॥ १२९ ॥

प्राक्सिदान्तमते सैव रविकक्षा कुजस्य तु ।
 नवाशा१०८ङ्गुलसूत्रोत्या कार्या भूवेष्टनक्रमात् ॥ १३० ॥

एकसूचेऽर्कभूमीमाः स्थाप्या भूष्म पुनः पुनः ।
 स्थग्नीप्रतपनाक्षणः पञ्चाह्यद्वर्ष२ङ्गुलान्तरे ॥ १३१ ॥

स्थितस्त्रकार्द्धगो दृश्यस्ततो दिनगतिः समा ।
 याम्ये सौम्ये४५कुजयोर्दस्त्रा प्राग्वत् स्वकञ्चयोः ॥ १३२ ॥

ततस्यावदिनाङ्कष्टेरकुलागांशं उत्तरे ।
 सूर्याहतस्य इम्मास्य प्रामातिर्विष्णुविसिका ॥ १२१ ॥
 भूमध्यार्कसमे सूर्ये भक्त्यायां यदीष्यते ।
 श्रीप्रोक्षस्तद्विदेष्वा चक्रचक्रार्द्योभवेत् ॥ १२४ ॥
 तदाकर्षात् कुञ्जादीनां यद्यद्वायतिमखलम् ।
 तत्त्वाध्येऽर्कमध्यस्य स्थितेः सिद्धति तद्वभः ॥ १२५ ॥
 यदि भूमध्यका कक्षा मन्त्रते तद्वद्वज्ञात् ।
 आकर्षणाव भिष्येत ग्रस्तेषां विघोरिव ॥ १२६ ॥
 केवलं श्रीप्रजाकर्षाङ्गेदो यः प्रतिपथ्यते ।
 सविज्ञान्नान्त्वकर्षासमध्येष्वोरेव सिद्धति ॥ १२७ ॥
 तत्त्वाकोत्तिगुणद्वये शरान्तीलगतो यतः ।
 मन्दाङ्कष्टस्य नीचोक्तव्यतावपि नभःसदः ॥ १२८ ॥
 मदु या शरन्तुत्या संस्कृतेषोः स्फुटत्वतः ।
 मध्यार्काभिभ्रमः सिद्धः शुक्रेज्यार्किनुधास्तजाम् ॥ १२९ ॥
 मध्यार्कार्त्तेन्द्रका कक्षा यत्तारास्थनभःसदाम् ।
 तत्त्वाङ्कष्टिरेखेषां भूमौ भिष्येष्वतेऽर्कतः ॥ १३० ॥
 ततो मन्दस्फुटं खेटं ज्ञातुं कर्मद्वयं ज्ञातम् ।
 शैवग्रामान्यार्द्वनामादौ ततः खण्डां वदुक्रियाम् ॥ १३१ ॥
 मन्दस्थष्टस्य भूगोलदूरता दूरतावश्यात् ।
 भूषक्रावस्थितीक्ष्य तुर्यं द्राक्षर्णनिर्णितम् ॥ १३२ ॥
 इत्यं शैवग्रार्द्वमान्यार्द्वमान्यग्रैर्द्वः फलैरपि ।
 ज्ञातार्कीक्षां कियद्वेदक्षाभात्तवशुद्धये भया ॥ १३३ ॥
 परोक्षसंख्यतिः प्रोक्षा विघोक्षान्तरादि यत् ।
 तत्तत् फलं मुनिप्रोक्षवीजमित्यवधार्थताम् ॥ १३४ ॥

आर्द्धसिद्धान्ततो ये ये विशेषा दृष्टिसिद्धये ।

स्फुटीकृतौ प्रकल्पयन्ते ते दीजत्वेन सम्भवाः ॥ १३५ ॥

तथाहि वाचिं इति आत्महोपदेशादीजं आत्मा सुदैवज्ञः ।

सत्यंस्तत्प्रहेभ्यः कर्तव्यी निर्णयादेशी । इति ॥ १४६ ॥

त्रिरोमध्ये मध्यो हि मन्दप्रतिमण्डले स्ते

मन्दस्फुटो द्राक् प्रतिमण्डले च ।

भ्रमत्यतस्त्वलकर्मचीह

मन्दस्फुटो मध्यस्तुगः प्रकल्पयः ॥ १४७ ॥

भ्रमन् ग्रहः स्ते प्रतिमण्डले वृभिः

स यत्र कक्षावलये विलोक्यते ।

स्फुटो हि तत्रात्मा फलोपपत्तये

प्रकल्पितं तुङ्गमिहाव्यस्त्रिभिः ॥ १४८ ॥

यः स्वापदेशः प्रतिमण्डलस्त्वा

दूरे भुवस्तस्य हातोच्चसंच्चा ।

सोऽपि प्रदेशस्तलतीति तस्मात्

प्रकल्पिता तुङ्गगतिर्गतिज्ञैः ॥ १४९ ॥

उच्चाङ्गषट्कान्तरितच्च नीचं

मध्यः खनीचोच्चसमो यदा स्वात् ।

कक्षात्ममध्योपरिकर्णस्त्रू-

पातात् स्फुटो मध्यसमस्तदानीम् ॥ १५० ॥

उच्चस्थितो व्योमचरः सुदूरे

नीचस्थितः स्याचिकटे धरित्राः ।

अतोऽणुविक्षः पृथुलच्च भाति

भानोस्तथा समश्चतूरवर्ती । इति ॥ १५१ ॥

छायालोकाद्यन्वेधाद्यनात्तद्यं रवेः ।
 प्रसाद्यं४७शान्तरं हृष्टं तस्मिद्दां४शाल्यकोपमः ॥१५२॥
 चन्द्रघङ्गस्त्र यचितं सवासनमुदाहृतम् ।
 लम्बनस्योपपत्तिच तस्याल्यबहुतोच्चते ॥ १५३ ॥
 चक्रार्द्धान्तरितौ तुल्यभागलिपाविलिपिकौ ।
 स्वातां यदर्कश्चिन्नौ शराल्यत्वे तदा विधौ ॥ १५४ ॥
 भूच्छाया लगतीत्यन्त समकाञ्चास्थितेस्त्वयोः ।
 लम्बनावनती न स्तो रजनीरमण्यहे ॥ १५५ ॥
 सूर्ययहे तु सूर्येन्द्रोभिन्नकञ्चानिवासतः ।
 देशमेदाङ्गुसमेदो लम्बनावनती तथा ॥ १५६ ॥
 दृश्यएलदलं हृष्टं क्षर्वीनं गोलपृष्ठगैः ।
 प्रहस्य यस्तो हृष्टिमण्डले सम्भवेत्तिः ॥ १५७ ॥
 चितिजोपगते सूर्ये दर्शन्ते भूमिगर्भतः ।
 रविविम्बार्द्धे सूर्ये विम्बमध्यं लगेहिधोः ॥ १५८ ॥
 भूषुडादभानुविम्बार्द्धेचुम्बिसूचाद्विधुर्यतः ।
 अधो विलम्बते तप्तात् चितिजेऽस्मिन् परा नतिः ॥१५९॥
 गर्भदिक्सूत्रयोरैक्यात् खमध्ये न भवेदसौ ।
 खार्द्धचितिजयोरन्तः सा स्यात् सूत्रान्तरोन्मिता ॥१६०॥
 खार्द्धे यदापहृतं स्वात्तदा तहृष्टिविम्बयोः ।
 एक्यान्तावनतिः किन्तु लम्बनं परमं कुजे ॥ १६१ ॥
 यदा दृक्षेपहृत्यः खेचरोऽवनतिस्तदा ।
 परमालम्बनाभावस्तो दृक्क्रान्तिहृत्योः ॥ १६२ ॥
 नत्यन्तजान्तरकलाधिक्यालम्बनसंचयः ।
 क्रान्तिहृत्यसंयोगात् खार्द्धगस्य न तद्युगम् ॥ १६३ ॥

त्रिभोनलमजायत्तात् क्रान्तिहृताद्वतः शरः ।
 प्राप्नोति नभसो मध्यं मध्याङ्गे तु शरायतः ॥ १६४ ॥

याम्योदग्धस्थितस्त्वो दर्शन्तेर्कसमो न यत् ।
 सम्बनेऽयततौ तस्माद्याह्नो समस्तिभोनितः ॥ १६५ ॥

तस्य स्वादेन नतज्ञा या सा प्राक॑पस्थिमसंस्थितेः ।
 वक्त्वात् संभवेहृष्टी तद्सिद्धावुदयत्यका ॥ १६६ ॥

उक्ता यद्विनिभतनुक्रान्तिहृतं यथा यथा ।
 वक्रं तथा तथा सम्बन्धक्रान्तिज्ञा महती भवेत् ॥ १६७ ॥

यदा विनिभलमस्य क्रान्तिः सौम्याचतुर्खताम् ।
 प्रयाति विषुवक्रान्तिरुदेति च यदा तदा ॥ १६८ ॥

समता सम्भवेन्मध्यलम्बनविनिभलमयोः ।
 नान्ददा तत्तयोः स्यातां येन तत्त्वे तदन्तरा ॥ १६९ ॥

शरवङ्गाति दृक्क्षेपो दृग्ज्ञा सा विनिभाङ्गजा ।
 विशेषायस्थितस्येन्दोर्भवेदवनतिः स्फुटा ॥ १७० ॥

तत्त्वरेण्याचसंखारे क्तते तस्मात् शराच्छतः ।
 क्रान्तिसंखारसंस्थित्वो दृक्क्षेपः स्यात् परिस्फुटः ॥ १७१ ॥

पर्वान्तो यः समुदितः स्फुटो सम्बनसंखातः ।
 अर्केन्दोः क्रान्तिहृतीदग्याम्यस्थित्यै स केवलम् ॥ १७२ ॥

त्रिभोनलमजक्रान्तिगतिर्हृष्टी यथा यथा ।
 शरागुसारतो यासकालभेदस्थाया तथा ॥ १७३ ॥

उक्ता ग्राहकमार्गस्य च्छेदके यादृशी स्थितिः ।
 तत्क्रमाचालिते तस्मिन् यासकालो भवेत् स्फुटः ॥ १७४ ॥

विषुवोदयकाले चेत् पर्वलम्बनसंखातम् ।
 तदा मध्यग्रहसुखीऽन्यथा न्यूनोऽधिको भवेत् ॥ १७५ ॥

एवं तदुदये सर्वमोहकाशस्य तुश्यता ।
 उद्देश्योऽप्नवः कालभैदः स्वाहिकश्चरक्षमात् ॥ १७६ ॥
 गर्भात् पृष्ठा भुवः स्त्रे चितिजस्य विरुद्धं प्रति ।
 अक्षांश्चिते समे स्वातां ततश्चन्द्रे समुद्रते ॥ १७७ ॥
 क्रमात् पृष्ठोऽप्तं सूक्ष्मस्य स्वाहमसूचतः ।
 सविकर्षाहिधोस्तम्भानाधिक्षमं नरोऽप्नवम् ॥ १७८ ॥
 भिन्नकक्षास्त्रितिवशाद्वीन्दोः शङ्खसम्भवा ।
 तमसोऽधिकता ग्रासकालयोर्वृद्धिदा भवेत् ॥ १७९ ॥
 याह्याह्यकयोरेककक्षावासाहिष्यते ।
 न कालग्रासभैदः स्वाक्षानाधिक्षेऽपि शङ्खुं जे ॥ १८० ॥
 विमण्डलगतिर्वक्रा पूर्णिमान्तेऽपमण्डलात् ।
 यावत् स्वात्मितिशब्दगत्यर्कांशमिता यतः ॥ १८१ ॥
 स्वर्णव्याः शशिनस्तम्भात् शरार्कांशोत्थकालतः ।
 प्राक्प्रसाद्वावमायान्ति मध्यग्रासय भूरिताम् ॥ १८२ ॥
 याह्यकान्यदिग्यि स्थष्टो याह्यस्यैव यतः शरः ।
 ततश्चन्द्रयहे ग्रासवाययोर्दिग्भिदा मता ॥ १८३ ॥
 याह्यकस्यैव चन्द्रस्य स्फुटेषुर्यत् स्वदिग्नातः ।
 तद्वासवाणयोः सिद्धं दिक्षाम्य सूर्यपर्वणि ॥ १८४ ॥
 चन्द्रस्यैव यतः सिद्धं वलनं ग्रहणहये ।
 तस्माद्वाह्यास्य चन्द्रस्य स्यर्गं त्रय् स्वात् स्वदिग्न्यतम् ॥ १८५ ॥
 व्यस्तदिष्ठोत्थकाले स्वाद्वाह्यकस्य रवियहे ।
 मोहकाले निजाशास्य स्यर्गं तद्विपरीतगम् ॥ १८६ ॥
 उद्देश्यस्तमये मध्ये व्यवे प्रायैकदिष्ठुतम् ।
 विम्बं स्वाहस्यदेश्येऽस्त्राह्यजं वलनं भवेत् ॥ १८७ ॥

ध्रुवाभिमुखविभास्तेसदुचल्लुभारतः ।
प्राक्चिङ्गं विम्बं खाद्ये यत्तत् पूर्वकपालके ॥ १८८ ॥

भवेदुद्युखं प्रत्यक्षपाले इच्छामुखम् ।
तज्जेदादायनं हृश्यं वलनस्त् पृथग्विधम् ॥ १८९ ॥

दि—चिज्ञावर्गादियनवलनज्ञाज्ञतिं प्रोज्ज्मा मूलं
यष्टिर्यज्ञा बुधरविशिखस्ताहितस्तिज्ञयासः ।
यदा राशित्ययुतस्तगद्युज्यकान्नस्तिमीर्वा-
भतः स्तष्टो भवति नियतं क्रान्तिसंस्कारयोन्यः । इति ॥ १९० ॥

इति यज्ञास्तरः प्राह सूक्ष्मवाचस्त् तानवम् ।
युक्तिशुक्तिं न तद्यस्ताहितायनहृष्टियः ॥ १९१ ॥

ध्रुवसूक्ष्मसमः खेटो भवेद्धप्रहयोगयोः ।
तहक्षत्यभवा लिङ्गा धनर्णाख्या भुजा मताः ॥ १९२ ॥

कदम्बाभिमुखो बाणः कीटो तहर्गयुक्तपदम् ।
ध्रुवोम्बुखस्तुटेषुः स्यात् कर्णत्वाच्यज्ञतो महान् ॥ १९३ ॥

मासषट्कमिता रात्रिमेंरौ या तत्र खेचराः ।
चन्द्राद्या उदयं चास्तं यान्त्युदक्रान्तिभागकैः ॥ १९४ ॥

सूर्यादिपक्षास्ते राशिहयान्तर्वर्तिनो यदि ।
तदोदयास्तमयोर्विचारः कर्त्तुमिथते ॥ १९५ ॥

कालांशा ये निगदिता यहाणामुदयास्तजाः ।
तदूसमं घट्टतामन्त्र सौम्यकान्त्यन्तरं रवेः ॥ १९६ ॥

उदग्देशान्तरर्दिः स्याद्यथा व्यक्षात्तथापमः ।
यस्ये नतः प्रायशोऽस्तात् सौम्यशृङ्गोन्तरिविर्धीः ॥ १९७ ॥

रवीन्दुमार्गयो भूरिविप्रकर्षेऽपि तहशोः ।
सङ्गतिः स्याद्यापाते क्रान्तिसाम्यात् पुरीदितात् ॥ १९८ ॥

यदेकस्तुमेदिन्या योक्तव्यादिनिःस्तम् ।
 स्तम् चन्द्रादिशब्दन्तयहावामप्प्रतभित् ॥ १९९ ॥
 उपकारो मया हृष्टो भगव्याज्ञनतो महान् ।
 यत् सर्व्यात् सर्वं ऋतवो विहृदिः स्थिरज्ञमुषाम् ॥ २०० ॥
 भवत्यपरिमेयास तमोहत्यादयो गुणाः ।
 तथैव रजनीभर्तुराहादाद्या अनेकशः ॥ २०१ ॥
 चक्राकांसोकनाशोके धृष्टताष्टुष्टतेश्चितुः ।
 जनैरुच्यते कार्यात् कारवाकगतिर्यतः ॥ २०२ ॥
 विविधयहमुक्तीनां साक्षात् कारात् शरीरिक्षाम् ।
 शुभाद्भानि कर्माणि ज्ञायन्ते प्राकृतान्यपि ॥ २०३ ॥
 तथा तद्विविमानानां कक्षाणां योजनानि च ।
 तत्तदिक्षेपतो भूमेः स्थिरत्वं चानुभानतः ॥ २०४ ॥
 भवक्षालोकतो लोकस्त्रुलोकोक्तराज्ञतिः ।
 प्रतीयतेऽन्यतमसं ततोऽवतमसीभवेत् ॥ २०५ ॥
 पथिकानां मतिमतां प्रश्नम् याति दिग्भ्यमः ।
 इत्यादयो बहुविधा उपकारा भवत्यतः ॥ २०६ ॥
 तपो वर्षास्तः श्रीतं कालस्येति गुणास्तयः ।
 तत्तद्विविधतो लोके यह् भवत्यृतवः खलु ॥ २०७ ॥
 प्रायशो भारते दर्शे तेषां संपूर्णभुक्तयः ।
 भवन्ति भूमिभेदेभ्य उल्लटाः केऽप्यनुल्लटाः ॥ २०८ ॥
 तपस्य प्राग्दर्शं सौख्यादसन्तो छपरं दर्शम् ।
 श्रीमः स्यादय वर्षाणां ते प्राप्त्यश्वरदौ मते ॥ २०९ ॥
 हेमन्तः शिशिरः श्रीतप्राक्पश्चिमदले इति ।
 सर्व्यक्रान्तिवशास्ते स्युदेशभेदात् पृथग्भिधाः ॥ २१० ॥

तिरसीनाः करा यच पतन्त्र्यर्कस्व भूतले ।
 नाप्नोति तत्तथा तापं तत्र शीतं बलोत्तरम् ॥ २११ ॥

पतन्त्र्युजुतया यत्र तत्र तापातिरेकतः ।
 तत्रत्यानां तपर्तुः स्याद्विसम्मुखवृत्तिजात् ॥ २१२ ॥

तीक्ष्णैः सूर्यांशुभिः सिम्बोर्लघुतोयं समुद्धितम् ।
 पतन्त्र्याकर्षणाङ्गूमी तत्तपान्ते घनागमः ॥ २१३ ॥

निरक्षदेशतोऽशानामचाणां यावदष्टकम् ।
 हिमस्तशिशिरौ न स्तोमीषवर्षातिरेकतः ॥ २१४ ॥

प्रावृद्धन्ते भरतकालसपादौ स्याइसन्तकः ।
 एतयोरन्तरे किञ्चित् शीतं देशे जलाधिके ॥ २१५ ॥

पौषमाघइयं शीतं हितीयेऽचलवाष्टके ।
 दशस्त्र्येषु मासेषु वसन्तादिचतुष्टयम् ॥ २१६ ॥

द्वतीयेऽशाष्टके शीतं स्यामार्गादिचतुष्टयम् ।
 चैत्राद्येषु वसन्ताद्यास्त्वारोऽचैव षट् समाः ॥ २१७ ॥

चतुर्विंशतिरंशनामियं स्यादुष्णमण्डलम् ।
 इतः षोडशकं प्रोत्तं सममण्डलनामकम् ॥ २१८ ॥

चतुर्थेऽशाष्टके अक्षाङ्गार्द्धमूर्जादि शीतलम् ।
 माधवाद्युष्णमचैव वसन्तादिचतुष्टयम् ॥ २१९ ॥

इषाद्यं शीतलं प्रोत्तं पञ्चमेऽशाष्टकेऽष्टकम् ।
 वसन्तादिचतुष्टं स्यात्तत्र छ्येष्टचतुष्टये ॥ २२० ॥

इतः केन्द्रान्तमचाणांशाः पञ्चाश्च्छीतमण्डलम् ।
 निरक्षादष्टके षष्ठे भागानां भाद्रतो दश ॥ २२१ ॥

मासाः शीताः शुचिहन्ते वसन्ताद्यृतवोऽल्पकाः ।
 इत्युक्तं षडुत्स्यानमष्टाभोधिष्ठदलवाष्टि ॥ २२२ ॥

आसुमेह ततोऽयविभृभागस्य केवलं हिमम् ।
 एवं दैवेऽसुरांशे तु तुलाद्याः सुरजादिवत् ॥ २२३ ॥
 अथ राधादयो मासाः संख्यात्स्वायनांशकैः ।
 भालोमेषप्रवेशादेः स्त्रीकार्या ऋतुभृतये ॥ २२४ ॥
 वसन्तकालेऽवनिभृहनीनां वानेन्द्रदैर्वीत इलात्लेऽलम् ।
 वंशद्वमाण्योऽन्यविघट्टनोत्थवङ्गिर्विसर्पन् वनमयवानम् ॥ २२५ ॥
 दन्वद्वातेऽस्त्राद्वह्लोऽतिधूमो व्योमोदरं व्याप्य विशेषदूरम् ।
 उद्गत्य भौमाचरुतो लघुत्वात्तिष्ठत्वाप्य स्वसमं तमन्ते ॥ २२६ ॥
 चण्डाण्डसन्तप्तधरोभवाव्येदत्याय वाण्याचि घनानि धूमैः ।
 पृत्तानि भेदाः प्रभवन्ति चेत्य ज्योतिर्मरुद्धूमकसन्निपातात् ॥ २२७ ॥
 वस्त्रैरिवाभैर्द्युमणिः करात्तेवेतत्कुण्डलासृष्टैः पयीधैः ।
 उद्वृत्य वारीणि घनेषु तेषु संब्रापयेत्ते त्वसिता घनत्वात् ॥ २२८ ॥
 भारातिरेकाहुरवोऽस्त्रुधारा वर्षन्ति ते भूरि भुवाभिष्ठाणाः ।
 क्रोशाद्वितः क्रोशदलावधिस्था भूषृष्टतो नलतिदूरसंस्थाः ॥ २२९ ॥
 दैवेन दिक्षालसखेन धादवाज्ञानियम्येन जनोत्करस्य ।
 स्याद्वृष्टिरच धनिविद्युदाद्यां ज्ञेयं शुतेभ्यो मिहिरादिजेभ्यः ॥ २३० ॥
 सर्वोभिष्ठातिलघवः परमाणवोऽपा-
 मूर्हं ब्रजन्ति गुरवो लवणस्तेन ।
 तेनाभिष्ठसलिलं मधुरं महाव्ये-
 सिहं पुनः कुतुकतो गण्यितं बृवेऽल्पम् ॥ २३१ ॥
 घनः समाहृचितयस्य घातस्तदीयमूलानयनाय सूक्ष्म ।
 यथाहपक्तेष्वरमे निधाय विन्दुं ततो वामगते चतुर्थे ॥ २३२ ॥
 तत्तचतुर्थे क्रमतस्य दस्या सविन्दुगिष्ठाङ्गित एव यस्य ।
 यातुं व्रन्दो युक्त्वा एतमहं सम्बन्धेत्तद्वचनवर्जितायाः ॥ २३३ ॥

पञ्चतः स्थिरामचिविधाहृहानि-
 जातद्वितीयादिकलब्धसिद्धैः ।
 तस्यासुले व्यस्य पृथक्सिताया
 लब्धाहृवर्गं चिशतप्रभमेवम् ॥ २३४ ॥
 वामा हितीयादिसविन्दुकाहृ-
 स्याधोऽन्यशून्यस्य यथा स्थितिः स्वात् ।
 तेनैव तस्या हरये प्रहृते
 नवाधिकं चेत्यततोहृ लब्धम् ॥ २३५ ॥
 नवैव छत्रा तदनेन हारं
 हत्वा पृथक् पञ्चतित्त्वे निधाय ।
 ह्रातिं हितीयादिफलस्य पूर्व-
 लब्धैर्हतां खामि३०गुणां ततोऽधः ॥ २३६ ॥
 घनं हितीयादिफलस्य चैवं
 चिधाहृयोगं विजहातु पञ्चतः ।
 साख्या यदि चरहृयुतेहितीया-
 येकैकाहीनं क्रमशोऽन्न लब्धम् ॥ २३७ ॥
 छत्रा विदध्याचिविधाहृयोगं
 स्थिरं विशुद्धप्रस्तमयाहृपञ्चतः ।
 तेनोऽमितायाः पुनरव्यलब्धा-
 न्वेवं फलाहृ घनमूलसंज्ञाः ॥ २३८ ॥
 पतन्ति पञ्चत्यूर्ध्वगविन्दुतुत्या-
 स्तेषां घनः पूर्ववदहृपञ्चतः ।
 सा चेत्सहस्रात्यतया स्थिता स्वात्
 सकलवेत्तद्वधनमूलमेवम् ॥ २३९ ॥

भास्त्ररपास्या घनेकरवद्वृत्तं इतिवद् ।

समचिघातस्य घनः प्रदिष्टः

स्थाप्यो घनोऽन्तस्य ततोऽन्त्यवर्गः ।

आदिविनिम्नस्त आदिवर्गः

स्थ्यन्त्या इतक्षादिघनस्य सर्वे ॥ २४० ॥

स्थानान्तरत्वेन युता घनः स्था-

यकल्पय तत्खण्डयुगं ततोऽन्त्यम् ।

एवं मुहुर्वर्गवनप्रसिद्धा-

वाद्यक्षतो वा विधिरेष कार्यः ॥ २४१ ॥

खण्डाभ्यां वा इतो राशिस्त्रिम्नः खण्डघनैक्ययुक् ।

वर्गमूलघनः स्त्रियो वर्गराशिघनो भवेत् ॥ २४२ ॥

घनमूलेकरणसर्वं इतिवद् ।

आद्यं घनस्थानमथाघने हे

पुनस्थान्त्याहनतो विशेष्य ।

घनं पृथक्स्यं पदमस्य सत्या

त्रिम्नया तदाद्यं विभजेत् फलान्तु ॥ २४३ ॥

पङ्क्त्या असेतत्त्वतिमन्त्यनिम्नौ

त्रिम्नौ त्वजीक्तप्रथमात् फलस्य ।

घनं तदाद्याद्घनमूलमेवं

पङ्क्तिर्भवेदेवमतः पुनस्य । इति ॥ २४४ ॥

मूलावशेषात्ययामि सिहिं बद्धंशकानां पदशेषभाजाम् ।

पदं घनीक्त्य पदोत्तराङ्गघनादिजडाद्य इहावशेषः ॥ २४५ ॥

स चाक्त्यहारो यदि मूलसंस्था चिंश्चइक्षात् यदावशेषः ।

षष्ठ्याइतोऽन्त्येन इरेण भक्तः फलं कक्षास्त्वदमत्यकं चेत् ॥ २४६ ॥

ब्रोमानलेभ्यः ३० सदिहान्त्यहारा-

च्छुलावशेषं विरहत्य शेषः ।

गुस्तोऽन्त्यहारात् सरुपमूल-

भक्तात् फलं स्वादगुणकाभिधानम् ॥ २४७ ॥

तत्तद्वयगुणोऽन्त्यहरेण भक्तः फलोजितोऽन्त्यस्फुटहार उक्तः ।

मूलावशेषोवियदङ्ग ६८ निष्ठोलिपामयः स्यात् स्फुटहारभक्तः ॥ २४८ ॥

मुरोदितं वर्गपदं मयात् बङ्गपयोगहनमूलमुक्तम् ।

दिग्दर्थिता साधनवासना या गोलश्चगम्यानुदिताखिला यत् २४९ ॥

त्रिरोमचो—ईषदीषदिह मध्यगमादौ

अन्त्यगौरवभयेन मयोक्ता ।

वासना मतिमत्ता सकलोद्धा

गोलबोध इदमेवं फलं हि । इति ॥ २५० ॥

इत्प्राणेन्द्रियरोधशीघ्रिततमकीधस्तरादिष्पः

पञ्चक्लेशसुचो न यत् च्छमपि द्रष्टुं चमा योगिनः ।

तद्यथः सं परमं पदं स्वचरणप्रेमाध्वपान्वर्जनैः

सुप्रापं विदधाति नः स भगवानव्याङ्गवव्यापदः ॥ २५१ ॥

इत्युल्कलोऽवलनृपालकुलप्रसूत-

श्रीचन्द्रशेखरकृतौ गणितेऽन्त्यसिद्धे ।

सिद्धान्तदर्पण उपाहितवालबोधे

सहासनोऽतिनख्य ११ संख्य इतः प्रकाशः ॥ २५२ ॥

इति श्रीचन्द्रशेखरसिद्धतौ सिद्धान्तदर्पणे गोक्षाधिकारे

वासनाशेषरहस्यवर्णनी नामेकविद्वितिमः प्रकाशः ।

इति गोक्षाधिकारः ।

कालाधिकारः ।

द्विंशः प्रकाशः ।

संवत्सरादिवर्षम् ।

कालाक्षानभकालदण्डनिलयं कालाम्बुजम्भुतिं
कालोक्तेलिकलाकरार्चितपदं कालाचलालङ्घतिम् ।
क्रुध्यलालियकालिकुञ्जनक्षतं काकोदरीकाकुभिः
क्षणं लृप्तक्षणं करोम्यभिवदन् कालाधिकारक्रमम् ॥ १ ॥

कालसु हिविधो नित्यो जन्मस्तेति प्रकीर्तिः ।

नित्यः श्रीपरमेश्वोऽच कालकालापराह्णयः ॥ २ ॥

विश्वेषां कलनालालो जन्मः स तु तथेष्वरः ।

तत्खृतिः सर्वकार्येषु कर्त्तव्या मङ्गलार्थिभिः ॥ ३ ॥

कौबे—अनादिरेष भगवान् कालोऽनन्तोऽष्वरः परः ।

सर्वगत्वात् स्वतन्त्रत्वात् सर्वामत्वाभहेष्वरः ॥ ४ ॥

परं ब्रह्म च भूतानि वासुदेवोऽपि शङ्खरः ।

कालेनैव च सूज्यन्ते स एव ग्रसते पुनः । इति ॥ ५ ॥

कृतिः—सर्वेषु कालेषु समस्तदेशेष्वशेषकार्येषु तथेष्वरेष्वरः ।

सर्वैः सरूपैर्भगवाननादि र्ममासु माङ्गल्यविष्वदये हरिः॥६॥

यस्य सूत्या च नामोऽथा तपोयज्ञक्रियादिषु ।

न्यूनं सम्पूर्णतां याति सद्यो वन्दे तमच्छ्रुतम् । इति ॥ ७ ॥

निर्गुणत्वात्परेशस्य तत्खृतिर्धटते कथम् ।

इति चेदुच्चते तस्य वाशिष्ठोऽथा शरीरिता ॥ ८ ॥

तदाहि वाशिष्ठरामायणे ।

नित्यो जन्यस्त कालौ ही तयोराद्यः परेष्वरः ।
 सोऽवाच्छनसगम्योऽपि देही भक्तागुकम्यया ॥ ६ ॥
 खलपाशधरः श्रीमान् कुरुक्षुली कवचान्वितः ।
 ऋतुषट्कमयोदारवक्षषट्कसमन्वितः ॥ १० ॥
 मासहादशकोहामभुजहादशकोऽर्णवः ।
 स्वाकारसमया बहुगाहृतः किञ्चरसेनया । इति ॥ ११ ॥
 यद्यप्येतत्कालरूपं तथाप्यस्त रमापतेः ।
 इतनानातनोर्भव्यै कार्या स्वेषाक्षतिभूतिः ॥ १२ ॥
 निक्षाज्जन्यस्त कालस्य समुत्पत्तिरभूदिति ।
 चुतिप्रामाण्यमासाद्य प्राह स्वायश्चुवो मनुः ॥ १३ ॥

तदाहि ।

कालः कालविभक्तिस्त नक्षत्राणि ग्रहास्तथा ।
 स्फुर्णिं सप्तर्ज्ञं चैवेमां स्त्रष्टुमिष्ठचिमाः प्रजाः । इति ॥ १४ ॥
 कालाक्षा दिनक्षत्रं प्रोक्तो होरास्त्रव्ये यतस्तः ।
 सिद्धात्मगदिता स्फुर्णिं विरोधमिहार्ति ॥ १५ ॥
 चुव्यादिप्रलयान्तेषु जन्यकालेषु वक्षरः ।
 प्रधालभूतोऽवयवी स्त्राङ्गैर्युतोऽयनादिभिः ॥ १६ ॥
 सम्यन्वसन्ति यत्तर्तुमासपद्मदिनादयः ।
 प्राञ्जः कालविशेषोऽसौ संवल्लर इतीरितः ॥ १७ ॥
 अयते येन पूषर्त्तुचयेणोदग्निशं तथा ।
 दक्षिणाशां तदेवोक्तमयनं सौरमानजम् ॥ १८ ॥
 इयर्त्त्यशोकपुष्पादिलिङ्गं साधारणेतरम् ।
 यः स कालविशेषोऽच वसन्ताद्यृतुरुचने ॥ १९ ॥

छत्तिकाशश्वाच्चं यल्लुत्तिकारोहिणीहयम् ।
 तत्पर्वान्तान्वयान्मासो निरुक्तः कार्त्तिको यदि ॥ ३२ ॥
 तदूर्ज्जमार्गपर्वान्तभरणीरोहिणीयुतौ ।
 अब्देत्विषोर्ज्ञतापत्तिर्भवेत् कार्त्तिकमार्गयोः ॥ ३३ ॥
 तथापि पूर्वचलितव्यवहारवशादिमे ।
 छत्तिकामृगशेषादिनामभिः प्रायिका मताः ॥ ३४ ॥
 एकः पश्चाद्घमो भानां नाच्चचं दिनमुच्यते ।
 घटिकादिकमायुष्म तस्मानेनैव सिध्यति ॥ ३५ ॥

नाच्चचमानसंसिङ्-

मायुः कल्पार्कवासरैः १५५५२०००००००० ।
 गुणितं तद्घमा १५८२२३७८८०००वासं
 सौराब्दादि स्फुटं भवेत् ॥ ३६ ॥
 यद्यपि स्याद्ग्रहाणां स्वस्वोदययुगान्तरम् ।
 तत्त्वावनघस्त्रास्थमुक्तपूर्वं तथापि हि ॥ ३७ ॥
 मध्यार्कगतिशुक्चक्रकलिकासंस्थकासुभिः २१६५८८ ।
 सम्मितं सावनं मध्यग्रहानयनकर्मणि ॥ ३८ ॥
 स्फुटसूर्योदयइन्द्रविवरं सावनं दिनम् ।
 प्रसिद्धं तेन यज्ञादिसूतकाद्यव्यपादयः ॥ ३९ ॥
 श्रेया जैवेन मानेन वक्तराः प्रभवादयः ।
 लुप्तवर्षाधिवर्षाद्वस्त्रराद्याः संहितोक्तिभिः ॥ ४० ॥
 एकांशप्रामातिर्भानोः सौरं दिनमितीर्थ्यते ।
 चिंशता तद्दिनैर्मासो वर्गं हादशभिष्ठ तैः ॥ ४१ ॥
 सौरमानेन गृह्णन्ते संक्रमर्त्ययनादयः ।
 देवासुरशुरजनीयुगमन्वत्तरव्ययाः ॥ ४२ ॥

विवाहव्रतचूडादिवेस्मारभादयः क्रिया; ।
 मासावृद्धनियमाः पर्वाश्चपि देशविशेषतः ॥ ४३ ॥
 शीर- तुलादिष्ठुशीष्ठुत्यंशैः षड्शीतिमुखं दिनम् ।
 तज्जस्तुष्ट्यमेव स्वाहिस्त्रभावेषु राग्निषु । इति ॥ ४४ ॥
 धनुषः सप्तविंश्तोऽशक्तयोविंश्तोऽष्टुजस्य च ।
 इन्द्रस्यैकोनविंशत्यस्त्रियाः पञ्चदशः सृतः ॥ ४५ ॥
 तत्त्वामेषु सूर्यस्य षड्शीतिमुखान्वयात् ।
 षड्शीत्वास्त्रया प्रोक्ता इत्याक्लक्षेत्रसंक्रमाः ॥ ४६ ॥
 अोजपादादिचरयोः संक्रमौ विषुवाभिष्ठौ ।
 युग्मादिचरयोर्याम्यसौम्यायनतयोदितौ ॥ ४७ ॥
 चरहग्नाक्लयोर्मध्ये स्त्रिरराश्चतुष्ट्यम् ।
 भानोर्विष्णुपदीसंक्षास्त्रवेशाः प्रकीर्तिस्ताः ॥ ४८ ॥
 पूर्वोक्तक्रमसंसिक्षा रविसंक्रान्तिसम्भवाः ।
 पुरुषनाथस्त्रवस्त्रिंशत् स्त्रमध्यस्त्रार्कसंक्रमाः ॥ ४९ ॥
 आश्रा दशसु संक्रान्तिष्ययने दक्षिणे तु ताः ।
 अन्तस्यसंक्रमाः सौम्यायने त्वादिस्त्रसंक्रमाः ॥ ५० ॥
 अतिपुरुषतमाः प्रोक्ताः संक्रमासबनाडिकाः ।
 चलनासक्ता यच्च दिवास्त्रानादिकं तदा ॥ ५१ ॥
 तत्रिशार्द्दादधस्त्रोर्बै सञ्चारे प्राक्परं ततः ।
 आसन्नद्युदलं पुरुषं निश्चीये चेत्तदा तिथेः ॥ ५२ ॥
 संक्रान्तिकालनिष्ठाया यहिने भइती स्थितिः ।
 तत्र कार्याः क्रिया एष विचारो इयनाहृते ॥ ५३ ॥
 रात्रौ याम्यायने पूर्वदिनस्त्रास्त्रदलं मतम् ।
 सौम्यायने परदिनस्त्रादिमं पुरुषदं दलम् ॥ ५४ ॥

अहः संक्रमणे पुरुषमहः छातर्जं प्रकीर्तितम् ।

स्मार्ते स्तुथापि संक्रान्ते रासस्तिर्बहु मन्यते ॥ ५५ ॥

उक्ती विधेय कालो निषेधे त्वामिषादिनः ।

पूर्वास्त्रिंशत् परास्त्रिंशद्वाद्याः पर्वाद्यनाडिकाः ॥ ५६ ॥

मासान्ताख्यनिरंशाख्यौ मासस्थान्त्यादिमौ लक्षौ ।

याचोद्वाहादिकार्येषु त्यज्यौ कल्याणमिच्छन्ति: ॥ ५७ ॥

विघ्नात्तर्वर्त्तिनः पंसः संक्रान्तिसमयो द्रुभिः ।

चट्टे: सहस्रभागत्वाद्वगन्तं न शक्यते ॥ ५८ ॥

भृक्तनाभौ विषुवद्वितयं समसूचगम ।

अयनहितयं चैव चतुर्स्थः परमाणु ताः । इति ॥ ५८ ॥

सौम्यायनामासयुगेः शिशिराद्यतवस्थयः ।

तथैव याम्यायनतः प्राहुडाद्यास्त्रयो मताः ॥ ६० ॥

अथ पञ्चविधाव्दानां रविमध्यमसावनैः ।

दिनैर्मानानि कथ्यन्ते मध्यभक्तयुसारतः ॥ ६१ ॥

इग्निनाद्यधिकाव्युर्धरामा॒ ५४।३३ चान्द्राव्यवसराः ।

सैकनाद्युद्बाणामिसंख्या ३५६। १ नात्रवर्षजाः ॥ ६३ ॥

सावनाद्यस्य ते षष्ठिसमन्वितभृतचयम् ३६० ।

सप्तश्च दण्डरूपाङ्गवद्योऽपि । ५ जैववर्षजा: ॥ ६३ ॥

सौराष्ट्रवासिः पञ्च-

षष्ठ्यत्तरशतत्रयम् ३६५ ।

तिथिभिः१५ ल्लाम्निभिः१३ वैतैः३१

सिद्धै२४ दर्खादिभिर्यतम् ॥ ६४ ॥

कृष्णभगवां केचिदार्थं मासं प्रचक्षते ।

अष्टदण्डोननागचित्प्राप्तवासरा: ३२७ ५२ ॥ ६५ ॥

नव्याभ्यभ्यमरप्रभाकरसुतापाद्यः प्रफुल्मीत्पल-
प्रालेयांशुकलङ्कज्जलमहानीलाश्मनीलोच्चलः ।
शम्याचम्यकनोपकुमुमतमीचामीकराभाब्दरः
कृष्णः संस्कृतिशर्कराध्वजनितां मुख्यातु दृष्ट्यां मम ॥ ७७ ॥

इत्युल्कलोच्चलदृपालकुलप्रसूत-
श्रीचन्द्रशेष्वरकृतौ गच्छितेऽच्छिसिद्धे ।
सिद्धान्तदर्पण उपाहितवालबोधि
हाविंशकः प्रथितकाल इतः प्रकाशः ॥ ७८ ॥

इति श्रीचन्द्रशेष्वरसिद्धकृतौ सिद्धान्तदर्पणे कालाधिकारे
यंवक्तव्यादिवर्णनी नाम हाविंशतितमः प्रकाशः ।

अयोविंशः प्रकाशः ।

पुरुषोत्तमस्तववर्णनम् ।

या वान्वाग्ब्रह्मशब्देण्डितगुरुवितते: श्रीपतेर्वर्णनाव्या
सा स्याद्विख्याशुभम्भी सततमपि श्रुता वद्यवह्यपाद्यैः ।
या तद्रिक्ता सुपृक्तापि च सुभगपदैस्थल्यते सङ्क्षिरेषा
तस्माल्कृष्णाचलेशामलगुणजलधीर्वर्णनीयोऽच्छिन्दुः ॥ १ ॥
यत्र क्षेत्रं पवित्रं विलसति सितरुद्भित्रनेत्रस्य गात्रं
मोक्षा यत्रातिमात्रास्तदवयवस्थता दीपवत्यो विचित्राः ।
स्तस्यानस्याः पदंस्यापितनिजजनता देवताः सन्ति नित्या
मत्त्वाः स्मार्त्ताः स्मारत्ताः हरिचरणरताद्वोलकः स्ताल्कलिङ्गः ॥ २ ॥

स्तव्या भव्या अभव्या अपि वचनचयैर्नव्यनव्यैश दिव्ये-
 वास्तव्या यत् पृथिव्यामवनतवदनैर्व्योक्ति निर्वर्णमानाः ।
 बाहुव्यूहायविभाजितवनजगदाकम्बुचक्रा इवोच्चै-
 रोद्धः प्रौढप्रभावो जयति परिहृष्टः सर्वदेशस्य सोऽयम् ॥ ३ ॥
 नानोद्यानोद्यतानोकहवहस्तदलच्छायश्चान्तपार्ति-
 नित्यप्रत्ययसौधावलिदलितकसानाथस्तु शैलकान्तिः ।
 अश्रान्तभ्रान्तवातप्रमथितप्रथिकश्रान्तिरक्षेमश्रान्तिः
 कुर्यात्पर्यन्तगर्जलधिरधिरुचिः कम्बुभाः कापि पूर्णः ॥ ४ ॥
 यचामर्त्याः परचाक्षतसुक्षतजनचासिनोऽप्येत्तमर्त्यान्
 विचक्षा वेचहस्ता ननु विनुतिक्षतः प्रेक्ष्य सख्येच्छवः स्युः ।
 देवा देवाधिदेवाननलिनहृष्टः सन्ति नानाभ्रभाजः
 कुर्यात् पर्याप्तिवीर्या शमनिश्चमसिता हार्थधूर्या पुरीनः ॥ ५ ॥
 अन्तवेदो चिवेदोनिगदितमहिमाधित्यका नित्यकान्ता-
 सुङ्गाः शृङ्गाणि यस्यामरगिकरणहाः पावनो यहनीश्रीः ।
 प्राकारो यत्पातः प्रमथपतिनुतीपत्यकापूर्यदीया
 स श्रीशाश्रोदभारी वितरतु जगतां भेदकं भेदकाद्विः ॥ ६ ॥
 तुङ्गप्रासादशृङ्गप्रतिलवपवनान्दोलिता वैजयन्ती
 वाच्छाकाल्यहृतीयेश्वरशिरसि चरत्यक्षवश्री जयन्ती ।
 याम्यस्वाम्यातिताम्बज्जनहृजिनचमूर्जितां तर्जयन्ती
 पायान्तायाभवाच्छश्चमसिष शमिनां वीजनैर्मार्जयन्ती ॥ ७ ॥
 श्रीरुद्धानां दण्डपाणेरपि चरणशुषां दण्डः केतुदण्ड-
 श्चण्डालस्त्रीरुद्गत्या अपि किमु विदलच्छण्डमार्त्तण्डविम्बः ।
 चच्छच्छत्पताकाश्यविधुतिमिषाहुराहुतसोकः
 प्रासादस्येव दूरादपनयतु भयं पण्डतः किञ्चराणाम् ॥ ८ ॥

यक्रं तत्रक्रशक्रक्रकचकटुततु क्रान्त्यविक्रान्ति दक्षिण
 क्षान्तिप्रान्तातिशान्ताजितमहितमहः संहरेदंहसां नः ।
 सहं सहातपातादवितुमविकलं हन्त पातित्वभाजी
 भाजव्यासादराजोपरिपतितदृशः श्रीशत्युर्यांशरूपम् ॥ ८ ॥
 पर्यन्तोलीर्णगानाभरणचत्वतगुच्छाततुः ग्रातदायी
 सोऽन्तःसन्तापशास्त्रै विलासतु कालशः समुधाधारधामा ।
 यः पश्चाकान्तसग्नाभिधविदुधशिरोर्गर्भकाकारचक्रा-
 क्रान्तशूडेव निःश्रेयसपथपथिकानर्थहङ्गद्रकुम्हः ॥ १० ॥
 सहग्नाकर्पराव्यामलकततिरतियोतिता योतयन्ती
 प्रासादस्थूलमूर्त्तेर्भवतु भगवतः सर्वतो वक्त्रभावम् ।
 याष्टाशीत्यङ्गज्ञात्परिगुणचतुःषष्ठिसुच्छब्दनिष्ठै-
 दृद्धा भृष्टं शिरोवेष्टनमपि तनुते साममानिष्ठनष्ठै ॥ ११ ।
 स्यात्स्वष्टासु काष्टासनुघटितपतञ्ज्ञेष्टकण्ठीरवेन्द्रैः
 पश्यहिश्चावनागप्रभवपरिभवोऽनुग्रहनाकुण्ठवीर्यैः ।
 दृष्टिप्रेष्टप्रकृष्टप्रतिकृतिरतुलः सुषु नोऽधिष्ठिताङ्गो
 वैकुण्ठागारकण्ठो विघटयतु हठालष्टदाहृष्टस्त्रिम् ॥ १२ ॥
 जम्बूदीपास्थभूपाख्यिलभुवनजयस्तम्बसभारभारी
 गर्भस्थानन्तविष्वभरग्रणतया वास्थयातीतमानः ।
 साङ्गोपाङ्गोऽतितुङ्गोऽगुगुणपृथुलतः प्रेत्कानन्दकन्दः
 प्रासादेशोऽनिश्च नः स्त्रशतु विशदृशः स्वाश्यं श्रीशमूर्त्तिः ॥ १३ ॥
 ग्राकारहङ्गमध्यप्रततसमहृशत् कुट्ठिमाद्वापक्षाष-
 प्रासादावेष्टितोऽधस्तृतमस्त्रसलसमुहपावाण्यदः ।
 नानाकारावतारैर्हरिणनरवरैः कुञ्जरै रक्षितोऽच्छः-
 पुञ्जं कुञ्जाधिराजालय उपचयिनं व्यञ्जयेच्छक्षंणां नः ॥ १४ ॥

प्रथीवं सोर्हभागं शिखरबृक्षतरं मच्चरीं मच्छुलाभां
 भित्ति धस्ताघभीति चित्तुतनुष्टहान् वक्षशालां विश्वालाम् ।
 पीठं शिष्टाभिक्षुष्टं यहमतिवितं श्रीजगमोहनाखं
 भोगार्थं मण्डपचाहुतमवनिधवस्ताश्रये प्रश्वयेष ॥ १५ ॥
 प्रेष्टन् शहस्र नाभौ सततगतिवशाहाहुदण्डः प्रचण्डः;
 शाखाभिष्टण्डरोचिस्तातुजनिजजनान् वारयन् किं विदूरात् ।
 कल्पान्तेऽप्यन्तहीनः सकलकलुषहुत् सिन्धुराजोऽधिरोधो-
 न्यपोधः क्रोधकामाद्यरिपरिभवहुतवर्गस्य भूयात् ॥ १६ ॥
 भद्राभूमाधवश्रीमुषलभदरिभिः शोभितः श्रीवपुषा-
 नस्मातुष्णांशुजोभागमशमनघनः पातु देवाधिदेवः ।
 जन्मुर्मन्तून्निहन्तुं प्रभवति शतशोऽङ्गाय यक्षाम यहन्
 पश्यन् भश्यत्यवश्यं विषयजलनिधी नैव यं दैवस्त्वयः ॥ १७ ॥
 सार्वं येनेन्दुपद्माद्यखिलमुपमितिद्व्यमासीकृतार्थं
 विहस्त्रिवर्खमानं यदनुभितिष्ठतः षष्ठिमं विष्णमाहुः ।
 शब्दब्रह्म प्रमाणं यदवयवजनेर्योऽसङ्गारदाद्यैः
 साक्षात्क्षोऽपि साक्षी भवति नवनवः श्रीधवः सोऽवतामः ॥ १८ ॥
 द्रव्यैर्जातूपमानं न भवति षष्ठिनां प्राक्षतैर्जातदोषं
 सर्वान्तर्यामिभावाद्युतिमति षष्ठिभिर्यस्य लोकोप्तरस्य ।
 व्यक्ताव्यत्तेषु सत्त्वेष्वपरिमितनिजव्याप्तिसुह्यत्कामः
 स्त्रान्नाद्यो दिव्यसिंहोऽभवदिष्ट च महादारदेहः सनोऽव्यात ॥ १९ ॥
 पारावारप्रतीरप्रथितवटमहापादपसर्वनाशा-
 ग्रोद्यत्प्रासादपीठार्पितविपुलवपुः पाण्डुपद्मोपमाद्यः ।
 पूर्णप्रेमप्रदानप्रवण उपनिषत् प्रार्थमानानुनन्दः
 पापौचान्नां पुनीयात्पतिपतिमयं पूतनाप्रासपादी ॥ २० ॥

अथ श्रीजगद्गावस्तु दाभा समुद्रसाम्यम् ।

लक्ष्मीभूत्वागसद्वाच्यतस्त्रिनिरशनित्वासितद्वाभृदीश-
स्थानं खर्गापगायाः प्रभुरखिलदृणां पापसत्तापहन्ता ।
श्यामश्रीर्मानिकूर्माद्यमितततुधरः शङ्खचक्राजवाहः
कल्पान्तयस्तलोकाः कलयतु कमलं तीर्थराट् क्वान्तिशान्त्यै ॥२१॥
यत्रास्ते सानुविम्बोदितसितकिरणप्रोक्ष्यते नेत्रयुग्मं
नासादाङ्गदराङ्गु स्फुरति च विविधदीपयशोभानुकारि ।
वारीव श्यामलश्रीर्मकरसुरचिरे कुण्डले वाढवान्नि-
ज्वालेवोदयत्किरोटं तरणिवदधरः सोऽनु शान्तैरु क्षपाण्विः ॥२२॥

अथेकेन ब्रह्माङ्गसाम्यम् ।

विभवस्त्रक्षपेशौ नयनयुगमिषादभशोभामदम्भां
शुभ्रश्रीर्वक्षादभादधरपुटरुचिव्याजतः साम्यवेलाम् ।
तिर्थगिस्तीर्णवृत्तातुलभुजवलयछद्वनस्त्रकवालं
शैलं मध्यस्त्रकलाल्काच्छनसुपचिनुताहित्वमत्तरा शुभं नः ॥ २३ ॥

एकेन ब्रिवसाम्यम् ।

भूतेशो भूतिभूमिर्भवजभयभरोऽनेदभेदिप्रभावो
भूयाङ्गोगीद्वभोगाभरणवपुरभीभावदो भूतभूतेः ।
भूभृमोद्भमौलिर्भृतवरकमलो गौरभा मेशभङ्ग-
प्रभाजङ्गालभित्तिर्वृषभरणचणः सत्यदभ्राभिसम्भिः ॥ २४ ॥

एकेन गौरीसाम्यम् ।

सर्वाराध्या सितद्वाधरपरमयशोभूतिविद्यातिहेतु-
र्माता लोकस्य दृप्यश्वधमुदितादित्यगीतप्रशस्तिः ।
पाताच्छादिदैत्याभिभवनखररुक् चन्द्रकान्तोत्तमाङ्ग-
श्रीरस्मान् सर्वदोमेश्वर उदितरतिः केलिकान्ताङ्गसंस्थृत् ॥ २५ ॥

वादेवीसाम्बम् ।

श्रीमहोराम्बराङ्गवरहचिरपयोराशिशित्यङ्गलस्मी-
र्लक्ष्मीशेनाङ्गताङ्गस्तुतमसुमनःसङ्क्तिर्वाङ्गताह्निः ।
ब्रह्मानन्दैकभूमिर्भूमश्मनपटुः स्वात्रितानामविद्या-
भिद्यादस्यूलदेहाहितसकासवगदीरमेयस्थितिर्नः ॥ २६ ॥

गवेशसाम्बम् ।

हस्तोद्यत्युक्तरथोः श्रुतिशिखरधुतोमत्तचित्तालिलेखो-
इलहस्ता द्वाममध्यस्त्रिपुरहरतनूदत्पद्मस्त रस्तात् ।
सद्योऽविद्यान्वकारात्परशुधरपुरस्कार्यदुर्वार्यवीर्यो
देवः श्रीपार्बतीवाम्बिधिविततयशः स्वर्गवर्गाच्यपूज्यः ॥ २७ ॥

तृष्णसाम्बम् ।

छायाकान्तः क्वांताम्तार्चित्तचरणयुगः पाणिराजतसरोजः
स्वायोदैनतेयो रजनिचरसुखोऽछायविच्छेददत्तः ।
स्वच्छानन्ताङ्गलीलः चयिततमतमाः सर्वतेजोऽभिभावी
कालिन्द्यानन्दकन्दः प्रसुदितकमलः पातु पङ्काहरिन्दः ॥ २८ ॥

विशेषर्थेन्द्रवशहस्राम्बम् ।

पद्मानन्दैकसद्मास्तनिधिरवनीनन्दनश्वन्दवंशो-
संसः स्वर्गेश्वर्गेण्डितचरणयुगः सल्लवित्वाच्यस्त ।
पश्चीभूतोरुपशी अननयनचयागोचरो नीचकेतु-
ज्योतिषानश्चुतोऽप्नानवतु भवभयादाशुविश्वयहात्मा ॥ २९ ॥
वन्दे वन्दाश्वन्दारकनिकरशिखारद्वन्द्वचराजी-
रज्यत्यादारविन्दस्तुतमखरविधुव्यस्तचेतस्तमस्तम् ।
कोटिक्रीडाञ्छभाञ्छप्रकटगुणघटैः सेवितं स्वावतारैः
श्रीमहोविन्दमिन्दीवरहचिरतनूमिन्दिरानन्दकन्दम् ॥ ३० ॥

च दशावतारङ्गुतिः ।

मीमोऽलीनो नदीनोदर उषितऋषिव्रातगीचातरीखं
चातुं सत्यव्रतं वातरदिह सुमहाहार्यसन्दीहदेहः ।
वेदोदाराय योऽहा व्यधितवधमदशौरह चारिश्चो-
स्त्राणं तापचयामस्त्रिपुरहर पुरस्त्वारपाचं तनोतु ॥ ३१ ॥
कूर्मोऽशर्मोपनिर्मोचयतु रथभरभ्रान्तमन्त्रिराम-
झूरियावायसहृष्टमघटितमहापृष्ठकण्ठुतिसौख्यः ।
परमस्त्रोचच्छलेनोच्छलितचलहृदां मीलनं स्वात्रितेभ्यो-
ऽनर्थेभ्यः प्रोत्यितास्येन च पवनसमुत्थानमर्थापयनः ॥ ३२ ॥
कोलः कोलं कुगोलं दधदधिजलधीवाध उहृतप्रदग्ध-
प्रान्तोऽश्रान्ते दुरन्ते प्रथमदिति सुते हृष्टदुर्बर्षयुद्धैः ।
देयादायासहीनो हृष्णहरिहयाद्यादितेयार्हयोयः
अयोदान्नायगीयकतुनिचयमयामेयकायः श्रियं नः ॥ ३३ ॥
अहःसहं नृसिंहो भवतु भवहरोऽङ्गाय संहर्तुमहो
गर्हत्रिर्द्वाद्वन्द्वैः प्रलयजलधरभ्रानधारासमृद्धिम् ।
अद्वान्तस्त्रीयभक्ताच्चतिरमरपराध्यक्षवद्वःकवाट-
खोभप्रक्षर्यमाणश्चतजभृतनखो लक्ष्मलक्ष्मीकवक्षाः ॥ ३४ ॥
खर्वीकुर्वीत दर्वीकरभुवनकगीर्वाणवर्गालयोर्वी-
गर्वानर्वाक्षुपर्वार्थवनिधवमहासम्पदं लुम्पमानः ।
व्यापद्गापक्षयं पक्षितयरयभरादर्थनाव्याजखर्वः
सर्वं शर्वादिसेव्यः स्त्रवदमरभुनीनोरपनीरजो यः ॥ ३५ ॥
षष्ठः ल्लामेष्टगोष्ठीकुठगणलुठनाकुण्ठतेजःकुठारः
श्रीवैकुण्ठावतारः कठिनरणधुराद्वष्टष्टीशष्टः ।

तितन् कण्ठोरवाभोऽर्जुनसुभटघटाघोरमातङ्गयूथे
 श्रेष्ठः कष्टानि निषेवयतु भृगुभुवां नीलकण्ठाङ्गुनिष्ठः ॥ ३६ ॥
 रामः खामाङ्गधामा शमयतु स ममाशर्म्म घन्मांशुवंशो-
 क्तंसः संसारहिंसावहमहिममहाश्वोधिरश्वोजनेत्रः ।
 शौख्यसंख्योगकाण्डासनवलदलने दण्डकारण्थचारी
 हारी वारीशतारी सुरपरविसरप्राणहारीषुधारी ॥ ३७ ॥
 ऊर्जेन्द्रज्योतिरूर्जस्त्वलविमलहराहार्थरुग्जैत्रगात्रः
 सद्यः प्रोद्यहिनेशभमदमदभराघूर्णितास्तीर्णनेत्रः ।
 प्रताग्राश्वोदवृन्दप्रतिभटपटभृद्धुरिभास्त्वहिभूषो
 भूयाद्गोलभारी भवभयभरभिज्ञानुभूमेदनो नः ॥ ३८ ॥
 अस्यालध्यानवहादरविष्टतद्विर्ध्वस्तशुद्धाध्वराध्व-
 श्वः क्रोधादिरोधाहिधिविहित वधासाधुतासिद्धवोधः ।
 दध्याद्दुष्काभिधानो मगधधरणिभृष्णवजमाधिदेवो
 बाधाव्युपद्धारधूर्यां धियमधनधनं धर्मधारां धरनः ॥ ३९ ॥
 निर्झलीधूमधाराधरनिकरनभोमध्यविद्योतमान-
 श्वोतप्राग्भारभास्त्रद्वमकरकरयुग्मण्डलायप्रचण्डः ।
 स्वाधाराधीरघोरोद्गुरतुरग्नुरश्वोदितश्वोणिरेण-
 च्छमच्छायेश ईशो दिशतु दशमको ल्लेच्छविच्छेदक्षच्छम् ॥ ४० ॥
 मत्स्याद्याकल्पिरूपं दशविधत्तुभास्त्रिष्ठ२४ संस्यालम्मूर्त्ति-
 र्द्वाचिंशक्षात्त्रधर्ता जगदुपक्षतये क्लृप्तनानावतारः ।
 भागांशाद्यैर्विभेदैः परिचरितपदद्वन्द्व इन्द्राश्मकान्तिः
 क्षणस्तुश्चानृताव्येः स्त्रजस्तु वृजनिजाहुकृतान्विकृतिं मे ॥ ४१ ॥
 या लीला गोकुलान्तर्मधुपुरि रचिता याः क्षता हारवत्वां
 क्षित्यां नित्यावतारैः प्रतियुगमुचिताः स्त्रुचिताः प्राप्तुनीन्द्रैः ।

तास्ता विद्यारथम् यो वसति शितिगिरौ वेदवेदोऽवतारी
 निले धान्ति स्वनान्ति स्फुरतु मुररिपुः सोऽयमन्तः सदा नः॥४२॥
 योऽसौ सर्वं त्र पूर्णोऽप्यसितगिरिदरीकेशरी योऽप्यरूपः
 पद्मप्रद्युम्नरूपोऽप्यणुरतनुसंभृताशेषलोकाः ।
 निखैगुणोऽप्यगणामलगुणनिलयो वाङ्मनोऽतीतधामा
 माट्टकचम्भाच्चिलच्छः स्फुरतु मनसि नश्चित्तसिभुर्मुकुन्दः ॥ ४३ ॥
 माधुर्यैश्चर्थपूर्णः शितिधरपरमव्योमगीलोकनाथः
 श्रीभूलीलादिसेव्यां दरकमलगदाचक्रभृहेणपाणिः ।
 भुतोमुतोश भक्तेवितरसनिपुणश्चिहनानन्दमूर्त्तिः
 सर्वव्यापी परामा स भवतु भगवान् ब्रह्मभूतिर्गतिर्नः ॥ ४४ ॥
 राजन् प्रासादराजे हृजिनवनरुजाकुञ्जरः कुञ्जपुञ्जे
 मञ्जौ सञ्ज्ञातश्चातन्रजयुवतिजनान् रञ्जितान् व्यञ्जयन् यः ।
 गर्जत्पर्जन्यराजिप्रतिभट्टलवणाम्बोधिकूलस्थनील-
 च्छाभृह्मसार्वभौमः स भवतु भविनां भूतये देवराजः ॥ ४५ ॥
 कंसाकर्षक्रियाक्षलनकवसनकः कुञ्जकेलीकलापी
 केशोद्यतकेकिपिच्छः क्षतकलिकलुषक्लेशकृत्तिः कृतशः ।
 कल्याक्रान्तविलोकीकवलनकलितक्रूरकालाम्निरुद्रः
 क्षणः कल्याणकारी भवतु कविकुलीकीर्तितानेककीर्तिः ॥ ४६ ॥
 संख्येऽसंख्येयदुःक्षेपणकुणपभुजां वक्षसि च्छिमवाणः
 पक्षे संख्येऽतिदक्षेऽसुरवरतनुजे स्वातसौख्योऽम्बुजाच्चः ।
 अक्षेऽधिक्षेपलक्ष्ये कुरुकुलवृपतेर्धम्भराजे क्षपालू
 रक्षेदक्षेमविक्षेपक उदधितटे क्षेत्रराट् च्छापतिर्नः ॥ ४७ ॥
 कारागारानुकारानुमितभवदवच्छेदनोद्यक्तुठारः
 कालव्यालास्यमीलज्जगदवनगदः श्रीलनीलाद्रिसिंहः ।

माराकारावकारानवरतरतनुर्भुदण्डसुख्णी
 सर्वांगीर्वादगर्वाचलपविरवतु प्राह्लनः पूरुषो नः ॥ ४८ ॥
 धीराधीरादिसङ्गचयचरमणीवर्गसङ्गीतरागः
 चाराश्वोराश्वितीरावनिधरश्वित्तरप्रस्तरागारसारः ।
 स्वाराद्वीराजिताह्निर्बृहदतुलभुजः कुञ्जरापत्तिभित्ता
 भाराहारावतारो वितरतु नितरां श्रीधरः श्रीभरं नः ॥ ४९ ॥
 छादिन्याद्वादसीमार्वुदमदनद्विः सन्विनीसन्विताक्षा
 संविक्षंवातधामा निगमगणश्विरस्त्वस्त्वप्रभावः ।
 श्रेष्ठाश्रेष्ठाद्वाद्वा सुरतदत्तस्त्रभात्तत्त्वितप्रेमरूपः
 श्रीकृष्णः प्रेमभक्तिं वितरतु हृदि नः सञ्चिदानन्दरूपः ॥ ५० ॥
 राधासाधारणश्रीकमनसुमनसं केकिपिच्छावतंसं
 चक्रावत्स्वादिरागाच्छिदुरसरनदीसंग्रहागाधसिन्धुम् ।
 वंशीसंशीलितास्तं कनकमणिमयाकल्पमाकल्पयन्तं
 दिष्टुद्विद्योतिवस्त्रं नवजलददृचं श्रीजगदाथमीडे ॥ ५१ ॥
 यस्य श्रीविष्णुद्विद्युतिरिति परमब्रह्म वेदान्तवेद्यं
 कोटीब्रह्माण्डभारी परमशिवभवः श्रीमहाविष्णुरंशः ।
 यस्य भूकैपमाचात्मृजति हरिहरब्रह्मशक्रादिदेवान्
 मायापायादपायादयसुदितदयः पुण्डरीकेश्वरीस्त्रान् ॥ ५२ ॥
 क्षणाक्षणाम्बुधिष्णाम्बुजचरणरण श्रीणगीर्वाणशचो
 क्षणाक्षणादिष्णाहरणरणश्रीतिरस्तारकारिन् ।
 उष्णानुष्णांशुविष्णापननयनयुगाकार तारस्त्रभारि-
 नम्मान् भीमादिकोम्भापह विहितमहापातकान् पाहि पातात् ॥ ५३ ॥
 श्रीराधाकान्त कान्ताननलिनहरे रामक्षणावतारिन्
 गोविन्दानन्दकम्भाद्वतुगुणवितते श्रीपते नीपमालिन् ।

कंसारेऽसारसंसारहर इत्युतापारकाहस्यसिद्धो
दुःखाभ्योरुद्वृतिं मे ततु दग्धरिपोऽनुग्रहप्रयत्नेण ॥ ५४ ॥
पार्थीनर्थप्रमाणप्रशितपृथुयशो मन्मथप्रार्थकाम्बे
श्रीमन्त्रियस्यलस्यागमपथपथिकप्रार्थितार्थमरद्वो ।
श्रीमन्त्रियस्यलस्यागमपथपथिकप्रार्थितार्थमरद्वो ।
श्वानं नाथामि तीर्थाधिपतटवटयोः श्रीजगदाय दुःखः ॥ ५५ ॥

दासीपादरजांसि निर्जरशिरोधार्घाणि सूर्यामज-
स्त्रूप्लंहुर्ज्यदूतदर्पदमनी यत्र स्थितिः पापिनाम् ।
तत्र स्तादसमोर्हवैभववति केचोत्तमे जातु ने
नैव श्रीपुरुषोत्तमे शिवतमे स्त्रातुं विरागोदयः ॥ ५६ ॥

इत्युक्तोल्लब्धलक्ष्मपालकुलप्रसूत-
श्रीचन्द्रशेषरक्षतौ गणितेऽच्छिसिद्धे ।
सिद्धान्तदर्पणे उपाहितवाक्षबोधे
छाणसुतिस्थविकविंश्च इतः प्रकाशः ॥ ५७ ॥

इति श्रीचन्द्रशेषरक्षतौ सिद्धान्तदर्पणे वाक्षाधिकारे
श्रीपुरुषोत्तमसंहारवर्णनो नाम चयोविनिश्चित्तमः प्रकाशः ।

चतुर्विंशः प्रकाशः ।

उपसंहारवर्णनम् ।

उपक्रमः स्वेष्टतमस्य विष्णोः स्त्रावादिनादौ रवितश्चुतस्य ।
तत्पादनल्योपनतस्य पूर्त्तिमयोपसंहारमसुखं कुर्वें ॥ १ ॥
तस्यादितः कौतुकपञ्चिकास्त्रं
व स्त्रामि किञ्चिह्नणितं मया यत् ।

कैशोरभाजारचि पञ्चिकालिं
 हृष्टैव पित्रा खिखितां प्रयत्नात् ॥ २ ॥
 पञ्चाङ्गपञ्चां प्रविलोक्य चैका-
 मन्यां ततः कल्पयितुं चमः स्वात् ।
 जनो धनुर्ज्ञापदकाद्यविज्ञो
 यथा तथायं क्रियते प्रकारः ॥ ३ ॥
 कुवासरा नागश्चराम्नि ३५८ तुल्या
 नागेन्दु१८ नाष्ठोरसभू१६विनाशः ।
 छताङ्गरामै ३६४ स्तिथिभिः समाप्ताः
 स्वर्मन्दकेन्द्रौजपदान्तगेऽके ॥ ४ ॥
 पलैस्त्रिभिः विर्विष्व१३मितैश्च दण्डे-
 युक्तानि पूर्वीक्तमहोदिनानि ३५८ १३३ ।
 क्रृत्वैष्वतुः पञ्चगुणैः ३५४ समाप्तिं
 यान्त्वच नेष्टं रविमन्दकेन्द्रम् ॥ ५ ॥
 कुवासरास्ते ३५८ सदलेन्द्र१४ १३० नाड़ी-
 युक्ताः खनागच्छलनैः सहायैः ३८० ॥ ० ।
 योगैः समाप्तिं खलु यान्ति मन्द-
 केन्द्रौजपादान्तगते खरांशौ ॥ ६ ॥
 तिर्थर्षके यत्र यदिष्टमेतत्संवत्सरान्ते करणं प्रमेयम् ।
 नक्षत्रभोगाङ्गुष्ठिविवेचनेन नवर्त्तपादान्तकराशयः स्युः ॥ ७ ॥
 पूर्णेष्वतो इदशसु चपेश-
 मासेषु यद्यत्तिथिभाद्यमिष्टम् ।
 तत्पूर्ववर्षेष्वितिथिः क्षतो४ना-
 याद्या गुणो३नं भमथापि योगः ॥ ८ ॥

सार्वदयोऽनः परिगृह्यतां तद्वाज्ञार्चतिथ्यत्तत एव देयाः ।
 पुरोदितास्ता निजनाडिकाद्या योगस्य मध्यादय तत्तदाद्याः॥८॥*

तिथादयः षष्ठिघटीभ्य जना भवन्ति चेदिष्टतमास्तदैकाः ।
 आज्ञे दिने वार इहैव देयो ही षष्ठिदण्डाधिकतापि चेत्तौ॥९॥

तद्वाज्ञतिथां तिथयस्तत्त्वो योज्ञास्तत्त्वः किल तारकायाम् ।
 योगे च सार्वदयमेवमिष्टतिथादयो आज्ञात उप्लवन्ति ॥ ११ ॥

मासेऽत्र पक्षेऽत्र तिथिर्मदिष्टा कोद्दशमुष्टां कथमृच्ययोगौ ।
 इति स्थिते प्रश्नविधौ तिथिः सा पञ्चाङ्गमुख्या प्रतिभाति यस्तात्॥१२॥

तद्यत्र घस्ते भवतीष्टतिथा पूर्तिर्यद्वाद्यमिहान्तमेति ।
 तदिष्टमस्मात् क्वचिदेकयोगो आज्ञे क्वचिच्चैकवियोग इष्टः॥१३॥

अष्टामयोऽप नागरसाद्द गजाज्ञाद
 नागर्त्त्वोऽप नागगुणाऽप विनाशः ।

देयास्तिथाविष्टतमे क्रियादि-
 मासेषु पञ्चस्तमुना क्रमेण ॥ १४ ॥

हेयास्तुलादिष्वय योग इष्टे
 प्रोक्तेषु मासेषु धनर्णवाम्यात् ।

सूक्ष्मा गठाष्टादशभागकेऽकें-
 अन्यत्रानुपातान् नतु भे क्रियेयम् ॥ १५ ॥

अथोच्चृतो भावितिथिक्षयर्दि-
 कालः क्रमान्माःसु धनुर्मुखेषु ।

तिथी१५न्द१४विष्णा१३र्थम१२रुद्र११काष्टा१०
 गोददिङ्ग१०महेश्वा११र्थम१२विष्ण १३शक्रै१४ ॥ १६॥

* तिथिनाशः १८, १९ भनाशः १३।३ योगनाशः १४।३० ।

तत्तत्फलं स्वेष्टियाह्वाद्यं कार्यं चर्यर्दीरथ भवयद्दीः ।
 खस्थ॑२० भागोज्ञितयुग्भमिष्टं स्फुटं भवेत्स्वरकन्म वस्ते ॥१७॥
 सप्तोनिति याह्वादिने दिनाद्यं यद्वात्सदेवेष्टदिनेऽव्यतः स्वात् ।
 तदन्तरं यहिनसप्तकोत्यं तद्याम्यसौम्यायनयोः क्रमेण ॥ १८ ॥

तिथादिषु द्वेष्यस्त्वयं विधेय-
 मित्यं स्फुटं स्वूलमतप्रसिद्धम् ।
 तिथादिकं स्वाहामितोऽपि कर्त्यं
 पूर्वीक्तरीत्या शुद्धतुष्टबोधात् ॥ १९ ॥
 स्वाहाह्वतिथादि यदीह स्वामं
 स्वूलोष्टिस्तस्य विधातुमिष्टा ।
 व्यस्ते तु तुष्टान्तरपाच्चिकाल्ये
 कार्ये फले तत्र पुनः प्रयासात् ॥ २० ॥
 नागर्त्त्वोऽप्य वाणदिवाकरास्त् ॥ २४ ॥
 गोऽर्थेऽन्दः ॥ २५ ॥ षट्काल्यपाः ॥ २६ ॥ शरेन्द्राः ॥ २४ ॥
 भुजङ्गनन्दास्त्वद्यं कलाम्बरामाः ॥ २५
 क्रमोल्क्रमादाद्यतिथिर्विनायाः ॥ २६ ॥
 कार्या धनर्णाम्यथ वाहुसिताः
 पूर्वीक्ततुष्टान्तरकेन्द्रजाताः ।
 पश्चार्द्यजास्त्वयमै ॥ २७ ॥ विभक्ता
 सव्याः सखण्डास्तदतु क्रमोत्याः ॥ २८ ॥
 वृहस्तेर्मान्यफलस्य लिप्ताः
 यास्ताः शरन्नाहिष्टता विनायाः ।
 ज्ञेयाः पराः पश्चदले पुनस्ता
 हताः क्रमादादितिथिस्तिचक्ष्यैः ॥ २९ ॥ २३ ॥

१ २ ३
तत्त्वैः २५ कलम्बानिभि ३५ रथवेदै ४५-

४ ५ ६ ७
हर्षयै५२र्नगार्थैः५७ खरसै६० र्विलोमम् ।

८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५
तथा एषमीतः ६०५७५२४५४३५२५१३० खरसै६० र्विभक्ता
वामं स्तुङ्गान्तरवद्युतोनाः ॥ २४ ॥

आश्च इति स्युस्तिथयो भवेत्

तिथ्यन्तपूर्णं तट्टश्वनाशः ।

विश्वां१३शहीनास्तिथिभान्तयो यत्-

कालान्तरं जातमनागतं स्वात् ॥ २५ ॥

तदृज्ञं तिथिहन्तधनर्णकाला-

न्तरेण षष्ठ्यासमितैष्टद्वच्छ्या ।

न्यूनाधिकं कार्यमर्थर्चेषु

याश्चेषु शोध्याः क्रमतो विनाशः ॥ २६ ॥

षष्ठ्याहवः२६ षष्ठ्यिगमा४६स्त्रिवाणा५३

रसाव्ययो४६ङ्गान्त्रिमिता२६ चृगदेः ।

मासेषु कर्वादिषु योजनीया

यथास्तिताः कार्मुकयुग्मयोस्तु ॥ २७ ॥

योगेऽत्र तिथ्युक्तफलान्त्यगां७श-

हीनानि कुर्व्यादभ इवानुपातम् ।

याश्चेभ्य इष्टानि पुरोक्तवत् स्युः

स्त्रूलानि सूक्ष्मीकरणल्तु तेषाम् ॥ २८ ॥

इहैततुङ्गान्तरपान्त्रिकाभ्यां स्वादङ्गकानां धनहानिवाभ्यात् ।

भानान्तुकर्वादिष्टगादिमासधनर्णता स्वादपि वैपरीत्यात् ॥ २९ ॥

आह्वेष्टमध्ये लघिमासपात-
 चेद्वाह्वमेवोत्तरमासि सर्वम् ।
 रूपाद्विरामा ३१ स्थिथयोऽकर्वर्षे
 यद्यान्ति पूर्तिं सह षोडशांशाः ॥ ३० ॥
 शराङ्गरामाः ३६५ कुदिनानि दण्डाः
 पञ्चेन्द्रवः १५ पञ्चगुणा ३२ विनाशाः ।
 निर्यान्ति भानोर्भगणे ततो यद्-
 वारे यद्वचं प्रविशेत्स तत्र ॥ ३१ ॥
 पुनस्तद्वाक्षाभिगमे च वार एकः प्रदेयो घटिकाः पुरोक्ताः १५ ३२ ।
 ताः षष्ठिदण्डाभ्यधिका यदि स्तुवारावुभौ सङ्क्रमणे तदिष्टे ॥ ३२ ॥
 सङ्क्रान्तितो यत्र दिने स्फुटार्को
 यथा तथाव्याप्तरतहि ने सः ।
 लिपाभिरयेन्दुभि १५ रष्ट्रचन्द्र १८-
 विलिपिकाभी रहितः स्फुटः स्यात् ॥ ३३ ॥
 यद्राशिचारस्थिय १५ दण्डतोऽर्द्धाग्निराम ३२ सङ्क्षेपः पलकैर्युतेभ्यः ।
 तन्मास्यभीष्टे दिन एकहीने प्रार्बद्धजातस्य इनः पुरेष ॥ ३४ ॥
 किञ्चत्र याः प्रोज्जगतया निरुक्ता
 लिपादय १५ १८ स्त्राः स्फुटसूर्यगत्या ।
 हता विभक्ताः खरसैः ६० स्फुटाः स्तु-
 सदूनितः सूक्ष्म इनोऽव्युतः स्यात् ॥ ३५ ॥
 आह्वा हरकोऽजित एथवस्त्रसूर्यः स्फुटा भुक्तिरतोऽवशेषः ।
 अत्येति दर्श रविसङ्कुमष्टेत्तदाधिमासः सुधियावगम्यः ॥ ३६ ॥
 भभुक्तनाश्चोऽष्टशतीद ० विनिप्त्वाः सायन्तनक्षत्रघटीविभक्ताः ।
 शतर्द्दसंख्याष्टशतीगुणाक्षा भवन्ति विस्पष्टसुधांशुलिपाः ॥ ३७ ॥

सह स्त्रनिघाभगजाष्टपक्षाः २८८०००० साद्यन्तनक्षत्रपलैर्विभक्ताः ।

फलं विधोभुत्तिरनेकवर्षयातैष्टिथादि विदन्ति विज्ञाः ॥ ३८ ॥

अथेन्दुस्त्र्यग्नहसभवाय चान्द्रार्कमानावगतेरहानि ।

आनीय वारैः परिशोधितानि स्वाभीष्टपर्वानुगतानि तेभ्यः ॥ ३९ ॥

पातं स्वगत्या ३। १०।४८ परिकल्पय पाता-

स्त्राईती वानिकु १३भागमध्ये ।

पक्षान्तर्जित्के स्थित एव चन्द्र-

यहो भवेत्तत्क्रम उक्तपूर्वः ॥ ४० ॥

दर्शनकाले क्रमतसु पूर्वपशाद् तत्त्वगत्यविहीनयुक्ते ।

ताकालिकम्बोदिगिषोस्त्रिभोनतनूनतत्त्वाभ्यरसां ६० शकस्य ॥ ४१ ॥

दिग्भेदसाम्योत्तिवियोगयोगसिद्धस्फुटेषौ रद३२लिपिकोने ।

स्यात्स्ववस्त्रिगमद्यच्युत्त्वं यासादि सर्वं गदितं पुरस्तात् ॥ ४२ ॥

पर्वान्तमर्कक्रमणाहिनाद्यं यावद्यमाणं भवतीष्टवर्षे ।

याह्नाव्यसंक्रान्तित एव तावलासोत्थभागैः स्फुटता रवीन्द्रोः ॥ ४३ ॥

शरेन्दुभि १५र्बाणवृपैः १६५ खनाग-

चन्द्रैः १८० शराङ्गेन्दुभि १८५रञ्जदेवैः १३० ।

शराब्धिरामैः १४५ खरसाश्याशै १६०-

रेतावतीभिस्तिथिभिः कदाचित् ॥ ४४ ॥

अहात्पुनः प्रयहणान्तरं स्यात्ततस्तस्ताभिरिति क्रमेण ।

पातार्कशीतांखधिमासविद्धिर्देया अहाद्या दशवरान्तम् ॥ ४५ ॥

तारायहाणां समतैकवर्षे न स्याद्यतस्तद्दुपस्त्रिकानाम् ।

कार्यो दुधैः सङ्गङ्ग एवमन्यकार्याणि सिद्धगत्यपि साधु ताभ्यः ॥ ४६ ॥

सौरेण मानेन रदाव्यदः ३२ प्राग्यथा कुजः सोऽपि तथेष्टवर्षे ।

चक्रे खनागेन्दु १८० कलाभिराक्ष एकादिराश्यन्तरितसु स्त्र्यात् ॥ ४७ ॥

युतः कलाभिर्दशताङ्गिताभिः
 कुबाङ्गभिः १० भैः २७० रसवीतिहोन्मैः ३६० ।
 गजाविभिः ४८० वैक्षिरसैः ६३० कुणागैः १००-
 स्थाभिः पुच्छः कार्युकपञ्चकस्ये ॥ ४८ ॥
 तस्मिन् क्रमात्पञ्चदशा १५ एष पञ्च ५-
 मातहृदतिथ्यं १५ घसमन्विताभिः ।
 शुभ्मादिपञ्चर्क्षगते तदंश १५ आप्ता १५-
 हीनाभिरेव स्फटतासुपैति ॥ ४९ ॥

विश्वा॑ इव्वतः प्राक् शशिजो यथाभूत्येष्टवर्षेऽन् कियोन् विशेषः ।
 गत्यन्तरेण स्फुटसौम्यमध्यभान्वीर्वसुप्नामिन्द्रृतेन चैषः ॥ ५० ॥
 युतोनितः सूर्यमते॒ ५८ ।८ स्वभुत्तिर्यूनाधिकत्वे स तु वक्रगच्छेत् ।
 तदामभास्त्रात्तियोगनागद्वातामिन्द्रभागेन युतः स्फुटः स्थात् ॥ ५१ ॥

 द्वृहस्पतिर्हादश्वर्षतः प्राग्-
 यथा तथा स्वार्ककलान्तरस्य ।
 स्वार्कांश्च १२० युग्मिः खण्डक २१० कलाभि-
 लाभिः पुनः कर्कटपञ्चकस्य ॥ ५२ ॥
 तमिन् सुधान्वी॒ ३ घन१७हद्र११मेघ१७-
 देवांश्च१३हीनाभिरहैव नक्रात् ।
 भपञ्चकस्ये तु तदंश्च१३१७१११७१३युग्मिः
 समवितः सन् स्फुटतां प्रयाति ॥ ५३ ॥
 वर्षाष्टकावाग्मृगुजो यद्यैवमिष्टाङ्के सौरदिने च तत्त्व ।
 स्फुटस्वभुत्तयर्थममध्यभुत्तन्तरेण वाणप्रभुजो॒ २३ृतेन ॥ ५४ ॥
 जनो युतोऽभागते॑ स्वभुत्ती न्यूनाधिकायां क्रमतोऽनृष्टुचेत् ।
 युत्था शर५प्नाचिन्द्रृतस्वभास्त्रात्त्वोस्तदोनः स्फुटतां स गच्छेत् ॥ ५५ ॥

शनिः स्वरामाद० द्वपुरो यथासीत्
किञ्चात्मसूर्यान्तरलिपिकानाम् ।
खेनां१२० शयुग्मिः अरवाजिराम३७५-
लिपाभिराभिः पुनरत्र मेषात् ॥ ५६ ॥
पञ्चर्ष्वर्षस्ये नख२० दिक्१० स्वरा७ग्रा१०-
नखां२० शसंयोगवतीभिरलिपिन् ।
तुलादिपञ्चर्ष्वगते कदंश२०११०७११०२०-
हीनाभिराक्षः स्फुटभावमेति ॥ ५७ ॥

अचारजीवार्कभुवां यदुक्तं सूर्यात् स्वलिपान्तरमेतदेव ।
न राशिष्टकादधिकं कदाचित्ततः परं चन्द्रदले धनं स्यात् ॥ ५८ ॥
अहर्गणः स्वाभिनक्तेन्दु१४३भागयुक्तो नवेन्द्रा१८स इतः फलांशैः ।
जनो युतो यात्रादिनस्य राहुरेष्ये गतेऽभीष्टदिने स्फुटः स्यात् ॥ ५९ ॥
दिनोच्चयः स्वाभक्तात्म्बि४४०भागयुक्तो नवास्तस्य फलैर्लब्धाशैः ।
युतोनितो यात्रादितेन्दुमन्द एथे गतेऽभीष्टदिने स्फुटः स्यात् ॥ ६० ॥
किंवा नवाश्वै७८दिननाथवर्षे-
भर्मैस्तुःषष्ठि६४कलाधिकः स्यात् ।
बुधोऽङ्गवेदै४६विंश्वदिक्१०१कलोनो
गुरुस्त्रिनागै८३ छतसप्त७४हीनः ॥ ६१ ॥
शुक्रस्त्रिसिद्धै२४३स्त्रिचतु४३कलाक्ष्यः
शनिर्वार्थ५८नंगशायकाक्षः५७ ।
राहुस्त्रिनन्दै३३नख२०लिपिकीनः
शीघ्रौ ऋषक्रावितरेऽन्न मध्याः ॥ ६२ ॥
तिथादिष्टूक्ताः प्रतिसौरमासं या या छ्रतिः स्त्र्यविनाडिकास्ताः ।
ग्रा ह्येऽष्टवस्त्रार्कयुगान्तरार्ष्ययुक्तेष्टवस्त्रार्थममासतः स्युः ॥ ६३ ॥

तारायहेष्वंशभिवेनुभान्वोः कल्पाप्रभेदस्तिथियोगमेषु ।
 पलप्रभेदोऽच बुधैर्न गणः छतिर्मदीया यदसावपूर्वा ॥ ६४ ॥
 सानादियोगाच्चिरकालतोऽस्या भविष्यतो आतुमलं नरः स्यात् ।
 मृषाप्यतः कौतुकपञ्जिकेयं महोपकाराय सतां सदास्ताम् ॥ ६५ ॥

इति कौतुकपञ्जिका समाप्ता ।

अथानुक्रमः ।

सलक्षणोदाहरणं वितत्य सिद्धान्तमध्येऽच कुतृहलाय ।
 उद्देशतो भूय उदीर्थतेऽसौ यतोऽतिवेगाद्विषयग्रहः स्यात् ॥ ६६ ॥
 ग्रोक्तं प्रकाशे प्रथमे प्रमाणं चुव्यादिकालस्य लयान्तिमस्य ।
 सिद्धान्तसलक्षणस्त्रिकालसहाङ्गचक्राणि च सप्रशंसम् ॥ ६७ ॥
 संख्याद्वितीये भगणोक्तरस्य कल्पाव्यमासयुमितिर्निरुक्ता ।
 नभव्यराणां दिनभुक्तिलिप्तास्तत्वाधनं पर्ययघस्त्रकृसिः ॥ ६८ ॥
 उक्तास्त्रूतीये कुदिनोघ इष्टो दिनाव्यमासाधिपमध्यखेटाः ।
 जैवास्तथाव्या द्विविधा ग्रहादिभुवाद्युषत्यातस्त्रूच्छवाराः ॥ ६९ ॥
 तुयें महीवेष्टनदेशनाडीवारप्रवृत्तीष्टधनर्णलिपाः ।
 भुजान्तराख्या उदयान्तराख्यास्त्रोङ्गवाः सत्पदकं भुवाद्यैः ॥ ७० ॥
 इत्यं चतुर्भिर्गदितः प्रकाशैर्मध्याधिकारः सुरवर्णगानाम् ।
 अथ प्रकाशद्वितयेन तेषामुद्दिश्यते विस्कुटताधिकारः ॥ ७१ ॥

इति मध्यमाधिकारः ।

पश्चात्पुरः खेटगतिः प्रमाणं तदुच्चपातोत्पृथ्यमतित्वम् ।
 ज्या पञ्चमे दोःफलभुक्तिखण्डाः परिध्युपात्तास्तिथिभादिसर्वः॥७२॥
 घण्ठेऽर्कचन्द्रर्क्षजस्त्रपञ्चीतिथादिसम्भिः प्रतिमण्डलाद्याः ।
 चलांशकाः क्रान्तिमहीयुजीवास्त्राणि सम्ना विविधास्त्र देशैः॥७३॥

इति स्फुटाधिकारः ।

दिभूमिशुचिर्भुजकोटिकर्णलभ्वाक्षकाग्राः सममण्डलाद्याः ।
 दिग्देशकालस्फुटसूर्यबोधो ना सप्तमे कीणभवः करख्याः ॥ ७४ ॥
 अथाट्मे सूर्यविधुत्तमाभामानशुतीषु स्थितिमईकालैः ।
 चन्द्रग्रहोक्तिर्वलने सयुक्ती चान्द्रं दिनं यासजवर्णमेदाः ॥ ७५ ॥
 युक्तिर्नतेर्विभिलमनशङ्कोऽद्विधोदितं लभ्वनविन्दुभान्वोः ।
 नतिस्तमोमानभिधा नरोत्या ग्रहः खरांशोर्नवमे किलेति ॥ ७६ ॥
 कालोब्रतेर्मानभिदाय वृत्तवर्यं शरख्या सवशात् समक्षः ।
 लेखस्त्वं छेदकनामधेयो ग्रहस्य सिद्धो दशमप्रकाशे ॥ ७७ ॥
 एकादशे खेचरतुल्यतादौ दृक्कर्मयुग्मस्फुटदिक्कलम्बैः ।
 द्युषद्युतिर्विम्बमितेर्भिर्दोक्षा युद्धप्रभेदा नलकादिसिद्धिः ॥ ७८ ॥
 आनां युतिर्द्वादशके खगेन्द्रैर्भ्रुवाः शराश्वाक्षतयो भसंख्याः ।
 तद्विष्वमानानि च योगताराः सप्तर्थगस्त्यप्रसुखाः प्रदिष्टाः ॥ ७९ ॥
 चयोदशे प्राक्परदिम्बहार्च्चसमुद्धमास्तङ्गमने निरुक्तो ।
 चेत्रांश्वकालांश्वकचक्कभागैर्भास्त्रिशेशास्फुजितां प्रकाशाः ॥ ८० ॥
 चतुर्दशे सूर्यरवीन्दुमध्यकालांश्वतस्तन्दसमुद्धमास्तौ ।
 चन्द्रक्षयद्वयोः परिलेख इन्द्रोः शृङ्गोब्रतिः सा बुधशुक्रयोश्च ॥ ८१ ॥
 पातो महान् पञ्चदशे निरुक्तो द्विरूप इत्यं नवभिः प्रकाशैः ।
 चिप्रश्वनामाधिक्षितिः समाप्ता पूर्वं नभः सङ्गणितास्त्यमर्द्दम् ॥ ८२ ॥

इति चिप्रश्वनामाधिकारः ।

इति पूर्वाह्वान्देशः ।

अथोदिताः षोडशकेऽनुयोगाः स्थिरा चला वा चितिरित्यनेकैः ।
 मतैः स्वसन्देहसुदसुमन्यकार्याख्यवैतुं सह वासनाभिः ॥ ८३ ॥
 प्रत्युक्तयः सप्तदशे निरुक्ता बौद्धादिनानामतखण्डनोत्याः ।
 भ्रान्तिर्विधोः सग्रहभास्तस्य खान्तर्भुवः स्थानमवादियुक्त्या ॥ ८४ ॥

अष्टादशे स्थिरय स्वरूपाखकादिकानां गिरितुङ्गतोक्तिः ।
 संखानमानानि भुवः सहाव्येः सयुक्तिकथेचफलब्रजोक्तिः ॥ ८५ ॥
 एकोनविंशे ग्रहभास्त्रकच्चा युक्तिः प्रमाणं चुतिमण्डलानाम् ।
 वर्षेशमावेशदिनेश्चोराधिपक्षमो हृष्टिकरप्रसाराः ॥ ८६ ॥
 विंशे द्विधा गोलकथन्नकृसिर्गोलार्द्धचक्रप्रभृतिप्रभेदैः ।
 कालस्य राशादिमितेष्व सिद्धिः स्वयंवहत्वौपयिकप्रकारः ॥ ८७ ॥
 गोलेऽनुभूतिर्गदितैकविंशे देवादिमानस्य तनोः स्फुटादेः ।
 विकल्पचक्राख्यूतवोऽच्छिसिद्धाः स्वासनाभिर्वन्मूलकर्म ॥ ८८ ॥

इति गोलाधिकारः ।

षड्भिः प्रकाशैरिति संगृहीतो गोलाधिकारस्त्रिभिरुच्चतेऽय ।
 कालः सहार्थाः किल वक्षराद्या हाविंशके मानभिदार्कचाराः ॥ ८९ ॥
 प्रोक्ता चयोविंशतमे स्वावलिः कालात्मनः कालनगेन्द्रभर्तुः ।
 सवेश्मनः सावरणस्य पारावारादिसाम्येन च दोषहत्वै ॥ ९० ॥
 अव्ये चतुर्विंश इह स्फुटोऽभूदनुक्रमः कौतुकपञ्चिकादिः ।
 कालाधिकारोऽयमगात् परार्द्धं गोलादिशब्दं गणितं यदाहुः ॥ ९१ ॥

इति कालाधिकारः । इत्युत्तरार्द्धोद्देशः ।

केचित्पठिष्युपसंहृतिं तदुद्देशतो भूरिपदार्थजातम् ।
 मयोदितं राजकुमारकादेवेदाङ्गपाठोत्थफलाय सौख्यात् ॥ ९२ ॥
 दिग्देशकालावगतिः प्रकाशात् स्वाक्षरमादेव तथापि धीराः ।
 न लोकसिद्ध्यलबोधहीना ग्रहादि संदर्शयितुं यदीशाः ॥ ९३ ॥

प्रधाननगरेष्वतो धरणिमध्यरेखा पुरः

परान्तरविनाशिकाः पलकलाश वच्मि क्रमात् ।

यतो विविधदेशजां वदितुमेकदेशस्थितः

प्रभुर्भवति पञ्चिकां चतुरिमाश्रयः साधकः ॥ ९४ ॥

भूमध्यरेखानुभवप्रसिद्धा अचांशलिपाः किल जूनदुर्गे(१) ।
तदुत्तरे मोरपुरे(२) इथ भज्ञापुरे(३) ततो रामगडे(४) ततश्च॥८५॥

सौम्ये जलाबादपुरे(५) क्रमेण
क्षताङ्गसूर्याः १२८४ कुनगामिचन्द्राः १३७१ ।
नागेक्षणेन्द्राः १४२ द्विक्षताङ्गचन्द्राः १६४३
शिलोऽस्याङ्गाम्बरबाह्ववश्व२०६७ ॥ ८६ ॥

आकेन्द्रमेतत्समस्तनिष्ठभूमौ न देशान्तरसंस्तुतिः स्यात् ।
प्राम्भूविभागे खलु गुर्जराङ्गे(६) देशान्तरं बाष्पमिता विनाशाः॥८७॥

तत्राक्षलिपाः शरद्वक्त्रिचन्द्राः १३२५
उनापुरे(७) ज्ञाः ७ शरबाणसूर्याः १२५५ ।
श्रीनन्ददातोयविसङ्गमे(८) चित्ति-
यन्नाः २२ खशून्यज्वलनौषधीशाः १३०० ॥ ८८ ॥
बोम्बरयिपुर्यां(९) चिभुजाः २३ नगाम्बनी-
शाः ११३ श्वोदयास्थानपुरे(१०) खरामाः ३० ।
खाद्यगव्यिचन्द्राः १४७० अथ षट्करामाः ३६
लाहोरके(११) पूर्णखनन्दचन्द्राः १८०० ॥ ८९ ॥
काश्मीरजश्रीनगरे(१२) चिवेदाः ४१
रामाशुगव्योमविलोचनानि२०५३ ।
जग्मूँ(१३) चिवेदाः ४३ द्विशराङ्गचन्द्राः १८५२
वस्त्रव्ययः ४८ खाक्षिनृपा १६२० जयादौ ॥ १०० ॥
पुर्यु(१४) जयिन्यां(१५) खशराः ५० खनन्द-
विश्वे १३८० इथ विन्ध्याचलमध्यदेशे(१६) ।
इयर्थाः ५२ खवाण्यामिभुवः १३५० कुरुणां
क्षेत्रे(१७) रसार्थाः ५६ खनवाद्रिचन्द्राः १७८० ॥ १०१ ॥

श्रीरङ्के(१८) इगङ्गमिता६२ हिवेदा-
 द्यो७४२४२४४षट्का६५ नगरामशैलाः७३७ ।
 कर्णाटके(१९) श्री गजसाह्ये(२०) इगङ्ग-
 षट्का६६ नगस्माद्रिभुवः१७१७ प्रदिष्टाः ॥ १०२ ॥
 कुमारिकानामनि चान्तरीपे(२१)
 गजत्तवो६८ नागभुजाभ्य४२८संख्याः ।
 भूपालके(२२) नन्दरसाः६८ खखेन्द्रा१४००
 ब्रजे(२३) खशैलाः७० खरसाङ्गचन्द्राः१६६० ॥ १०३ ॥
 आग्रापुरे(२४) वेदनगाः७४ कुराम-
 भूपाल१६३१ काञ्च्चार्यां(२५) त्रिगजाः८३ खषट्षट्का६६० ।
 श्रीवेङ्गटे(२६) खाष्ट८० नभो४७शैला७८०
 रामेश्वरे(२७) गाष्ट८७ खसार्थबाणाः५५६ ॥ १०४ ॥
 तद्वाविष्णे(२८) इग्रष्ट८७ खषट्कषट्कषट्का६६०
 बुन्देलके(२९) गाष्ट८७ खखार्थचन्द्राः१५०० ।
 श्रीनन्ददासौम्यतटे जबल-
 पुरे(३०) तथा भारतवर्षमध्ये ॥ १०५ ॥
 चगङ्गाः८३ शराङ्गामिभुवो१३८५४य चेन्न-
 पुर्यां(३१) नगाङ्गाः८७ छतनागशैलाः७८४ ।
 क्षाण्याभ्यिसङ्गे(३२) हिदिशः१०२ खबाण-
 मन्दाट्य० अथो रायपुरे(३३) नवाशाः१०८ ॥ १०६ ॥
 गो४३ारुणा१२६८ राजमहेन्द्रपुर्यां(३४)
 कद्रेन्द्रवो१११ हिहिदिशः१०२२ प्रयागी(३५) ।
 चन्द्रेश्वराः१११ खान्तिशरेन्द्रव१५२० चा-
 योध्यापुरे(३६) रत्नपुरे(३७) इर्युद्राः११६ ॥ १०७ ॥

शराभभूपा॑ ६०५ शकलाः षड्हृ-
विष्वे॑ ३६६४ योदावरिष्विष्वुष्वर्णे॑(३८) ।
घनेन्द्रवो॑ ११७३३ भद्रिष्विष्वो॑ १००६४ य काश्चाँ(३९)
सिहेन्द्रवो॑ १२४३ द्विन्द्रयरेन्द्र॑ १५१७ संख्याः ॥ १०८ ॥
चयोदिता रायगङ्गे॑(४०) इदिस्त्वर्या॑ १२७
नागाभविष्वे॑ १३०८४ य विशाखपुर्याम्॑(४१) ।
नगारुणा॑ २७ इष्वर्ण-दिशः॑ १०६२ समझ-
पुरे॑(४२) खविष्वे॑ १३० चिगजाच्छिचन्द्राः॑ १२८३ ॥ १०९ ॥
श्रीकाङ्कुले॑(४३) रामगुरुषधीशाः॑ १३३
समुद्रनन्दा॒ अवरशीतभासः॑ १०८४ ।
नेपालमध्ये॑(४४) क्षतरामरूपा॑ १३४-
खष्टाद्भूपा॑ ६८८८ महेन्द्रशैले॑(४५) ॥ ११० ॥
गोविष्वके॑ १३८ खेन्द्रभुवो॑ ११४० नयायाँ॑(४६)
गुणाच्छिचन्द्रा॑ ४३ वसुवारेन्द्राः॑ १४८८ ।
बरम्पुरे॑(४७) अग्नविष्वुवो॑ १४३३ विवाष-
कद्राव॑ १५४ गच्छाम॑(४८) इषुशुतिक्षाः॑ १४५ ॥ १११ ॥
वेदाङ्गरुद्रा॑ ११६४ अथ माघवस्य
क्षेत्रे॑(४९) रवेन्द्राः॑ १४६ दिभुजाच्छिचन्द्राः॑ १२२२ ।
नीलाचले॑(५०) द्वितिययो॑ १५२७ नाम-
रुद्रा॑ १८८ स्त्रयैकाम्बवने॑(५१) विनाशः॑ १५२ ॥ ११२ ॥
इन्द्रार्कलिप्ताः॑ १२१४ कटके॑(५२) तु सार्व-
द्वयाश्चन्द्रा॑ ५२० वसुहृग्दिष्वन्द्राः॑ १२२८ ।
महानदीसागरसङ्गमे॑(५३) भू-
रवेन्द्रवो॑ १६१ विष्वसुजेन्द्रवस्थ॑ १२१३ ॥ ११३ ॥

बालेश्वरे(५४) रूपवृपा १६१ हिनन्द-
 पक्षेन्दव १२८-२३८ जलेश्वरे(५५) तु ।
 श्रराङ्ग-रूपाच्छि १६५ च विश्वविश्वे १३१३
 स्युमेंदिनीपु(५६) र्यगषड्धरस्यः १६७ ॥ ११४ ॥
 स्थार्यान्निचन्द्रा १३५० अथ वर्षमाने(५७)
 हयगीन्दवः १७२ स्थाहगुणेन्दवस्थ १३८० ।
 गङ्गाच्छिसङ्गे(५८) र्यघनाः १७५ श्रराञ्चि-
 विश्वे १३२५ नवहीपपुरे(५९) इत्युगम्भाः १७७ ॥ ११५ ॥
 क्षताम्बरेन्द्रास्थ १४०४ कलीकतायां(६०)
 कुभृष्णना १७७ वेदशरान्निचन्द्राः १३५४ ।
 वङ्गस्थरङ्गाद्यपुरे(६१) इत्यनाग-
 चन्द्रा १८६ रसान्नीधिशरेन्दुसंख्याः १५४६ ॥ ११६ ॥
 ढक्कापुरे(६२) नन्दनवेन्दवस्थ १८८
 शरेन्द्रणाम्भः पतिराचिनायाः १४२५ ।
 श्रीहट्टके(६३) विश्वभुजाः २१३ श्रराङ्ग-
 वेदेन्दवो १४८५ लोहितनामनद्याम्(६४) ॥ ११७ ॥
 हयगीक्षणा २४२ न्यक्षिशराङ्गचन्द्रा १६५४ इतीरिता भारतपूर्वभागे ।
 कथन्त एतत्परभागदेशा भूमध्यरेखान्तिकातः क्रमेण ॥ ११८ ॥
 रथे(६५) भुजो२ स्थाम्बुधिवेदचन्द्राः १४४०
 कचे(६६) इत्यः७ सर्पगजान्निचन्द्राः १३८८ ।
 सिन्धौ(६७) किलेन्द्राः १४ स्थरसार्थचन्द्राः १५६०
 श्रीहारकाकादुलयोः(६८६९) श्ररक्षाः १५ ॥ ११९ ॥
 गजामरक्षाः १३६८ स्थरपस्थस्थास्थ २०६७
 स्थानापाणगान्धारं(७०) नपभूमयः १८ सुः ।

शराद्रिनागच्छितयोऽदृश्य सिंधु-

नद्यविसङ्गे(७१)ऽविभुजा२४ घनेन्द्राः१४१७ ॥ १२० ॥

अथाद्रिरामाः३७ पुरि देहजङ्गा(७२)

भुजङ्गमातङ्गनभीभुजाश२०दद ।

प्राग्भारतस्यायथ वर्णदेश-

मध्ये(७३)ऽद्रितस्वानि२५७ गुणाभवद्राः११०३ ॥ १२१ ॥

ऐरावतीसागरसङ्गमोऽस्य याम्येऽष्टवेदाङ्गै४८मिताद्वलिसे ।

पारस्यके(७४) भारतपश्चिमस्ये

नगार्थचन्द्रा१५७ नखनस्त्वचन्द्राः१८२० ॥ १२२ ॥

आरब्धमध्ये(७५)ऽद्रिगुपेश्वरानि२३७

दिव्वासवा१४० ब्राय तुरङ्गभूमी(७६) ।

नगानिरामाः३३७ खनवेन्दुपश्चा२१८०

याम्यस्यलङ्घापुरि(७७) खाभवन्द्राः१०० ॥ १२३ ॥

प्राच्या विघ्नोऽष्टगजाभिष्ठ४८लिसा वर्णेत्तरे हिन्दुकुशाद्रिमध्ये(७८)।

नृपाः१६ शराकार्त्तिभित्ताऽ१२५ हिमाद्रेः

परेऽष्टरामाः३८ ज्ञातदिग्दृशो२१०४५३्ये(७९) ॥ १२४ ॥

पूर्वे(८०)ऽम्भिसिद्धा२४३ नगनागभूपा१६८७

मध्ये(८१) शशीन्द्रा१४१ स्त्रिगुणाद्रिचन्द्राः१७३३ ।

शृङ्गस्य गौर्यादिकशङ्करस्य(८२)-

ष्टाव्यग्निगोचन्द्र१८४८करोऽश्चयस्य ॥ १२५ ॥

खार्थेन्द्रवः१५० खाभवना१७०० नीजः

सौम्ये झट्टे मानसनामध्येये(८३) ।

षट्खेन्द्रवः१०६ खाम्बुधिनागचन्द्राः१८४०

सप्ताङ्गवृजिष्ण१४६६७करोचतेषु ॥ १२६ ॥

कैलासश्रीलक्ष्मी(८४) दिगिन्द्रियोऽ१०५०-
 शैलाष्टचन्द्रा॑८७५८ तदुत्तरस्ये ।
 देवी पुरस्त्रिवत्तनाक्षिः(८५) राम-
 गोऽजाः॑८८ खदाणाहभुवो॑८५०५० चीने(८६) ॥ १२७ ॥
 विनन्दरामाः॑८९ खरसाष्टचन्द्रा॑८६००-
 सद्राजधार्यां(८७) गुणनन्दवेदाः॑८८३ ।
 शून्याभसिद्धाः॑८०० अथ इष्टमध्ये(८८)
 चरहाव्ययः॑८९३ पूर्णनवाह्नरामाः॑८८८० ॥ १२८ ॥
 इत्याश्रियानाममहीमहांश्चानानि पञ्चादियुरोपनामः ।
 भागस्य मध्ये(८९) परदिविघवः
 सप्ताभ्यवाणाः॑५०७ खट्टतिचि॑८० लिपाः ॥ १२९ ॥
 तत्पञ्चिमे हीपसुदन्वदन्तरीलक्ष्मनामासि तदग्नरस्ये ।
 पुरोत्तमे लक्ष्मननाम्नाग(८०) गाभ-
 शैलाः॑७०७ खनन्दाभगुणाः॑८०८० प्रदिष्टाः ॥ १३० ॥
 तदयाम्यगी खण्ड इहाप्रिकाल्ये(८१)
 सप्ताभ्यवाणाः॑५०७ निरक्षमन्तः ।
 अयः कुभागा उदिता हि जम्बूहीपस्य याम्याश्तया प्रसिद्धाः ॥ १३१ ॥
 आमेरिकाधी विविधोत्तरास्य सौम्यांश्च(८२) उत्तापरदिविघवः ।
 तत्पञ्च एवाद्विस्त्रिसप्तचन्द्राः॑१७०७
 खण्डाभरामाः॑१००० अथ दिविष्याः ॥ १३२ ॥
 मध्ये(८३) द्विनागाक्षिभुवो॑१२८७९ लिपाः
 सौम्याः खदन्ते॑८२० आसुरांश्च ।
 अखेलियान्त(८४) क्षिभुजाहसंख्याः॑८२१
 प्राच्याः खदार्थचित्यस्य॑१५०० सौम्याः ॥ १३३ ॥

अथार्कसूक्ष्मग्रहणातुभूत्वे
सर्वनिष्ठाएषु पुरेषु भूयः ।

लिखामि ताः सप्तगुणीषधीशा १ ३७
बौद्धे(८५) खवाणेच्छशीतभासः १२५० ॥ १३४ ॥

मच्छूषिकायां(८६) खक्षतेन्द्रवो १४०६र्थ-
विश्वेन्द्रवो ११३५४याणगुले(८७) क्षतेन्द्राः १४४ ।

सप्ताभिसूर्या १२४७ नवदुर्गके(८८)६र्थ-
शक्रा १४५ नगाभ्वेदणरूपसंख्याः १२०७ ॥ १३५ ॥

खण्डादिसत्पत्तनके(८९)६र्थशक्रा १४६
दृपाच्चिचन्द्रा १२१६ अथ तालचेरे(१००) ।

षड्जिष्णवो १४६५एष्वरूपात्त १२५८ पारि-
हीपे(१०१)६र्थशक्रा १४७ विधुनागरद्राः ११८१ ॥ १३६ ॥

पुरे रणाद्ये(१०२)६र्थक्षतेन्द्रवो १४७६र्थ-
शूलाच्चिचन्द्रा १२०५ हृषदभिकायाम्(१०३) ।

शैलाच्चिचन्द्राः १४७ क्षतनेच्छूर्या १२२४
ठेष्टादिनाले(१०४) खशरेन्द्रवः १५० स्युः ॥ १३७ ॥

वसुचिद्दर्थाः १२३८ शरतहुवतु १५५
क्लोषार्क(१०५) एवाग्निवेश्वरात्त ११८३ ।

चुनिच्छिता याजपुरे(१०६)६र्थवाण-
चन्द्राः १५८ महीबाणभुजाधरित्रः १२५१ ॥ १३८ ॥

मयूरमच्छे(१०७)६र्थशरेन्द्रवो १५८८र्क-
रामेन्द्रवो १३१२ गीतागिरौ(१०८) खभूपाः १६० ।

तगाष्टसूर्या १२८७ इति सप्तुखार्थ-
महाधिकखानश्चत १०८ मयोक्तम् ॥ १३९ ॥

अथेष्ठितस्तत्युगान्तरमार्गमान-
मानेतुमन्त्रकलिकाविवरं विनिष्ठम् ।
भूवेष्टनेन महताऽप्य०२६ इतमन्त्रकल-
लिपाध्येन २१६०० फलमामहतं पृथक्ख्यम् ॥ १४० ॥
प्राक्प्रत्यगन्तरहतचितिवृष्ट्य०२६मन्त्र-
खाङ्गान्ति १६०० इद्विपदमध्यजयाहतं तत् ।
सम्बन्धया चिगुण०४३द्वृत् स्वहतं हिवर्ग-
योगात् पदं हि पदयो ऋच्छमध्यमार्गः ॥ १४१ ॥
ज्योतिस्तत्वविदो वदन्ति परमक्रान्तेचिरानेहसा
यलिच्छित्तनुतो ऋते परमविद्येपस्य खेटावलेः ।
याम्योदग्ध्वपपश्चिमन्त्रमपथसाचानुभूत्यागम-
प्रामाण्येन विना व्यलेखि न मया तत्त्वालानिर्णयः ॥ १४२ ॥
मूर्दीर्हाम्बरसूचगो दिनमणिः स्वाद्यहिनार्हे तदा
सद्गीर्हस्थितरन्त्रगच्छितपतत्त्वानुनिष्ठाज्ञलात् ।
उद्भव्यलिरणस्य रन्त्रसमतां द्वद्वा तदा त्वार्कजा
क्रान्तिः स्वाक्षतयोदितैवमखिलं देशेषु वेद्यं बुधैः ॥ १४३ ॥
द्वद्वा दृष्टिविरुद्धमन्त्रगणितं चाणाय धर्मस्य वा
भान्ति तथतया भुवः प्रवदतां वाम्भङ्गभङ्गाय वा
विद्वक्षंसदि मवलापन्तपरीहासप्रकाशाय वा
येनाहं इदि तिष्ठता मुखरितः कस्मैचिदस्मै नमः ॥ १४४ ॥
आसीत्याशीम्ब्रकाशीम्बरमिहिरतनूजमराजाचिराज-
स्वाराट्प्रत्यर्थिष्ठीधवदहनपृष्ठत्प्रमाणोत्यगातः ।
प्राप्तश्रीमर्हराजन्त्रमरवरपदः सक्षमात्सार्वभौमा-
दीमान् वैरागिनामा स्फुटतममहिमाखण्डलः खण्डपुर्यमः ॥ १४५ ॥

तस्माल्कृष्णाप्लृष्णादजनि शुभजनिर्गाङ्गभङ्गावगाही
भीष्मानुभारकोषार्जितपरविजयः श्रीलनीलाद्रिसिंहः ।
तस्मूरुः शुभ्रभानुद्युमणिपरिभवोहामकीर्तिप्रतापः
प्राप प्राक् श्रीदृसिंहः पदमजितपदध्यानखोनचितापः ॥ १४६ ॥
स्वच्छाधिश्रीवघेलान्वयपयउद्धिप्रोद्यदापूर्णचन्द्रा-
ज्ञरोतिःसम्भानसिम्भुस्तत उदयमगच्छहुधः श्यामबन्धुः ।
स्वान्तोद्यहीनबन्धुप्रपदनखमहःसंहृतांहस्तमिश्चः
ओमान् सिंहान्तनामोल्कलनिलयभरहाजगोचान्मिचः ॥ १४७ ॥

तज्जः श्रीमधुसूहनाभिधमहापात्रादुरोहींचितो
विद्यामुद्यतखङ्गरायसुपदादानन्दमिश्राहतः ।
सोऽहं ब्रह्मगिरीश्वराधवपदावासः स्वधर्माध्वमः
सिंहान्तपथनं चकार यदिदं स्वाल्कृष्णपादापिंतम् ॥ १४८ ॥
याताङ्गनिवाक्षिप्त॑३६वल्लरकलौ जवाभवस्मामकं
वेदोषर्बुध॑४वर्षकेण च मया अन्वीऽयमाविष्कृतः ।
सन्तः सन्ततमन्त सन्तु गणिते सन्तोषवन्तो गुणं
गृह्णन्तः परिष्ठल्य दोषगणनां नास्ते* न यस्तर्ववित् ॥ १४९ ॥
सिंहान्तानुदिता अपीह गदिता ये ये विशेषा मया
ते हेया नवकल्पना इति मतिर्माभूत्प्रभूणां क्वचित् ।
दृक्षिद्दैर किल सञ्जभास्त्ररथतानन्दार्थभद्रादिभिः
स्वग्रन्थेषु यदीदृशा बहुमता ईद्विशेषा नवाः ॥ १५० ॥
सिंहान्ताध्ययनं विनापि गगनाभोगो नभोगोऽुभिः
सार्वं वासनया यदीयहृदयेऽनृत्यक्षदाविष्कृते ।

* ना पुरुषः ।

सिद्धान्तप्रमुखे प्रकाशनवक्ष्यष्टाविकारदयी
युक्तं दर्पणेऽच गोलगणितख्यात्युत्तराद्यं गतम् ॥ १५१ ॥

चपिच ।

इति श्रीसिद्धान्तप्रथमपदयुग्मदर्पण इति
प्रसिद्धः संशुद्धो वचननयनैकाधिगमनात् ।
प्रकाशैर्दिः सूर्ये २४रिषुभित्रधिकारैरपचितः
समाप्तोऽयं अन्वः स्फुरतु चिरमन्तः वितिलम् ॥ १५२ ॥

चुक्षादिप्रलयान्तकालकलनात् प्रेतेश्चितुः शासना-
बोलद्रव्यचयाधिकासितरुचः काले सुखादानतः ।
नीलस्याचलनायकस्य शिरसोऽलङ्घारभावात् स्थानः
सम्भोज्जः किंस कालकाल इति यः क्षणाय तस्मै नमः ॥ १५३ ॥

आकादेशशुतिस्मृत्युदितश्चहुविधाचारवारं प्रजाभिः
काले कालेऽनुतिष्ठन् गगनगगणितं सार्थयत्यामजाभिः ।
विश्वं यः पाति माहूक्पतिततिसमुद्धारणोऽवहवाहुः
सोऽयं देवः शितिक्षामृति जयतितमामिन्द्रनीलोऽवस्थाश्रीः ॥ १५४ ॥

इत्युल्कालोऽवलवृपालकुलप्रसूत-
श्रीचन्द्रश्चेष्वरसिंहकातौ गणितेऽक्षिसिद्धे ।
सिद्धान्तदर्पण उपाहितवालबोधे
सागुक्रमो व्यरचि सिद्ध॒४मितः प्रकाशः ॥ १५५ ॥

इति कालाधिकारः पञ्चमः ।

इति श्रीचन्द्रश्चेष्वरसिंहकातौ शुद्धसिद्धान्तदर्पणे कालाधिकारै कौतुकपद्मिका-
युपर्वंहारवर्णनो नाम चतुर्विंशतिमः प्रकाशः समाप्तः ।

समाप्तस्यायं सिद्धान्तदर्पणः ।

श्रीजगदाधारपिंतोऽनु । श्रीः ।

श्वीकाः स्वलृप्ता इह वेदनाग-
पत्राच्चिसङ्गां २२८४ अथ भूपपत्राः २१६ ।
अन्यान्तरोत्थाः स्वखबाणपत्राः २५०० #
सच्चूय भव्याय भवन्तु दक्षाः ॥ १५६ ॥

भीमस्थापि पराजयो युधि भवेहुद्विभ्रमः स्थाप्तुने:
कादाचिल्कतयाप्यतोऽल्पविदुषामस्त्रादृशां का कथा ।
तस्माद्यद्यदशुद्धमन्त्र गणितं यद्वा सहार्थं पदं
तत्सर्वं परिशोधयन्तु क्वतिनः क्वत्वागुकम्मां मयि ॥ १५७ ॥
ब्रह्माखडाखण्डभारण्डस्थिरतरधरणीमण्डलभान्तिशौण्ड-
प्रोहण्डेलण्डदन्ताबलबलदलनाशुण्डकण्डीरवश्रीः ।
सोऽयं नीलाद्रिसिंहान्वयवदनदरीनिर्गतः प्राप्तदुर्गः
स्फीतस्वस्यातिरसु प्रथमविगणितस्वन्धसारः प्रबन्धः ॥ १५८ ॥

वेलोद्यदसितगोचे सूत्रामादिस्त्रवावलीपाचे ।
गाचं मम सुपविचे निपततु पुरुषोज्जमन्तेचे ॥ १५९ ॥

सुकुन्ददेवस्य चतुर्दशाङ्के
काले दृष्टेन्दु१८१४समे च शाके ।
वारे शनैर्मार्गपुरोनवम्या-
मिदं मया पुस्तकमाशु पूर्णम् ॥ १६० ॥

* अनुष्टुप्यन्तप्रायिकसंस्था सहस्रचतुर्दशम् ४००० ।

सम्पूर्णः ।

परिशिष्टम् ।

मध्यमाधिकारः ।

मध्यहानयनपदकानि ।

(क) एकादिसौराशनां सावनाहर्गणः ।

चतुर्थप्रकाशः प्रथमस्त्रीकः २०श्चष्टे ।

वर्षाचि	दिनानि	वर्षाचि	दिनानि
१	२६५	५शतम्	१८२६२८
२	७३१	६	२१८१५५
३	१०८६	७	२५५६८९
४	१४६१	८	२८२२०७
५	१८२६	९	३२८७३३
६	२१८२	१०सहस्रम्	३६५२५८
७	२५५७	१	३३०५१७
८	२८२२	२	१०८५७७६
९	३२८७	३	१४६१०३५
१०	३६५३	४	१८२६२८४
११०	३६०५	५	२१८१५५२
१२०	१०८५८	६	२५५६८९१
१३०	१४६१०	७	२८२२०७०
१४०	१८२६२	८	३२८७३२८
१५०	२१८१६	१०अयुतम्	३६५२५८८
१६०	२५५६८	१	३३०५१७५
१७०	२८२२१	२	१०८५७७६६
१८०	३२८७३	३	१४६१०३५०
१९०	३६५२६	४	१८२६२८३८
२०२	३६०५२	५	१८२६२८३८
२१३	१०८५७८	६	२५५६८९११
२२४	१४६१०३	७	२८२२०७०१

૧અયતમ् ૧૨૮૭૩૨૮૮
 ૧લાઘમ् ૨૬૫૨૫૮૭૭૬
 ૨ ૭૩૦૫૧૭૫૧
 ૩ ૧૦૮૫૭૭૬૨૭
 ૪ ૧૪૬૧૦૩૫૦૩
 ૫ ૧૮૨૬૨૮૩૭૮
 ૬ ૨૧૮૧૫૫૨૫૪
 ૭ ૨૫૫૬૮૧૧૨૮૫૪
 ૮ ૨૮૨૨૦૭૦૦૫૧૮
 ૯ ૩૨૮૭૩૨૮૮૦૮૩
 ૧૦ ૨૫૫૬૮૧૧૩૦
 ૧૧ ૨૮૨૨૦૭૦૦૫
 ૧૨ ૩૨૮૭૩૨૮૮૧
 ૧૩ એનિયતમ् ૨૬૫૨૫૮૭૫૬
 ૧૪ ૭૩૦૫૧૭૫૧૩
 ૧૫ ૧૦૮૫૭૭૬૨૬૮
 ૧૬ ૧૪૬૧૦૩૫૦૨૬
 ૧૭ ૧૮૨૬૨૮૩૭૮૨
 ૧૮ ૨૧૮૧૫૫૨૫૫૩૮
 ૧૯ ૨૫૫૬૮૧૧૨૮૫
 ૒ ૨૮૨૨૦૭૦૦૫૨
 ૨૧ ૩૨૮૭૩૨૮૮૦૮
 ૧કોટિ: ૩૬૫૨૫૮૭૫૬૫
 ૨ ૭૩૦૫૧૭૫૧૩૦

કારણાદ્વારા સુખગતાહર્ગણઃ સુધ્યાદે:
 કાલ્યાદે: ૧૮૧૫૩૩૫
 એકોનાહર્ગણાદ્વારા દિનગતિયુતા: પચ્છીસુખદિને મધ્યા: સ્થૂ: ।

૧કોટિ: ૧૦૮૫૭૭૬૨૬૮૪
 ૨ ૧૪૬૧૦૩૫૦૨૫૮
 ૩ ૧૮૨૬૨૮૩૭૮૨૪
 ૪ ૨૧૮૧૫૫૨૫૪
 ૫ ૨૫૫૬૮૧૧૨૮૫૪
 ૬ ૨૮૨૨૦૭૦૦૫૧૮
 ૭ ૩૨૮૭૩૨૮૮૦૮૩
 ૮ ૩૬૫૨૫૮૭૫૬૫
 ૯ ૪૩૦૫૧૭૫૧૨૬૬
 ૧૦ ૧૦૮૫૭૭૬૨૬૮૪૪
 ૧૧ ૧૪૬૧૦૩૫૦૨૫૮૩
 ૧૨ ૧૮૨૬૨૮૩૭૮૨૪૧
 ૧૩ ૨૧૮૧૫૫૨૫૫૩૮૮
 ૧૪ ૨૫૫૬૮૧૧૨૮૫૨૭
 ૧૫ ૨૮૨૨૦૭૦૦૫૧૮૫
 ૧૬ ૩૨૮૭૩૨૮૮૦૮૩૩
 ૧૭ એપ્યામ् ૨૬૫૨૫૮૭૫૬૪૮૧
 ૧૮ ૭૩૦૫૧૭૫૧૨૬૬૩
 ૧૯ ૧૦૮૫૭૭૬૨૬૮૪૪૪
 ૒ ૧૪૬૧૦૩૫૦૨૫૮૨૬

૭૧૪૪૦૪૧૧૬૬૨

અહભ્રવાહર્ગણઃ ૧૮૧૫૩૩૪

પચ્છીસુખદિને મધ્યા: સ્થૂ: ।

(खा१) रवीर्मध्यपदकानि ।

दिनांक	राशादयः	दिनांक	राशादयः
१	०१०५६८१८०	६शतम्	७१२१२१४१४४
२	०११५८१६१२०	७	१०१२८५५१८१४१
३	०१२५७१२४१३१	८	२१८२८५५१३८
४	०१३५६१३२१४१	९	५११७१२१३२१३६
५	०१४५५१४०१५१	१सहस्रम्	८२५१३६१८१३३
६	०१५५४१४८११	२	५१२११२११८१७
७	०१६५३१५७१११	३	२१६१४८२८१४०
८	०१७५३१५७१२१	४	१११२१२४१३८१४
९	०१८५२११३१३२	५	८८१०१४७१४७
१०	०१९५११२१४२	६	५१३१३६१५७१२०
२०	०१८८१४२१४३१२३	७	११२८१३१६१५४
३०	०१२८१३४१५५५	८	१०१२४१४८११६१२८
४०	११८१२५१२६१४७	९	७२०१२५१२६११
५०	११९११६१४८१२८	१शुतम्	४१६१११३५१३४
६०	११२८११०११०	२	८२१३१११८
७०	२१८१५८१३१५२	३	११८१४१४६१४२
८०	२१८१५१५३१३४	४	६१४१६१२२११६
९०	२१२८१४२११५११६	५	१०१२०१७१५७१५०
१००	१६८१३३१२६१५७	६	३१६१३३१२८
१२०	६११७१७११३५५	७	७१२१११८१५७
१३०	८१२५१४०१५०१५२	८	०८११२१४४१३१
१४०	११४११४१२७१४८	९	४१२४१४४१२०१५
१५०	४११२४८१४८१४७	१लक्ष्म्	८११०१५१५५१३८

दिनांक	राश्वादयः	दिनांक	राश्वादयः
२ लक्ष्मी	६१२०१३१५११८	७ नियुतम्	४२८३४४५५३८
३	४१०४७१४६५७	८	३११११४१२११०
४	१११३१४२१३६	९	०१२३१५३१२८४१
५	१०२१११३१३८१६	१ कोटि:	१०१६३२४४४१२
६	८११३५३१३३५५	२	८१३१५३०१२४
७	५११५११२३१३४	३	६११३१३८१५१३६
८	२१२२७१२५१३	४	४१२६११०१४८
९	०१२१२३१२०१५२	५	३१२४३१४६१०
१ नियुतम्	८११२१३८१६१३१	६	११८१६१३११३
२	६१२५११८१३१२	७	१११५४८११६१२५
३	४१७५७१४८१३४	८	८१२२१२२११३७
४	११२०१३७१६५	९	७१२८५४४८१४८
५	१११३१६१२२१३६	१ अर्चुदम्	६१५१२७१३२११
६	८११५५५१३८१७		

रवेहीपरान्तभ्रुवराश्वादयः ०१०१०१०

करणाव्यभ्रुवः १११२८१५१२०१४६

गतिलिपादयः ५८८११०११०१२४१२

हापरान्तमन्दोच्चम् २१८१३८१३६

करणाव्यमन्दोच्चम् २१८४७१५४

हारः ५८८

भुजफलच्छेदः ३६५११६

श्रीपुरुषोत्तमदेशान्तरलिपादयः २१३०१६

खण्डक्षेपः ०७१५३१५२१

(खार) चन्द्रस मध्यपदकानि ।

दिनानि	राशादयः	दिनानि	राशादयः
१	०१३१०१३४१५२	४शतम्	३१२०४३२१२७०५५
२	०१२६१२१०१४४	५	३१८१०१०१३३१५२
३	११८१३१४४१३६	६	१११५१४८८१४०१३८
४	११२२१४२११४२८	७	७११३१२६१४७०१२५
५	२१५१५२१५४१२०	८	३१११४१५४१११
६	२१८१६१२८११२	९	१११८४३१०१५७
७	३१२१४१४१४	१०	१११८४३१०१४४
८	३१५१२४१३८१५७	११	२१२१४२१५१२७
९	३१२८१३५११३१४८	१२	३११३१३१२३१११
१०	४१११४५१४८१४१	१३	४१२५१२४१३०१५५
११	८२३१३१३७१२१	१४	०११४५१३८१३८
१२	१५१११७१२६१२	१५	७१८१४६१२२
१३	५११७१३११४१४३	१६	२१४१२७१५४१६
१४	८१२८१४८१३१२३	१७	३१२०१४८११४८
१५	२११०१३४१५२१४	१८	४१२७११०१८१३३
१६	६१२२१२०१४०१४४	१९	०१३१३११७११६६
१७	११४१६१२८१२५	२०	०७१२१३४१३३
१८	३११५१५२१८१६६	२१	०११०१३३१५१४८
१९	७१२७१३८१६१४६	२२	०१४१५१६१५५
२०	३१२५११६११३१३३	२३	०१७१३६१२६१२२
२१	१११२२१५४१२०११८	२४	०१२१७१४३१३३

दिनांक	राशादयः	दिनांक	राशादयः
अश्युतम्	०१२४।३८।०५५	पुनियुतम्	१०।२०।४३।५७।२२
८	०।२८।१०।१८।११	६	१०।१२।५२।४४।५०
८	१।१।४।१।३।५।२।८	७	१।०।५।१।३।२।१८
१लक्ष्म	१।५।१२।५।२।४।५	८	८।२।७।१।०।१।८।४।७
२	२।१।०।२।५।४।५।३।०	९	८।१।८।१।८।७।५
३	३।१।५।३।८।८।१।४	१कोटि:	८।१।१।२।७।५।४।४।४।३
४	४।२।०।५।१।३।०।५।८	२	६।२।२।५।५।४।८।८।२।६
५	५।२।६।४।२।३।४।४	३	४।४।२।३।४।४।१।०
६	७।१।१।७।१।६।१।२।८	४	१।१।५।५।१।३।८।५।३
७	८।६।१।३।०।८।१।४	५	१।०।२।७।१।८।३।३।३।३।६
८	८।१।१।४।३।१।५।८	६	८।८।४।७।२।८।१।८
९	१।०।१।६।५।५।४।४।४।३	७	५।२।०।१।५।२।३।३।३
१नियुतम्	१।१।२।२।८।४।७।२।८	८	३।१।४।३।१।७।४।६
२	१।१।४।१।७।३।४।५।७	९	०।१।३।१।१।१।२।२।८
३	१।।।६।२।६।२।२।२।५	१अर्चुदम्	८।२।४।३।८।७।१।२
४	१।०।२।८।३।५।८।४।३		

चन्द्रस्य द्वापरान्तरभुवराश्यादयः

करणाद्भुवः

०।०।०।०।०

०।३।२।०।२।८।५।३

गतिलिपादयः

७।८।०।३।४।५।२।३।४।६

भुजस्तेदः

२।७।१।८

देशान्तरलिपादयः

३।३।२।६।४।५

केन्द्रस्तेपराश्यादयः

०।१।३।३।५।३।५।७

स्वराहस्तेपराश्यादयः

३।१।४।३।१।१।१।३।७

(खा३) चन्द्रमन्दीरस्य पदकानि ।

दिनानि	राश्वादयः	दिनानि	राश्वादयः
१	०१०६१४०१५५	४शतम्	११४१३२१४३१२७
२	०१०१३१२११४८	५	१२५१४०१५४११८
३	०१०१२०१२१४४	६	२१६१४८०१५११०
४	०१०१२६१४३१२८	७	२१७५७०१६१२
५	०१०१३३१२४१३३	८	२१२८०५१२६१५३
६	०१०१४०१५१२७	९	३१०११३१३७१४५
७	०१०१४६१४६१२२	१०	१८४४८८१२११४८
८	०१०१५३१२७११६	११	७१२१४३१३७११४
९	०११०१८१११	१२	११४१५१२५१५१
१०	०११६१४८१५	१३	२२५१२७११४१२७
२०	०१२१३१३८११०	१४	६१६१४८१३४
३०	०१३१२०१२७११६	१५	१०८११०१५११४१
४०	०१४१२७१६१२१	१६	१२८१३२१४०११८
५०	०१५१३४१५४१२६	१७	५२०१५४१२८१५५
६०	०१६१४०१५४१३१	१८	८१२११६११७१२२
७०	०१७१४७१४३१२६	१९युतम्	१३१३८१६४७
८०	०१८१५४१३२१४१	२०	२७१६११२११७
९०	०१९०११२११४७	२१	३१०१५४११८१२६
१००	०१११८११०१५२	२२	४१४१३२१२४१३५
१४०	०१२२११६१२११४३	२३	५१८११०१३०१४४
१५०	१३१२४१२८१२५	२४	६१२१४८१३६१५२

दिनांक	राशादयः	दिनांक	राशादयः
७अश्युतम्	७१२५।२६।४३।१	५नियुतम्	८।१७।३।१।२।३।४
८	८।२८।४।४८।१।०	६	०।२।१।१।२।७।५
९	१।०।२।४।२।५।५।१।८	७	४।२।४।३।१।४।१।३।६
१८लच्छम्	१।१।६।२।१।१।२।७	८	८।२।८।१।५।६।७
२	१।०।१।२।४।२।२।५।४	९	१।१।३।२।१।०।३।७
३	८।१।८।३।४।२।६	१कोटि:	५।५।२।२।५।४।८
४	८।२।५।२।४।५।५।४।८	२	१।०।१।०।४।५।५।१।६
५	८।१।४।५।०।१।५	३	३।१।५।७।१।५।०।२।५
६	७।०।८।६।८।४।२	४	८।२।०।८।४।०।३।३
७	६।१।४।२।७।१।०।१।०	५	१।२।५।१।२।५।४।१
८	५।०।२।०।४।८।१।१।३।७	६	७।०।१।४।१।०।४।८
९	४।२।७।०।८।१।३।४	७	०।५।१।६।५।५।५।५
१०नियुतम्	४।३।०।०।१।४।१।३।१	८	५।१।०।१।८।२।१।६
११	८।०।०।१।२।८।१।२	९	१।०।१।५।०।२।१।४।६।४
१२	०।१।०।३।०।४।६।१।३।२	१अर्बुदम्	३।२।०।२।४।१।१।२।२
१३	४।१।४।०।०।५।८।३		

चन्द्रोक्त्वा द्वापरान्तर्घुवराशादयः ४।०।३।६।०।०

करणाव्यभुवः १।०।२।२।३।४।५।८।४

गतिलिमादयः ६।४।०।५।४।३।१।१

छेदः ३।२।३।३

देशान्तरलिमादयः ०।१।६।५।८

(खा४) कुजस्य मध्यपदकानि ।

दिनांक	राशादयः	दिनांक	राशादयः
१	०१०३१२२६१३०	६शतम्	१०१४१२५११८
२	०११२१५२१०	७	०६१४८११११८
३	०११३४११८१३०	८	१२८११३१२१३१
४	०१२१५१४६०	९	२१२१३७१३१४२
५	०१२१३७११२१३०	१०१४८११४१५८	
६	०१३१८३८८११	२	१०१२८३१२३१४७
७	०१३१४०१५१३१	३	४११२१५१५१४०
८	०१४१११३२११	४	८१२६१६१४७१३३
९	०१४१४२१५८१३१	५	३१०१८१२८१२६
१०	०१५११४१२५११	६	८१२४११०१११२०
२०	०११०१२८१५०१२	७	२१८१११५३११३
३०	०११५१४३११५०१३	८	७१२२११३१३५१६
४०	०१२०१५७१४०५०५	९	११६११५११६१५८
५०	०१२६११२१५०६	१०१४६११६१५८१५३	
६०	११११२६१३००७	२	१११०१३३१५७१४५
७०	११६१४०१५५८८	३	८१०५०१५६१३८
८०	११११५५८१२०१८	४	२१२१७१५५८१३०
९०	१११७१८१४५०१०	५	८१११२४४५४१२३
१००	११२२१२४११०१११	६	४११४१५३११६
२	३११४४८१२०१२३	७	१०१२१५८१५२८
३	५०७११२१३०१३४	८	५११२१५१५१११
४	६१२८१३६१४०१४५०	९	०१२१३२१४८१५४
५	८१२२१०५०१५७	१०१४८१४८१४६	

दिनांक	राश्वादयः	दिनांक	राश्वादयः
२ लक्ष्मी	११५३३८३७३२	७ नियुतम्	५३८६५३५३
३	८३८२८३२६१८	८	०२६२५३१३४
४	३१११८११५३२	९	८१४४३३११६
५	३२४३८३५१	१ कोटि:	४१३११६१५८
६	४१६१५८२१३७	२	८३१२१३३५६
७	११४४८४११२३	३	०१८१३१५०१५४
८	६१२१३८१०१२	४	४१२१५०७१५२
९	०१२५१२८१८५६	५	८१५०६१२४१५०
१ नियुतम्	७१८१८१८७१४२	६	०१८१७१४१४७
२	३१६१३६११५११४	७	४१२१८१५८१४५
३	१०१२४१५४१२३१५	८	८१२४१०११५१४३
४	६११३१२१३०१४७	९	०१२७१११३२१४१
५	२१६१३०१३८१२८	१ अर्चुदम्	५१०१२१४८१३८
६	४१६१४८१४७१११		
	कुञ्जस्य इपरात्मभूवः		१११४१५२१४८१०
	करणाव्यभूवः		५१११२४१७१२५
	गतिलिप्तादयः		३११२६१३०१६१४८
	इपरात्ममन्दः		इपरात्मपातः ०१२८१५८१४८
	करणाव्यमन्दः		करणाव्यपातः ०१२८१५१२३१४१
	मन्दहारः		६४५
	पातहारः		६७१
	भुजच्छेदः		६८७
	देशान्तरकलादि		११६१४८

(खा५) बुधशीघ्रस्य पदकानि ।

दिनांक	राशादयः	दिनांक	राशादयः
१	०१४५०३२१६	६शतम्	८२५०२२१४११३
२	०८११४१३२	७	१११४१३६०२८५
३	०१२११६०३६०४८	८	१३१५०१४१५७
४	०१६०२२०८४	९	२१२३०४११४८
५	०१२०१२७०४१२१	१०	११२११७०४८०४१
६	०१२४०३३१३१३०७	११	८२४०३५०३७१२३
७	०१२८०३८०४५०५३	१२	११६०५३०२६०४४
८	११२१४४०१८०८	१३	५०१८०११११४१४६
९	१६०४८०५००२५०	१४	१०११२८०१३०२७
१०	११०५५०२२१४१	१५	२११३०४६०५२०८
२०	२१२१५००४५०२२	१६	६१२६०४०४००५०
३०	४०२१४६०८४	१७	१११८०२२१२८०३२
४०	५०१३०४१३००४५	१८	३१२००४००१८०१३८
५०	६०२४०३६०५३०२६०	१९	१८२५०८०६५५०८
६०	८०५५०३२१६०७	२०	४१५०५५०१३१४८
७०	८०१६०२७०३८०४८	२१	०१८०५४०२०४४
८०	१००२७०२३०१३०	२२	८०११०५२०२७०१३८
९०	०८०१८०२४०११	२३	४११४०५००३४१३४
१००	१११८०१३०४६०५२	२४	०१७०४८०४११२८
१	३०८०२७०३१४४	२५	८०२००४६०४८०२३
२	४०२७०४१०२०५३६	२६	४१२३०४४०५५०१८
३	६०१६०५५०७०२८०	२७	०१२६०४३०२११२
४	८०५५०४५०७०२८०	१८	८०२८०४१०८१०७
५	८०५५०४५०४२८०	१९	८०२८०४१०८१०७

दिनांक	राशादयः	दिनांक	राशादयः
२ लक्ष्मी	५१२८।२२।१८।१४	७ नियुतम्	५।३।०।३८।२५
३	२।२८।३।२।७।२२	८	१।१।४।४।२।३
४	१।१।२८।४।४।३।६।२८	९	५।१।४।३।४।०।५०
५	८।२८।२५।४।५।३।६	१० कोटि:	१।०।२८।३।५।१।२।२
६	५।२८।६।५।४।४।३	१	८।२।७।१।०।२।४।४
७	२।२।७।४।८।३।५।१	२	८।२।८।४।५।३।६।६
८	१।।।२।७।२।८।१।२।५।८	३	७।।।२।४।२।०।४।८।८
९	८।२।७।१।०।२।२।५	४	६।।।२।५।६।०।१।०
१० नियुतम्	५।२।६।५।१।३।१।१।२	५	५।२।१।३।१।१।२।१।२
११	१।।।२।३।४।३।२।२।४	६	४।२।०।६।२।४।१।४
१२	५।२।०।३।४।३।३।३।७	७	३।।।१।४।१।३।६।१।६
१३	१।।।१।७।२।६।४।४।८	८	२।।।७।१।६।४।८।१।८
१४	५।।।१।४।१।३।६।१	१५ अर्बुदम्	१।।।१।५।२।०।२।०
१५	१।।।१।१।६।७।१।३		
बुधश्चीवस्य द्वापरान्तभ्रुवः		१।।।३।५।२।४।०	
करणाक्षभ्रुवः		१।०।१।८।१।४।१।६।२।१	
गतिलिपादयः		२।४।५।३।२।१।६।७।१।७	
द्वापरान्तमन्दः		द्वापरान्तपातः	
करणाक्षमन्दः		०।२।८।३।१।१।२।०	
मन्दहारः		करणाक्षपातः	
पातहारः		०।२।८।१।७।२।८।५।८	
क्षेदः		४८	
देशान्तरकलादि		३६२	
		८८	
		१।।।२।३।१।५	

(खाद) गुरोर्मध्यपदकानि ।

दिवानि	राशादयः	दिवानि	राशादयः
१२१	०१०४१५८१६	१४४८८७८८१०	११६४०५६११०
१२२	०१०८४५८११	७	११२८८८२५४३२
१२३	०१०१४५७११६	८	२१६२७५५४५३
४	०१०१८४५८१२२	९	२१४४४८१२४१५
५	०१०१२४५५४२८	१४४८८७८१३७	२१२३४५३१३७
६	०१०१२८५४१४	२	५११६८८१४७११४
७	०१०१३४५३१३८	३	८८१४४४०५१
८	०१०१३८५२१४५	४	११२११८१३४१३७
९	०१०१४४५१५१	५	११२५१२४१२८४
१०	०१०१४८५०५६५६	६	४११८१२८१२११४१
११	०१०१३८५१५२	७	७१११३४११५१८
१२	०१२१२८१२१४८	८	१०४४१३८८५५
१३	०१३१२८१२१४५	९	०१२७४४१२१३२
५०	०१४८१४१४१	१४४८८७८१८८	३२०४८८५६१८
६०	०१४४५८१४४३७	२	७१११३७५२११७
७०	०१५४८८५८१३९	३	११२१२६४८८१२५
८०	०१६१३८४७१२८	४	२१२३१५४४१२८
९०	०१७१२८१३८१२६	५	६११४४४०५०४२
१४४८८७८८१०	०८८११८१२८१२२	६	१०४४५३१६५०
२	०११६१३८५८१४३	७	११२५४२१२२५८
३	०१२४५५४२८८५	८	५११६१३११२८७
४	११३११३५७१२७	९	८०७१२०१२५११५
५	११११३८१२८१४८	१४४८८७८१८८	०१२८८१२१२४

હિનાનિ	રાખાદય:	હિનાનિ	રાખાદય:
૨સંસ્ક.	૧૨૬।૧૮।૪૨।૪૭	૭નિયુતમ्	૫।૨૦।૫૪।૫૩।૩૬
૩	૨।૨૪।૨૮।૪।૧૧	૮	૩।૨।૨૮।૩।૧।૩૨
૪	૩।૨૨।૩૭।૨૫૪।૩૫૪	૯	૦।૧૪।૨।૫।૧૮
૫	૪।૨૦।૪૬।૪૬।૫૮	૧કોટિ:	૯।૨૫।૩૫।૩૮।૨૫
૬	૫।૧૮।૫૬।૧૮।૨૨	૨	૭।૨।૧।૧।૧૮।૫૦
૭	૬।૧૭।૫૪।૨૯।૪૬	૩	૫।૧૬।૪૬।૫૮।૧૬
૮	૭।૧૫।૧૪।૫૧।૧૮	૪	૩।૧૨।૨૨।૩૭।૪૧
૯	૮।૧૩।૧૪।૧૨।૩૩	૫	૧।૭।૫૮।૧૭।૧૬
૧નિયુતમ्	૮।૧૧।૩૩।૩૩।૫૭	૬	૧।૧।૩।૩।૫૬।૩૧
૨	૯।૨૩।૭।૭।૫૩	૭	૮।૨૯।૮।૩૫૫।૫૬
૩	૪।૪।૪૦।૪૧।૪૮	૮	૬।૨૪।૪૫।૧૫।૨૨
૪	૧।૧૬।૧૪।૧૫।૪૬	૯	૪।૨૦।૨૦।૫૪।૪૭
૫	૧૦।૨૭।૪૭।૪૮।૪૩	૧અર્બુદમ्	૨।૧૫।૫૬।૩૪।૧૨
૬	૮।૮।૨૧।૨૩।૩૮		
ગુરોર્હાપરાન્તભુવ:	૦।૨૨।૫૭।૦।૦		
કરણાદ્વભુવ:	૦।૩।૪૫।૧।૨૧		
ગતિલિમાદય:	૪।૫૮।૫।૩।૭।૧		
દ્વાપરાન્તમન્દ:	૫।૧૬।૫૭	દ્વાપરાન્તપાત:	૨।૧૧।૬
કરણાદ્વમન્દ:	૫।૧૭।૧૭।૦।૧૫	કરણાદ્વપાત:	૨।૧૧।૩।૧૫।૫૮
મન્દહાર:	૨૪૮		
પાતહાર:	૧૮૧૮		
છેદ:	૪૩૩૩		
દેશાન્તરકાલાદિ	૦।૧૨।૩૮		

(खा७) विकसितगुरीर्मध्यपदकानि ।

(१६४प्रकाश; ७न्तमस्त्रीका; १२५प्रष्ठे ।)

दिग्नानि	राज्यादयः	दिग्नानि	राज्यादयः
१	०१०१४१५८१६	५४तम्	११११३२१२७१५६
२	०१०१६१५८११	६	११११५०१५७१२८
३	०१०१४१५७११७	७	११२८१८१२७१२
४	०१०१८१५८१२३	८	२१६१२७१५८१३७
५	०१०१२४१५८१२८	९	२११४१४६१२६११२
६	०१०१२८१५४१३४	१८हस्तम्	२१२३१४१५५१४७
७	०१०१३४१५३१४०	१०	५११६१८१५११३३
८	०१०१३८१५२१४६	११	८१८१४१४७१२०
९	०१०१४४१५१५२	१२	१११२११८१४३१७
१०	०१०१४८१५०१५७	१३	११२५१२४१३८१५६
११	०१११३८१४१५५	१४	४११८१२८१३४१४०
१२	०१२१२८१३८१५२	१५	७११११४१३०१२७
१३	०१३११८१२३१५०	१६	१०१४१३८१२६११४
१४	०१४१८११४१४७	१७	०१२७१४४१२२१०
१५	०१४१५८१५४१४५	१८युतम्	३१२०१४८११७१४७
१६	०१५१४८१५६१४२	१९	७११११३८१३५११४४
१७	०१६१३८१४७१४०	२०	१११२१२७१५८१२१
१८	०१७१२८१३८१३७	२१	२१२३१७१११८
१९तम्	०१८१८१२८१३५	२२	६१२४१६१२८१५४
२०	०११६१३८१५८१८	२३	१०१४१५५१४६१४१
२१	०१२४१५५१२८१४४	२४	११२५१४५५१४८
२२	११३११३१५८११८	२५	५११६१३४१२२११५

८ अमुतम्	८।७।२।३।४।०।२	६ नियुतम्	८।१।२।५।७।४।८।५।८
१ सम्बन्	०।२।८।१।२।५।७।४।८	७	५।२।५।७।०।२।७।८
२	१।२।६।२।५।५।५।५।३	८	३।७।१।७।०।५।५।७
३	२।२।४।१।८।८।५।५।२	९	०।१।८।२।६।४।३।२
४	३।२।२।५।१।५।१।१।६	१ कोटि:	१।०।१।१।२।६।२।१।३
५	४।२।१।४।४।८।५	२	८।३।१।२।४।३।१।६
६	५।१।८।१।७।४।६।१।७	३	६।४।४।८।४।४।५।०
७	६।१।७।१।३।०।४।४।४	४	४।६।२।५।२।६।२
८	७।१।५।४।३।४।२।३	५	३।८।१।४।८।८
९	८।१।३।५।६।४।०।२।१	६	०।१।८।३।८।१।४
१ नियुतम्	८।१।२।०।८।८।८।१।०	७	१।०।१।१।१।४।३।१।१
२	६।२।४।१।८।१।१।६।१	८	८।१।२।५।०।५।२।५
३	४।६।२।८।५।४।२	९	६।१।४।२।७।२।४।३
४	१।१।८।३।२।१।३	१ पर्वुदम्	४।१।६।३।१।३।६।७
५	१।१।०।४।८।१।०।४		
		०।२।१।३	
		०।३।४।८।१।०।७	
		४।५।८।५।४।४।४	
		५।१।८।२।८।१	
		५।१।८।५।१।५।२।५	
		२।१।०	
		४।६।३।३	
		०।१।१।४।१	
		८।५।३	

(खाद) शुक्रशोषस्य पदकानि ।

दिनांक	राशादवः	दिनांक	राशादवः
१	०११३६४३८	६ अगस्तम्	८११६१८१८०
२	०१३१२१२१६	७	१११२८११०
३	०१४१४८८२२५३	८	६१२१४१४४१०
४	०१६१२४१२०१३१	९	०११५४१२६१५८
५	०१८०१३८८८	१० सहस्रम्	५११२७८१५८
६	०१८१३६१४५४४७	११	१०१२४१४१८१५८
७	०११११२५३१२५	१२	४१६१२१२८१५८
८	०११२१४८११२	१३	५११८१२८१५८
९	०११४२५८८४०	१४	३१०१३५४४८१५८
१०	०११६१११६१८	१५	८११२४२४८१५८
११	११२१२१२२१३६	१६	११२४१५००१८१५८
१२	१११८१३४८८५४	१७	७११५७११८१५८
१३	२१४५४४१२	१८	०११८१४१२८१५८
१४	२१२००६१२१३०	१९ अयुतम्	६१११११३८१५८
१५	३१६१७१३७१४८	२०	०१२४२११८१४८
१६	३१२१२१८५४१६	२१	६१३१३४१५८१४२
१७	५१८११०११०१४४	२२	०१४४६११८१३६
१८	४१२४११२६१४२	२३	६१५४८११८१३०
१९ अयुतम्	५११०११२४८१०	२४	०१७१४८१४२४
२०	१०१०१२४८१०	२५	६१८१२११३८११८
२१	४१०१३८१४०	२६	०१८१३३११८११२
२२	४११०५०१५८०	२७	६११०४४१५८१६
२३	२१२११३१३५०	१८ सहस्रम्	०१११५६११०

दिनांक	रासायनिक	दिनांक	रासायनिक
२ लघम्	०।२।३।५।६।१।८।०	७ नियुतम्	१।२।६।५।६।०।८
३	१।५।४।८।५।७।०	८	७।२।५।६।२।०।१।०
४	१।१।७।४।६।३।७।०	९	१।।।२।४।५।८।३।०।१।१
५	१।२।८।४।३।१।५।१	१ कोटि:	६।२।४।२।५।०।१।२
६	२।१।।।३।८।५।४।१	२	७।१।८।५।०।०।२।४
७	२।२।३।३।६।३।३।१	३	१।।।१।३।१।५।०।०।३।६
८	३।५।४।३।३।१।२।१	४	६।।।७।४।०।०।०।४।८
९	३।।।७।२।८।५।१।१	५	७।२।५।४।१।०
१० नियुतम्	१।२।८।२।६।३।०।१	६	१।०।२।६।२।०।१।।।१।२
११	७।२।८।५।३।०।२	७	२।२।०।५।५।१।।।२।४
१२	१।।।२।८।१।८।३।०।४	८	६।।।५।२।०।१।।।३।६
१३	६।।।२।७।४।६।०।५	९	१।।।०।४।५।१।।।४।८
१४	७।।।२।७।१।२।३।०।६	१ अस्त्रिदम्	२।४।१।०।२।०
१५	१।।।२।६।३।८।०।७		

शुक्रशीघ्रस्य द्वापरान्तध्रुवः १।।।१।२।४।०।०

करणाद्वध्रुवः १।।।१।३।४।१।४।२।१।२

गतिलिप्तादयः ६।६।७।०।३।७।४।७।५।८

द्वापरान्तमन्तः २।५।२।५।४।८

करणाद्वमन्तः २।५।३।८।३।८।३।८

मन्दहारः ३।५।८

पातहारः २।१।२

च्छेदः २।२।५

देशान्तरकलादि ४।।।४।०

(खाद) शनिर्मध्यपदकानि ।

दिवाचि	राशादयः	दिवाचि	राशादयः
१	०१०२००२७	६शतम्	०१२०१४१२८११०
२	०१०१४००५४	७	०१२३१२५४१४१२
३	०१०१६११२१	८	०१२६१४५४५८८५४
४	०१०१८११४८	९	११०१६१४२१४८६
५	०१०११०१२१५	१सहस्रम्	११३१२७१२८११७
६	०१०११२१२१४२	२	२१६५४५७१५५
७	०१०११४१३८	३	३११०१२२१२५४५२
८	०१०११६१३१३५	४	४११३१४८१५४१३०
९	०१०११८१४१२	५	५११७११७१२३१७
१०	०१०१२०१४१२८	६	६१२०१४४१५११४५
२०	०१०१४००८५८	७	७१२४११२१२०१२२
३०	०११०११३१२८	८	८१२७१३८१४८१०
४०	०१११२०११७५७	९	९०११७११७१३७
५०	०१११४०१२२१२६	१अशुतम्	१११४१३४१४८११५
६०	०१२१०१२६५५	२	१०१८१४३१२१२८
७०	०१२१२०१३११२४	३	८११३१४४११८१४४
८०	०१२१४०१२५४५३	४	८११८११८१४१५८
९०	०१३१०१४०१२३	५	७१२२१५३१५११३
१शतम्	०१३१२०१४४१५२	६	६१२७१२८१३७१२८
२	०१६१४११२८१४१	७	६१२१३१२३१४८
३	०११०१२११४१३५	८	५१६१३८८१४५८
४	०११३१२२१५८१२७	९	४११११२१५६११२
५	०११६१४११४४११८	१लक्षम्	३११५१४७१४२१२७

दिनांक	राशाद्वयः	दिनांक	राशाद्वयः
२ सन्धम्	अ१।२५।२४।५४	७ नियुतम्	६।२५।३८।३।१।२५
३	१।०।१।३।२।३।३।२।२।	८	६।३।३।३।२।५।५।४
४	२।३।१।०।४।८।४।८	९	५।१।१।३।३।४।०।२।३
५	५।१।८।५।८।३।२।१।५	१ कोटि:	४।१।८।३।०।४।४।५।२
६	३।४।४।६।१।४।४।२	२	४।४।०।१।२।८।४।४
७	०।२।०।३।३।५।७।०	३	१।२।८।३।२।१।४।३।६
८	४।६।१।२।१।३।८।३।७	४	६।१।८।२।५।८।३।२।८
९	०।३।२।८।८।२।२।२	५	१।।।७।३।३।४।४।२।१
१० नियुतम्	१।।।७।५।७।०।४।८	६	३।।।२।७।४।४।२।८।१
११	१।०।१।५।५।८।०।८।५	७	८।।।१।३।५।१।४।५।५
१२	४।।।२।३।५।१।१।३।१।८	८	१।।।१।५।५।८।५।७
१३	४।।।१।४।८।०।१।७।५।७	९	५।।।२।५।३।६।४।३।४।८
१४	८।।।१।४।५।८।२।२।२।६	१० अर्जुदम्	१।।।०।१।५।७।०।२।८।४।२
१५	७।।।१।४।२।२।२।६।५।५		
		११।।।०।५।०।२।४।०	
		७।।।१।८।१।२।१।७।२।४	
		२।।।०।२।६।५।५।४।३	
		४।।।०।२।८।८।०।०।०	
		४।।।०।१।१।३।२।७।२।४	
		४।।।०।१।१।३।२।७।२।४	
		२।।।८।५।७	
		३।।।६।७	
		१।।।०।७।६।०	
		०।।।०।५।५।५	

(खा१०) चन्द्रपातस्य पदकाणि ।

हिन्दी	रामादयः	हिन्दी	रामादयः
१	०१०३११०४८	४शतम्	०२११११५७०५१
२	०१०३२१३५	५	०२६१२८०५७०१८
३	०१०३१३२०३२	६	१११४७०५६०४७
४	०१०१२१४३११	७	१०७०५६०१५
५	०१०१५४५३०५८	८	११२१२३०५५०४२
६	०१०१८१८१४४६	९	११७०४१५५०१०
७	०१०१२११५०३४	१ सहस्रम्	१२२०५८०५४०३८
८	०१०१२५१२६०२१	२	३१५०५८०४८०१६
९	०१०१२८०३७०८	३	५०८०५८०४३०५४
१०	०१०३११४७०५७	४	७१५०५८०३८०३२
११०	०११३१३५०५४	५	८२४०५८०३३०८
१२०	०१११२५०२३०५०	६	१०११७०५८०२७०४७
१३०	०१२१०१११४७	७	०१०१५८०२२१२५
१४०	०१२१३८५८०४४	८	२३०५८०१७०३८
१५०	०१३१०१०४७०४१	९	३२६०५८०११४१
१६०	०१३१४२१३५०३७	१ अयुतम्	५११८०५८०६०१८
१७०	०१४११४१२३०३४	२	१११८०५८०१२१३८
१८०	०१४१४६०१११३१	३	४१२८०५७०१८०५७
१९०	०१५०१७०५८०२८	४	१०११८०५६०२६०१६
२००	०१५०३५०५८०५६	५	४१८०५८०३११३५
२१०	०१५०५४३०५८०२८	६	४१२८०५४०३७०५४

दिग्नामि	रास्ताद्वयः	दिग्नामि	रास्ताद्वयः
अश्युतम्	३१८४५३४४१३	भनियुतम्	१२१३२४३८१५७
८	८१८४५३४५०१२२	६	३१२१३१३४५४
९	२२४४५१४५१५१	७	६१४३३४१४१३३
१३८म्	८१८४५१३१०	८	८२८४१४१३१२
२	५१८४४२१६१२०	९	१११६१३४४४४५१
३	११२४३३१४१३०	१कोटि:	८१४४१६१६१२०
४	१०११४२४१२१४०	२	४११०११०१३११
५	५१४१५१५१४४८	३	६११५११५१४८१३१
६	३१२८१६११८४५८	४	८२०१२१६११
७	०१८४५७१२२४८	५	१०१२५४२६१२२११
८	८१८८४८१२५११८	६	११०१३१३४१२
९	५१२८१३८१२८१२८	७	३१५४३६५५४१३२
१८नियुतम्	२१८३०१३१३८	८	५११०४२११२१२
२	५१७११३११८	९	७११५१४७१२८१३३
३	७१२५४६१३४४५७	१अर्जुदम्	८१२०१५२१४५१३
४	१०११४१२१६१२६	राहोर्दीपरान्तभ्रुवः	६१२११४१४८१०
		करणाद्वभ्रुवः	३१२११४१८१२८
		गतिलिपाद्यः	३११०१४७१४० ४०
		छेदः	६७८३
		देशान्तरकलादि	०१८१४

स्फुटाधिकारः ।

अहस्फुटीकरणे

खण्डफलसङ्ग्रहः

प्रथममन्दचल-

केन्द्रगत्युदयास्त-

केन्द्रतेचांशादयत् ।

(गा१) रवीर्द्धमानमन्दखण्डः ।

(अमप्रकाशः ११४तमश्लोकः ४७शतष्ठे ।)

संख्या:	स्थूलफलांशादयः	अन्तरखिसादयः	ऋणतिफलखिसादयः
०	०१०१०	८१६	३१०
१	०१८१६	८१४	२१०
२	०१६१३०	८१८	२१८
३	०१२४१३८	८२३	२१८
४	०१३२१४२	७१५४	२१६
५	०१४०१३६६	७१४४	२१३
६	०१४८१२०	७१३३	२१०
७	०१५५१५५३	७१२०	१५७
८	११३११३	७१३	१५३
९	१११०११६	६१४६	१४८
१०	१११७१२	६१२७	१४४
११	११२३१२८	६१५	१३८
१२	११२८१३४	५१४४	१३२
१३	११३५११८	५१२१	१२६
१४	११४०१३८	४१५५	१२०
१५	११४५१३४	४१३०	११६
१६	११५०१४	४१२	११३
१७	११५४१६	३१३४	०१५८
१८	११५७१४०	३१४	०१५०
१९	२१०१४४	२१३४	०१४२
२०	२१३११८	२१४	०१३४
२१	२१५१२२	११३३	०१२६
२२	२१६१५५	१११	०११७
२३	२१७१५६	०१२८	०१८

खंडः	सूत्रफलांशादयः	चतुरविंशादयः	चतुरविंशतिफलांशादयः
२४	२।८।२४	(चीयमार्ग) ०।३	०।०
२५	२।८।२१	०।३७	(घन) ०।६
२६	२।७।४४	१।८	०।१७
२७	२।६।३५	१।४२	०।२६
२८	२।४।५३	२।१३	०।३५
२९	२।२।४०	२।४५	०।४३
३०	१।५८।५५	३।१८	०।५१
३१	१।५६।३७	३।४८	०।५८
३२	१।५२।४८	४।१८	१।७
३३	१।४८।३१	४।४७	१।१५
३४	१।४३।४४	५।१६	१।२२
३५	१।३८।२८	५।४३	१।२८
३६	१।३२।५५	६।७	१।३६
३७	१।२६।३८	६।३२	१।४२
३८	१।२०।६	६।५३	१।४८
३९	१।१३।१३	७।१५	१।५३
४०	१।५।५८	७।३४	१।५८
४१	०।५८।२४	७।४८	२।२
४२	०।५०।३५	८।८	२।६
४३	०।४२।३८	८।१६	२।८
४४	०।३४।१७	८।२५	२।१२
४५	०।२५।५२	८।३३	२।१४
४६	०।१७।१८	८।३८	२।१६
४७	०।१८।४१	८।४१	२।१७
४८	०।००	९।०	२।१७

(गा२) रवेवैद्यमानमन्दखण्डः ।

खण्डः	सूचकलालिपिः	अलरतिक्षिप्तादिः	अलगतिफलतिप्रादिः
०	०१०१०	७२६	११५७
१	०१७२६	२१२५	११५७
२	०१४८१५१	७१२०	११५६
३	०१२२१११	७११५	११५५
४	०१२८१२६	७१७	११५३
५	०१३६१३६	६१५७	११५१
६	०१४२१२०	६१४८	११४८
७	०१५०११८	६१३६	११४५
८	०१५६१५४	६१२०	११४२
९	११३११४	६१६	११३८
१०	११८२०	५१४८	११३३
११	१११५४८	५१२८	११२८
१२	११२०१३७	५११०	११२३
१३	११२५१४७	४१४८	१११८
१४	११३०१३५	४१२६	१११२
१५	११३५११	४१३	११६
१६	११३८१४	३१३७	०१५८
१७	११४२१४१	३११३	०१५२
१८	११४५१५४	२१४६	०१४५
१९	११४८१४०	२१८	०१३८
२०	११५०१५८	११५१	०१३१
२१	११५२१४८	११२४	०१२३
२२	११५४११३	०१५५	०११६
२३	११५५८	०१२५	०१८
२४	११५५१३३	(चीयमाणं) ०१२	०१०

खण्डः	सूचकखात्रादयः	अन्तरखिप्रादयः	क्रमगतिफलखिप्रादयः
२५	११५५।३१	०।३३	(खनं) ०।८
२६	११५४।५८	१।३	०।१६
२७	११५३।५५	१।३१	०।२३
२८	११५२।२४	२।०	०।३१
२९	११५०।२४	२।२८	०।३८
३०	११४७।५५	२।५७	०।४६
३१	११४४।५८	३।२६	०।५३
३२	११४१।३२	३।५२	१।०
३३	११३७।४०	४।१८	१।७
३४	११३३।२१	४।४४	१।१४
३५	११२८।३७	५।८	१।२०
३६	११२३।२८	६।३१	१।२६
३७	१११७।५८	५।५२	१।३२
३८	१११२।६६	६।१३	१।३७
३९	११५।३५	६।३०	१।४२
४०	०।५८।२३	६।४८	१।४६
४१	०।५२।३४	७।३	१।५०
४२	०।४५।३१	७।१४	१।५३
४३	०।३८।१७	७।२५	१।५६
४४	०।३०।५२	७।५३	१।५८
४५	०।२३।१७	७।४२	२।१
४६	०।१५।५३	७।४६	२।२
४७	०।७।४८	७।४८	२।३
४८	०।०।०	०।०	२।३
खण्डकेपराश्वादयः		५८।८।१०	
खण्डकेपराश्वादयः		०।७।५३।५।२१	

(गा३) चन्द्रस्य वर्द्धमानमन्दखण्डः ।

खण्डः	फलांशादयः	चन्त्ररसिमादवः	कृष्णगतिफलसिमादयः
०	० ० ०	१८ २३	६७ ३०
१	० १६ २३	१८ १७	६७ २२
२	० ३८ ४०	१८ ८	६६ ५७
३	० ५७ ४८	१८ ५३	६६ १४
४	१ १६ ४१	१८ ३३	६५ १४
५	१ ३५ १४	१८ ८	६३ ५८
६	१ ५२ २३	१७ ४३	६२ २७
७	२ ११ ६	१७ १५	६० ३८
८	२ २८ २१	१६ ३४	५८ ३६
९	२ ४४ ५५	१५ ५५	५६ १७
१०	३ ० ५०	१५ १०	५३ ४४
११	३ १६ ०	१४ १८	५० ५७
१२	३ ३० १८	१३ ३०	४७ ५७
१३	३ ४३ ४८	१२ ३८	४४ ४५
१४	३ ५६ २७	११ ३७	४१ २१
१५	४ ८ ४	१० ३५	३७ ४६
१६	४ १८ ३८	८ ३०	३४ १
१७	४ २८ ८	८ २३	३० ७
१८	४ ३६ ३२	७ १०	२६ ५
१९	४ ४८ ४२	५ ५८	२१ ५६
२०	४ ४८ ४१	४ ४६	१७ ४१
२१	४ ५४ २७	३ ३३	१३ २१
२२	४ ५८ ०	२ १४	८ ५६
२३	५ ० १४	० ५६	४ २८
२४	५ १ १०	(चीयमाणं) ० १८	० ०
२५	५ ० ५२	१ ३८	(धनं) ४ ३०
२६	४ ५८ १४	२ ५७	८ ५८

खण्डः	कलाशादयः	चन्द्रसिंहादयः	चन्द्रगतिकलाशिमादयः
२७	४१५६।१७	४।१२	१२३२६
२८	१३।५२।५	५।२७	१७।५०
२९	४।४६।३८	६।४३	२२।१०
३०	४।३८।५५	७।५५	२६।२४
३१	४।३८।०	८।११	३०।३२
३२	४।२२।४८	१०।२०	३४।३४
३३	४।१२।२८	११।२४	३८।२७
३४	४।१।५	१२।३।१	४२।१०
३५	३।४८।३४	१३।२८	४५।४२
३६	३।२५।६	१४।२२	४८।१
३७	३।२।०।४४	१५।१७	५२।११
३८	३।५।२७	१६।१७	५५।७
३९	२।४८।२०	१६।५।१	५७।४८
४०	२।३।२।२८	१७।३५	६०।१४
४१	२।१।४।५४	१८।८	६२।२४
४२	१।५।६।४५	१८।१७	६४।१८
४३	१।३।८।८	१८।१४	६५।५६
४४	१।१।८।४	१८।२६	६७।१६
४५	०।५।८।३८	१८।४४	६८।१८
४६	०।३।८।५४	१८।५४	६८।५
४७	०।२।०।०	२।०।०	६८।३२
४८	०।०।०।०	०।०	६८।४१

चन्द्रस्य मन्दकेन्द्रगतिः ७८।३।५४

खण्डक्षेपः ३।१४।३।१।१।१।२७

सूर्योत्पश्चिमोदयांशाः १।

पूर्वोत्तमयांशाः ३।४८

(ग) कुजस्य कर्कादिकेन्द्रे परीचलण्डः ।

खण्डः	फलखितादयः	अन्तरखितादयः
०	०।०	२६।२७
१	२६।२७	२६।१८
२	५८।४६	२६।४
३	८७।५०	२८।४०
४	११६।३०	२८।८
५	१४४।३८	२७।२८
६	१७२।७	२६।५०
७	१८८।५७	२६।८
८	२२५।०	२५।०
९	२५।०।०	२३।५७
१०	२७३।५७	२२।४७
११	२८६।४४	२१।२८
१२	३१८।१२	२०।८
१३	३३८।२१	१८।४३
१४	३५७।४	१७।८
१५	३७४।१३	१५।३४
१६	३८८।४७	१३।५३
१७	४०३।४०	१२।१०
१८	४१५।५०	१०।२१
१९	४२६।११	८।३०
२०	४४३।४१	६।४१
२१	४४१।२२	४।५०
२२	४४६।१२	२।५३
२३	४४८।५	०।५५
२४	४५।०।०	०।०

(ગાય) કુઝસ્ય વર્ષમાનમન્દખણ્ણા: ।

ખણ્ણા:	ફલાંગાદય:	અત્યરખિસાદય:	કોટિફળસ્ય
૦	૦૧૦૧૦	૪૩૧૨૧	૬૫૮૧૫૭
૧	૦૧૪૩૧૨૧	૪૩૧૩૭	૬૫૮૧૫૭
૨	૧૧૨૬૧૫૮	૪૩૧૪૨	૬૫૮૧૫૭
૩	૨૧૧૦૧૪૦	૪૩૧૩૩	૬૫૬૧૩૮
૪	૨૧૫૪૧૧૩	૪૩૧૪૩	૬૫૦૧૩
૫	૩૧૩૭૧૨૨	૪૨૧૪૫	૬૪૦૧૩૦
૬	૪૧૨૦૧૭	૪૨૧૭	૬૨૮૧૩
૭	૫૧૨૧૧૪	૪૧૧૧૮	૬૧૨૧૩૧
૮	૫૧૪૩૧૩૨	૩૮૧૫૮	૫૮૪૧૧૩
૯	૬૧૨૩૧૩૦	૩૮૧૩૬	૫૭૨૧૫૮
૧૦	૭૧૨૧૬	૩૭૧૨	૫૪૮૧૧
૧૧	૭૧૩૮૮	૩૮૧૨૫	૫૨૨૧૧૬
૧૨	૮૧૪૧૩૩	૨૮૧૪૨	૪૮૨૧૫૭
૧૩	૮૧૪૪૧૧૫	૨૭૧૭	૪૫૮૧૧
૧૪	૮૧૧૧૧૨૨	૨૪૧૧૮	૪૨૧૧૧૩
૧૫	૮૧૩૫૪૧૦	૨૧૧૩૧	૩૮૨૧૪૮
૧૬	૮૧૫૭૧૧૧	૧૮૧૩૩	૩૪૩૧૦
૧૭	૧૦૧૧૫૧૪૪	૧૫૧૪૪	૩૦૧૧૫૩
૧૮	૧૦૧૩૧૧૨૮	૧૨૧૩૭	૨૫૮૧૫૮
૧૯	૧૦૧૪૪૧૫૮	૮૧૪૧	૨૧૭૧૨૨
૨૦	૧૦૧૫૩૧૪૬	૬૧૩૮	૧૭૪૧૧૩
૨૧	૧૧૧૦૧૨૫	૨૧૨૨	૧૩૦૧૪૦
૨૨	૧૧૧૨૧૪૭	૦૧૦	૮૬૧૫૮
૨૩	૧૧૧૨૧૪૭	૦૧૦	૪૩૧૨૧
૨૪	૧૧૧૨૧૪૭	૦૧૦	૦૧૦

२५	१११२१४७	०१०	४३१३५५
२६	१११२१४७	०१०	८७२२५५
२७	१११२१४७	०१०	१३२१४७
२८	१११२१४७	(बीयमाण) २१३	१७७१५०
२९	१११०१४४	८१५३	२२२१५७
३०	१०१५०१५१	१३१२५५	२६७१५२
३१	१०१३३१२६	१६१३८	३१२२२७
३२	१०१२०१४८	१८१५६	३५६२२७
३३	१०१०१५२	२३१८	३८८१२५५
३४	८१३७१४४	२६११८	४४११११
३५	८११११२६	२८१३१	४८११३२
३६	८१४११५५	३८१५७	५१८१५८
३७	८१२११५८	४०१४८	५४८१४
३८	७१२२१८	४११५७	५७५१२
३९	६१४०११२	४३११०	५८७१५१
४०	५१५७१२	४४११२	६१७१३१
४१	५११२१५०	४४१४६	६३३१५६
४२	४१२८१४	४५१७	६४७११०
४३	३१४२१५७	४५१७	६५६१५६
४४	२१५७१५०	४५१७	६५८१५७
४५	२११२१४८	४४१४८	६५८१५७
४६	११२७१५५	४४१२०	६५८१५७
४७	०१४३१३५	४३१३५५	६५८१५७
४८	०१०१०	०१०	६५८१५७

मन्दसुक्तिः ०१०

मन्दकेन्द्रभुक्तिः ३११२६

शीघ्रसुक्तिः ५८१८

शीघ्रकेन्द्रभुक्तिः २७१४२

(गा६) कुजस्य वर्षमानशीघ्रखण्डः ।

खण्डः	फलांशादयः	अन्तर्खितादयः	चतुर्कर्त्तव्य
०	० ० ०	८८ ३६	५७१० ५४
१	१ २ ८ ३६	८८ ३१	५७०८ ५०
२	२ ५ ८ ७	८८ ३०	५७०० ३४
३	४ २ ८ २७	८८ १८	५६८ ८ २०
४	५ ४ ७ ५६	८८ ५१	५६६ ६ २१
५	७ २ ६ ४७	८८ ०	५६४ ० ५४
६	८ ५ ५ ४७	८८ ४१	५६० ८ ३४
७	१ ० २ ४ २८	८८ ४०	५५७ २ १७
८	१ १ ५ ८ ८	८८ १२	५५२ ८ २८
९	१ ३ १ २ १०	८७ ३८	५४८ ० ४६
१०	१ ४ ४ ८ ५८	८७ २४	५४२ ४ ४८
११	१ ६ १ ६ १२२	८६ ३५	५३६ ६ ५७
१२	१ ७ ४ २ ५७	८५ ५१	५३० १ ४५
१३	१ ८ ८ ८ ८	८६ २२	५२३ १ २२
१४	२ ० ३ ५ १०	८३ ५४	५१५ ४ ६
१५	२ १ ५ ८ ४	८४ २४	५०७ ४ ४७
१६	२ ३ २ २ २८	८२ १६	४८८ ७ १२
१७	२ ४ ४ ५ ४४	८० ४७	४८८ ७ ३२
१८	२ ६ ६ १ २१	८० २४	४८० १ ४२
१९	२ ७ २ ६ ५५	७८ ०	४७० १ २२
२०	२ ८ ४ ४ ५५	७६ २२	४५८ ६ ५१
२१	३ ० १ १ १७	७६ ३६	४४८ ६ ३६
२२	३ १ १ ७ ५३	७६ ३७	४३७ २ ४२
२३	३ २ ३ १ २०	७० ५	४२५ ४ ११
२४	३ ३ ४ १ ३५	६८ १८	४१३ १ ५८
२५	३ ४ ४ ८ ५४	६४ ६	४०० ४ ३१

२६	३५०५४१०	५८०४५	३८७४११
२७	३६०५३४५	५९०१८	३७३८०५३
२८	३७०५०१४	५३०५	३६०२०५८
२९	३८०४३०८	४७०१०	३४६३०३२
३०	३८०३०११८	४०१५१	३३२१४४
३१	४०११११०	३४४	३१७२०१५०
३२	४०१४५०१४	२५०४७	३०३०१४४
३३	४१०११११	१७०२४	२८८०३०
३४	४१०२८०२५	६०	२७३४०१७
३५	४१०३४०२५ (चौथमाण)	६०५०	२५८४०५१
३६	४१०२७०३५	२१०७	२४३५०४१
३७	४१०६०२८	४०१४७	२२८०१२२
३८	४०१२५०४१	६४०३८	२१४०११
३९	३८०२१०१२	८८०	१८८०६०१
४०	३७०५१०५४	१२२०	१८५५०३८
४१	३५०४८०४६	१६१०३६	१७२००४०
४२	३३०८०१०	२०६०१४	१५८०३०२१
४३	२८०४१०५६	२५६०३७	१४७०६०३७
४४	२५०२५०१८	३१२०४० (वक्तारामः)	१३७०३०२
४५	२०११२०३८	३६०१६	१२८०१४
४६	१४०५०३३	४१००३४	१२१०५२
४७	७१०४०५८	४३४०५८	११७००३२
४८	०१००	०१०	११६०५०६

अंशाल्कं वक्तारोन्द्रम् १६३

कटचुकेन्द्रम् १८७

पञ्चादस्तकेन्द्रम् ३३२

प्रागुदयकेन्द्रम् २८

सूर्यादस्तोदयांशाः १६

(गा७) बुधस्य मन्त्रशीघ्रपरस्तरपरोच्चखण्डः ।

खण्डः	फलसिद्धादयः	अन्तरसिद्धादयः	गतिसिद्धादयः
०	०।०	४४।३०	४८।३४
१	४४।३०	४४।१८	४८।२८
२	८८।४८	४३।५५	४८।८
३	१३२।४३	४३।१८	४७।३८
४	१७६।२	४२।२८	४६।५५
५	२१८।३०	४१।३६	४६।०
६	२६०।०६	४०।३२	४४।५३
७	३००।३८	३८।२२	४३।३४
८	३४०।०	३७।४७	४२।४
९	३७७।४७	३६।११	४०।३०
१०	४१३।५८	३४।२५	३८।३२
११	४४८।२३	३२।२७	३६।३१
१२	४८०।५०	३०।२७	३४।२०
१३	५११।१७	२८।१७	३२।१
१४	५२८।१४	२५।५५	२८।३४
१५	५६५।२८	२३।३२	२६।५८
१६	५८८।१	२०।५८	२४।१७
१७	६०८।५८	१८।२४	२१।२८
१८	६२८।२३	१५।३७	१८।३६
१९	६४४।०	१२।५२	१५।३७
२०	६५६।५२	१०।५	१२।३४
२१	६६६।५७	७।१८	८।२८
२२	६७४।१६	४।२१	६।२१
२३	६७८।३७	१।२३	३।११
२४	६२८।०	०।०	०।०

(गाद) बुधस्स मन्दसुक्तिः ।

खण्डः	कलांशादयः	चन्नरचिशादयः	क्रीटिकलस्स
०	० ० ०	१६ ३७	२७५ ५१
१	० १६ ३७	१६ १	२५३ २१
२	० ३२ ३८	१५ २२	२४७ ४७
३	० ४८ ०	१४ ४०	२४१ ११
४	१ २ ४०	१३ ५५	२३३ ५१
५	१ १६ ३५	१३ ८	२२५ ४०
६	१ २८ ४४	१२ २२	२१६ ४८
७	१ ४२ ६	११ ३७	२०७ १०
८	१ ५३ ४३	१० ४७	१८७ ११
९	२ ४ ३०	१० ०	१८६ २२
१०	२ १४ ३०	८ ५	१७५ १८
११	२ २३ ३५	८ २१	१६३ ४३
१२	२ ३१ ५६	११ ४७	१५१ ५६
१३	२ ४३ ४३	११ ३५	१४३ ३५
१४	२ ५५ १८	११ ४४	१३४ ३०
१५	३ ६ २२	१० ३८	१२४ ३०
१६	३ १७ १	१० ८	११३ ४३
१७	३ २७ १०	८ ३८	१०२ ३६
१८	३ ३६ ४८	८ ५२	८८ ४४
१९	३ ४५ ४०	८ १४	७६ ३५
२०	३ ५३ ५४	७ २२	६२ ४०
२१	४ ११ ६	६ ३७	४८ ०
२२	४ ७ ५३	५ ३६	३२ ३८
२३	४ १३ २८	४ ३१	१६ १७
२४	४ १८ ०	० ०	० ०

मन्दसुक्तिः ०|०|०

शीघ्रसुक्तिः २४५|३२

मन्दकेन्द्रसुक्तिः ५८|८

शीघ्रकेन्द्रसुक्तिः १८६|२४

(गां) बुधस्य वर्षमानशीघ्रस्त्रक्षणाः ।

खंडः	फलाशादयः	अन्तरलिप्तादयः	चतुर्वर्ष
०	०।०।०	६२।४३	४७६५।२७
१	१।२।४३	६२।३८	४७६४।११
२	२।५।२२	६२।२८	४७५८।४२
३	३।७।५०	६२।१५	४७४८।५६
४	४।१।०।५	६१।५७	४७३५।१६
५	५।१।२।२	६१।२३	४७१७।२८
६	६।१।३।२५	६०।५८	४६८५।४४
७	७।१।४।२४	६०।४५	४६६६।५२
८	८।१।५।०	५८।५२	४६४०।०
९	९।१।५।१	५८।०	४६०६।१०
१०	१०।१।४।१	५७।५२	४५६८।४०
११	१।१।१।१।५३	५७।१९	४५२७।८
१२	१२।८।६	५६।१४	४४८।१।४७
१३	१३।५।१०	५४।३७	४४३।३।६
१४	१४।५।८।४७	५२।४८	४३८।०।४६
१५	१४।५।२।३५	५।१।५९	४३२४।५४
१६	१५।४।४।२८	५।०।२	४२६५।४६
१७	१६।१।४।१०	४७।४८	४२००।१०
१८	१७।२।२।१८	४५।२९	४१३७।३७
१९	१८।७।४।२	४२।५७	४०६८।२६
२०	१८।५।०।४८	४।१।८	३८८८।१६
२१	१८।३।१।४८	३८।१५	३८२४।२६
२२	२।०।१।०।२	३४।५३	३८४८।८
२३	२।०।४।४।५५	३।।।१५	३७६८।४३
२४	२।।।१।६।।०	२७।४४	३६८८।४८
२५	२।।।४।३।५४	२३।२८	३६०।६।२४

लक्षणः	फलाश्रादवः	चन्द्रशिशादवः	चन्द्रकर्त्तव्य
२६	२२१७१२३	१८१५६६	३५२२१२३
२७	२२१२६१११	१४१२५५	३४३७११
२८	२२१४०१४४	८४२२	३३५०१५२
२९	२२१५०१६६	३१९८	३२६३१५०
३०	२२१५३१२४ (चीयमाण)	२१४८	३१७६१४३
३१	२२१५०१३६	८१३६	३०८८१६
३२	२२१४११०	१७१९	३००८२३
३३	२२१२३१५८	२४१२८	२८१५१५१
३४	२११५८१३०	३३११	२८३०१५६
३५	२११२६११८	४२१८	२७५७१४५
३६	२०१४४१०	५१५७	२६६७१३
३७	१८१५२१२३	६२१६	२५८८१५
३८	१८१५०१७	७१४८	२५१४१३८
३९	१७१३८१८	८२१२८	२४४४१३८
४०	१६११५१५६	८३१३८	२३७८११
४१	१४१४२११७	१०३१०	२२१८१२२
४२	१२१५८११७	११३१८	२२६५१५२
४३	१११६११५	१२११८	२२१८१३२
४४	८१५४१६	१२८१२९	२१८०१३७
४५	६१५५१४५	१३५१५	२१४८१५३
४६	४१४०१४०	१३८१२०	२१२७१२४
४७	२१२११२०	१४११२०	२११४१२४
४८	०१०१०	०१०	२११०१३८

वक्रकेन्द्रम् १४६ कर्त्तुकेन्द्रम् २१४

पूर्वास्तकेन्द्रम् ४१० पश्चिमोदयकेन्द्रम् ५०

पश्चिमास्तकेन्द्रम् १५८ प्रागुदयकेन्द्रम् २०१

त्र्यम्बद्धोदयांशाः १३

(गा१०) प्रकारान्तरेण तु धस्य वर्षमानशीघ्रखण्डः ।

खण्डः	फलांशादयः	अन्तरस्थिसादयः	चतुर्वर्षश
०	०।०।०	६।१।४	४७१७।४२
१	१।१।४	६।१।१	४७१६।२८
२	२।२।५	६।०।४८	४७११।८
३	३।२।५४	६।०।३५	४७०१।४०
४	४।३।२८	६।०।१८	४६८।२३
५	५।३।४८	५।८।४५	४६७।१३
६	६।३।६३	५।८।२०	४६४।१५५
७	७।२।५३	५।८।५८	४६२।४५
८	८।१।५२	५।८।१४	४५८।५।४३
९	९।०।६	५।७।२१	४५६।२।४४
१०	१।५।७।२७	५।६।१२	४५२।६।१७
११	१।०।५।३।६८	५।५।१८	४४८।५।५२
१२	१।१।४।८।५७	५।४।२४	४४४।१।४४
१३	१।२।४।३।२१	५।३।०	४३८।४।२४
१४	१।३।३।६।२१	५।१।५	४३४।३।१३
१५	१।४।२।७।२६	४।८।४४	४२८।८।११
१६	१।५।१।७।१०	४।८।२०	४२३।१।४२
१७	१।६।५।५।२०	४।६।७	४।३।०।५३
१८	१।६।५।१।३७	४।३।४६	४।०।७।१।१
१९	१।७।३।५।२०	४।१।७	४।०।४।०।५७
२०	१।८।१।६।२७	३।८।४६	३।८।७।१।५२
२१	१।८।५।५।१३	३।५।३५	३।८।०।०।१३
२२	१।८।३।०।४८	३।४।६	३।८।२।८।४७
२३	२।०।४।५।४	२।८।३४	३।७।५।०।०
२४	२।०।३।४।२८	२।६।२	३।६।७।१।४७

खण्डः	फलांशादयः	अन्तरखिसादयः	चतुर्वर्षीय
२५	२१०१३०	२१४६	३५८११५८
२६	२१२२११६	१७१२४	३५१०१३७
२७	२१३८१४०	१२१३६	३४२८१५५
२८	२१५२११६	७१३५	३३४४१४३
२९	२१५८१५१	१४८	३२६०१५०
३०	२२११४०	(चीयमाणं) ४१३	३१७६१४५
३१	२१५७१३७	१०१३४	३०८२१२८
३२	२१४७१३	१७१४६	३००८१३१
३३	२१२८११७	२५१२	२८२४१३८
३४	२१४१५	३३१४०	२८४४१३
३५	२०१३०१२५	४२१२४	२७६४११८
३६	१८१४८११	५११४	२६८७१२
३७	१८१५६१४७	६०११०	२६१२१२८
३८	१७१५६१३७	७०१७	२५४११२५
३९	१६१४६१३०	८०१५	२४७४१३८
४०	१५१२६१२५	८८१२६	२४१२१२६
४१	१३१५६१४८	८७१२८	२३५४१३८
४२	१२११८१२०	१०८१७	२३०४१५६
४३	१०१३०११७	११५१२२	२२६११५
४४	८१४१५५	१२२१२६	२२२४११७
४५	६१३२१२८	१२७१४६	२१८४११८
४६	४१२४१४३	१३११२८	२१७४११७
४७	२१३११५	१३३११५	२१६११४८
४८	०१०१०	०१०	२१५८११८

(गा११) गुरोर्मन्दस्त्रयः ।

संख्या:	फलांशादयः	अन्तरजिष्ठादयः	कीटिफलस्त्र
०	० ० ०	२११३३	३२८ २८
१	० २११३३	२११२८	३२८ ४८
२	० ४३११	२१११७	३२६ ४१
३	१ ४३१८	२११०	३२६ ४८
४	१ २५४ १८	२०१३५	३१८ १६
५	१ ४५४ ५३	२०१८	३१२ १२
६	२ ६ १	१८ ३८	३०४ २७
७	२ २५ ४०	१८ ४	२८५ ३९
८	२ ४४ ४४	१८ १८	२८५ २४
९	३ १३ ३	१७ ३१	२७३ ५८
१०	३ २० ०३४	१६ ४१	२६१ २६
११	३ २७ १५	१५ ४५	२४७ ४३
१२	३ ५३ ०	१४ ४८	२३२ ५८
१३	४ ७ ४८	१३ ४७	२१७ १५
१४	४ २१ २६	१२ ३६	२०० २४
१५	४ ३४ १२	११ २८	१८३ १२
१६	४ ४५ ४०	१० १२	१६४ ४४
१७	४ ५५ ५२	८ ५६	१४५ ४४
१८	५ ४ ४८	७ ३७	१२६ १
१९	५ १२ २५	६ १५	१०५ ५२
२०	५ १८ ४०	४ ५५	८५ १८
२१	५ २३ ३५	३ ३३	६४ १८
२२	५ २७ ०८	२ ८	४३ १
२३	५ २८ १६	० ४०	२१४ २
२४	५ २८ ५६	० ०	० ०

मन्दभुक्तिः ०|०

मन्दकेन्द्रभुक्तिः ४|५८

शीघ्रभुक्तिः ५|८

शीघ्रकेन्द्रभुक्तिः ५|४८

(गा१२) गुरीर्वद्दमानशीघ्रखण्डः ।

खण्डः	फलांशादयः	अन्तर्खिसादयः	चतुर्थं शब्दं
०	० ० ०	३६ २७	४१०६ ३०
१	० ३६ ३७	३६ २६	४१०४ ४४
२	१ १३ ३	३६ १२	४१०० ३२
३	१ ४८ १५८	३५ ५१	४०८३ ५८
४	२ २५ ६	३५ २४	४०८४ ५५
५	३ ० १३०	३४ ४८	४०७३ ५२
६	३ ३५ १८	३४ २५	४०६० २०
७	४ ८ ४४	३३ ५३	४०४४ २८
८	४ ४३ ३७	३२ ५८	४०२६ ३७
९	५ १६ ३५	३२ ३	४००६ ३२
१०	५ ४८ ३८	३१ ६	३८८४ १४
११	६ १८ ४४	३० ४	३८६६ ०
१२	६ ४८ ४८	२८ ५०	३८३३ ५४
१३	७ १८ ३८	२७ ४३	३८०५ ५२
१४	७ ४८ २१	२६ २७	३८७५ ५७
१५	८ १२ ४८	२४ ५८	३८४४ २५
१६	८ ३७ ४७	२३ २०	३८११ १६
१७	८ १ ७	२१ ४६	३७९६ २६
१८	८ २२ ५३	१८ ५२	३७४० २२
१९	८ ४२ ४५	१७ ४४	३७०३ ०
२०	१ ० ० २८	१५ ५३	३६६४ २४
२१	१ ० १६ २२	१३ ५६	३६२४ ४५
२२	१ ० २० १८	११ २६	३५८४ १०
२३	१ ० ४८ ४४	८ ७	३५४२ ४२
२४	१ ० ५० ५१	६ ४४	३५०० ३५
२५	१ ० ५७ ३५	४ ११	३४५७ ५८
२६	१ १ १ ४६	१ ११	३४१५ २

खण्डः	फलांशादयः	अन्तर्विप्रादयः	चतुर्थव
२७	१११२१५७	(चौथमाण्ड) ११२५	३३७१५५
२८	१११११३२	४१२१	३३२८१४८
२९	१०१५७१११	७११७	३२८५१५७
३०	१०१४६१५४	१०१४१	३२४३१२८
३१	१०१३८११३	१३१४२	३२०११२१
३२	१०१२५१३१	१७१४	३१६०१४
३३	१०१८८१२७	२०१२४	३११८१४६
३४	८१४८८१३	२३१४२	३०८०१३८
३५	८१२४८१२१	२७१५	३०४२१४८
३६	८१५७११६	३०१३१	३००६१४०
३७	८१२६१४५	३३१४५	२८७२१२३
३८	७१५३१०	३६१४३	२८४०१२
३९	७११६११७	३८१४०	२८०८१५२
४०	६१३६१२७	४२१४३	२८८२११५
४१	५१५३१५४	४५१८	२८५७११८
४२	५१८८१४५	४७१२७	२८३५१४
४३	४१२११८	४८१३७	२८१५१५३
४४	३१३११४१	५११२२	२८००१२
४५	२१४०१२८	५२१३८	२७८६११४
४६	११४७१५१	५२१२८	२७७७१४६
४७	०१५४११३	५४११३	२७७२१२
४८	०१०१०	०१०	२७६६१३०
	वक्रकेन्द्रम्	१२६	
	ऋजुकेन्द्रम्	२३४	
	पश्चादस्तकेन्द्रम्	३४६	
	प्रागुदयकेन्द्रम्	१४	
	सूर्यादस्तोदयांशा;	१०	

(ग । १३) शुक्रस्य मन्दखण्डः ।

खण्डः	फलांशादवः	अन्तर्लिपिशादवः	शीटिफलवः
०	०१०१०	७१२५८	११४१३६६
१	०१७१२५८	७११३	११३१६६
२	०१४१५८	७११	११११६६
३	०१२११३८	६१४४	१०८१४८
४	०१२८१२३	६१२७	१०५१५६६
५	०१३४१५०	६११२	१०२१३८
६	०१४११२	५१५४	८८८
७	०१४६१५६६	५१३५	८५११४
८	०१५२१३१	५११४	८१०
९	०१५७१४५	४१५७	८६१२६
१०	११२१४२	४१३५	८११४३
११	११७११७	४१११	७६१४३
१२	१११११२८	३१५६	७११२८
१३	१११४१२४	३१३२	६६१७
१४	१११८१५६	३१८	६०१३४
१५	११२२१४	२१५२	५४१४८
१६	११२४१५६	२१२७	४८११
१७	११२७१२३	२११	४३१४
१८	११२८१३४	११४७	३५१५
१९	११३११२१	११३१	३१०
२०	११३२१५२	११७	२४१५६
२१	११३३१५८	०१५२	१८१४२
२२	११३४१५१	०१२७	१२१३०
२३	११३५११८	०११२	६११५
२४	११३५१३०	०१०	०१०

मन्दभुक्तिः ०१०

शीघ्रभुक्तिः ८६८

मन्दकेन्द्रभुक्तिः ५८८

शीघ्रकेन्द्रभुक्तिः २७०

(ग । १४) प्रकाराभवरेण शुक्रस्य मन्दसंख्याः ।

संख्या:	फलांशादयः	अन्तरलिपिसादयः	कोटिकलब्दः
०	०१०१०	६१५६	१०७३२६
१	०१६१५६	६१४३	१०५१४७
२	०११३१३८	६१३१	१०३१४१
३	०१२०११०	६११२	१०१११८
४	०१२६१२२	५१५८	८८१२४
५	०१३२१२०	५१३६	८५११६
६	०१३७१५६	५१२९	८११३८
७	०१४३११७	५११	८७१४८
८	०१४८११८	४१४५	८३१४१
९	०१५३१३	४१२५	७८१२५
१०	०१५७१२८	४१२	७४१२४
११	११११३०	३१४७	७०१८
१२	११५११७	३१२५	६५११७
१३	११८१४२	३१२	६०११५
१४	११११४४	२१४७	५५१२
१५	१११४१३१	२१२५	४८१४७
१६	१११६१५६	२११०	४४१२४
१७	१११८१६	११४८	३८१५८
१८	११२०१५४	११२८	३३१२८
१९	११२२१२७	११२१	२७१५८
२०	११२६१४८	०१५८	२२१२७
२१	११२४१४६	०१३७	१६१५२
२२	११२५१२३	०१२३	११११५
२३	११२५१४६	०१११	५१३७
२४	११२५१५७	०१०	०१०

(ग । १५) शुक्रस्य वर्षमानशीघ्रवर्षणः ।

संख्या:	फलांशादयः	अन्तर्खिमादयः	चतुर्वर्षय
०	०१०१०	८४१३७	५८३१०३३
१	११३४१३७	८४१३२	५८२८१२२
२	३१६१८	८४१३५	५८११८४६
३	४१४३१४४	८४११३	५८०४१३८
४	६११७१५७	८४११२	५८८८१४६
५	७१५२२८	८४१४	५८५६१३८
६	८१२६११२	८३१४४	५८८८१३०
७	१०१५८१५७	८४११४	५८३४१३
८	१२१४४१११	८३१२१	५७३८१४१
९	१४१७१३२	८३१६	५६८८१३
१०	१५१४०१३८	८३१०	५६२८१५८
११	१७११२१३८	८११३८	५५६६१२८
१२	१८१४५११७	८२१३५	५४८६१५८
१३	२०११७१५२	८११५	५४२२१२४
१४	२११४८१५७	८०१३७	५३४२१२४
१५	२२११८१३४	८८१५१	५२५५१५८
१६	२४१४८१२५	८८११	५१६४१३७
१७	२६११७१२६	८८१२७	५०६७१३३
१८	२७१४५१५८	८५१५७	४८६५१२८
१९	२८११११५०	८५१२१	४८५८१४८
२०	३०१३७१११	८४११८	४७४६१८
२१	३२१११०	८२११४	४४३०१४
२२	३३१२६१४४	८१११६	४५०८१०
२३	३४१४५१०	७८१०	४३८२१३७
२४	३६१४१०	७६१५६	४२५२१६
२५	३७११८१५६	७५११२	४११७१४४
२६	३८११५१८	७१११८	३८७८११८

खण्डः	पदांश्चादयः	अन्तरस्थिसादयः	प्रत्यक्षं च
२७	३८१४६१४७	६७१२०	३८२६१५६
२८	४०१५४१७	६५१९	३६८१११४
२९	४११५८८	६०१४४	३५४२१४३
३०	४२१५८८१५२	५४१५२	३३८११२
३१	४३१५४१४४	४८१५५	३२३६१११
३२	४४१४३१३८	४२१३६	३०७८१३८
३३	४५१२६११५	३५१२०	२८१८१११
३४	४६११३१३५	२४१२०	२७५७१५४
३५	४६१२५४५५	१२१२०	२५६५११८
३६	४६१३८११५ (बीषमांशं)	११३	२४३११५८
३७	४६१३७११२	१८१३३	२२६८११५
३८	४६१४७१३८	४३११७	२१०५१३
३९	४६१३४१२२	६८१५८	१८४३४१४१
४०	४४१२५१२४	१०५१२६	१७८४१२५
४१	४२१३८१५८	१४७१४७	१६२८१२५
४२	४०११२१११	२०६१५६	१४७८१३८
४३	३६१४५११५	२७५११४	१३४०१५२
४४	३२११०११	३६०११	१२१३१५२
४५	२६११०१०	४५११४	११०४१२८
४६	१८१३८१५६	५३४१५	१०१८१३८
४७	८१४४१५१	५८४१५१	८६३१४७
४८	०१०१०	०१०	८४५१२७

वक्त्रकेन्द्रम् १६७ अष्टुकेन्द्रम् १८३

पूर्वांश्चकेन्द्रम् ३३६ पश्चिमोदयकेन्द्रम् २४

पश्चिमांशकेन्द्रम् १७७ प्रागुदयकेन्द्रम् १८३

सूर्यात् पूर्वांश्चपश्चिमोदयांशाः ८

सूर्यात् पश्चिमांश्चपूर्वोदयांशाः ७

(ग । १६) प्रकारान्तरेण शुक्रस्य वर्षमानशीघ्रताः ।

संख्या:	फलांशादयः	अन्तरविसादयः	चलवर्षय
०	० ० ०	८४ २५	५८२१०
१	१ ३ ४ २ ५	८४ १८	५८१८ ४८
२	३ ८ ४ ४	८४ २२	५८१० १४
३	४ ४ ३ ६	८४ ८	५८८५ ११
४	६ १ ७ १ ५	८३ ५०	५८७४ १८
५	७ ५ १ ५	८३ ५१	५८८७ १६
६	८ २ ४ ४ ६	८३ ३२	५८१४ २२
७	१ ० ५ ८ २ ८	८३ ५८	५७७४ ५१
८	१ २ ३ २ २ ७	८३ ६	५७२८ ३४
९	१ ४ ५ ४ ३	८२ ५७	५६७८ ३
१०	१ ५ १ ८ ८ ८	८२ ४८	५६२० ५८
११	१ ७ १ १ १ ६	८ १ २३	५५५७ ४०
१२	१ ८ ४ २ १ ८	८ २ १८	५४८८ २७
१३	२ ० १ ४ १ ७	८ ० ५६	५४१४ १४
१४	२ १ ४ ५ १ ३	८ ० १४	५३३३ ५४
१५	२ ३ १ ६ १ ७	८ ० १७	५२४७ १५८
१६	२ ४ ४ ५ १ ४	८ ० ४४	५१५६ ५१
१७	२ ६ १ ३ २ ८	८ ० ८	५०५८ ५८
१८	२ ७ ४ १ १ ७	८ ० ४४	४८५८ १०
१९	२ ८ ३ ० २ १	८ ४ १६	४८५१ ४३
२०	३ ० ३ १ ५ ७	८ ४ २२	४७४० १२
२१	३ १ ५ ६ १ ८	८ १ ४७	४६२३ ३२
२२	३ ३ १ ८ १ ६	८ ० ५७	४५०२ २७
२३	३ ४ १ ३ ८ ३	७ ८ ४४	४३७६ ४२
२४	३ ५ ४ ७ १ ४ ७	७ ५ ३८	४२४६ २८

લાલા:	જાતીય દવા:	અનરખિમાદવા:	ચલકંચણ
૨૫	૧૭।૧૩।૨૫	૭૪૧૪૦	૪૧૧૨।૨૮
૨૬	૩૮।૨૮।૫	૭૧૧૧	૩૮૭૪।૨૨
૨૭	૩૮।૩૮।૧૬	૬૬।૫૪	૩૮૩૨।૨૫
૨૮	૪૦।૪૬।૧૦	૬૪।૧૫	૩૬૮૭।૧૨
૨૯	૪૧।૫૦।૨૫	૬૦।૧૭	૩૫૪૨૮।૫૮
૩૦	૪૨।૫૦।૪૨	૫૪।૩૫	૩૩૮૭।૦૮
૩૧	૪૩।૪૫।૧૭	૪૮।૧૬	૩૨૩૩।૧૮
૩૨	૪૪।૩૩।૩૩	૪૨।૨૭	૩૦૭૬।૧૪
૩૩	૪૫।૧૫।૫૬	૩૯।૨૮	૨૮૧૬।૩૪
૩૪	૪૫।૪૮।૨૪	૨૩।૨૭	૨૭૫૬।૩૫
૩૫	૪૬।૧૩।૧૧	૧૧।૩૮	૨૪૬૪।૨૮
૩૬	૪૬।૨૪।૩૮ (શીયમાર્ચ)	૨।૧૮	૨૪૩૧।૪૪
૩૭	૪૬।૨૨।૨૦	૨૦।૪૨	૨૨૬૮।૫૧
૩૮	૪૬।૧૧।૩૮	૪૪।૮	૨૧૦૬।૧૮
૩૯	૪૫।૧૭।૩૦	૭૦।૫૮	૧૮૪૫।૨૪
૪૦	૪૪।૬૦।૩૨	૧૦૪।૫૪	૧૭૮૭।૩
૪૧	૪૨।૨૧।૩૮	૧૫૦।૧૪	૧૬૩૨।૪૨
૪૨	૩૮।૫૧।૨૪	૨૦૬।૩	૧૪૮૪।૪૫
૪૩	૩૬।૨૫૦।૨૧	૨૭૫૦।૭	૧૩૪૬।૨૦
૪૪	૩૧।૫૦।૧૪	૩૫૭।૫૮	૧૨૨।૦।૨૬
૪૫	૨૫।૫૨।૧૫	૪૪૭।૧૭	૧૧૧૨।૭
૪૬	૧૮।૨૪।૫૮	૫૨૮।૧૨	૧૦૨૭।૧૬
૪૭	૮।૩૬।૫૬	૫૭૬।૫૬	૮૭૬।૫૮
૪૮	૦।૦।૦	૦।૦	૮૫૫।૦

(ग । १७) शनि: परोच्चखण्डः ।

खण्डः	फलविसादयः	अन्तरविसादयः	गतिविसादयः
०	०१०	१८४३८	०१०
१	१८४३८	१८४३९	०१०
२	३८४११	१८४२२	०१०
३	५८४३३	१८४७	०१०
४	७८४४०	१८४४५	०१०
५	८६४२५	१८४२०	०१०
६	११४४५	१७४५३	०१०
७	१३२४३	१७१२२	०१०
८	१५०१०	१६१४०	०१०
९	१६६४०	१५१५८	०१०
१०	१८२४३	१५१११	०१०
११	१८७०४८	१४११८	०१०
१२	२१२४८	१३१२६	०१०
१३	२२४४३४	१२१२८	०१०
१४	२३८४३	१११२६	०१०
१५	२४८४२८	१०१२३	०१०
१६	२५८४५२	८११५	०१०
१७	२६८४७	८१७	०१०
१८	२७७१४	६१५३	०१०
१९	२८४१७	५१४०	०१०
२०	२८८४४७	४१२७	०१०
२१	२८४१४	३११४	०१०
२२	२८७१२८	११५५	०१०
२३	२८८४२३	०१३७	०१०
२४	३००१०	०१०	०१०

(ग । १८) अनेकमन्दस्त्रणाः ।

खण्डः	फलांशादयः	अन्तर्लिपिमादयः	कोटिफलवृ
०	०१०१०	२४।२२	३७२।२७
१	०१२४।२२	२४।१६	३७१।४१
२	०१४८।३८	२४।१३	३६८।१८
३	१।१२।४९	२३।४४	३६५।१८
४	१।३६।२५	२३।१७	३५८।४६
५	१।५८।४२	२२।४५	३५२।४४
६	२।२२।२७	२२।१३	३४४।१०
७	२।४४।४०	२१।३३	३३४।६
८	३।६।१३	२०।४२	३०२।७
९	३।२६।५५	१८।५०	३०८।४३
१०	३।४६।४५	१८।५६	२८५।३२
११	४।५।४१	१७।५१	२८०।१२
१२	४।३३।३२	१६।४५	२६३।२२
१३	४।४०।१७	१५।३४	२४५।३५
१४	४।५५।५१	१४।१५	२२६।४४
१५	५।१०।६६	१२।५७	२०६।५५
१६	५।२३।३३	११।३२	१८६।१३
१७	५।३४।३५	१०।७	१६४।४०
१८	५।४४।४२	८।३६	१४२।२७
१९	५।५३।१८	७।५	११८।४२
२०	६।०।२३	५।३३	८६।२५
२१	६।५।५६	४।१	७२।४१
२२	६।८।५७	२।३४	४८।३८
२३	६।१२।२९	०।४५	२४।२२
२४	६।१३।६६	०।०	०।०

मन्दभुक्तिः ०१०१०

शीघ्रभुक्तिः ५८।८

मन्दकेन्द्रभुक्तिः २१०

शीघ्रकेन्द्रभुक्तिः ५७।८

(ग । १६) अनेकव्रिमानशीघ्रस्तुलः ।

संख्या:	फलांशाद्वयः	अन्तरविशाद्वयः	चतुरकर्षय
०	० ० ०	२११५८	३८१० २७
१	० २११५८	२११४८	३८०८ ८
२	० ४८ १४७	२११३६	३८०६ २२
३	१ ५४ २२	२१११८	३८०२ ७
४	१ २६ १४२	२१११	३७८६ ३१
५	१ ४७ १४३	२० ३२	३७८८ ४४
६	२ ८८ १५	२० ७	३७८८ १२०
७	२ २८ १२२	१८ ४१	३७७१ ४६
८	२ ४८ ८	१६ २	३७६० ५८
९	३ ७३ ५	१८ १८	३७४८ ५४
१०	३ २५४ २६	१७ १८	३७३५ २२
११	३ ४८ १२	१६ ५८	३७२१ ५
१२	४ ० ० १	१६ ५	३७०५ ४०
१३	४ १६ १६	१५ १०	३६८८ १६
१४	४ ३ १ १६	१४ १५	३६७१ ३१
१५	४ ४४ ३ १	१३ १६	३६५८ ८
१६	४ ५८ ४ ७	१२ ७	३६३३ ४८
१७	५ १ ० ५४	११ ८	३६१३ ३८
१८	५ २ २ २	११ ४३	३५८८ २५२
१९	५ ३ १ ४५	८ ३६	३५७१ २५
२०	५ ४ ० २१	७ १८	३५४८ २५
२१	५ ४७ ० ३८	६ ८	३५२६ ५८
२२	५ ५४ ३ ४८	४ ३१	३५०३ ५८
२३	५ ५८ ८ १८	३ ११	३४८ ० ३८
२४	६ १ १ २०	१ ४६	३४५ ८ १६
२५	६ १ ३ १६	० २१	३४३ ३ २४
२६	६ १ ३ ३७	(चोयमाण)१ २७	३४०८ १८

खण्डः	पदार्थादयः	चलर्जितादयः	चलकर्वन् दयः
२७	६१२११०	२१४८८	३३८५१५४
२८	५१५८८२१	४१२६६	३३६२११८
२९	५१५८१५५	५१५५५	३३३८१५८
३०	५१४८१०	३१४८६	३३१५१५८
३१	५१४१११४	३११२८	३२८३१२१
३२	५१३२११	१०१५५	३२७१११०
३३	५१२११६	१२१३१	३२४८१५०
३४	५१८८१५	१४११	३२२८१५५
३५	४१५४१३४	१५१२१	३२०८१५५
३६	४१३८१२	१७११४	३१८८१५५
३७	४१३११४८	१८१२४	३१७११५७
३८	४१७११५	१८१५०	३१५५१२
३९	३१४३१२५	२१११०	३१३८११७
४०	३१२२११५	२२१२६	३१२४१५६
४१	३१५८८१४८	२३१३४	३११२११
४२	२१३६१३५	२४१२०	३१००१२५
४३	२११२१५	२५११७	३०८०१२५
४४	३१४६१४८	२२४१५७	३०८२११०
४५	११२०१५१	२६११४	३०७५१२५
४६	०१५४११७	२७१०	३०७०१२०
४७	०१२७१७	२७११७	३०६७१२
४८	०१०१०	०१०	३०६५१२२
	प्रकाकीन्द्रम्	११५	३०६
	कृषुकीन्द्रम्	२४५	३०७
	प्रसादस्तकीन्द्रम्	२४३	३०८
	प्रासुदयकीन्द्रम्	१७	३०७
	स्त्र्यादस्त्रोदयाग्नः	१४	३०८

(घ । १) नवचम्भाः ।

(छपकारः १५७तमस्त्रीकः ४४तमस्त्रे ।)

नवचम्भाः	सूखधुवकलाः	सूखधुवराक्षादयः
१	८००	०१३१०१३४१५२
२	१६००	०१८४५४२१८
३	२४००	१२४५६२७११०
४	३२००	१२२४२१८१२८
५	४०००	२४४४२४५४१२०
६	४८००	२१२१२८११४६६
७	५६००	३२३१४४४४४४
८	६४००	३१५१२४३८४५७
९	७२००	३२१४८८४५६१२२
१०	८०००	४१५११०१३११५५
११	८८००	४१८१२१६७
१२	९६००	५४८१५८१२५
१३	१०४००	५१२१११७३३१७
१४	११२००	६१४१२८१८
१५	१२०००	६१११३२४५४५५
१६	१२८००	७१०१४८११५५
१७	१३६००	७१३१५८४२४५५
१८	१४४००	७१२०१४५१११
१९	१५२००	८१३४४१४५५
२०	१६०००	८१६१५६११८१५५
२१	१६८००	८१६४२११२११२
२२	१७६०४	८११०५६१३१४८
२३	१७६००	८१२४७५४१४०
२४	१८४००	१०१७१७१४०३२
२५	१९२००	१०११३१५२४५४५८
२६	२००००	१०१२७३३२१५०
२७	२०८०७	१११६१४८१२५८८
२८	२१६००	१२१०१०१०१०

(ब । २) ग्रान्तिपातस्य पदकानि ।

(इत्प्रकाशः १७८८मञ्जीकः ५५८मप्ते ।)

दिनानि	राश्वादयः	दिनानि	राश्वादयः
१	०१०१०१०१३२	३ अतम्	०१०२०३७४४
२	०१०१०१११३	४	०१०३०३०११८
३	०१०१०११३५	५	०१०४०२२१५४
४	०१०१०१२१६	६	०१०५०१५०१२८
५	०१०१०१२१३८	७	०१०६०१८०१३
६	०१०१०१३८८	८	०१०७०१३०१३
७	०१०१०१३१४१	९	०१०८०५५३११३
८	०१०१०१४११२	१ सहस्रम्	०१०८०४५०४८
९	०१०१०१४१४४	२	०१०१७०३११३५
१०	०१०१०१५०१५	३	०१०२६०१७०२३
२०	०१०१०११०१३०	४	०१०३५०३१११
३०	०१०१०११५०४६	५	०१०४३०४८०५८
४०	०१०१०१२१४२	६	०१०५२०३८०५६
५०	०१०१०१२६१७	७	०११११०१०१३४
६०	०१०१०१३११३३	८	०१११०१०६१२१
७०	०१०१०१३६०४८	९	०१११८०५२०१८
८०	०१०१०१४२०४	१ अयुतम्	०११२७०३६०५७
९०	०१०१०१४७०१८	२	०१२०५५०१५०५३
१००	०१०१०१५२०३५	३	०१४१२२०५३०५०
१५०	०१०१०१५५०१०	४	०१५०५००३१४७

दिनानि	राशादयः	दिनानि	राशादयः
५ अशुतम्	० ७ १८ ८ ४३	४ नियुतम्	७ १४ १२ ५ ७ ३०
६	० ८ ४५ ४७ ४०	५	० १० १६ ११ ५ ३
७	० १० १३ २५ १३६	६	५ ३ १८ २६ १५
८	० ११ ४ १३ १३२	७	१ ० २ २२ ४ ० ४८
९	० १३ ८ ४ १३०	८	२ २८ २५ ५ ५ १
१ लघुम्	० १४ ३ ६ १८ १२६	९	३ २४ २८ ८ २ ३
२	० २८ १२ १८ ८ ५ ३	१ कोटि:	० २ ० ३ २ १३ ३ ४६
३	१ १३ ४ ८ ५ ८ १८	२	१ १ १ ४ ४ ७ ३ १
४	१ २८ २५ १७ ४ ५	३	२ १ ३ ७ १ १ १७
५	२ १३ १ १३ ७ १ १	४	२ २ २ ८ ३ ५ ४ ३
६	२ २७ ३ ७ ५ ६ १३	५	३ १२ ४ १ ५ ८ ४ ८
७	३ १२ १ ४ १ ६ ४	६	४ ३ १४ २ २ ३ ४
८	३ २६ ५ ० ३ ५ ३०	७	४ २ ३ ४ ६ ४ ६ २०
९	४ १ १ २ ६ ५ ४ ५ ६	८	५ १ ४ १ ८ १ ० ६
१ नियुतम्	४ २ ६ ३ १ ४ १ २ ३	९	६ ४ ५ १ ३ ३ ५ १
२	४ २ २ ६ १ २ ८ ४ १	१ अर्वुदम्	६ २ ५ ४ २ ३ ५ ७ ३
३	२ १८ ८ ४ ३ ८ ८		

क्रान्तिपातस्य चक्रशुद्धापरामतभ्रुवः ०|१|१|४|२

करणाव्यभ्रुवराश्यादि ३|१|६|३|३|४|७|२|७|४|०

गतिलिपादयः ०|०|३|१|३|२|५|१|३|५

चक्रांशभ्रुवः २|२|१|५|१|४|५|४|४|२

दिनगतिपरादि ८|२|८

(घ १३) सायना वैक्ता रथादिपदवानि ।

(६७ प्रकाशः १६० तमसोः ५७ सम्पुष्टे ।)

उद्देश्यात्मक विवरण: इस प्रकार की विवरणों को उद्देश्यात्मक विवरण कहा जाता है।

सायनार्ककान्त्वादिपदकानि ।

१४३

१५	११६११२६	१२८२४	४४८८१८	४४८८१८	४४८८१८	४४८८१८	४४८८१८
१६	१२८२११८	१२८२७	४७००	४७००	४७००	४७००	४७००
१७	१२८७१२८	१२८११	४८८८१८	४८८८१८	४८८८१८	४८८८१८	४८८८१८
१८	१२८७११८	१२८१७	५०६१३६	५०६१३६	५०६१३६	५०६१३६	५०६१३६
१९	१२८३०५४	१२८४	५२१२१	५०५१२३	४१८४४१४३	४१८४४१४३	४१८४४१४३
२०	१२८५८१५०	१२८७३	५३३१४४	५१७१२३	४४२३११३	७४७१४७	७४७१४७
२१	१३८११८	१२८६५	५४३१२३	५२६१४४	४४६१४४	५६११२४	५६११२४
२२	१३८७११८	१२८५८	५५०१३७	५३१४५	४८१३१२३	३६६१३१७	३६६१३१७
२३	१४०६१५८	१२८५८	५५४१५८	५३७१५८	५२६१४४	१३११८	१३११८
२४	१४१०१०	१२८५८	५५६११८	५३८११८	५२६१४४	१३११८	१३११८
प्रथमा	पूर्वांचांत्रिचाला उत्तरांचले पुरुषांचांत्रिचाला उत्तरांचले	पुरुषांचांत्रिचाला उत्तरांचले पुरुषांचांत्रिचाला उत्तरांचले					
अब्दवर्णः	१२१४७१४४	१२१४७१०	१२१४७१०	१२१४७१०	१२१४७१०	१२१४७१०	१२१४७१०
अब्दवर्णा	१२१४५१२३	११६३१४४	११६३१४४	११६३१४४	११६३१४४	१७६३०	१७६३०
अब्दांशः	२०१२५०	१८८१४८	१८८१४८	१८८१४८	१८८१४८	४७२१२१३५	४७२१२१३५
लब्दवर्णा	२२२३१०	३२३५४	३२३५४	३२३५४	३२३५४	२३२११४	२३२११४

(घ । ४) चन्द्रसं विवेपत्रणाः ।

(समव्याप्तिः १०८मङ्गीकः ८४तमपृष्ठे ।)

पातोनचन्द्रमुग्नशङ्काः	विवेपात्रादयः	चन्द्रसंविवेपत्रणाः	कीटिफलसं
०	०१०१०	१८११५	२८४१२
१	०१८११५५	१८११८	२८३१२६
२	०१३८१२४	१८१५	२८११३४
३	०१५७१२८	१८१४८	२८८१२४
४	१११६११८	१८१३८	२८४१२
५	११३४१५६	१८११३	२७८१२८
६	११५३१८	१८११	२७११४३
७	२१११११०	१७१२८	२६३१४६
८	२१२८१३८	१७१४	२५४१४२
९	२१४५१४३	१६१२३	२४४१३१
१०	३१२१६	१५१४८	२२३११८
११	३११७१५५	१५१२	२२११५
१२	३१३२१५७	१४१८	२०७१५५
१३	३१४७१६	१३१२६	१८३१५३
१४	४१०१३२	१२१८	१७८१०
१५	४११२१५०	११११३	१६३१२१
१६	४१२४१३	१०११४	१४७११
१७	४१३४१७	८१०	१३०१०
१८	४१४३१७	७१३८	११२१२८
१९	४१५०१५६	६११७	८४१३०
२०	४१५७११३	५११	७६१७
२१	५१२११४	३१४४	५७१२३
२२	५१५४१५८	२११३	३८१२४
२३	५१८८११	०१४२	१८११५
२४	५१८८१५३	०१०	०१०

NOV 3 - 1941

